67826

1530/11

ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
ПРИ
БЛОКАДАТА И АТАКАТА НА ОДРИНСКАТА КРѢПОСТЬ

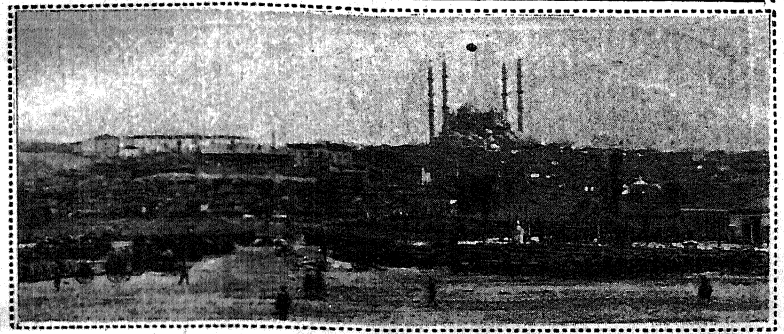

1912

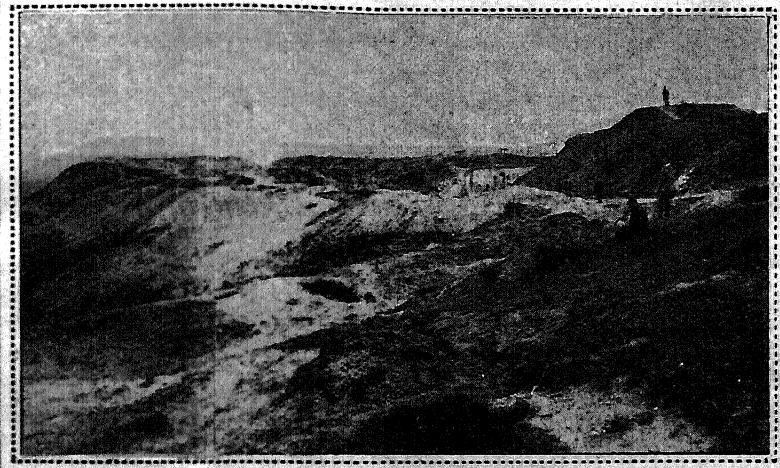

1913

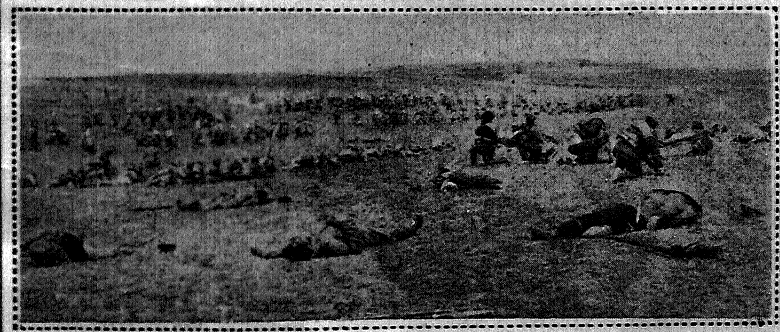

по
ОФИЦИАЛНИТЬ ДОКУМЕНТИ
отъ
МАЙОРА ОТЪ ГЕНЕРАЛНИЯ ЩАБЪ

67326

1530/11

ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
ПРИ
БЛОКАДАТА И АТАКАТА
НА ОДРИНСКАТА КРѢПОСТЬ

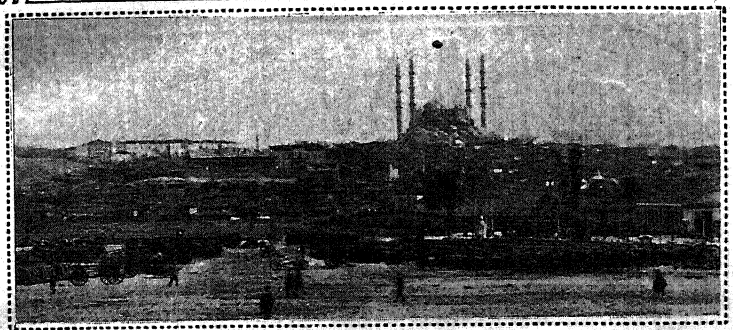

1912

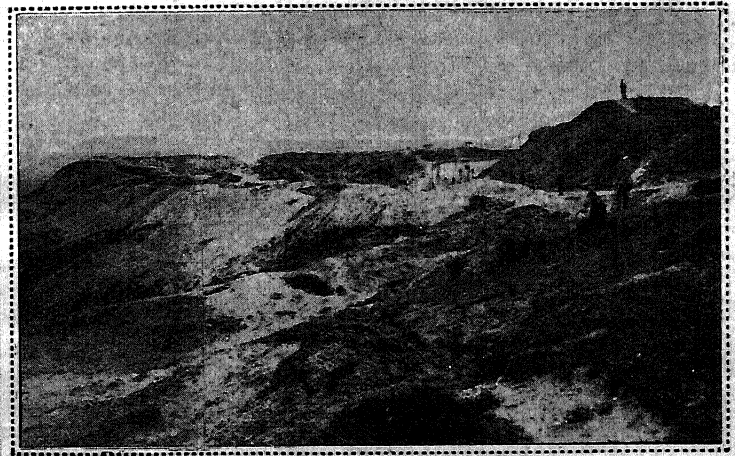

1913

по
ОФИЦИАЛНИТЬ ДОКУМЕНТИ
отъ
МАЙОРА ОТЪ ГЕНЕРАЛНИЯ ЩАБЪ
И. ВЪЛКОВЪ
(НАЧАЛНИКЪ ЩАБА НА ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ)

СТ. СОФИЯ · 1913 г.

Печатница «Витоша» — София.

8 11.

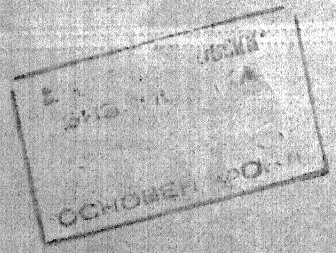

Отъ автора.

Съ трепетъ въ душата, съ радость и скръбь пристжпихме къмъ описанието на събитията, които сплѣтоха лавровъ вѣнецъ на побѣдоноснитѣ български войски за нечуванитѣ геройски подвизи, които удивиха свѣта и които ще бждатъ всѣкога наша гордость, независимо отъ тежкитѣ политически моменти, въ които изпадна нашето отечество. На вѣчни врѣмена това ще бждатъ златнитѣ страници въ нашата история. Ние не знаемъ подобенъ подвигъ до сега — успѣшна ускорена атака на първокласна крѣпость — взета въ продължение на 28 часа заедно съ прѣднитѣ ѝ позиции.

Е ли одринската крѣпость първокласна или не, може да се оспорва, обаче, нашия войникъ си я прѣдставляваше за такава и уважаваше даже своя противникъ. Но все пакъ, той дръзко се опълчи противъ крѣпостьта съ твърдото и самоотвержено рѣшение да я вземе или умрѣ. Никакви мотиви, слѣдователно, не могатъ да намалятъ извършения отъ него подвигъ.

Ние нѣма даже и да се докосваме до въпроса, дали атаката въ него моментъ бѣше рационална или не при тогавашното общо стратегическо и политическо положение. Този въпросъ е вънъ отъ рамкитѣ на поставената ни задача. Дългъ ни се налагаше, обаче, като на началникъ щаба на източния секторъ отъ началото на блокадата въ сектора до падането на крѣпостьта, да изложимъ още и всички тия условия, при които се намираха войскитѣ въ този секторъ, който обемаше половината отъ крѣпостния районъ (източно отъ Одринъ, между Тунджа и Марица), да опишемъ тѣхната дѣйность и всички тия събития, които прѣдшествуваха атаката и които сж твърдѣ поучителни, както съ своитѣ положителни тъй и отрицателни страни.

Макаръ, че нашето описание прѣдставлява, прѣди всичко, едно хронологическо изложение на събитията, все пакъ ние не можемъ да минемъ по важнитѣ отъ тѣхъ безъ една критическа кратка оцѣнка, правена отъ насъ отъ чисто поучителни побуждения. Изказвайки нашето мнѣние, което не е безпогрѣшно, ще прѣдизвикаме у читателитѣ мнѣния и мисли още по-правдиви и по-поучителни за всички.

По сжщитѣ съображения ние цитираме и всички почти по-важни заповѣди и донесения, за да се видятъ едноврѣменно взетитѣ рѣшения на поставенитѣ задачи и начинитѣ за привеждането на тия рѣшения въ изпълнение. Съ това разширяваме областьта на критиката и избѣгваме голословието.

Критикувайки, обаче, разпорежданията и дѣйностьта на нѣкои началници и другари, ние си оставаме проникнати отъ пълно ува-

жение къмъ тѣхъ, защото да критикувашъ е всѣкога по-лесно, от
колкото да дѣйствувашъ и защото нашитѣ наблюдения ни дават
право да кажемъ, че въ послѣдния най-важенъ моментъ всѣки б
проникнатъ отъ жаждата да бжде споредъ силитѣ си полезенъ з
величествения подвигъ.

Чувства на гордость и признателность къмъ безстрашнит
борци изпълватъ душата ни. Слава вамъ юначни и самоотвержен
синове на България за вашитѣ нечувани дѣла:

Родопци,

Вие съ часть *отъ 53-ий полкъ* като лъвове се нахвърлихт
зацѣпихте и врѣзахте въ желѣзния обрѫчъ на крѣпостьта. Съ овл
дѣването на форта Айджи Йолу вие изкоренихте окончателно стра
прѣдъ нея и разпалихте въ всички войски оня свещенъ огън
прѣдъ който почти нищо не може да устои.

Шипчанци,

Вашитѣ настойчиви атаки срѣщу Айвасъ Баба, заедно съ час
отъ *53-ий и 56-ий полкове,* се увѣнчаха съ пъленъ успѣхъ
вие взехте форта, обезпечихте побѣдата и рѣшихте сждбата
крѣпостьта.

Артилеристи,

Вашия искусенъ, ураганенъ и убийственъ огънь разкжса
лѣзната броня на крѣпостьта; вие смѣло отваряхте пжтя за наши
войски и затваряхте тоя на противника.

*Загорци, ямболци, воини отъ 43, 44, 54, 56, 57, 58, 11 и
полкове, пионери, конници — войски отъ източния сектор*

Вие всички смѣло се впустнахте върху врага и безъ да
дадете възможность да се опомни, съ свѣткавична бързина ов
дѣхте всички останали фортове, вие сломихте волята на противн
и го обърнахте въ паническо бѣгство къмъ града Одринъ
всички фортове на крѣпостьта, безъ да му дадете възможность
се спрѣ и съпротивлява никждѣ повече — вие взехте крѣпост
съ цѣлия гарнизонъ и всички въ нея трофеи.

Вамъ войски отъ източния секторъ, мили и доблестни син
на България, посвѣщавамъ този трудъ.

Майоръ И. Вълковъ.

31 Декемврий, 1913 г.

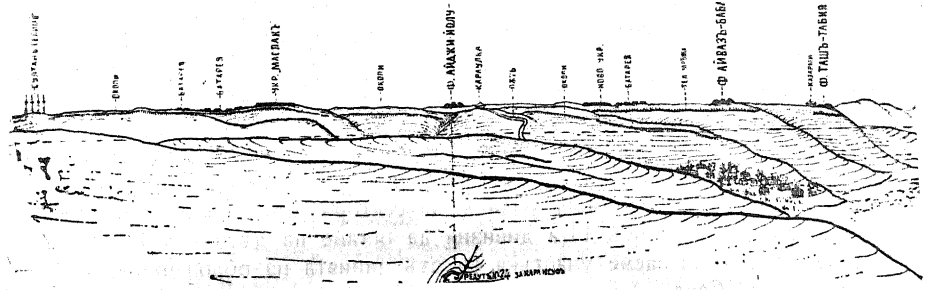

Блокадата на одринската крѣпость.

Изнасяне позицията на обкржжаването на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж-Дере.

Разположението на блокадната II-а армия къмъ 24 октомврий 1912 год. Разпространяването на обкржжаването въ източния секторъ Дѣйствията на 24 и 25 октомврий.

Положението на нашитѣ войски отъ блокадната II-а армия къмъ 24 октомврий 1912 год., отъ когато фактически източния секторъ започва да функционира въ прѣдѣлитѣ между лѣвия брѣгъ на р. Тунджа и лѣвия брѣгъ на р. Марица (на югъ отъ крѣпостьта Одринъ), бѣше слѣдното:

2-а конна бригада съ една дружина пѣхота — на дѣсния брѣгъ на р. Арда при с. Семенли.

Лейбъ Гвардейския коненъ полкъ при с. Етапъ-Кьой на лѣвия брѣгъ на р. Тунджа.

Въ *западния секторъ* между дѣсния брѣгъ на р. Марица и лѣвия на р. Арда бѣ разположена 8 Тунджанска дивизия на линията с. Юрушъ — разв. Коюнли — чифл. Кулаклж, съ щаба на дивизията — въ с. Кадж Кьой.

Въ *сѣверо-западния секторъ*: отъ лѣвия брѣгъ на р. Марица до Сарай Акъ Бунаръ, изключително, бѣ разположена Тимошката сръбска дивизия на линията с. Кемалъ — разв. Кара Булу — Сарай Акъ Бунаръ, съ щаба на дивизията въ с. Ахъръ Кьой; отъ Сарай Акъ Бунаръ, включително, до дѣсния брѣгъ на р. Тунджа бѣ разположена 11 пѣхотна сборна дивизия, която едва що се бѣ окончателно сформирала, съ щабъ на дивизията въ с. Секюнъ.

Въ *източния секторъ* (съставенъ отъ бившитѣ сѣверо-източенъ и източенъ сектори) бѣха разположени: 3-а бригада отъ 9-а Плѣв. дивизия на линията с. Енеси Кьой — с. Куруджу Кьой — с. Кара Юсуфъ; 2-а сборна бригада отъ 8-а Тунджанска дивизия — на линията Демеранлия — с. Оглу Паша; щаба на сектора — въ село Ортакчи.

Съ заповѣдь по II-а армия № 21 отъ 24 октомврий 2 ч. 30 мин. пр пл. бѣ заповѣдано въ този день: а) Лейбъ Гвардейския полкъ, който влиза въ състава на войскитѣ отъ източния секторъ, да прѣмине на лѣвия флангъ на сектора при с. Оглу Паша; б) дивизионната конница на Тимошката дивизия да влѣзе също въ

жение къмъ тѣхъ, защото да критикувашъ е всѣкога по-лесно, отколкото да дѣйствувашъ и защото нашитѣ наблюдения ни даватъ право да кажемъ, че въ послѣдния най-важенъ моментъ всѣки бѣ проникнатъ отъ жаждата да бжде споредъ силитѣ си полезенъ за величествения подвигъ.

Чувства на гордость и признателность къмъ безстрашнитѣ борци изпълватъ душата ни. Слава вамъ юначни и самоотвержени синове на България за вашитѣ нечувани дѣла:

Родопци,

Вие съ часть *отъ 53-ий полкъ* като лъвове се нахвърлихте, зацѣпихте и врѣзахте въ желѣзния обрѫчъ на крѣпостьта. Съ овладѣването на форта Айджи Йолу вие изкоренихте окончателно страха прѣдъ нея и разпалихте въ всички войски оня свещенъ огънь, прѣдъ който почти нищо не може да устои.

Шипчанци,

Вашитѣ настойчиви атаки срѣщу Айвасъ Баба, заедно съ часть отъ *53-ий и 56-ий полкове,* се увѣнчаха съ пълненъ успѣхъ — вие взехте форта, обезпечихте побѣдата и рѣшихте сждбата на крѣпостьта.

Артилеристи,

Вашия искусенъ, ураганенъ и убийственъ огънь разкжса желѣзната броня на крѣпостьта; вие смѣло отваряхте пжтя за нашитѣ войски и затваряхте тоя на противника.

Загорци, ямболци, воини отъ 43, 44, 54, 56, 57, 58, 11 и 24 полкове, пионери, конници — войски отъ източния секторъ,

Вие всички смѣло се впустнахте върху врага и безъ да му дадете възможность да се опомни, съ свѣткавична бързина овладѣхте всички останали фортове, вие сломихте волята на противника и го обърнахте въ паническо бѣгство къмъ града Одринъ отъ всички фортове на крѣпостьта, безъ да му дадете възможность да се спрѣ и съпротивлява никждѣ повече — вие взехте крѣпостьта съ цѣлия гарнизонъ и всички въ нея трофеи.

Вамъ войски отъ източния секторъ, мили и доблестни синове на България, посвѣщавамъ този трудъ.

Майоръ И. Вълковъ.

31 Декемврий, 1913 г.

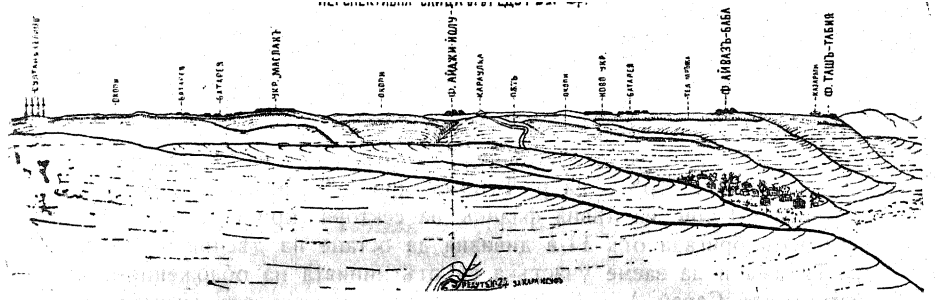

Блокадата на одринската крѣпость.

Изнасяне позицията на обкржжаването на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж-Дере.

Разположението на блокадната II-а армия къмъ 24 октомврий 1912 год. Разпространяването на обкржжаването въ източния секторъ Дѣйствията на 24 и 25 октомврий.

Положението на нашитѣ войски отъ блокадната II-а армия къмъ 24 октомврий 1912 год., отъ когато фактически източния секторъ започва да функционира въ прѣдѣлитѣ между лѣвия брѣгъ на р. Тунджа и лѣвия брѣгъ на р. Марица (на югъ отъ крѣпостьта Одринъ), бѣше слѣдното:

2-а конна бригада съ една дружина пѣхота — на дѣсния брѣгъ на р. Арда при с. Семенли.

Лейбъ Гвардейския коненъ полкъ при с. Етапъ-Кьой на лѣвия брѣгъ на р. Тунджа.

Въ *западния секторъ* между дѣсния брѣгъ на р. Марица и лѣвия на р. Арда бѣ разположена 8 Тунджанска дивизия на линията с. Юрушъ — разв. Коюнли — чифл. Кулаклж, съ щаба на дивизията — въ с. Кадж Кьой.

Въ *сѣверо-западния секторъ*: отъ лѣвия брѣгъ на р. Марица до Сарай Акъ Бунаръ, изключително, бѣ разположена Тимошката сръбска дивизия на линията с. Кемалъ — разв. Кара Булу — Сарай Акъ Бунаръ, съ щаба на дивизията въ с. Ахъръ Кьой; отъ Сарай Акъ Бунаръ, включително, до дѣсния брѣгъ на р. Тунджа бѣ разположена 11 пѣхотна сборна дивизия, която едва що се бѣ окончателно сформирала, съ щабъ на дивизията въ с. Секюнъ.

Въ *източния секторъ* (съставенъ отъ бившитѣ сѣверо-източенъ и източенъ сектори) бѣха разположени: 3-а бригада отъ 9-а Плѣв. дивизия на линията с. Енеси Кьой — с. Куруджу Кьой — с. Кара Юсуфъ; 2-а сборна бригада отъ 8-а Тунджанска дивизия — на линията Демеранлия — с. Оглу Паша; щаба на сектора — въ село Ортакчи.

Съ заповѣдь по II-а армия № 21 отъ 24 октомврий 2 ч. 30 мин. пр пл. бѣ заповѣдано въ този день: а) Лейбъ Гвардейския полкъ, който влиза въ състава на войскитѣ отъ източния секторъ, да прѣмине на лѣвия флангъ на сектора при с. Оглу Паша; б) дивизионната конница на Тимошката дивизия да влѣзе сжщо въ

състава на войскитѣ отъ източния секторъ, за която цѣль да се прѣмѣсти на лѣвия брѣгъ на р. Тунджа при с. Етапъ Кьой, а на 25-того да прѣмине на лѣвия флангъ на сектора при с. Оглу Паша; в) едната бригада отъ 11-а дивизия да остане на дѣсния брѣгъ на р. Тунджа и да заеме участъка си отъ линията на обложението на изтокъ отъ Сарай Акъ Бунаръ, а другата бригада отъ сѫщата дивизия да прѣмине на лѣвия брѣгъ и остане врѣменно въ подръжка на частитѣ по двата брѣга; г) войскитѣ отъ линията на обложението да останатъ на мѣстата си, като продължаватъ да се затвърдяватъ на заетитѣ пунктове; д) конната бригада на полковникъ Таневъ да разузнава на югъ отъ р. Арда, като не допуща на неприятелската конница или на каквито и да сѫ други неприятелски партии да проникнатъ въ зоната между р. Марица, гр. Димотика и с. Орта Кьой: е) конницата отъ сектора, по лѣвия брѣгъ на р. Тунджа, по разпореждане и указание отъ началника на сектора, да разузнава въ зоната между пѫтя Одринъ — Хавса – БабаЕски и долината на р. Марица, като се стрѣми да прѣкѫсне всѣкакви съобщения между крѣпостьта и вѫтрѣшностьта на страната.

Съ сѫщата заповѣдь, за началникъ на източния секторъ бѣ назначенъ началника на 11-а дивизия генералъ-майоръ Велчевъ съ щаба си въ с. Ортакчи.

Въ изпълнение на горната заповѣдь, съ телеграма № 45, 6 ч. 30 м. пр. пл. сѫщия день, отъ щаба на сектора бѣ заповѣдано на командира на 2-а бригада (57 и 58 полкове) отъ 11-а дивизия да прѣмине съ бригадата си, заедно съ сборната пионерна полурота и флотската команда, на лѣвия брѣгъ на р. Тунджа, като:

57 пѣхотенъ полкъ да прѣмине рѣката прѣзъ мостоветѣ при с. Етапъ Кьой и с. Челме Кьой и се съсрѣдоточи въ с. Акъ Бунаръ заедно съ сборната пионерна полурота и флотската команда.

58 пѣхотенъ полкъ да прѣмине рѣката прѣзъ мостоветѣ при с. Етапъ Кьой и се съсрѣдоточи въ с. с. Челме Кьой и Юледже.

Бригадата се назначаваше за подръжка на частитѣ, разположени по двата брѣга на р. Тунджа.

На Лейбъ Гвардейския коненъ полкъ въ 3 ч. 50 м. сл. пл. се заповѣда да прѣмине въ с. Оглу Паша.

Щаба на сектора пристига въ с. Ортакчи къмъ 8 ч. 30 м. пр. пл.

2-а бригада 11-а дивизия пристига въ назначенитѣ ѝ пунктове къмъ 3 ч. 30 м. сл. пл. сѫщия день, но Лейбъ Гвардейския полкъ, който е билъ твърдѣ разпръснатъ, вмѣсто на 24 тръгва отъ село Етапъ Кьой на 25 того въ 6 ч. 30 м. пр. пл. и пристига въ Оглу Паша въ 5 ч. 20 м. сл. пл.

По такъвъ начинъ, бойното разписание (№ 1) на войскитѣ въ източния секторъ къмъ 25 октомврий 1912 год. бѣ слѣдното:

Н-къ на сектора — н-ка на 11 дивизия генералъ-майоръ Велчевъ.

Н-къ щаба — н-ка щаба на 11-а дивизия, отъ генералния щабъ майоръ Вълковъ.

ОТЪ 11-А ПѢХОТНА СБОРНА ДИВИЗИЯ.

2-а бригада — Полковникъ Клисуровъ.

57 п. полкъ — подполковникъ Байчевъ. .	4 дружини
58 п. полкъ – „ Панайотовъ	3 „
Пионерна полурота	½ рота
Флотска команда.	1 команда
Телеграфенъ взводъ.	1 взводъ
Прожекторно отдѣление	1 отдѣление

Всичко: 7 дружини, ½ рота пионери, 1 флотска команда, 1 телеграфенъ взводъ и 1 прожекторно отдѣление.

ОТЪ 8-А ТУНДЖАНСКА ДИВИЗИЯ.

2-а бригада — Полковникъ Кърджиевъ.

Н-къ щаба — Капитанъ Поповъ.

10 п. Родопски полкъ—полковникъ Топузовъ	4 дружини 1 картечна рота.
23 п. Шипчен. полкъ—полковникъ Пашиновъ	4 дружини. 1 картечна рота.
2-о отдѣл. отъ 8 Арт. с. с. полкъ 3 бат. (12 орѫдия)—майоръ Пѣевъ.	
2-о полско гауб. с. с. отдѣление 2 бат. (8 орѫдия) – майоръ Славчевъ.	
1-о Санит. отдѣл. отъ 8 дивизион. лаз.	1 лазаретъ.
1 полска болница	1 болница.
1 бриг. продов. транспортъ.	1 продов. транспортъ.

Всичко: 8 дружини, 2 карт. роти (8 картечници), 3 полски с. с. батареи (12 орѫдия), 2 полски с. с. гаубични батареи (8 орѫдия), 1 лазаретъ, 1 полска болница и 1 бригаденъ продоволственъ транспортъ.

ОТЪ 9-А ПЛѢВЕНСКА ДИВИЗИЯ.

3-а бригада — генералъ-майоръ Грънчаровъ.

Н-къ щаба — отъ генералния щабъ капитанъ Азмановъ.

53 п. полкъ — полковникъ Узуновъ	4 дружини. 1 картечна рота.
54 п. полкъ — подполковникъ Димитриевъ. .	4 дружини. 1 картечна рота.
2-о отд. отъ 9 арт. с. с. полкъ—подполк. Тотевъ	3 бат. (12 орѫд.)
1 взводъ отъ 9 пионерна дружина	1 взводъ.
1 санит. отдѣление отъ дивиз. лазаретъ. . . .	1 лазаретъ.
1 полска болница	1 болница.
1 бригаденъ продоволственъ транспортъ	1 продов. тран.

Всичко: 8 дружини, 2 картечни роти (8 картечници), 3 полски с. с. батареи (12 орѫдия), 1 пионеренъ взводъ, 1 лазаретъ, 1 полска болница, 1 бриг. продоволственъ транспортъ.

КОННИЦА:

Отъ Лейбъ Гвард. коненъ полкъ — майоръ Даскаловъ . .	2	ескадрона.
Отъ Тимошкия коненъ полкъ — майоръ Живковичъ	3	ескадрона.
	1	карт. отд.
Отъ 3 коненъ полкъ — майоръ Митовъ	$^1/_2$	ескадронъ.

Всичко: $5^1/_2$ ескадрона и 1 картечно конно отдѣл. (4 картечници).

А *всичко:* 23 дружини, 4 картечни роти (16 картечници), 6 полски с. с. батареи (24 орждия), 2 полски гаубични батареи (8 орждия), $5^1/_2$ ескадрона, 1 карт. конно отдѣление (4 картечници), $^3/_4$ пион. рота, 1 флотска команда, 1 телеграфенъ взводъ, 1 прожекторно отдѣление, 2 лазарета, 2 полски болници и 2 бригадни продоволствени транспорта.

На войскитѣ отъ сектора се възлагаше, слѣдователно, да продължаватъ обложението на крѣпостьта на истокъ отъ р. Тунджа и Марица. За тази цѣль, съ заповѣдь [1]) по 11-а дивизия № 18 отъ 25 октомврий, източния секторъ бѣ раздѣленъ на 2 бригадни сектора и зона за дѣйствие на конния отрядъ, които да се заематъ отъ назначенитѣ войски, а тѣзи послѣднитѣ да изпълняватъ даденитѣ имъ задачи, както слѣдва:

Първия бригаденъ секторъ — отъ лѣвия брѣгъ на р. Тунджа срѣщу Ениси Кьой до висотата 89·9 (карта 1:126000) включително — да се заеме отъ 2-а бригада 11-а дивизия (57 и 58 полкове), 2 картечни роти на 53 и 54 полкове, 3 батареи отъ 2-о отдѣление на 9 артил. с. с. полкъ, $^3/_4$ пионерна рота и 1 взводъ отъ 4 ескадронъ на 3 коненъ полкъ, съ задача — да продължаватъ обложението на крѣпостьта отъ тази страна, като се базиратъ на позициитѣ по висотитѣ на югъ отъ селата Мурачилия, Кайпа и Ортакчи, а охранението за сега да бѫде на 2-3 километра прѣдъ линията на обложението. Войскитѣ отъ този бригаденъ секторъ трѣбва да поставятъ: отбранителна застава (около 1 рота) при Ениси Кьой и друга застава (около взводъ) — къмъ срѣдата между селата Ениси Кьой и Мурачилия. Сѫщитѣ войски, разбира се, трѣбва да подържатъ връзка съ съсѣдитѣ си.

Втория бригаденъ секторъ — отъ височината 89.9, изключително, до висотата на сѣверо-западъ отъ с. Оглу Паша, включително — да се заеме отъ 2-а бригада 8 дивизия (10 и 23 полкове) съ 3 батареи отъ 2-о отдѣление на 8 артил. с. с. полкъ, 2-о полско гаубично отдѣление — 2 батареи и взводъ отъ 4-й ескадронъ на 3 коненъ полкъ, съ задача — да продължава обложението на одринската крѣпость отъ тази страна, като се базира на висотитѣ на западъ отъ с. с Кючукъ Гердели и Демеранлия и на сѣверо-западъ

[1]) Понеже въ заповѣдьта по II-а армия № 21 не се даваше едно общо название на сѫществующитѣ до 24 окт. сѣверо-източенъ и източ. сектори, за общъ н-къ на които се назначи н-ка на 11-а дивизия, то послѣдния продължаваше да издава заповѣдитѣ си за сектора, като заповѣди по 11-а дивизия. Това бѣ неудобно и се продължаваше до 5 ноември, когато н-ка на дивизията даде едно общо название „Източенъ секторъ“ на указанитѣ два сектора.

отъ Оглу Паша, а охранението за сега изнесе сѫшо така на 2—3 километра прѣдъ линията на обложението. Сѫщитѣ войски, разбира се, трѣбва да поддържатъ най тѣсна връзка съ съсѣдитѣ си.

3-а бригада 9-а дивизия (53 полкъ — 4 дружини и 54 полкъ — 3 дружини безъ картечнитѣ си роти), която заема участъка отъ линията на обложението, слѣдъ смѣната отъ 2 бригада 11 а дивизия, да се разположи при с. Ортакчи и служи за маневрирующи войски въ източния секторъ.

Конния отрядъ (Лейбъ Гвардейския полкъ — 2 ескадрона, Тимошки сръбски коненъ полкъ — 3 ескадрона и 1 картечно отдѣление и 2-а дружина отъ 54 полкъ) да се съсрѣдоточи въ Оглу Паша съ задача да охранява лѣвия флангъ на сектора и наблюдава, разбира се, зоната отъ висотата, сѣверо-западно отъ с. Оглу Паша, до лѣвия брѣгъ на р. Марица южно отъ крѣпостьта.

Прожекторното отдѣление да открие станция на висотата на юго-истокъ отъ с. Мурачилия съ задача да освѣтлява нощно врѣме сектора къмъ крѣпостьта.

Административнитѣ и санитарнитѣ части да се разположатъ задъ своитѣ бригади, съ изключение на болницата отъ 3-а бригада 9-а дивизия, която да се разположи въ Акъ Бунаръ за приемане болнитѣ и раненитѣ и на 2-а бригада 11-а дивизия, която нѣмаше нито лазаретъ нито болница.

Горньото раздѣление на източния секторъ на бригадни сектори бѣ неудачно и неудобно, защото силата и състава на войскитѣ въ послѣднитѣ се мѣняваше, въ зависимость отъ нуждата. По-удобно бѣше, ако сектора се раздѣлеше на 1-и и 2-и участъкъ, или на сѣверенъ и южень участъкъ или на сѣверенъ и южень отдѣлъ. Другъ е въпроса, ако състава на войскитѣ въ този или онзи участъкъ оставаше неизмѣненъ както това е съ участъцитѣ, които се заематъ отъ извѣстна постоянна войскова часть — единица, състава на която не подлежи на голѣмо измѣнение и която може да отдава заповѣдитѣ си постоянно по частьта, независимо отъ участъцитѣ и задачитѣ, които й се даватъ.

Щаба на сектора въ Ортакчи бѣ свързанъ съ щаба на II армия въ Мустафа Паша съ телефонъ чрѣзъ станцията при мостоветѣ на р. Тунджа при Етапъ Кьой. Щаба на сектора бѣ свързанъ съ телефони така сѫщо и съ щабоветѣ: на 2-а бригада 11-а дивизия въ Кайпа, на 3-а бригада 9-а дивизия въ Ортакчи, на 2-а бригада 8-а дивизия въ чифл. Кючукъ Гердели и на сѣверо източния секторъ въ разв. Секюнъ. Освѣнъ телеграфната свръзка бѣ организирана и лѣтяща конна поща между сѫщитѣ щабове.

Въ заетата мѣстность, макаръ и използувана отъ противника, намѣриха се още доста много хранителни срѣдства: жито, ячемикъ и особенно живъ добитъкъ. Хлѣбъ се доставяше главно отъ разходния магазинъ въ Мустафа Паша, но се печеше такъвъ и въ селскитѣ фурни въ с. Ортакчи. Обозитѣ бѣха съвсѣмъ недостатъчни за частитѣ на източния секторъ и транспортната служба срѣщаше голѣми затруднения, особено въ дъждовно врѣме.

Въ изпълнение на горѣказаната заповѣдь по 11-а дивизия № 18, войскитѣ отъ сектора изпълватъ задачитѣ си, както слѣдва:

Първи бригаденъ секторъ (Полковникъ Клисуровъ). Въ 11 часа 10 м. пр. пл. на 25 сѫщия м., 58 полкъ (Подполковникъ Панайотовъ) получава заповѣдь да настѫпи прѣзъ Челме (Чомлекчи) Кьой-Акъ Бунаръ и смѣни 52 полкъ, щаба на който се намира между с. с. Мурачилия и Таушанъ Куруджи Кьой, а 57 полкъ да настѫпи отъ Акъ Бунаръ прѣзъ Провадия за Ортакчи и смѣни 54 полкъ.

Сѫщия день, 58 полкъ смѣня 53 полкъ, като разполага: една (2-а) дружина съ 4-а багарея отъ 9 артилер. полкъ, и картечната рота на 53 полкъ на височината Босъ Тепе, като има поставена една полурота при Ениси Кьой; въ лѣво отъ тѣхъ — 2-а дружина на Кърка Кори, а сѣвероизточно отъ послѣдната — задъ мезарлъка — 2 орѫдия отъ 6-а батарея 9 артил. с. с. полкъ; източно отъ 3-а дружина — между Куруджи Дере и р. Провадийска — 1-а дружина съ 2 орѫдия отъ 6 а батарея на 9 артил. с. с. полкъ.

57 полкъ (Подполковникъ Байчевъ) смѣня 54 полкъ на 26 с. м. въ 9 ч. пр. пл., като разполага: 3-а и 4-а дружини въ първата линия, съ картечната рота по срѣдата, на хребета западно отъ височината 89.9 между Провадийската рѣка и Сазлѫ Дере. Останалитѣ 2 дружини — въ втора линия, а именно: 2-а задъ 3-а и 1-а задъ 4-а, а 5 батарея отъ 9 артил. полкъ — при височината 89.9.

Щаба на бригадата на 25-й полкъ въ Акъ Бунаръ, а на 26-й — по заповѣдь се прѣмѣсти въ с. Кайпа.

Втори бригаденъ секторъ (Полковникъ Кърджиевъ). Частитѣ отъ 2-а бригада 8-а дивизия останаха на 25-ий октомврий да заематъ сѫщитѣ си позиции, каквито и на 24-й, а именно:

10-и Родопски полкъ (Полковникъ Топузовъ) съ 4 дружини (безъ една рота) и една скорострѣлна батарея заема гребена на дѣсния брѣгъ на р. Гаджаомуръ, между пѫтя, който прѣсича на около 2 км. сѣверно отъ чифликъ Кюшенъ рѣката Сазлѫ Дере и минава $^1/_2$ км. южно отъ кота 61.7, до пѫтя Демеранлия-Мусубейли изключително.

23-и Шипченски полкъ (Полковникъ Пашиновъ) съ двѣ дружини и двѣ полски с. с. батареи заема участъка сѣверно отъ пѫтя Демеранлия-Мусубейли, включително, до пѫтя Кючукъ Гердели-Кара Юсуфъ.

Глубичното отдѣление заема позицията югоизточно отъ с. Демеранлия.

Въ маневрени войски оставатъ 2 дружини отъ 23 полкъ, разположени сѣверно отъ Кючукъ Гердели.

На полуескадрона е дадена задача да продължава да разузнава на лѣвия флангъ, като изпраща разезди по посока на чиф. Кюшенъ, разв. Скендеръ Кьой, Паша Чаиръ, чиф. Тая Кадънъ, Хавса. За негова подръжка въ с. Гебилеръ, гдѣто трѣбваше да ночува полуескадрона (ядрото), е изпратена една рота отъ 10-й Родопски полкъ, която изпраща една наблюдателна застава на кота 61.7.

Маневрени войски на източния секторъ — 3-а бригада 9-а дивизия (Генералъ Майоръ Грънчаровъ). 53 и 54 полкове се съсрѣдоточаватъ въ с Ортакчи едва на разсъмване на 26 октомври, поради късната смѣна отъ 2-а бригада 11-а дивизия и поради демонстративната стрѣлба на нашитѣ части срѣщу противника късно вечерьта (отъ 9 ч. 20 м. сл. пл.) на 25 с. м. Нощьта бѣ тъмна и валѣше дъждь.

2-а дружина отъ 54 полкъ, назначена въ състава на конния отрядъ, тръгва въ 11 ч. 30 м. пр. пл. на 21 с. м отъ с. Ортакчи, гдѣто се е намирала до тогава, и въ 11 ч. сл. пл. стига въ Оглу Паша и се разполага на квартири.

Коненъ отрядъ. Понеже Лейбъ Гвардейския к. полкъ билъ разпръснатъ, той, вмѣсто на 24-й, тръгва на 25-й с. м. въ 6 ч. 30 м. пр. пл. отъ Етапъ Кьой прѣзъ Челме Кьой, Акъ Бунаръ, Провадия, Ортакчи, Гебилеръ и стига въ Оглу Паша въ 5 ч. 20 м. сл. пл., гдѣто се разполага за нощуване съ мѣрки за охранение.

Както се вижда отъ разпрѣдѣлението на войскитѣ въ бригаднитѣ участъци (сектори), прави впечатление голѣмото имъ разпръсване.

Прѣдъ линията на обложението въ даденъ бригаденъ участъкъ би трѣбвало отъ всѣки полкъ да се изпратятъ прѣдни постове, които да се укрѣпятъ въ зоната на своето разположение; полковитѣ резерви би трѣбвало да си построятъ стрѣлкови и резервни окопи на своя участъкъ отъ позицията на обложението, която би заели, въ случай на бой върху тази позиция. Бригаднитѣ и секториални резерви, разположени на почивка, би трѣбвало да назначаватъ подъ редъ части за създаване упорни пунктове на позицията на обложението, както и за извършване на други нѣкои по важни работи. Вмѣсто това, обаче, тѣ се разполагаха на позиция по цѣлата зона на обложение въ една тънка линия, съ поддържки — маневрени войски отзадъ. По такъвъ начинъ, вмѣсто прѣдни постове — сравнително по-малката часть и частни резерви — по-голѣмата часть отъ войскитѣ на всѣки полкъ отъ бригадния участъкъ (секторъ) — ние имахме обратното — бойно тънко разположение, охранявано съ прѣдни постове, не достатъчно изнесени напрѣдъ, при единъ незначителенъ частенъ резервъ — маневрени войски. Освѣнъ това, почти всички фортификационни работи на позицията се извършваха само отъ войскитѣ, които ги заемаха. Всичко това имаше грамадни неудобства.

1) Войскитѣ се измѫчваха много повече и при това безполезно.

2) При такова тънко бойно разположение, прорива бѣ всѣки пѫть възможенъ, а незначителния резервъ не би билъ въ състояние да даде необходимата мощна подкрѣпа въ застрашения пунктъ. Хубаво че турцитѣ не прѣдприемаха сериозни излази.

Тази грѣшка въ разпрѣдѣлението на войскитѣ остана и до край — исѫаха да бждатъ навсѣкждѣ достатъчно силни — нѣщо невъзможно.

Въ този день — 25 октомври — отъ 5-а батарея на 8 артил. с. с. полкъ, която заема позиция на височината, западно отъ чифлика Кючукъ Гердели (Ф), сж забѣлѣзани двѣ неприятелски роти да се окопаватъ на височитѣ Малъ Тепе, които се разбѣгватъ веднага, слѣдъ като батареята открива по тѣхъ огънь.

Вечерьта се водѣше огънь между противника и нашитѣ войски по двата брѣга на Марица и главно около Папазъ Тепе. За да се попрѣчи на противника да прѣхвърли войски отъ източния фронтъ на крѣпостьта къмъ западния, н-ка на източния секторъ, по собствена инициатива, въ 7 ч. 30 м. сл. пл. заповѣда на войскитѣ отъ бойната часть (?) въ бригаднитѣ сектори да произведатъ демонстрация, като стражевото охранение произведе рѣдка пушечна стрѣлба (по 5 латрона на пушка въ продължение на 1 часъ), а артилерията по 3 изстрѣла отъ всѣко орждие — сжщо въ продължение на 1 часъ. Другитѣ части прѣзъ врѣме на демонстрацията трѣбаше да бодърствуватъ. Демонстрацията се извърши между 6 и 7 часа пр. пл на 26 с. м. отъ войскитѣ на 2-а бригаденъ секторъ, а около полунощь — отъ нѣкои само части въ 1-и бригаденъ секторъ, гдѣто произлизаше и смѣна на частитѣ.

Подобна демонстрация съ пушеченъ огънь отъ такива грамадни разстояния — по-голѣми отъ прѣдѣлната далечина на пушката, едва ли може да се оправдае. Благодарение на нощьта, пушечната стрѣлба ще разтревожи за моментъ противника, но когато послѣдния види, че това е само единъ шумъ, ще ни остави безъ внимание. А нашитѣ части, тревожени напраздно цѣла нощь, ставатъ малко годни за сериозни дѣйствия на слѣдующия день.

Въобще, демонстрацията трѣбаше да се прѣдприеме или само съ артилерийски огънь, или и съ настжпване на нѣкои слаби пѣхотни части по добрѣ извѣстни направления. Такава демонстрация би имала по-добри резултати, безъ да се измжчватъ всички части.

Настжплението на 26 ий октомври.

(Гл. приложение № 1).

На 26-ий октомври, съ заповѣдь по II-а армия № 23 се съобщи, че I и III армии настжпватъ къмъ Чаталджа, за да прѣслѣдватъ отстжпващия противникъ и че на 25-ий с. м., частитѣ отъ 8-а дивизия, при съдѣйствието на обсадната артилерия, слѣдъ упоритъ бой сж завладѣли Папазъ тепе и Карталъ тепе, което отпослѣ не се подтвърди.

На 26-и октомври се заповѣда:

а) На конната бригада на полковникъ Танева да продължава да разузнава къмъ Демотика и по на югъ, като запази ж п мостъ при Кулели Бургазъ и изпрати тилни самостоятелни разезди къмъ Деде Агачъ.

б) Коннитѣ части отъ *източния секторъ* да продължаватъ разузнаването въ участъка Хавса—Демотика, като прѣчатъ на противника да се сношава съ околностьта.

в) Началника на 8-а дивизия да се затвърди съ войскитѣ си на завладянитѣ Папазъ тепе и Карталъ тепе, като се изнесатъ напрѣдъ полскитѣ и обсаднитѣ батареи.

г) Въ сѣверо-западния секторъ да се построятъ по-близо до противника батареи за обсадната артилерия, подъ прикритието на изнесени напрѣдъ полски и гаубични батареи.

д) Войскитѣ отъ източния секторъ да произвеждатъ рекогносцировки къмъ фортовата линия съ цѣль да се прчковава противника на мѣстото му, като бждатъ готови да маневриратъ и завързватъ бой съ противника, щомъ обстоятелствата позволяватъ и обстановката на другитѣ сектори изисква, съ цѣль да привлечатъ къмъ себѣ си часть отъ силитѣ на противника, дѣйствующъ въ нѣкои отъ секторитѣ.

Тимошкия сръбски коненъ полкъ се очакваше на 29-и с. м. да пристигне въ Оглу Паша, което се съобщи на н-ка на конния отрядъ, комуто въ развитие на заповѣдьта по 11-а дивизия № 18, допълнително съ № 61, 11 ч. 5. м. пр. пл. му се заповѣда да настжпи на 27-и въ 7 ч. пл. пл. на югъ съ цѣль:

а) Да освѣтли мѣстностьта на югъ отъ Одринъ между лѣвия флангъ на войскитѣ отъ Източния секторъ и р. Марица.

б) Да прѣпятствува на противника да събира продоволствени срѣдства и да се съобщава по тази страна.

в) Да събира свѣдения за противника, да изучи прѣходитѣ на р. Марица между Одринъ и Кулели Бургазъ и да влѣзе въ свръзка съ частитѣ на 8-а дивизия и конната бригада по дѣсния брѣгъ на р. Марица.

г) Всички мостове по рѣкитѣ и желѣзния пжть въ тази посока да се запазятъ.

Къмъ 11 ч. 30 м. пр. пл. се зачу силна канонада въ посока на южния и западния сектори. Прѣдположи се, че турцитѣ сж настжпили въ тѣзи посоки, за да заематъ завладянитѣ отъ 8-а дивизия височи Папазъ тепе, както това бѣше прѣдадено по рано отъ щаба на II-а армия.

За да не се даде възможность на противника да прѣхвърли войски отъ източния къмъ горнитѣ сектори, н-ка на източния секторъ рѣши да произведе демонстрация противъ източния фронтъ на крѣпостьта, като дава видъ, че ще атакува, но въ сжщото врѣме да не се увлича въ рѣшителна атака. За това бѣ заповѣдано:

1) Въ 11 ч. 35 м. пр. пл., на войскитѣ отъ 2-и бригаденъ секторъ — да настжпятъ отъ позициитѣ си къмъ лѣвия брѣгъ на р. Сазлж Дере и чифлика Кюшенъ, като се стрѣмятъ да прѣминатъ и на дѣсния брѣгъ (по височитѣ) на тази рѣка и откриятъ силенъ огънь.

2) Въ 11 ч. 55 м пр. пл., на войскитѣ отъ 1-и бригаденъ секторъ — да настжпятъ отъ позициитѣ си къмъ линията Ениси Кьой-Гадера.

3) Маневренитѣ войски на източния секторъ — 3-а бригада 9-а дивизия — да настжпятъ къмъ височината 89.9, за да поддържатъ бойната часть въ случай на нужда.

4) Бойната часть да дава видъ, че ще атакува.

5) Донесенията да се изпращатъ по телефона въ с. Ортакчи, отъ гдѣто съ конници ще се изпращатъ на върхъ 89·9 на началника на сектора.

Горньото се съобщи на н-ка на конния отрядъ, който трѣбаше да охранява лѣвия флангъ на сектора.

Въ изпълнение на горнята заповѣдь по източния секторъ, дѣйствията се развиватъ както слѣдва:

А. *Първи бригаденъ секторъ*. Н-ка на сектора полковникъ Клисуровъ получава заповѣдьта въ 1 ч. 15 м пр. пл. и въ 1 ч. 30 м. дава слѣднитѣ разпореждания:

1. *Бойна часть*:

а) Полковникъ Панайотовъ съ 58-я полкъ (3 дружини), 2 батареи отъ 9-и артилерийски с. с. полкъ, 1 картечна рота и половинъ рота отъ пионерната дружина да настжпи демонстративно напрѣдъ и достигне линията Ени Кьой-Гадера, като дава видъ, че ще атакува, но въ сжщность, безъ да се увлича въ рѣшителна атака, да открие силенъ артилерийски и пѣхотенъ огънь.

б) Подполковникъ Байчевъ съ 57-и полкъ (3 дружини), 1 батарея отъ 9-и артилерийски с. с. полкъ и двѣ картечници да настжпи къмъ с. Гадера по сжщия начинъ и съ сжщата цѣль.

2. *Бригадна подръжка* — капитанъ Константиновъ

Съ една дружина отъ 57-и полкъ да се държи задъ лѣвия флангъ въ бойното разположение.

Въ 1 ч. 30 м. сл. пл. противника откри артилерийски огънь отъ фортоветѣ, находящи се прѣдъ фронта на 58 полкъ (отъ Тащъ Табия и Айвасъ Баба). Нашата артилерия започва да имъ отговаря въ 2 ч. сл. пл.

Въ 3 ч. сл. пл. 58 полкъ (съ тритѣ си дружини въ бойна часть), подъ фиктивното прикритие на нашия артилерийски огънь, който не можеше да бжде полезенъ (снарядитѣ недолитаха, понеже разстоянията бѣха по-голѣми отъ прѣдѣлнитѣ), освѣнъ съ своя шумъ да повдига духа въ нашата пѣхота.

Въ сжщия моментъ настжпва и 57 полкъ (съ 2 дружини въ бойна часть) къмъ с. Кайпа по личната заповѣдь на н-ка на източния секторъ.

Артилерийския огънь и отъ двѣтѣ страни продължава до 6 ч. пр. пладнѣ.

Вечерьта 58 полкъ достигна линията Ени Кьой—Гадера, като завладѣва селата: Кючукъ-Дюлюкъ, Софуларе и Хадъраа, а 57-ия полкъ достига линията Кючукъ Дюлюкъ—Кара Юсуфъ. На тази линия частитѣ започватъ да се окопаватъ.

Прѣзъ нощьта дружинитѣ отъ 58 полкъ безпричинно се завръщатъ на старитѣ си позиции, а 57 полкъ си остава на линията Кючукъ Дюлюкъ—Кара Юсуфъ, като 2-а и 4-а дружини се разполагатъ на височината източно отъ с. Кючукъ Дюлюкъ, а 1-а и 3-а — задъ тѣхъ въ втора линия. Охранението се изпраща на 2½ км. прѣдъ прѣднитѣ дружини.

Б *Втори бригаденъ секторъ*. Заповѣдьта по източния секторъ за демонстрацията се получава въ 12 ч. по пладнѣ и бива прѣдадена на войскитѣ отъ бригадния секторъ, които въ 1 ч. и 30 м. сл. пл. настжпватъ въ двѣ колони:

Лѣвата колона — Полковникъ Топузовъ, съ 4 дружини отъ 10 п. Родопски полкъ, една с. с. полска батарея и гаубичното полско с. с. отдѣление на майоръ Славчевъ, настжпва южно отъ пжтя Мусубейли Демеранлия, и

Дѣсната колона — Полковникъ Пашиновъ съ 3 дружини отъ 23 полкъ и 2 батарея отъ 8 с. с. артил. полкъ настжпва на сѣверъ отъ горѣпомѣнатия пжть.

Маневренитѣ войски на бригадния секторъ, състоящи се отъ 1 дружина отъ 23 полкъ, се установиха на дѣсния флангъ въ долината, източно отъ К. на р. Сазлж Дере, на пжтя Кючукъ Гердели — Одринъ.

Настжплението се извършва почти безпрѣпятствено и частитѣ заематъ дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере, гдѣто и почватъ да се окопаватъ. Противника съ 2 дружини се е забѣлѣзалъ само около кота 69.8, гдѣто се е окопавалъ, но когато по тѣхъ нашата артилерия открива огънь, тѣ се разбѣгватъ.

Огъня на неприятелската крѣпостна артилерия отъ Айвасъ-Баба бѣ безврѣденъ за нашитѣ войски.

Командира на 2-а бригада отъ 8 дивизия полковникъ Кържиевъ (Н-къ на 2-й бригаденъ секторъ), обаче, намира доста опасно стоенето на частитѣ подъ огъня на крѣпостьта и като счита, че е постигналъ цѣльта да се привлече вниманието на противника къмъ източния фронтъ и облекчи положението на 8-а Тунджанска дивизия на западния секторъ, взема неправилното рѣшение да повърне бригадата обратно на лѣвия брѣгъ на р. Сазлж Дере, за което и донася на началника на източния секторъ — н-ка на 11-а дивизия — съ слѣдующата № 11 телефонограма:

„Днесъ повѣрената ми бригада, въ изпълнение на заповѣдьта Ви, дадена по телефона, настжпи къмъ крѣпостьта Одринъ. Всички части прѣминаха по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере и незабѣлѣзано се увлѣкоха на 2—3 километра западно отъ рѣката, гдѣто се завърза бой съ тѣхнитѣ пѣхотни части и се обстрѣлваха отъ крѣпостния артил. огънь. Увлѣчението е вслѣдствие на мѣстностьта. Стоенето на частитѣ по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере намѣрихъ за невъзможно, затова разпоредихъ стражевото охранение да остане по дѣсния брѣгъ на тази рѣка, а всички други части да прѣминатъ по лѣвия брѣгъ, гдѣто прѣзъ нощьта да се окопаятъ. Щаба на бригадата — въ Кючюкъ Гердели“.

Началника на сектора не само че не удобри рѣшението на бригадния командиръ, но въ 6 ч. 30 м. сл. пл. устно чрѣзъ старшия адютантъ на 11-а дивизия капитанъ Стояновъ, а по късно — къмъ

8 ч. сл. пл. — повторно по телефона — заповѣда на бригадата да прѣмине отново на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере, да се укрѣпи и испрати силни команди отъ охотници къмъ фортовата линия на югъ отъ Арнаутъ Кьой, които да се увѣрятъ дали тази линия е изпразнена или слабо заета отъ противника. Въ утвърдителенъ случай, бригадата, подъ прикритиетс на нощната тъмнина, да прѣмине въ настжпление и заеме казаната линия отъ Айвасъ Баба и по на югъ, като съгласува дѣйствията си съ тѣзи на 3-а бригада 9-а дивизия, която получи сжщата заповѣдь устно въ 6 часа 30 м. сл. пл. на самата позиция и която трѣбваше да настжпи въ дѣсно отъ 2-а бригада 8-а дивизия.

Маневрени войски на източния секторъ — 3-а бригада 9-а дивизия Заповѣдьта за демонстративното настжпление се получава въ 11 ч. 30 м. пр. пл., като на бригадата бѣ заповѣдано да се съсрѣдоточи въ сборенъ редъ зада висотата 89.9, въ качеството на маневрени войски на сектора

Полковетѣ се събиратъ бързо (54 полкъ не успѣва да обѣдва) и къмъ 3 ч. сл. пл. се построиха на назначеното имъ мѣсто — въ долината при открития водопроводъ, единъ до други — дружинитѣ въ двѣ линии въ взводни колони. И когато 2 а бригада 8-а дивизия бѣ достатъчно напрѣднала, по заповѣдь отъ н-ка сектора, 3-а бригада 9-а дивизия се прѣмѣсти южно отъ кота 89.9, а къмъ 4 часа 30 м. сл. пл. настжпи за да се съсрѣдоточи на склона по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере, южно отъ Кара Юсуфъ, гдѣто тя пристига късно вечерьта. Частитѣ се разбъркватъ поради тъмнината и поради необходимостьта да се заобикалятъ стръмнитѣ брѣгове на дерето — отъ желанието да се избѣгне посоката на неприятелскитѣ артилерийски изстрѣли. Така: 1-а дружина отъ 54 полкъ се оказва вдѣсно отъ 53 полкъ, а 3-а и 4-а дружини се отклоняватъ на югъ, на около 600—700 м. отъ с. Кара Юсуфъ, гдѣто близко се намира 53 полкъ съ щаба на бригадата.

При това настжпление, заедно съ частитѣ слѣдва и началника на източния секторъ съ цѣлия си щабъ.

На новото си мѣсто 3-а бригада 9-а дивизия се указа въ първата линия, т. е. почти на линията на 2-а бригада 8 а дивизия. За да се избѣгне изненадата, бѣ дадено разпореждание, прѣднитѣ роти да изпратятъ напрѣдъ около на 100 крачки по единъ взводъ въ верига. които да се окопаятъ, както и всички останали части. Окопаването, обаче, не можеше да върви успѣшно, понеже по заповѣдь на н-ка на източния секторъ, почти всичкия инструментъ бѣше по рано прѣданъ на 2-а бригада 11-а дивизия, която бѣ смѣнила 3-а бригада 9-а дивизия на позицията на обложението.

Въ 6. ч 20 м. сл. пл., на самата позиция, н ка на източния секторъ заповѣдва на командира на 3-а бригада 9-а дивизия да разположи бригадата на дѣсния брѣгъ на р Сазлж Дере, да се укрѣпи на позицията тукъ вдѣсно отъ 2-а бригада 8 а дивизия и изпрати силни команди отъ охотници къмъ фортовата линия на югъ отъ Арнаутъ Кьой, които да провѣрятъ дали тази линия е из-

празнена или слабо заета отъ противника. Въ утвърдителенъ случай, подъ прикритието на нощната тъмнина, бригадата да заеме казаната линия. Влѣво ще дѣйствува въ сжщия духъ 2-а бригада 8-а дивизия, съ която да се влѣзе въ споразумѣние за съгласуване на дѣйствията и избѣгване на нещастни случаи.

Въ 7 ч. 20 м. сл. пл., н-ка на 11-а дивизия потвърди това свое желание съ телефонограма № 66 до командира на 3-а бригада 9-а дивизия и до к ра на 2-а бригада 8-а дивизия, като имъ съобщи полученото отъ н-ка на конния отрядъ донесение, какво неприятелскитѣ войски сж отдрѣпнати отъ линията с. Босна Кьой—Арнаутъ Кьой и прѣхвърлени на западния фронтъ.

Конния отрядъ, за изпълнение възложената му задача, и съгласно заповѣдьта на 11-а дивизия № 18, на 26-й октомврий изпраща въ 6 ч. 30 м. пр. пл самостоятелни офицерски разезди въ посокитѣ: 1) Оглу Паша — чифл. Тая Кадънъ — Боюкъ Татаръ Кьой; 2) Оглу Паша — Каракасумъ — р. Марица; 3) Оглу Паша — чифл. Абаларъ-Асатлж — долината на р Марица; 4) Оглу Паша — Хавса. Освѣнъ това, изпратенъ е разездъ да влѣзе въ свръзка съ крайния лѣвъ флангъ на нашитѣ пѣхотни части отъ втория бригаденъ секторъ. Лейбъ Гвардейския полкъ съ ядрото си настжпва по пжтя Оглу Паша — чифл. Абаларъ-Каракасумъ. Къмъ 5 ч. сл. пл. участъка Оглу Паша — Хавса — Асатлж-Елчели — Боюкъ Татаръ Кьой — Оглу Паша е очистенъ отъ башибозуци, които съ обоза си се отдрѣпватъ въ крѣпостьта Одринъ.

Въ 7 ч. сл. пл. пристига въ Оглу Паша дружината отъ 54 полкъ и Тимошкия коненъ полкъ, които влѣзоха въ състава на конния отрядъ. Отряда нощува въ Оглу Паша съ мѣрки за охранение.

Съ телеграма № 68 7 ч. 50 м. сл. пл. бѣ донесено на командующия II-а армия за дѣйствията на войскитѣ на източния секторъ и за положението имъ къмъ това врѣме, като се помоли командующий армията да съобщи, до разсъмване, дали всички разпореждания на н-ка на сектора отговарятъ на неговитѣ намѣрения.

Командующий армията отговори, че обстановката е правилно схваната и че насочването частитѣ на сектора за демонстрация е цѣлесъобразно, обаче, желателно е, щото веднъжъ завладѣния терень да не се напуща, а частитѣ здраво да се укрѣпяватъ на заетитѣ пунктове.

По-късно отъ командующий армията се получи телеграма № 1213, съ която, като удобрява дѣйствията на н-ка на източния секторъ на 26 того, прѣпоржчва подобни дѣйствия да се водятъ не само за демонстрация, но и за заемане на нѣкой участъкъ отъ „източната отбранителна линия на противника“ въ случай, че послѣдния прѣхвърля войскитѣ си на западъ. Обаче, да се внимава да не става увлечение и да се изпадне въ затруднително положение. Като указва, че очаква много отъ съобразителностьта и разпоредител-

ността на н-ка на сектора, командующий армията изказва мнѣние, че дѣйствията къмъ южния участъкъ въ източния секторъ биха прѣдставлявали по-голѣмъ шансъ за успѣхъ, съ което мнѣние н-ка на сектора не бѣ съгласенъ.

Заемане позицията на обложението по висотитѣ на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере.

(27 октомврий)

Когато стана извѣстно въ щаба на сектора, че 2-ра бригада 8-а дивизия продължава да стои на лѣвия брѣгъ на р. Сазлж дере, въпрѣки изричната заповѣдь да прѣмине на дѣсния брѣгъ, н ка на сектора изпрати слѣдната телефонограма до командира на 2-а бригада 8-а дивизия:

с. Ортакчи

№ 69, 27-ий октомврий 1 ч. 50 м. пр пл.

Кючюкъ Гердели

Командиру 2-а бригада 8 а дивизия,

Повтарямъ Ви устната ми заповѣдь, която вчера около 6 ч. 30 м. сл. пл Ви изпратихъ чрѣзъ капитанъ Стояновъ и около 8 ч. сл пл. Ви дадохъ лично по телефона, а именно:

Отъ слабия и рѣдкия огънь на противника въ днешния (2-ий с. м.) бой се подразбира, че той трѣба да е отслабилъ силитѣ си по фортовата линия на югъ отъ Арнаутъ Кьой. Това се потвърди послѣ и отъ донесението на н-ка на конния отрядъ майоръ Даскаловъ, който изрично донася, че неприятеля прѣхвърлялъ къмъ западния фронтъ на крѣпостьта всички войски, разположени по-рано между Босна Кьой и Арнаутъ Кьой. Заповѣдвамъ Ви:

1) Разположете повѣрената Ви бригада съ повѣренитѣ ѝ части на отнетата отъ противника позиция по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж дере.

2) Изпратете силни команди отъ охотници или рекогносцировачни отряди къмъ фортовата линия на югъ отъ Арнаутъ Кьой да разузнаятъ дали противника дѣйствително е напустналъ тази линия и ако това се потвърди, постарайте се съ частитѣ на бригадата Ви да заемете тази линия подъ прикритието на нощната тъмнина. Въ противенъ случай, укрѣпете се на отнетата отъ противника позиция по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж дере и се задържайте тамъ, като прѣдварително приведете въ редъ частитѣ на бригадата.

Въ сжщия смисълъ е заповѣдано на командира на 3 а бригада 9-а дивизия, която дѣйствува вдѣсно отъ Васъ и се намира на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере.

Командующии 2-а армия съ телеграма № 1204 потвърждава, че отнетитѣ отъ противника позиции не трѣба да му се отстжпватъ.

Началникъ на Дивизията: Генералъ Майоръ Велчевъ.

Въ изпълнение на горнята заповѣль, командира на 2 а бригада 8-а дивизия веднага прави разпореждания за съсрѣдоточение на бригадата, като издава слѣднята заповѣдь:

На бригадата е възложено да атакува и прѣвземе съ ножъ (?) тази нощь форта Айвазъ Баба За изпълнение на тазн задача заповѣдвамъ:

Бойна часть — полковникъ Пашиновъ.

Отъ 23 полкъ 2 дружини и отъ 10 полкъ 2 дружини — всичко 4 дружини — да се съсрѣдоточатъ по двѣтѣ страни на пжтя Одринъ — Кючюкъ Гердели (който минава 1 клм. южно отъ чифлика) на изтокъ отъ р. Сазлж Дере.

Маневрени войски — полковникъ Топузовъ.

2 дружини отъ 10 п. полкъ и 2 дружини отъ 23 полкъ, 1 отдѣл. отъ 8-ий артилерийски с. с. полкъ и 2 гаубични батарей — да се съсрѣдоточатъ въ чифлика Кючюкъ Гердели.

Отъ двата полка да се сформира една охотнишка команда отъ офицери и долни чинове.

Командиритѣ на полковетѣ и артилерийското отдѣление, щомъ разпоредятъ за съсрѣдоточението на полковетѣ си, да се явятъ въ щаба на бригадата.

За горното разпореждане бѣ донесено на н-ка на 11 а дивизия въ 3 часа 40 м. пр. пл, въ отговоръ на което послѣдния веднага му заповѣда по телефона да поведе частитѣ си и изпълни цитираната му по-горѣ заповѣдь № 69 за прѣминаване на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере.

Въ 4 ч. пр. пл. бригадата се съсрѣдоточава не на дѣсния, а на лѣвия брѣгъ на дерето, а командиритѣ на полковетѣ се явяватъ въ щаба на бригадата за обсжждане начина, по който да се произведе атаката на Айвазъ Баба. Очаква се само (?) донесението на изпратения рекогносцировъченъ отрядъ, за да се рѣши дали трѣбва да се атакува форта или само да се прѣмине на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере. Тѣзи свѣдения се получаватъ слѣдъ разсъмване и гласятъ:

Въ 8½ ч. пр. пл. донесение, че по хребета, който бѣ заетъ вчера отъ батареята на капитанъ Горановъ, т. е. западно отъ р. Сазлж Дере, нѣма противникъ.

Къмъ 9 ч. 20 м. пр. пл. друго донесение, че на около 1000 крачки прѣдъ патрулитѣ на ротата (по Бааларъ Сжртж) неприятелска верига се самоокопава.

Къмъ 10 ч. пр. пл. — донесение, че на около 2500—3000 крачки задъ неприятелската верига се е движела неприятелска батарея. Става ясно, че прѣдъ линията на фортоветѣ им неприятелски части.

Съ телефонограма № 70 въ 2 ч. 30 м. пр. пл. бѣ ориентиранъ въ положението и н-ка на 1-и бригаденъ секторъ — командира на 2 а бригади 11-а дивизия и му се заповѣда до разсъмване, подъ прикритието на нощната тъмнина, да разположи войскитѣ си

на позициитѣ между Гадера и Ени Кьой, гдѣто да се укрѣпятъ и да се държатъ тамъ до второ разпореждане.

Между това, чувствуваше се недостатъка както отъ полска артилерия, тъй и отъ обсадна артилерия за борба съ крѣпостната непріятелска артилерия. За това съ телеграма № 509, 4 ч. 30 м. пр. пл. до командующий армията се помоли изпращането на 9-ий и 11 ий артил. нес. с. полкове, оставени врѣменно въ разпореждането на н-ка на Тимошката дивизия, а така сѫщо изпращането въ източния секторъ на часть отъ обсадната артилерия.

Отъ Щаба на Армията се съобщи, че ще се има прѣдвидъ горнато искане на обсадната артилерия, а другото отдѣление отъ 11-и артилирийски не с. с. полкъ ще бѫде взето отъ сѣверо-западния секторъ, слѣдъ като артилерията на тимошката дивизия бѫде поставена на позиция.

Командиря на 2-а бригада 8-а дивизия Полковникъ Кжрджиевъ заболѣва и прѣдава командването на бригадата на Командира на 23 полкъ Полковникъ Пашиновъ съ заповѣдь, щото, слѣдъ завръщането на рекогносцировачната рота, ако се укаже, че нѣма противникъ къмъ линията на фортоветѣ, да заеме позиция на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере, гдѣто да се окопае; ако ли има противникъ, то да остави бригадата на лѣвия брѣгъ на рѣката.

По такъвъ начинъ, въпрѣки изричната и три пѫти повторена заповѣдь на Н-ка на Източния секторъ, К-ра на 2 а бригада 8-а дивизия заповѣдва на бригадата условно да остане на лѣвия брѣгъ на р. Сазлж Дере.

Къмъ 10 ч. пр. пл. Началника на Източния секторъ съ цѣлия си Щабъ отива на позицията и тамъ прѣдаде на замѣстника на К-ра на бригадата Полковникъ Пашиновъ заповѣдьта — бригадата да прѣмине на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере, което прѣминаване се извърши веднага почти безпрѣпятствено. Противника откри само артилерийски огънь отъ своитѣ батареи, които се намираха на височината на западъ отъ с. Мусубейли, безъ да причини нѣкакви загуби. Нашата артилерия не отговори, понеже разстоянието бѣ голѣмо.

На дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере бригадата заема позиция отъ двѣтѣ страни на пѫтя Демеранлия—Мусубейли: 23 полкъ и 2-о отдѣление на 8 артилерийски с. с. полкъ — на сѣверъ до пѫтя Кючюкъ Гердели—Одринъ, а на 10 полкъ — на югъ отъ този пѫть до пѫтя чифл. Кюшенъ — кота 61.7; гаубичното отдѣление остава на лѣвия брѣгъ на дерето; тамъ же оставатъ и маневренитѣ войски — двѣ дружини — по една отъ всѣки полкъ.

По рано, още въ 6 ч. 10 м. пр. пл. бѣ издадена заповѣдь по 11-а дивизия, т. е. по Източния секторъ*) № 24, съ която, като се ориентиратъ частитѣ съ постигнатитѣ резултати за 27 октомври, се заповѣдва:

*) Н-ка на дивизията още не искаше заповѣдитѣ да се издаватъ по сектора.

1) Войсковитѣ части да останатъ на отнетитѣ отъ противника позиции, които да укрѣпятъ съгласно ладенитѣ вече указания.

2) Въ случай, че противника направи опитъ за излазъ отъ крѣпостьта въ нѣкоя посока на сектора, частитѣ, разположени въ тази посока, да го задържатъ най-упорито до пристигането на маневрѣнитѣ войски.

3) Конния отрядъ да продължава да изпълнява на югъ отъ Одринъ ладеното му поржчение.

4) Щаба на дивизията ще бѫде въ с. Ортакчи.

Разузнаването, прѣдприето отъ 3-а бригада 9 а дивизия, така сѫщо не можа да даде нѣкое горѣ-долѣ надежни или какви да е ясни свѣдения за противника. Това бѣ и невъзможно въ такава тъмна нощь. На разсъмване, патрулитѣ се завръщатъ, като повечето отъ тѣхъ не могатъ да кажатъ *„кждѣ сѫ минали!“*

Споредъ направенитѣ допълнители разпореждания, 53 полкъ остава въ маневрирующи войски и се разполага на бивакъ въ Караюсуфското дере, източно отъ яйцевидния върхъ, който е сѣверозападно отъ Караюсуфъ. 54 полкъ заема височатага съ крушевидния върхъ, който е 1½ км. с. з. отъ Караюсуфъ (1:50000). Вдѣсно (сѣверно) отъ 54 полкъ бѣ лѣвия флангъ на 57 полкъ. Началника на дивизията лично заповѣда на Командира на 54 полкъ да изпрати дружината си отъ полковата подръжка (4 а дружина) при с. Караюсуфъ, гдѣто тя да влѣзе въ свръзка съ фланговитѣ части на 2-а бригада 8-а дивизия и ги поддържи въ случай на нужда. Прѣзъ нощьта, по заповѣдь на Командиря на бригадата, сѫщата дружина се разполага въ с. Караюсуфъ.

За всички дѣйствия на войскитѣ отъ Източния секторъ бѣ донесено на Командующия Армията съ донесения № 73 въ 10 ч. 45 м. пр. пл. и № 74 въ 7 ч. 5 м. сл. пл.

Въ 1 ч 30 м. сл. пл. се получи слѣдната заповѣдь по II-а армия № 24:

Карта 1:126000.

§ 1, Вчера противника бѣше прѣдприелъ съ значителни сили редъ конни атаки противъ частитѣ отъ 8 а Тунджанска дивизия, които заемаха западнитѣ отроги (разклонения) на Папазъ тепе, но биде отблъснатъ съ грамадни загуби. Нашитѣ части се затвърдиха на около 1000 метра прѣдъ прѣдишната линия на прѣднитѣ си постове. Въ другитѣ сектори войскитѣ прѣдприеха частични дѣйствия съ цѣль да отвлекатъ вниманието на противника, който откри артилерийски огънь по цѣлата си фортова линия, но безъ значителни резултати.

§ 2. За днесъ заповѣдвамъ:

а) Конната бригада да разпространи разузнаването си на югъ отъ Димотика, като съ главнитѣ си сили остане при Димотика.

б) Частитѣ дл останатъ на заетитѣ си мѣста, гдѣто да продължаватъ да се утвърдяватъ.

в) Обсаднитѣ батареи послѣдователно да заематъ новитѣ си позиции напрѣдъ.

г) Ако противника настжпи противъ нѣкой секторъ, то частитѣ отъ останалитѣ сектори да прѣдприематъ дѣйствия, съ цѣль да се раздѣлятъ силитѣ на противника. Заетитѣ напрѣдъ пунктове да се задържатъ, като частитѣ незабавно се затвърдятъ на тѣхъ.

§ 3. 4-и и 6-и пѣхотни полкове отъ Дунавската сръбска дивизия да тръгнатъ: първия въ 6 ч, а втория въ 7 ч. пр. пл. за Карталъ тепе по маршрутъ: Мустафа Паша, чифл. Паша Кьой, Кадж Кьой, Еспетлии, Сейменлии, гдѣто да нощуватъ, а на слѣдующия день да продължатъ движението си къмъ Карталъ тепе. Въ случай че полковетѣ не ще могатъ днесъ да минатъ р. Арда и да стигнатъ при Сейменли, то да се спратъ на лѣвия брѣгъ на р. Арда при Еспетли, гдѣто да останатъ като маневренни войски въ разпореждание на Н-ка на 8 а дивизия.

§ 4. Кърджалийския отрядъ да продължава изпълнението на възложената му задача.

§ 5. Щаба на Армията въ Мустафа Паша.

Командующий Армията
Отъ свитата на Негово Величество
Генералъ-Лейтенатъ Ивановъ.

Началникъ Щаба
Отъ Генералния Щабъ
Полковникъ Жековъ.

Съгласно тази заповѣдь, слѣдователно, частитѣ отъ Източния секторъ трѣбваше да останатъ на заетитѣ мѣста и продължатъ да се утвърдяватъ, както това имъ бѣ заповѣдано и по-рано съ заповѣдь по Източния секторъ № 24 отъ 27 октомври 6 ч. 10 м. пр. пл.

Заключение.

Цѣли два дена и двѣ нощи подъ редъ, начиная отъ 6 ч. прѣдъ пладнѣ на 25 октомврий до 8 часа прѣдъ пладнѣ на 27 октомври, войскитѣ бѣха постоянно въ напрѣгнато състояние — тѣ не можаха да мигнатъ, безъ да има належата нужда отъ това. Силитѣ на войника и офицера се експлоатираха много злѣ, а офицера виждаше нерационалния способъ на дѣйствия. Едва що войскитѣ заемаха една позиция и започваха да се укрѣпяватъ или да изпълняватъ извѣстна задача, заповѣдваше се да заематъ нова позиция или имъ се даваше друга задача и всичко това непрѣкжснато, безъ да се даде врѣме да се подготви всѣко едно прѣдстояще дѣйствие и безъ да се мисли за силитѣ на войника и офицера. А най-важно, че всичко се заповѣдваше и вършеше нощѣ, безъ да се е дала малка почивка денѣ. И въ резултатъ — къмъ 28-й частитѣ се разнищиха.

Указа се по-горѣ, че заповѣданата демонстрация на 25 того трѣбаше да се води или само съ артилерийски огънь, или пъкъ и съ настжпление на малки пѣхотне части напрѣдъ, които да се приближатъ по близко до противника и откриятъ огънь по него, но не

и да откриватъ пушеченъ огънь на разстояния по-голѣми отъ прѣдѣлнитѣ и произвеждатъ стрѣлба въ въздуха — нощѣ, безъ да виждатъ и безъ да сж открили никакъвъ противникъ.

На 26 вечерьта, Н-ка на сектора дава неизпълнима въ една нощь задача — овладѣване на участъкъ отъ фортовия поясъ, прѣдшествувано отъ една рекогносцировка, която бѣ заповѣдано да се извърши пакъ въ сжщата тъмна нощь. Не може да се дѣйствува съ такива голѣми части и изпълняватъ такива задачи по една тъй непозната мѣстность, въ тъмна нощь, безъ да бждатъ изслѣдвани прѣзъ деня всички необходими колонни пжтища, както и да се изучи прѣдлежащата мѣстность, още повече при дѣйствия — подъ крѣпостьта.

Трѣба щателно да се организира всичко необходимо за изпълнение на извѣстна задача, като се почне отъ главата и се свърши до най-малкитѣ подраздѣления, а за това е необходимо врѣме и много врѣме. Нощьта, както видѣхме и по-горѣ, не бѣ достатъчна, даже да се извърши рекогносцировката отъ една рота охотници. И какво можеше да направи тази рота? Нима по нейнитѣ сили бѣ дадената й задача — да узнае нощѣ дали е заетъ фортовия поясъ или не? Тя можеше да каже, че е заетъ и всѣкога ще е заетъ съ нѣщо, но съ какво и до колко силно — това бѣ неизпълнима за нея задача.

А отъ изпълнението на послѣднята зависѣше правилното рѣшение на втората задача — дали да се настжпи и заеме фортовия поясъ. Въ случай на неуспѣхъ, безъ обсадна артилерия, която да се бори съ крѣпостната артиления, настжпилата, за заемане фортовата линия, пѣхота би била въ много трудно положение и би дала неоправдани съ нищо жертви.

Въпроса, дали е заетъ фортовия поясъ и до колко силно, можеше да се рѣши съ единъ бой, воденъ колкото смѣло толкова осторожно и обмислено. Даже да бѣше достовѣрно, че фортовия поясъ на источния фронтъ е очистенъ, все пакъ заемането му трѣбаше да стане поне на разсъване, а не подъ прикритието на нощната тъмнина, както се прѣдписваше. Подъ прикритието на нощната тъмнина можеше да се извърши само приближаването до обектитѣ и то, ако задачата бѣше дадена по рано прѣзъ деня, за да може до смъркване да се подготвятъ — изслѣдватъ и обозначатъ колоннитѣ пжтища — подстжпитѣ, а началницитѣ да се ориентиратъ добрѣ въ мѣстностьта и изучатъ послѣднята.

Въобще, колкото смѣлостьта на Н-ка на сектора ни възхищава, касателно замисла и поставянето на задачата, ако подобна задача бѣ умѣстна въ този моментъ, толкова сме неудовлетворени отъ рѣшението и още повече отъ начина на изпълнението.

Естественно, че резултата, който ние прѣдвиждахме, не можеше да бжде другъ, исвѣнъ вселяване недовѣрие къмъ Н-ка, измотаване на частитѣ и неизпълнение на изрично даденитѣ заповѣди: 3-а бригада отъ 9-а дивизия неизпълни напълно дадената задача, тя само прѣмина на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере; Коман-

дира на 2 а бригада 8 дивизия не испълни трикратно дадената ясна и изрична заповѣдь на Н-ка на Източния секторъ. Командира на бригадата неправилно схващаше и оцѣняваше обстановката. Неправилно той считаше за опасно заемането на позиция по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере. Тази позиция се намираше на около 6 км. отъ фортовия поясъ, т. е. на разстояния по-голѣми отъ рѣшителнитѣ за крѣпостеита артилерия. Ние се намирахме, наистина, въ периода обложението и се знаеше че атакуването на крѣпостьта е изключено, но не трѣбаше да изпущаме случаитѣ, когато безъ жертви или съ малко жертви можеше да стѣснимъ обложението, още повече чо на война нищо не трѣбва да се прѣпрѣшава прѣдъ неизвѣстностьта какъ ще се развиятъ събитията. Командующия армията удобри дѣйствията на Н ка на сектора.

Крайния резултатъ, разбира сѣ, бѣше задоволителенъ, понеже, съ заемането на позициитѣ по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере, обложението се стѣсни твърдѣ много; но всично това можеше да се изъърши много по-лесно, безъ суета, безъ прибързаность, безъ да бждатъ абсолютно всички войски на кракъ цѣли двѣ денонощия и безъ да се дѣйствува само въ тъмна нощь. Войскитѣ тогава щѣха да бждатъ по-запазени и готови да изпълнятъ задачата до край, а не както се случи по-кжсно, на 2 ноември при атаката на Маслака.

Въ частность, относително дѣйствията на войскитѣ, прави впечатление малката подвижность на полската артилерия. Пѣхотата настжпва, а артилерията остава задъ нея на 3—4 км. — на първоначалнитѣ си позиции и стрѣля на прѣдѣлнитѣ (и даже на по голѣми отъ прѣдѣлнитѣ) разстояния.

Заемането на Шарапъ-Йолу и линията Бааларъ Сыртж-Ески Кумлукъ-Пачаджиларъ и напущането на тази линия. (28-й октомврий—3-й ноемврий).

Заемането на Шарапъ Йолу.

(28 й октомврий).

Къмъ 3 ч. пр пл. на 28 октомври по телеграфа се получи слѣднята заповѣдь по II а армия:

ЗАПОВѢДЬ
по
II-а АРМИЯ
№ 25.

Мустафа Паша 28 октомври 1912 г.
2 ч. прѣдъ пладнѣ.

Карта 1:126000

1) За днесъ 23-й октомврий оставатъ въ сила разпорежданията за дѣйствия, дадени по-рано, а именно: частитѣ да останатъ на заетитѣ мѣста, като продължаватъ да се затвърдяватъ и да си устроятъ закрития

2) За разузнаване да се изпращатъ малки рекогносцировъчни отряди, които да слѣдятъ за движението на противника и да му прѣчатъ да разузнава Тази цѣль може успѣшно да се постигне само съ офицерски или подофицерски патрули, които могатъ да се промъкнатъ по незабѣлѣзано. Рекогносцировъчнитѣ отряди и патрули трѣба да бждатъ поддържани въ случай на нужда отъ артилерийски огънь, безъ обаче да се хабятъ снарядитѣ по-вече отъ колкото е необходимо.

3) Въ случай на дѣйствия, прѣдизвикани отъ страна на противника, ако нѣкои части успѣятъ да заематъ по-удобно положение прѣдъ линията на обложението, да се стараятъ да се затвърдятъ тамъ. Изобщо не е желателно, щото значителни части да излизатъ много напрѣдъ и послѣ пакъ да се връщатъ назадъ на старитѣ си мѣста, като по такъвъ начинъ се излагатъ на безполезни загуби.

4) Частитѣ да подържатъ постоянна бойна свръзка помежду си, както въ всѣки секторъ тъй и между секторитѣ. Да се вематъ ефикасни мѣрки противъ възможни изненади нощѣ.

5) Неудобствата отъ тънкостьта на линията на обложението трѣба да се отстраняватъ чрѣзъ готовность за маневриране, която цѣлъ може да се достига съ оставяне достатъчни силни части въ подръжка на всѣки участъкъ, а сжщо за всѣки секторъ.

6) Днесъ непрѣменно да се устрои лѣтяща поща за свръзка на секторитѣ помежду си и съ щаба на армията.

7) Щаба на армията въ Мустафа Паша.

Командующий Армията,
генералъ лейтенантъ Ивановъ
Началникъ щаба,
Отъ генералния щабъ
Полковникъ Жековъ.

Ви сиата на тази заповѣдь, излизането напрѣдъ отъ заетитѣ вече мѣста, безъ прѣдизвикване отъ противника, не бѣше желателно. Но н-ка на сектора счита, че противника не е заелъ нѣкои важни прѣдни пунктове, които би било полезно да се заематъ отъ насъ. За това той се стрѣми все напрѣдъ, и то повече отъ колкото е възможно бързо. Добрата мѣрка, която се рекомандува съ п. 2-й отъ горнята заповѣдь по армията, се прилагаше много рѣдко и ограничено. Като че ли не се схващаше ползата отъ рекогносцировъчнитѣ отряди за ориентирването на н-ка. Както въ кавалерията тъй и въ пѣхотата имаше жеlание да се разузнава, само когато нѣма никакъвъ рискъ Естественно, че ние много малко знаехме за противника и разузнаването прѣдъ вида на противника е най слабата страна на нашата, както и въ цѣлата ни армия дѣйность

На 2-а бригада 11-а дивизия бѣ заповѣдано да заеме висотитѣ източно отъ с. Хадъраа, включително, до висотитѣ източно отъ Чешме Гьолу включително, като на к-ра на бригадата съ телефонограма № 516 (27 октомври 6 ч. 25 м. пр. пл.) се дадоха най-подробни указания по плана 1:20000 за укрѣпяване на позицията и свръзката между щабоветѣ.

Слѣдъ заемането на казаната линия още сжщия день отъ 2-а бригада 11 а дивизия и смѣната на 54 полкъ отъ 57 полкъ, бѣ заповѣдано на командира на 3-а бригада 9-а дивизия да оттегли 54 полкъ при бивака на 53-ия полкъ — сѣверно отъ с. Кара Исуфъ, гдѣто бригадата ще остане и състави маневрирующи войски на източния секторъ.

На останалитѣ части бѣ заповѣдано да се укрѣпятъ добрѣ на позициитѣ, за да не търнятъ отъ огъня на противника и да бждатъ готови да осуетятъ всѣкакъвъ опитъ за излазъ отъ страна на противника. На командира на 2-а бригада 8 а дивизия бѣ заповѣдано, освѣнъ това, да изучи и се приготви, за да може, по втора заповѣдь да заеме съ бридадата хребета Шарапъ Иолу.

Въ 8 ч. 35 м. пр. пл. турцитѣ откриха рѣдъкъ артилерийски огънь отъ полскитѣ си батарей отъ висотитѣ западно отъ Мусубейли и отъ групата Маслакъ, но понеже стрѣлбата бѣше безврѣдна, нашата артилерия не имъ отговори. Само гаубичното отдѣление на майоръ Славчевъ къмъ 12 ч. по пладнѣ откри огънь по редута на групата „Масалакъ", гдѣто се забѣлѣзвало, че неприятелски пѣхотни части се самоокопавали. Завръзва се единъ малъкъ двубой между гаубичното отдѣление и батареитѣ № № 59 и 60 отъ групата Масалакъ, който имаше за резултатъ замълчаването на неприятелскитѣ батарей и разбѣгването на неприятелската пѣхота. Наши загуби имаше 2 ранени отъ 23 полкъ и 2 ранени отъ 5 батарея 8 артилерийски с. с. полкъ долни чинове.

Къмъ 2 ч. сл. пл. полковникъ Кърджиевъ оздравява и поема командуването на бригадата.

Н-ка на конния отрядъ донесе, че противника, който на 26-й билъ изпразднилъ източния фронтъ на крѣпостьта при борбата си срѣщу 8-а Тунджанска дивизия, прѣзъ нощьта на 26 срѣщу 27-ий се е повърналъ и заелъ отново сжшия фронтъ. Това донесение се прѣдаде въ щаба на армията.

Н-ка на източния секторъ все се стрѣмеше къмъ по-скорошното приближаване къмъ фортовия поясъ. И макаръ че едва въ 11 ч. 5 м пр пл. бѣ заповѣдалъ на командира на 5-а бригада 8-а дивизия да изучи и се подготви за заемането на ржта Шарапъ Йолу, въ 3 ч. 30 м. сл. пл. дава втора заповѣдь № 77 за заемането на ржта. Ето и самата заповѣдь:

с. Ортакчи.

№ 77 1912 г., 28 октомврий, 3 ч. 30 м. сл пл

На позицията при с. Демеранлия и слѣда.

Командира на 2-а бригяда 8-а пѣх. дивизия

Карта 1 : 126000.

Тази вечерь, при замръкване, насочете повѣрената ви бригада подъ прикритието на нощната тъмнина, да заеме ржта, който е непосрѣдствено на истокъ отъ с. Мусубейли, като се разположатъ по този ржтъ, както сдѣдва:

1. 23-й Шипченски полкъ — отъ върха, на който сега се допира дѣсния му флангъ, до пжтя Мусубейли-Демеранлия.

2. 10-й Родопски полкъ — между послѣдния този пжть и чифликъ Кюшенъ.

3. Артилерията — съотвѣтно задъ пѣхотнитѣ части.

Завземането на този ржтъ да стане постепенно — по части (рота, дружина), или изцѣло по полкове, но подъ прикритието на тъмнината и гънкитѣ на мѣстностьта. Веднага съ завземането на ржта да се почне укрѣпяването му съ смѣтка, щото при разсъмване частитѣ да иматъ достатъчни силни закрития поне срѣщу шрапнелния неприятелски огънь.

Разпоредете, щото подъ неприятелския артилерийски огънь частитѣ да не стоятъ въ окопитѣ си, а задъ тѣхъ— въ гънкитѣ на мѣстностьта, като иматъ въ укрѣпленията и окопитѣ часови, а напрѣдъ секрети и патрули, които да наблюдаватъ, и когато противника настжпи и влезе въ сферата на пушечния огънь, тогава пѣхотнитѣ части да завзематъ укрѣпленията и окопитѣ и дѣйствуватъ съ своя огънь.

Имайте прѣдъ видъ, че азъ съ маневрирующитѣ войски ще дойда задъ бригадата ви при с. Демеранлия; слѣдователно, както за другитѣ части, така и за вашата бригада нѣма да има никаква опасность. За отстжпване не трѣбва и да се мисли.

Началникъ на 11-а пѣхотна дивизия

Генералъ-майоръ Велчевъ.

Началникъ щаба, отъ генералния щабъ майоръ Вълковъ.

Горнята заповѣдь се получава въ бригадата едва въ 6 ч. 30 м. сл. пл. и прѣдадена веднага на частитѣ Тази заповѣдь вече прѣдвижда извѣстна мето.ичность въ дѣйствията, като се дава и повечко врѣме на изпълнителитѣ, за да иматъ възможность да обмислятъ и подготвятъ дѣйствията си.

Настжплението се извършва съгласно заповѣдта, подъ прикритието на нощната тъмнина, безпрѣпятствено отъ противника и бригадата заема указаната позиция.

Къмъ 4 ч. 10 м. сл. пл. съ телефонограма № 78 бѣ прѣдупрѣденъ командира на 3 а бригада 9-а дивизия, че на 29 сутриньта вѣроятно ще получи заповѣдь да отиде съ маневренитѣ си войски при с. Демеранлия; затова да се приготви да тръгне въ походъ веднага съ получаването на втора заповѣдь.

Дѣйствията на конния отрядъ.

На 28-й октомврий *Конния отрядъ* имаше за задача:

1) Да освѣтли мѣстностьта на югъ отъ гр. Одринъ между лѣвия флангъ на нашитѣ войскм и рѣка Марица.

2) Да прѣпятствува на противника да събира продоволственни припаси и да се съобщава по тази страна.

3) Да събира свѣдения за противника; да изучи бродоветѣ на р Марица между Одринъ и Кулели Бургазъ; да влезе въ свръзка съ частитѣ на 8-а пѣх. Тунджанска дивизия и конната бригада на полковникъ Таневъ — по дѣсния брѣгъ на р. Марица

4) Всички мостове на рѣкитѣ и желѣзния пжть въ тази посока — да се запазятъ.

За изпълнение на тази задача се изпращатъ два разезда отъ Лейбъ-гвардейския полкъ въ посока: 1) Оглу Паша—Баба Ески и 2) Оглу Паша—Павлово, и 3 разезда отъ Тимошкия коненъ полкъ въ посоки: 1) Оглу Паша—Елчели до р. Марица 2) Оглу Паша—чифл. Тая Кадънъ-Бююкъ—Татаръ Кьой на р. Марица.

Разездитѣ тръгватъ отъ Оглу Паша въ 6 ч. 30 м. пр. пл., а ядрото на отряда — въ 6 ч. 30 м. пр. пл. по пжтя — Оглу Паша —Абаларъ —Каракасъмъ—долината на р. Марица.

Когато отряда наближава с. Каракасжмъ въ 10 ч. 30 м. пр. пл. два разезда донасятъ, че единъ неприятелски табуръ (около 1000 души) се движи къмъ Одринъ по лѣвия брѣгъ на р. Марица.

Н-ка на конния отрядъ Майоръ Даскаловъ изпраща 1 взводъ къмъ Тая Кадънъ за охраняване на дѣсния си флангъ, а съ останалитѣ 3 ескадрона и картечното отдѣление на тръсъ излиза на височинитѣ източно отъ Каракасжмъ, дѣто открива табура, находящи се на около 500 крачки южно отъ Каракасжмъ. Картечницитѣ заематъ позиция на височината непосрѣдствено сѣверно отъ самото село, а два ескадрона се спѣшаватъ и заематъ гребена надъ селото южно отъ картечницитѣ. Веднага се открива огънь въ 11 ч. пр. пл. по неприятелския табуръ и се обстрѣлва въ продължение на 35 минути. Още при първитѣ изстрѣли неприятеля се разпръсква и стрѣляйки отстжпва къмъ Одринъ. Н-ка на конния отрядъ заповѣдва на 3-ий ескадронъ, който се е намиралъ въ коненъ строй, да слѣзе въ долината и прѣслѣдва противника. Сжщата заповѣдь се дава и на спѣшения 2-и ескадронъ. Обаче, въ това врѣме се показватъ 3 неприятелски ескадрона (около 250 человѣка), които попрѣчватъ на прѣслѣдването и табура не можалъ да бжде откжснатъ отъ крѣпостьта. Захванати сж само неговия обозъ отъ 5 кола, 50 глави рогатъ добитъкъ и 14 християни, съпровождащи обоза.

По такъвъ начинъ, конния отрядъ, който вече 3 дена наблюдава зоната между лѣвия флангъ на 2-а бригада 8-а дивизия и р. Марица, който изпраща всѣки день маса разезди по всички посоки, пропуска цѣлъ таборъ пѣхота да влѣзе въ гр. Одринъ. Двѣ сж причинитѣ за това:

1) Конния отрядъ за нощуване (цѣлия) се събира въ Оглу Паша съ мѣрки за охранение разположено вѣроятно много близко до отряда, когато трѣбаше да се поставятъ застави въ най-важнитѣ посоки денѣ и нощѣ, независимо отъ изпращанитѣ разезди само прѣзъ деня. Неприятелския табуръ прѣзъ нощьта успѣва да се приближи къмъ с. Каракасумъ и бива забѣлѣзанъ отъ нашата конница, само когато разездитѣ, изпратени сутриньта отъ Оглу Паша въ тази посока, достигатъ околноститѣ на това село — около 9 ч. пр. пл.

2. Недостатъчно енергичнитѣ и рѣшителни дѣйствия за прѣслѣдването на противника е сжщо една отъ причинитѣ за това. Иначе, ние не можемъ да си обяснимъ несполуката да бжде отрѣзанъ противника отъ Одринъ. Когато конния отрядъ пристига на тръсъ на

височитѣ надъ (източно) с. Карасжмъ, той вижда табура на 500 крачки южно отъ селото. На табура прѣдстои да се движи 12 км. за да отстжпи на прѣднитѣ неприятелски позиции и 18 км., за да влѣзе въ Одринъ. При наличностьта на картечницитѣ, едни рѣшителни дѣйствия отъ страна на ескадронитѣ, не само би отрѣзали неприятелския табуръ отъ крѣпостьта, но би го цѣлия унищожили или плѣнили. Конния отрядъ нѣма никакви загуби при срѣщата си съ цѣлъ единъ табуръ, съ който е въ стълкновение отъ 11 ч. пр. пл. до 4 ч. 30 м. сл. пл., но табура влиза цѣлъ въ крѣпостьта, съ изключение на нѣкои изостанали назадъ, които достигнати биватъ исклани.

Въ 4 ч. 30 м. сл. пл. конния отрядъ се отправя пакъ за с. Оглу Паша

Затвърдяване на новитѣ позиции.

(9 й октомврий).

Въ състава на войскитѣ отъ сектора влѣзоха двѣ батарей отъ 11-ий артилерийски полкъ, подъ началството на подполковникъ Валсмовъ. Една батарея бѣ придадена къмъ 3-а бригада 9 а дивизия, а другата — къмъ страничния отрядъ, който бѣ сформиранъ сжщия день.

Нощьта на 28-й срѣщу 29 й октомври въ източния секторъ мина тихо. Между 10 и 12 ч. прѣзъ нощьта чуваше се силна канонада въ сѣверозападна посока.

Съ заповѣдь по II-а армия № 26 отъ 29-й с. м. се съобщи, че споредъ свѣденията отъ аеропланитѣ на 29-й с. м. е забѣлѣзанъ бивакъ на около 5000 души въ долината на югоизстокъ отъ Казанъ тепе и че лагера на неприятелската дивизия на западъ отъ с. Марашъ билъ дигнатъ. Между с. Кара-Агачъ и р. Марица, отъ двѣтѣ страни на шосето Кара-Агачъ – Одринъ, имало въ безпорядъкъ струпано голѣмо количество палатки и землянки на бѣжанци. Къмъ 10 ч. сл. пл. противника прѣдприелъ излазъ въ сѣверно западна посока къмъ Кара Бунаръ, но скоро билъ отблъснатъ само съ артилерийски огънь. I и III армии продължаватъ безпрѣпятствено настжплението си къмъ Чаталджа и ще достигнатъ линията Ени-Кьой—Акъ-Каланъ—Калфа-Кьой. За 29-ий остава въ сила заповѣдьта № 25 отъ 28-й октомври.

Съ редъ отдѣлни писмени приказания, начиная отъ 6 ч. 40 м. пр. пл. до 10 ч. 20 м. пр. пл. се дадоха задачи на войскитѣ въ сектора. Тѣзи разпореждания се свеоха по-кжсно въ заповѣдь № 26, издадена сжщия день въ 10 ч 20 м. пр. пл., съ която за този день се заповѣдва:

1. Войскитѣ отъ бойната часть да продължаватъ да се укрѣпяватъ на новитѣ си позиции споредъ даденитѣ до сега разпореждания.

2. Маневрирующитѣ войски да се раздѣлятъ на двѣ части и разположатъ както слѣдва:

а) 24 пѣх. полкъ (3 дружини) и една батарея отъ 2-о отдѣление отъ 11 артилерийски не с. с. полкъ да останатъ на сегашното си мѣсто — въ лолината на сѣверъ отъ с. Кара Исуфъ.

б) 53 полкъ (3 дружини) да се разположи при с. Демеранлия.

3. 1 дружина отъ 53 пѣх. полкъ и 1 батарея отъ 2-о отдѣление на 11 арт. не с. с. полкъ да се изпратятъ на шосето Одринъ —Цариградъ, на югъ отъ височината 58 9, дѣто заедно съ находящитѣ се вече тамъ 1 дружина отъ 54 полкъ и единъ взводъ отъ Лейбъ Гвардейския полкъ, подъ началството на старшия отъ дружинитѣ командири, да образуватъ лѣвъ страниченъ отрядъ съ назначение — да охранява лѣвия флангъ на войскитѣ въ източния секторъ, а въ случай че противника направи опитъ да въвежда подкрѣпления и припаси въ крѣпостьта или да излѣзне отъ нея въ южна или югоизточна посоки, то съвмѣстно съ нашия коненъ отрядъ да му прѣпятствува на движението до пристигането на маневрирующитѣ войски.

4) Конния отрядъ, въ съставъ вече само на частитѣ отъ Лейбъ Гвардейския и Тимошкия полкове, опирайки се на страничния отрядъ, да продължава даденото му по-рано поржчение.

5) Командира на 2-а бригада отъ 8-а Тунджанска дивизия да изпрати:

а) $^1/_2$ рота — на височината източно отъ разв. Скендеръ Кьой — за свързка съ страничния отрядъ и $^1/_2$ рота — на височината на изтокъ отъ с. Гадера — за свързка съ 2-а бригада на 11-а пѣхотна дивизия.

Щаба на сектора този день се прѣмѣсти при чифл. Кючюкъ Гердели, гдѣто се установи на бивакъ.

Раздѣлянето на маневрирующитѣ войски или общия резервъ на сектора на двѣ групи е твърдѣ рационално и се налагаше отъ твърдѣ кордонното бойно разположение на войскитѣ отъ първата линия, които се стрѣмяха да заематъ всички позиции въ дадения имъ участъкъ. Тази грѣшка, която остана неизправена и отъ по-висшето началство, лиши частитѣ отъ силни частни резерви и противника можеше да пробие нашето разположение въ тия мѣста, които бѣха твътдѣ далечъ отъ общия резервъ на сектора, събранъ на едно мѣсто.

Създаването на отдѣленъ страниченъ отрядъ между конницата и другитѣ войски въ сектора не бѣше твърдѣ удобно. По добрѣ бѣше, ако изпращанитѣ още 1 дружина отъ 53 полкъ и батареята отъ 11 артилерийски не с. с. полкъ бѣха влѣзли въ състава на конния отрядъ при дружичата отъ 54 полкъ, като на пѣхотнитѣ части отъ отряда се дадеше задачата, възлагана сега на страничния отрядъ. Или пъкъ още отъ самото начало съ горнитѣ пѣхотни и артилерийски части да се усилеше 2 я бригаденъ секторъ, като му се даде да пази и направлението Одринъ — Цариградъ. Въобще, въ този периодъ на дѣйствията, въ зоната на обложението намъ се налагаше да имаме: постоянни по пространство участъци, заемани отъ бригади, полкове и пр. съ прѣдни постове по цѣлата зона на обложението, неравномѣрно разпрѣдѣлени

по охраняемата линия и съ редъ упорни пунктове, укрѣпявани отъ резервитѣ на прѣднитѣ постове; задъ линията на послѣднитѣ — позицията на обложението — не непрѣкжсната, както бѣше у насъ около цѣлата крѣпость, а отъ редъ ешелонирани упорни пунктове, усилени фортификационно съ редути, стрѣлкови и резервни окопи, отъ които вторитѣ и послѣднитѣ да се изработватъ отъ самитѣ войски, които ще ги заематъ, а първитѣ, както и други по-важни работи (като пжтища, искуствени прѣпятствия въ пасивнитѣ участъци и др.) — отъ частнитѣ резерви на бригаднитѣ (въ сжщность дивизионни) участъци и отъ общия резервъ на сектора, които да бждатъ разположени на квартири или въ землянки задъ позициитѣ вънъ отъ артилерийския огънь на крѣпостьта, а не по землянки на самитѣ позиции, както най-често бѣше у насъ [1]) Общия секторияленъ резервъ, [2]) разбира се, можеше да се разположи на квартири при по голѣми удобства въ 2 или 3 пункта, прѣдъ видъ грамаднитѣ размѣри на Източния секторъ. При тѣзи условия, частитѣ щѣха да бждатъ повече запазени и една по-голѣма часть отъ войскитѣ дѣйствително щѣше да почива, при условие разбира се, че охранението е достатъчно напрѣдъ и че дѣйствително бди — условие необходимо за избѣгване на изненадитѣ.

За да се подготви, макаръ отчасти, необходимия материялъ за единъ мость прѣзъ р. Марица, бѣ заповѣдано на Н-ка на конния отрядъ да се разпореди за събирането на всички салове, лодки и други плуващи срѣдства, колкото могатъ да се намѣрятъ по течението на р. Марица въ наблюдаемия отъ него районъ. Всичкия събранъ материялъ да се складира въ единъ пунктъ, гдѣто ще бжде най-удобно построяването на мость — по възможность, разбира се, по близко до крѣпостьта, но вънъ отъ крѣпостния артилерийски огънь.

Отъ командира на 23 полкъ се получава донесение, че въ 5 ч сл. пл. на около 5 км. отъ позицията на полка, който е разположенъ на хребета, непосрѣдствено на С И. отъ Мусубейли, отъ форта Айвазъ Баба, въ посока на могилата прѣдъ полка, сж се движили твърдѣ голѣми пѣхотни части къмъ Демеранлия и сж почнали да групрратъ на прѣднята си позиция повече войски въ тази посока.

Въ този день частитѣ продължиха окопаването си на позициитѣ. За прѣдпазване отъ шрапнелнитѣ куршуми, стрѣлковитѣ окопи се снабдяваха съ козерки, върху които се насипваше пръсть 30 см. дебелина. Окопитѣ за заднитѣ части се правяха съ верти-

---

[1]) Което е рационално само при повеждане атаката на крѣпостьта.

[2]) Вмѣсто голѣмъ общъ резервъ на сектора, разпрѣдѣленъ на 2—3 мѣста, можеше да се заповѣда всѣка бригада да има свой по-голѣмъ частенъ резервъ.

кално срѣзани задни склонове. Правяха се ходове за съобщения и изкуствени прѣпятствия — главно засѣки.

57-ия полкъ смѣнява 54 ия полкъ кжсно вечерьта, който се разполага на квартири въ Кара Исуфъ. 57-ия полкъ, въ сжщность трѣбаше да заеме позицията, указана по-горѣ съгласно дадения му планъ. Тази грѣшка отпослѣ се поправи. Къмъ 10 ч. сл. пл. започва да вали дъждъ. Цитираната по-горѣ заповѣдь по 11-а дивизия бѣ изпълнена отъ съотвѣтнитѣ части.

Вечерьта на частитѣ бѣ прѣдадена въ заповѣдь телеграмата на Командующия Армията за завладѣването на гр. Солунъ отъ нашитѣ войски на 27 октомврий с. г. — чрѣзъ Рилската дивизия.

Заемането на Бааларъ Сърт ж.

(30-й октомврий).

Заповѣдьта по Армията № 27 отъ 30-ий с. м. оставаше въ сила разпорежданията отъ 29-ий с. м.

Нощьта на 29-ий срѣщу 30 ий мина доста тихо. Бѣше донесено само за една малка прѣстрѣлка по фронта на 4 а дружина отъ 10 Родопски полкъ между прѣднитѣ части на двѣтѣ страни.

Къмъ 1 ч. 40 м. сл. пл. се получава свѣдение, че противника е прѣдприелъ атака срѣщу Карталъ Тепе, дѣто дѣйствувалъ 30-ий Шейновски полкъ. За да се подпомогне на послѣдния, заповѣда се прѣдприемането на демонстративенъ бой отъ войскитѣ на сѣверозападния и источния сектори. За изпълнение на тази задача, въ Източния сектотъ се направиха слѣднитѣ разпореждания:

1) Въ 2 ч. 15 м. сл. пл. се заповѣда на командира на 2-а бригада 8-а дивизня (Н-ка на 2-и бригаденъ секторъ) да дигне по тревога бригадата и да завземе укрѣпенитѣ си позиции. Слѣдъ това, по 2 роти отъ прѣднитѣ дружини на 23-и и 10-и полкове, въ редки вериги, да настжпятъ прѣдь фронта си и да даватъ видъ, че ще атакуватъ фортовата линия на Одринската крѣпость на югъ отъ Арнаутъ Кьой; артилерията сжщо да открие огънь срѣщу неприятеля. Командира на бригадата непосрѣдствено да води демонстративния бой на бригадата, като бжде по-близо до бойната часть и държи свръзке съ Н-ка на сектора, който ще бжде при маневрирующитѣ войски на върха юго-западно отъ Кючюкъ Гердели.

2) Въ 3 ч. 30 м. сл. пл., слѣдъ като бѣ ориентиранъ въ горнята обстановка, заповѣда се на Командира на 2-а бригада 11-а дивизия (Н-ка на 1-ий бригаденъ секторъ), който се намираше въ Кючюкъ Дюлюкъ, да произведе съ бригадата си демонстративенъ бой, като артилерията открие честа артилерийска стрѣлба, а пѣхотата да настжпи напрѣдъ въ широкъ фронтъ и да дава видъ че ще атакува, но въ сжщность да се не увлича въ рѣшите на атака.

3) Въ 4 ч. 20 м сл. пл. на Командира на 3-а бригада 9-а дивизия, която бѣше въ маневрирующи войски, се заповѣда, веднага съ получаването на телефонограмата, да настжпи съ 54 полкъ и

батареитѣ, които сж при него, на югъ по долината на р. Сазлж Дере и се установи въ сжщата долина на 3 км. на югъ отъ село Кара Исуфъ, за да бжде по-близо до 2-а бригада 8-а дивизия

За взетото рѣшение и направенитѣ разпореждания се донесе на Командующия Армията въ 3 ч. 40 м. сл. пл.

Горнитѣ разпореждания се изпълняватъ отъ войскитѣ въ сектора както слѣдва:

1. *Първи бригаденъ секторъ.* 57-й полкъ получава за обектъ на демонстрацията участъка между Айвазъ Баба и Маслака, а 58 й полкъ — укрѣпената група при Арнаутъ Кьой, т. е. участъка между Айвазъ Баба и Ташъ Табия.

Къмъ 4 ч 30 м. сл. пл. 6-а батарея отъ 11 й артилерийски не с. с. полкъ открива огънь по даденитѣ обекти, като слѣдъ малко бива поддържана и отъ другитѣ 2 батареи на отдѣлението. Въ сжщото врѣме започватъ настжплението и пѣхотнитѣ части. Противника отговори отъ крѣпосгьта съ редъкъ артилерийски огънь.

Прѣднитѣ части сж подадени напрѣдъ на около 2к. м., когато започва да се стъмнява, вслѣдствие на което тѣ се установяватъ Когато огъня прѣстава съвършено и отъ двѣтѣ страни, около $6^1/_2$ ч. сл. пл., частитѣ на бригадата безцѣлно се завръщатъ на старитѣ си позиции, безъ да използуватъ случая да се окопаятъ прѣзъ нощьта на новитѣ си мѣста. Връщането назадъ би могло да се оправдае отчасти съ малкото инструментъ, недостатъченъ да се окопаятъ частитѣ колкото е необходимо въ една нощь. Би могло обаче, да се окопаятъ прѣднитѣ постове и подготвятъ още нѣкои стрѣлкови окопи. Послѣдното би облекчило заемането на новата позиция — по-близо до крѣпостьта въ една отъ слѣдующитѣ нощи.

Прѣзъ нощьта се поставятъ стражеви постове прѣдъ линията на окопитѣ.

Въ врѣме на настжплението прѣзъ деня, отъ 57-й полкъ е имало двама ранени долни чинове съ шрапнелни куршуми.

2. *Втори бригаденъ секторъ.* Въ 2 ч. 30 м. сл. пл. противника открива артилерийски огънь първоначално къмъ 23-ия полкъ, а послѣ къмъ 10-я полкъ отъ една полска батарея, заемаща позиция около Малъ тепе и отъ батареитѣ № 59 и 60 на маслака.

Малко по-кжсно, къмъ 3 ч. сл. пл. командира на бригадата получава заповѣдь отъ началника на 11-а дивизия за прѣдприемане на демонстративния бой. Сжщата заповѣдь се прѣдава буквално и на частитѣ отъ бригадния секторъ.

Настжплението се извършва подъ прикритието на нашитѣ полски — дълги гаубични батареи, които отговаряха на неприятелскитѣ батареи на Маслака и Малъ Тепе и стрѣляха по неприятелската пѣхота (около една дружина), която заемаше позиция по двѣтѣ страни на Малъ Тепе.

Когато изпратенитѣ роти отъ прѣднитѣ дружини на 23 ия полкъ около 6 ч. 30 м. сл. пл. заематъ ржта *Бааларъ Сърт ж*, западно отъ с. Мусубейли, началника на источния секторъ по телефона прѣдава слѣдната заповѣдь направо на командиритѣ на 10-й Родопски

и 23 й шипченски полкове: 23-ий шипченски полкъ ще атакува тази нощь (?) форта на маслака; 10-ий Родопски полкъ ще съдѣйствува на атаката, като заеме височитѣ южно отъ батареи 59 и 60. Началника на артилерията полковникъ Сжбевъ сжшо получи заповѣдь да извади артилерията напрѣдъ. Командира на 3 а бригада 9-а дивизия генералъ майоръ Грънчаровъ се назначава за началникъ на войскитѣ осоло Мусубейли".

Съ послѣднята заповѣдь, ясно е, че се правятъ нѣколко грѣшки. Отдава се заповѣдь въ 6 ч. 30 м сл. пл., когато вече се смърква, за атака на Маслака прѣзъ нощьта, безъ да бждатъ частитѣ прѣдупрѣдени за това прѣзъ деня, за да вематъ всички мѣрки, за да изучатъ и обозначътъ подстжпитѣ къмъ въпроснитѣ обекти. Дава се, въобще, ако не една неизпълнима задача, то изпълнима при риска да станатъ голѣми нещастия при царуващата неизвѣстность. Н-ка на сектора не посвѣшава по-рано даже и н-ка на шаба въ своитѣ намѣрения. Можеше само да се гадае за тѣхъ при отдаване на заповѣдитѣ. Втората грѣшка се състои въ това, че вмѣсто да се заповѣда на началницитѣ на бригаднитѣ сектори, на които артилерията бѣ подчинена, да искаратъ послѣдната напрѣдъ на нови позиции съ извѣстна цѣль, заповѣда се на н-ка на артилерията на сектора да върши това — съ една дума неоправдано вмѣсване въ дѣйностьта на бригаднитѣ командири. Третата грѣшка се състои въ назначавснето на началника на маневренитѣ войски генералъ майоръ Грънчаровъ за началникъ на войскитѣ около Мусубейли. Съ това назначаване се създаде една каша въ подчиненостьта, една импровизация, като се осжждаше на бездействие командира на 2 а бригада 8 а дивизия, понеже главно тѣзи именно войски бѣха около Мусубейли. Или той — или генералъ майоръ Грънчаровъ трѣбаше да бжде само една прѣдаточна инстанция — единъ тормозъ въ изпълнението на възлаганитѣ на частитѣ задачи. Ако началника на сектора нѣмаше довѣрие въ к-ра на 2-а бригада 8-а дивизия, можеше врѣменно да го смѣни, или да смѣни 2 а бригада 8-а дивизия, която отдавна стои вече все въ първа линия, съ маневренитѣ войски — 3-а бригада 9-а дивизия, командувана отъ генералъ майоръ Грънчаровъ. Това щѣше да бжде много по-добрѣ и даже бѣше необходимо, отколкото да ее създава каша въ управлението и импровизиратъ необичайни и нецѣлесъобразни назначения.

Както и да е, 2-а бригада 8-ма дивизия започва твърдѣ разумно (макаръ и неизпълнимо) изпълнението на възложената ѝ задача, като се изпращатъ отъ 23-ий полкъ 2 рекогносцировачни роти къмъ групата Маслакъ за разузнаване на противника.

Къмъ 9 ч. 30 м. сл. пл. една рота (16-а) донася, че не може да напрѣдне повече отъ 1½ км., понеже прѣдъ нея има противникъ, а другата рота (10-а) донася къмъ 11 ч. 30 м. сл. пл., че не може да напрѣдне, нито пъкъ да влѣзе въ свръзка съ 16-а рота, по причина на голѣмата тъмнина. По сжщата причина, 10-й Родопски полкъ не може да влѣзе въ свръзка съ 23-ия полкъ, който слѣдъ донесенията на рекогносцировачнитѣ роти, спира по-нататъшното си настжпление и почва да се самоокопава на височата Бааларъ Сартж. Къмъ 11 ч. 50 м. сл. пл, 4-а дружина отъ 10 ий полкъ успѣва да влѣзе въ свръзка съ 3 а дружина отъ 23-ия полкъ и като вижда, че послѣдния се е спрѣлъ, спира се и тя, като почва така сжщо да се окопава. Тогава командира на 10-ий полкъ дава заповѣдь и на другитѣ дружинн да се спратъ и почнатъ да се окопаватъ влѣво (южно) отъ 23-ия полкъ,

Маневрирующи войски. Къмъ 4 ч. сл. пл. слѣдъ получаването на заповѣдьта за демонстративния бой, на 54-ия полкъ и не с. с. батарея се дава заповѣдь да бждатъ готови за дѣйствие. Скоро слѣдъ това се чува прѣстрѣлкага, поведена отъ 2-а бригада 8-а дивизия при настжплението ѝ.

Въ 6 ч. 20 м. сл. пл. се дава заповѣдь: 54-ия полкъ и батареята да настжпятъ веднага на югъ по долината на р. Сазлж Дере и се уетановятъ на 3 км. южно отъ с. Кара Исуфъ въ сжщата долина. На 53-ия полкъ се заповѣдва лично отъ началника на източния секторъ да се съсрѣдоточи на сжщото мѣсто по близо до пжтя Демеранлия-Мусубейли

По заповѣдь отъ н ка на източния секторъ, командира на 3-а бригада 9-а дивизия, назначенъ за началникъ на войскитѣ около Мусубейли, се явява на началника на сектора при прѣсичането на пжтя Демеранлия- Мусубейли съ р. Сазли Дере, гдѣто бѣ ориентиранъ въ положението и за намѣрението на началника на сектора да заеме „Маслака" съ 2-а бригада 8-а дивизия.

Слѣдъ спирането настжплепието на 2-а бригада 8-а дивизия, къмъ 10 ч. сл. пл. бѣ заповѣдано на маневрирующитѣ войски да се разположатъ така:

53-ия полкъ — задъ хребета непосрѣдственно на изтокъ отъ с. Мусубейли, а 54-ия полкъ и не с. с батарея — въ долината на р. Сазлж Дере, при прѣсичането на рѣката съ пжтя Демеранлия— Мусубейли. Частитѣ заематъ тия мѣста едва къмъ 3 ч. пр пл. на 31-ий октомврий, като 53-ия полкъ започва да се окопава на източния склонъ по двѣтѣ страни на пжтя за Мусубейли, а 54 полкъ остава въ взводна колона неокопанъ.

Въ сжщия день — 30 октомврий — 3-а дружина отъ 53 й полкъ се присъединява къмъ 2 а дружина отъ 54-й полкъ, влизаща въ състава на лѣвия страниченъ отрядъ, началника на който — подполковникъ Козаровъ, по заповѣдь на началника на източния секторъ, изпраща 5-а рота отъ 54 полкъ за охранение на моста при Кулели Бургазъ, съгласно телеграмата на командующий армията за запазването на моста.

Н ка отъ страничния отрядъ разполага дружината отъ 53 полкъ сѣверно отъ шосето Одринъ—Хавса, а дружината отъ 54 полкъ — южно отъ сжщото шосе.

По такъвъ начинъ, по указанитѣ по-горѣ причини, заемането на маслака прѣзъ нощьта на 30 срѣщу 31 октомврий бѣ осуетено. Естественно, че резултата не можеше да бжде другъ, щомъ се даватъ задачи въ единъ моментъ, когато тѣ сж неизпълними.

Рекогносцировка на неприятелската прѣдня позиция Маслакъ—Малъ Тепе. Разпореждане за заемането на линията Есни Кумлукъ—Пачаджиларъ.

(31-й октомврий).

Прѣзъ нощьта на 30 срѣщу 31 се получи заповѣдь № 23 по Н армия, издадена на 31 с. м. въ 1 ч. пр. пл., съ която се съобщаваше, че на 30 с. м противника се е опиталъ съ прѣвъзходни сили да атакува и вземе Карталъ Тепе, но безуспѣшно и че нашата III-а армия се приготовлява да атакува противника. Съ сжщата заповѣдь за 31 октомврий се даваха слѣднитѣ разпореждания:

1) За общъ н-къ на линията на обложението между дѣсния брѣгъ на р. Тунджа и лѣвия брѣгъ на р. Арда се назначава командующий II-а сръбска армия генералъ Степановичъ, като тази линия се заеме отъ Тимошката и Дунавската сръбски дивизии, отъ 55-ия полкъ на 2-а дивизия и отъ назначената до сега обсадна артилерия.

2) За н-къ на сектора между дѣсния брѣгъ на р. Арда и дѣсния брѣгъ на р. Марица се назначава н-ка на 8-а дивизия генералъ-майоръ Кирковъ, като този секторъ се заеме отъ 1-а и 3-а бригада на 8-а дивизия.

3) За н-къ на *източния секторъ*, между лѣвия брѣгъ на р. Тунджа и лѣвия брѣгъ на р. Марица на югъ отъ Одринъ, се назначава н-ка на 11-а п. сборна дивизия генералъ-майоръ Велчевъ, като този секторъ се заеме отъ 11-а п. сборна дивизия (безъ 55 полкъ), 2-а бригада 8-а дивизия, 3-а бригада 9-а дивизия, Лейбъ Гвардейския коненъ полкъ, Тимошкия коненъ полкъ съ всички придадени къмъ тѣхъ части.

4) Смѣняването на частитѣ да стане днесъ, като продължатъ затвърдяването си на заетитѣ пунктове.

5) Конната бригада да продължава изпълнението на възложената ѝ задача за разузнаване къмъ Деде-Агачъ и за охранение на моста при Кулели Бургазъ.

Тази заповѣдь не измѣняше съ нищо състава и разположението на войскитѣ въ Източния секторъ.

Войскитѣ прѣзъ нощьта на 30 срѣщу 31 продължаваха да се укрѣпяватъ на заетитѣ имъ позиции, безъ да бждатъ безпокоявани отъ противника.

Прѣдъ видъ на това, че противника би могалъ да настжпи и се опита да отнеме хребета Бааларъ Сыртж, заетъ отъ 2-а бригада, 8-а дивизия, то въ 2 ч пр пл. се заповѣда на 2-а бригада 11-а дивизия, въ такъвъ случай, да дѣйствува демонстративно въ сжщата посока както и на 30 с. м.

Къмъ 7 ч. 30 м. пр. пл. отъ 10 п. Родопски полкъ се изпраща една рота по посока на Малъ Тепе за разузнаване на противника и мѣстностьта въ тази посока. Ротата силно е обстрѣляна отъ батареята № 60. Къмъ 8 ч. 30 м. пр. пл. командира на ротата донася, че сѣверно и южно отъ могилата Малъ Тепе има неприятелски окопи на едно протяжение около 800 крачки, заети отъ неприятелски стрѣлци, които сж открили огънь срѣщу ротата.

Къмъ 4 и половина ч. сл. пл., по заповѣдь отъ н-ка на войскитѣ при Мусубейли, 10 Родопски полкъ съ една дружина (3 роти) заема южната половина на Бааларъ Сыртж, а съ останалитѣ — гребена, неоосрѣдственно на изтокъ отъ Мусубейли (Шарапъ Йолу) до пжтя чифл. Кюшенъ—Одринъ.

Артилерията прѣзъ деня сжщо така промѣня позицитѣ си, като 2-о с. с. отдѣление отъ 8 артилерийски полкъ се разполага задъ гребена сѣверо-източно отъ Мусубейли, а гаубичното отдѣление — на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере.

Другитѣ части на сектора останаха на сжщитѣ си мѣста.

Н-ка на сектора е недоволенъ отъ отстжпването на 10 полкъ назадъ на Шарапъ Иолу и за това въ 10 ч. сл. пл. заповѣдва по телефона на н-ка на войскитѣ около Мусубейли генералъ-майоръ Грънчаровъ, щото 10 полкъ да заеме веднага височитѣ западно отъ Кумъ Дере, означени върху картата съ червени звѣздички тамъ, гдѣто свършва надписа *Ески Кумлукъ* и височата 1 км. по на югъ, гдѣто е надписа *К. Л. Б* Въ случай на нужда ще се изпрати за подкрѣпка 53 полкъ. Тази заповѣдь се прѣдава отъ генералъ майоръ Грънчаровъ направо на командира на 10 полкъ, понеже командира на бригадата не билъ намѣренъ веднага, вслѣдствие на обстоятелството, че си е промѣнилъ мѣстото прѣзъ нощьта. При все това, макаръ и кжсно, заповѣдьта се изпраща и на командира на бригадата. Въ сжщность, както се указа по-горѣ, назначаването на още единъ н-къ на войскитѣ около Мусубейли, именно бѣше нецѣлесъобразно и прѣдставляваше една лишна инстанция. Сжщата заповѣдъ се прѣдава и на командира на 53 полкъ.

Тукъ н-ка на сектора прави пакъ една и сжща грѣшка, като кжсно прѣзъ нощьта заповѣдва да се пристжпи къмъ изпълнение на една задача, която не може да се изпълни по простата причина че нощьта е много тъмна и ориентировката съвсѣмъ невъзможна. Насочването на 10 полкъ, по липса на едно подробно дневно разузнаване и подготвяне на настжплението, е невъзможно, и въпрѣки категоричната заповѣдь на н-ка на източния секторъ, полка започва настжплението едва на разсъмване на 1 ноември.

Вечерьта на 31 октомври къмъ 3 бригада 9 дивизия се присъединява още една батарея отъ отдѣлението на подполковникъ Валсамовъ, но въ 11 ч. 40 м. сл пл. се дае заповѣдь отъ н-ка на сектора щото двѣтѣ батарей на бригадата на 1 ноември въ 7 ч. пр. пл. да се изпратятъ за с. Кайпа, за да смѣнятъ 2 отдѣление 9 артилерийски с. с полкъ, което да се присъедини къмъ своята бригада.

За горнята смѣна бѣ заповѣдано въ 11 ч. 50 м. сл. пл. и на коминдира на 2 бригада 11-а дивизия — н-ка на 1-и бригаденъ секторъ, като му се прѣдлагаше да разпрѣдѣли двѣтѣ батарей по една между 57 и 58 полкове. Въ сжщото врѣме му се заповѣда, прѣдвидъ напрѣдването на 2-а бригада 8-а дивизия и заемането на Бае-

ларъ Съртж, тритѣ роти отъ 57-я полкъ, които сж на височината на изтокъ отъ с. Хадъраа, да прѣминатъ на дѣсния брѣгъ на р. Провадийска и се разположатъ на ржта, който е на югъ отъ с. Хадъраа.

Въ този день, вечерьта пристига отъ сѣверо западния секторъ въ с. Ортакчи 56 полкъ и влиза въ състава на войскитѣ въ източния секторъ.

Прѣвземането на Ески Кумлукъ—Пачаджиларъ

(1-й ноември).

Заповѣдьта за настжплението на 10 полкъ и заемането на височинитѣ съ черв. звѣздички на Ески Кумлукъ и Пачалжиларъ се получава въ полка въ 1 ч. 20 м. пр. пл. Атаката се повежда съ 3 дружини и една картечна рота къмъ Пачаджиларъ, а 4 дружина повежда атаката къмъ Ески Кумлукъ. Нощьта е ужасно тъмна, никаква рекогносцировка не е правена, никой не знае нито подстжпитѣ къмъ неприятелскитѣ позиции, нито иъкъ съ какви приблизително сили сж тѣ заети. Ето защо, едва на разсъмване 4 дружина се приближава къмъ своя обектъ. Противника отъ Ески Кумлукъ открива силенъ пѣхотенъ огънь и настжпва срѣщу лѣвия флангъ на дружината. Появяването, обаче, на другитѣ наши дружини на Пачаджиларъ изненадватъ противника, който повръща назадъ и заема окопитѣ си, заблаговрѣменно подготвени на около 500—800 крачки западно отъ атакуванитѣ висоти. Къмъ 7 ч. 30 м. пр. пл. 10-ий полкъ заема височитѣ и почва да се окопава на тѣхъ,

По силата на пѣхотния огънъ и фронта, отъ който е билъ открить той отъ противника, 10-ия полкъ донася, че неприятеля е заемалъ казанитѣ висоти съ около 6 табура.

За заемането на височината е донесено на Н-ка на войскитѣ около Мусубейли, който въ 8 ч. 35 м. пр. пл. заповѣда да се изпратятъ отъ 23-я полкъ два разузнаващи отряда: единъ по посока на градския водопроводъ и батарея № 58, а другия съ обща посока: с. Мусубейли—батарей № № 59 и 60. Цѣлта на разузнаването е да се провѣри, има ли въ тѣзи батарей артилерия или не и изобщо заети ли сж тѣзи укрѣпления отъ противника.

Въ изпълнение на тази заповѣдь, Командира на 23-и полкъ донася: „отъ донесението на разузнавающитѣ патрули снощи и тази сутринь и личното ми наблюдение съ биноклъ отъ прѣднитѣ окопи, положително се установява, че прѣдъ Малъ Тепе, сѣверо-източно отъ него, прѣднитѣ батарей № № 59 и 60, закритото укрѣпление и батарея № 58 сж силно заети, както съ сгъстени пѣхотни части и картечници, сжщо и съ орждия, но колко орждия — неизвѣстно. Обаче, батареитѣ и мѣстностьта прѣдъ тѣхъ не сж праздни. Сега отъ сжщитѣ тѣзи батареи силно се обстрѣлва дѣсния флангъ на полка. Не е възможно за сега изпращане на рекогносцировъчни

роти напрѣдъ. Стрѣлятъ съ пѣхотенъ и артилерийски огънь даже и по отдѣленъ човѣкъ, щомъ го забѣлѣжатъ. Невъзможно е излизането нито крачка напрѣдъ".

По кжсно, съ донесение № 170, Командира на 23-ия полкъ, като потвърдява горнитѣ донесения, донася още, че прѣдъ батарейтѣ и укрѣплението на групата „Маслакъ" имало телена мрѣжа.

Къмъ пладнѣ, Командира на 4-а дружина отъ 10 и Родопски полкъ, който заемаше височината Ески Кумлукъ, намирайки се споредъ него доста изолирано и безъ подръжки, иска помощь 2 роти отъ Командира на 23-ий полкъ, понеже се опасявалъ да не бжде атакуванъ. Командира на 23-ий полкъ иска подръжката да се назначи отъ 53-ий полкъ, но Генералъ Майоръ Грънчаровъ отказва, като заповѣдва да се даде исканата подръжка отъ 23 ия полкъ.

Къмъ 1 ч. 10 м. сл. пл. Генералъ Майоръ Грънчаровъ заповѣдва да се изпратятъ 2 роти, които да запълнятъ пространството между 10-и Родопски и 23 и Шипченски полкове, което не бѣ цѣлесъобразно. Въобще, всички правиха една и сжща грѣшка — вмѣсто да се охраняватъ добрѣ въ даденитѣ имъ участъци, частитѣ се стрѣмятъ да заематъ непрѣкжснати позиции въ една линия, на които тѣ се разполагатъ въ боенъ редъ и разтягатъ до невѣроятность, макаръ че ние се намирахме въ периода на обложението. Това измжчваше страшно войскитѣ и ставаше непоносимо.

Полковетѣ въ втория бригаденъ секторъ, въ продължение на цѣлия день сж обстрѣлвани отъ неприятелската крѣпостна артилерия, а нашата артилерия стои спокойно на позициитѣ си. А и какво можеше да направи тя срѣщу крѣпостната артилерия, когато се намира още тъй далечь отъ крѣпостьта? Обсадна артилерия въ сектора още нѣмаше Би могла да бжде използувана гаубичната полска артилерия, като заемеше позиция задъ Бааларъ Съртж, но тя трѣбаше да се приближи Ясно е, че напрѣдването съ цѣли полкове, съ цѣль да се стѣсни обложението, не трѣбаше да се прѣдприема, щомъ атаката на крѣпостьта не бѣ рѣшена.

Трѣбаше да имаме изложени на крѣпостния огънь само прѣднитѣ постове, които да се стрѣмятъ да заематъ сгодни за насъ позиции и пунктове.

Да стоимъ 3 мѣсеца съ цѣли полкове и бригади подъ крѣпостния огънь, прѣди да се е рѣшила и почнала атаката, е една голѣма грѣшка. Ние не жалѣхме нашия войникъ, като разчитахме на неговата храбрость, безъ да държимъ смѣтка, че храбростьта не е неизсѣкаема — неизтощима, — и че най-първата грижа е да запазимъ тази храбрость, този духъ, който показа нашия героиченъ народъ. Ние не си поставяхме една опрѣдѣлена задача — цѣль, която да постигнемъ и кога и какъ да я постигнемъ — ние не знаяхме какво искаме. Отъ нѣкои разпореждания и прѣдписания се виждаше, че Командующия II-а Армия съзнаваше, какво атаката съ открита сила или правилната обсада сж неприложими при силитѣ, съ които разполагахме въ момента, и ясно указваше, че ние трѣба да се задоволимъ за сега само съ блокадата. Но тази мисъль трѣбаше

да бѫде ржководно начало, отъ което никога да не се отстѫпва. Тогава Командуюшия Армията, съ цѣль да поддържи прѣдприемчивостьта на Н-ка на сектора и морала въ войскитѣ, нѣмаше да удобрява дѣйствията на Н-ка на сектора, едноврѣменно като го прѣдупрѣждава да не излага войскитѣ на крѣпостния огънь, защото това сѫ двѣ несъвмѣстими искания, веднакъ сме заели позидии, находящи се близко до сферата на рѣшителния крѣпостенъ артилерийски огънь

Едва къмъ 11 ч. пр. пл., Началника на войскитѣ при Мусубейли Генералъ Майоръ Грънчаровъ дава заповѣдь да се изпрати една батарея въ подръжка на 10-и Родопски полкъ. Изпраща се 4-а батарея отъ 8-и артилерийски не с. с. полкъ, която заема позиция на източния склонъ на Бааларъ Сыртж на около 1 и половина км. юго-западно отъ с. Мусубейли, отгдѣто открива огънь по неприятелскитѣ окопи, а на Командира на гаубичното отдѣление се заповѣдва да открие огънь по могилата Малъ Тепе, гдѣто се забѣлѣзватъ група началници. Стрѣлбата се произвежда между 11 и половина и 12 ч. по пладнѣ, а отъ 3 ч. до 3 ч. 15 м. сл. пл. огъня се прѣнася по неприятелскитѣ окопи срѣщу 10-и Родопски полкъ.

Къмъ 4 ч. сл. пл. Началника на войскитѣ при Мусубейли Генералъ Майоръ Грънчаровъ дава слѣднята заповѣдь:

1) 2-а бригада 8-а Тунджанска дивизия и 3-а бригада 9-а дивизия, усилено съ 2 о с с. отдѣление отъ 8-ми артилерийски полкъ и гаубичното отдѣление, да отбраняватъ участъка отъ р. Провадийска до пѫтя Одринъ—чифл Кюшенъ включително.

2) 2-а бригада 8-а дивизия да заеме: висотата Бааларъ Сыртж, висотитѣ, означени съ червени звѣздички, сѣверно отъ надписа Бааларъ Сыртж, и висотитѣ, означени тоже съ червени звѣздички, източно отъ Ески Кумлукъ и Пачаджиларъ.

3) За свързка съ съсѣдитѣ, (2-ра бригада 11-та дивизия и страничния отрядъ) да се изпрати по половинъ рота.

4) 3-ра бригада 9-та дивизия да остане въ маневрирующи войски подъ началството на Подполковникъ Узуновъ: 53-и полкъ — източно отъ надписа Мусубейли, а 54-и полкъ — западно отъ надписа Сазлж Дере (1: 50000).

5. Артилерийскитѣ отдѣления, подъ началството на майоръ Пѣевъ, да останатъ врѣменно на досегашнитѣ си позиции задъ хребета източно отъ с. Мусубейли. Прѣзъ ношьта срѣщу 2-ий ноемврий батареитѣ да се измѣстятъ задъ хребета, западно отъ това село, за да могатъ по-ефикасно да поддържатъ пѣхотата въ случай на излазъ отъ крѣпостьта.

6. Позициитѣ да се укрѣпятъ споредъ указанията на военния инжинеръ подполковникъ Добрѣвски.

7. Да се вематъ мѣрки за свързка съ съсѣдитѣ и началницитѣ.

8. Заетитѣ позиции частитѣ постепенно да усилватъ, като си направятъ козерки отъ шрапнелитѣ, траверси, блиндажи, закрити ходове, резервни окопи за подръжкитѣ.

9. Въ случай на излазъ отъ крѣпостьта, да се срѣщне противника отъ близки разстояния съ силенъ огънь, като частитѣ не се увличатъ въ прѣслѣдване.

10. Отстѫпването отъ заетитѣ позиции не се допуска.

Тази заповѣдь се изпраша въ всички части.

Къмъ 8 ч. 30 м. сл. пл, командира на 10-ия полкъ донася, че противника съсрѣдоточава войски на дѣсния му флангъ — около 1 полкъ пѣхота, а къмъ лѣвия флангъ настѫпватъ турски сили отъ Чезаръ Тепе въ сѣверо-източна посока. Освѣнъ това, било забѣлѣзано на югъ отъ Одринъ, по течението на р. Марица, че се движили силни колони, силитѣ на които не можало да се опрѣдѣли. Изобщо, неприятеля групиралъ не по-малко отъ една дивизия. За тѣзи свѣдения се донесе въ щаба на армията въ 8 ч. 5 м. сл. пл., като се указваше, че вѣроятно е (?) боя да се почне на 2-ий на разсъмване и се молѣше съдѣйствието на другитѣ сектори съ демонстративни и активни дѣйствия. Въ 10 ч. 35 м. сл пл. сѫщата молба се повтори. Ясно е сега, че началника на сектора е желалъ боя, който да разчие въ желаемитѣ отъ него размѣри. Тази мисъль, обаче, бѣше секретъ даже за н-кч. щаба на сектора.

Въ 9 ч. 40 м. сл. пл. се съобщи сѫщото на н-ка на страничния и конния отряди, а въ 10 ч. 20 м. сл. пл. и 11 ч. 30 м. сл. пл. отъ на командира на 2-а бригада 11-а дивизия, като имъ се заповѣда, че въ случай че противника атакува 2-а бригада 8-а дивизия и настѫпи, то всички да дѣйствуватъ демонстративно, а с. с отдѣление и 1 картечна рота отъ 1-ия бригаденъ секторъ по-скоро да се присъедини къмъ маневрирующитѣ войски на източния секторъ.

Вслѣдствие на сѫщото донесение, н-ка на Източния секторъ, освѣнъ това, повиква командира на 2-о отдѣление на 8-й артил. с. с. полкъ и му заповѣдва да разпрѣдѣли батареитѣ по слѣдующия начинъ: 1 взводъ да се прѣдаде на двѣтѣ дружини на 53-ий полкъ, които ще завзематъ позиция на висотата непосрѣдствено на западъ отъ чиф. Кюшенъ; 5-а батарея и 1 взводъ отъ 6-а батарея — да се повърнатъ обратно на старитѣ си позиции; само 4-а батарея да остане на заетата прѣзъ деня позиция. Защо е дадена такава нецѣлесъобразна заповѣдь намъ е неизвѣстно и необяснимо.

Въ 8 часа 45. м. сл. пл. н-ка на сектора взема друго рѣшение и дава слѣднята заповѣдь на началника на войскитѣ около Мусубейли генералъ майоръ Грънчаровъ:

1. Веднага артилерията да се разположи на вчерашнитѣ си позиции, а имено задъ висотата, която е непосрѣдствено на изтокъ отъ Мусубейли.

2. На 10-ий полкъ да се заповѣда веднага да приведе частитѣ си въ редъ, като остави за всѣки случай една поддръжка на лѣвия си флангъ. Да му съобщи, че той ще бѫде подържанъ отъ всичкитѣ наши войски, които сѫ задъ него и отъ странитѣ му, но не чрѣзъ изпращане на части въ самия полкъ, който и безъ това е много за позицията, която заема. Да се приготви, щото отъ заетата му позиция съ силенъ огънь да отразява противника, когато другитѣ наши

части ще му подпомагатъ отъ къмъ фланговетѣ, а именно: 23-ия полкъ — отъ къмъ неговия дѣсенъ флангъ, а една или двѣ дружини отъ 53-ий полкъ ще бждатъ разположени па височината, непосрѣдствено на западъ отъ чифликъ Кюшенъ и отъ тамъ ще атакуватъ въ флангъ противника, който би се осмѣлилъ да атакува неговия лѣвъ флангъ.

3. Отъ 53-ия полкъ двѣ дружиии и двѣ орждия веднага да се изпратятъ на горѣпомѣнатата височина на западъ отъ чифликъ Кюшенъ, съ назначение каквото спомѣнахъ въ п. 2.

4. Маневрирующитѣ войски да бждатъ готови по първа заповѣдь да настжпятъ за подръжка на атакуванитѣ отъ неприятеля наши части.

5. Прѣдупрѣдени сж съсѣднитѣ на нашия секторъ войски — съ демонстрации, и по възможность съ активни дѣйствия, да подпомагатъ на нашитѣ войски, дѣйствующи около Мусубейли.

6) Непосрѣдственното управление на войскитѣ около Мусубейли остава повѣрено пакъ на Генералъ Майоръ Грънчаровъ.

Началникъ на 11-а пѣхотна дивизия,
Генералъ Майоръ Велчевъ.

Тази подробна заповѣдь, почти безъ измѣнения, се прѣдава на съотвѣтнитѣ началници, а отъ тѣзи послѣднитѣ — на своитѣ подчинени.

Въ изпълнение на заповѣдьта, 2-а бригада на 8-а дивизия заема слѣдното положение:

10-ия Родопски полкъ: 4-а дружина на височината Ески Кумлукъ; 1-а дружина — на височината Пачаджиларъ; 2 а дружина — на седловината между тия двѣ височи; 3-а дружина — въ полкова подпържка задъ 1-а дружина; ½ рота — на височината Мезаръ Тепе — въ отбранителна застана и за наблюдение на лѣвия флангъ; отъ полковата подръжка се изпраща една дежурна рота — на пжтя на гребена, между колибата и Мезаръ Тепе; отъ тази рота се изпраща единъ взводъ — за наблюдение долината Кумъ Дере.

23-ия Шипченски полкъ: 4-а дружина съ единъ картеченъ взводъ — на упорния пунктъ съ червената звѣздичка при буквата *И* на Хасанъ Бекчели; 3 а дружина — на височината Бааларъ сртж, на западъ отъ Мусубейли; 2 а дружина — между 3-а и 4-а дружини; отъ 1-а дружина 2 роти се изпращатъ за свързка между 10 и 23 полкове, а другитѣ 2 роти съ единъ картеченъ взводъ оставатъ въ полкова подръжка сѣверно отъ Мусубейли.

Артилерията: Отъ 2-о отдѣление 8 и артилерийски полкъ: 4-а батарея — на позиция югозападно, а 5 батарея и единъ взводъ отъ 6-а батарея сѣвероизточно отъ Мусубейли, 1 взводъ отъ 6-а батарея — на височината западно отъ чифл. Кюшенъ; Гаубичното полско с. с. отдѣление — на позиция източно отъ Мусубейли.

Къмъ 2 ч. 30 м. пр. пл. 2-и ноември, 1 а и 2-а дружини отъ 53 полкъ, заедно съ взвоъа отъ 6-а батарея, подъ общото началство на Командира на 1-а дружина Подполковникъ Габаревъ, заематъ назначената имъ съ горнята заповѣдь позиция.

Още въ 12 ч. 5 м. пр. пл. на 1-и ноември бѣ заповѣдано, щото 56-и полкъ, който се намираше въ Ортакчи, да тръгне на 1 м. въ 7 ч. пр. пл. отъ с. Ортакчи и прѣзъ Кючюкъ Гердели, западно отъ Демеранлия, да пристигне на прѣсечението на р. Сазлж (ере съ пжтя Демеранлия — Мусубейли, дѣто да влѣзе въ състава а маневрирующитѣ войски, подъ началството на Генералъ Майоръ рънчаровъ. Прѣдъ тръгване отъ с. Ортакчи, полка трѣбаше да се снабди ъ лопати и киркомотики, които сж пристигнали въ Ортакчи за 11-а ѣхотна дивизия. Ако очакваната 15 см. обсадна гаубична батарея пристигнала въ Ортакчи, то и тя да тръгне по сжщия пжть и за жщото мѣсто.

Още въ 9 ч. 1 м пр пл. на 1 ноември, на Н-ка на конния трядъ бѣ заповѣдано да прѣмѣсти отряда отъ Оглу Паша въ село Каракасумъ, като за напрѣдъ, заедно съ изпълняваната до сега отъ него задача, да наблюдава и охранява, денемъ и нощемъ, участъка между лѣвия флангъ на страничния отрядъ (който е при чифл. Тая (адънъ) и лѣвия брѣгъ на р. Марица около с. Бююкъ Татаръ Кьой.

При това, за нощуване да не се връща въ Оглу Паша и да продължи лѣтящата поща отъ Оглу Паша до Каракасжмъ.

За всички разпореждания, както и за хода на нашитѣ дѣйствия и тѣзи на противника бѣ донесено на Командующия Армията.

Даденитѣ жертви до 1 ноември включително бѣха нищожни, но трѣба да се признае, че войскитѣ се излагаха за въ бждаще цѣли мѣсеци подъ гнѣта на крѣпостния артилерийски огънь, който имъ отнимаше, почти всѣки день, случайно и неоправдано по нѣколко жертви. А това упражняваше голѣмо влияние на духа на войскитѣ, които виждаха безполезното си излагане. Въобще, това обстоятелство бѣ едно отъ най-важнитѣ за упадъка на морала въ послѣдствие.

Командующия Армията, съзнавайки ненаврѣменостьта за твърдѣ близкото ни приближаване до крѣпостьта и безполезно излагане на войскитѣ, като удобряваше дѣйствията на Н ка на сектора и постигнатитѣ успѣхи, въ сжщото врѣме прѣдупрѣди да не се излагатъ частитѣ на крѣпостния артилерийски огънь. Ето защо, на 1 ноемв. 5 ч. 30 м. пр. пл. съ телеграма № 105, Н-ка на сектора донесе на Командующия Армията, че войскитѣ отъ Източния секторъ отдавна сж въ сферата на неприятелския огънь не само отъ крѣпостната му, но и отъ полската му артилерия, което, разбира се, не можеше да не бжде извѣстно въ Щаба на II-а Армия, отъ направенитѣ до тогава донесения; но загубитѣ отъ този огънь сж твърдѣ малки. За това, имайки прѣдъ видъ сгодата отъ стѣсняването на обложението, Н-ка на сектора молѣше съобщението на Командующий Армията, дали да извади войскитѣ отъ сферата на огъня на неприятелската крѣпостна артилерия.

Командующия Армията отговори, че по-раншната му телеграма има само прѣдупрѣдителенъ характеръ и заповѣдваше „войскитѣ

да останатъ и продължаватъ да се утвърдяватъ на заетитѣ до сега мѣста, щомъ тѣ сж добрѣ приспособени къмъ мѣстностьта и щомъ не страдатъ отъ артилерийския огънь на противника".— Ето това бѣ невъзможно. Ежедневнитѣ загуби, разбира се, бѣха малко, но въ общъ итогъ, заедно съ заболѣванията, въ течение на нѣколко мѣсеца, тѣ бѣха твърдѣ значителни Прѣдъ свършения вече фактъ, Командующия Армията не можеше да заповѣда връщане назадъ — това би се считало за успѣхъ на противника и неуспѣхъ на наша страна. Вслѣдствие на това именно, Командующий Армията заповѣда войскитѣ да останатъ на заетитѣ мѣста, но въ тайно прѣдписание № 1796 отъ 13 ноември той повтори на Н ка на сектора гледищата си по дѣйствията ни подъ Одринъ. Трѣба да се признае, обаче, че Командующий Армията имаше възможность своеврѣменно да установи напрѣдването на войскитѣ отъ Източния секторъ, което бѣше неразумно.

Много отъ частитѣ нѣмаха още достатъчно количество шансовъ инструментъ, а 2-а дивизия не притежаваше нинакъвъ. Едва на 1 ноември пристигнаха за 11-а дивизия въ Ортакчи 1000 лопати и 200 брадви и затова бѣ заповѣдано на 2-а бригада 11-а дивизия да върне инструмента, който бѣ получила отъ маневриру щитѣ войски — 3-а бригада 9-а дивизия и получи своя отъ Ортакчи.

Началника на сектора бѣ донесълъ въ Щаба на Армията за необходимостьта отъ построяването на мость надъ р. Марица по близо до крѣпостьта — сѣверно отъ Кулели Бургазъ, за да се обезпечи свръзката между Източния и Южния сектори.

Боя на 2-ий Ноември. Атачата на Маслака

(Гл. приложение № 2).

Съ заповѣдь по II-а Армия № 30 отъ 2 ноември 4 ч. пр. пл. се съобщи, че споредъ добититѣ свѣдения отъ плѣнницитѣ и бѣжанци неприятелскитѣ войски въ крѣпостьта се състоятъ отъ: 10-а и 11-а низамски дивизии и отъ Одринската и Гюмюрджинската редифски дивизии, подъ началството на Шукри Паша.

Съ сжщата заповѣдь, за охрана на мостоветѣ при Кулели Бургазъ се назначаваше опълченската дружина на Майоръ Христовичъ и слѣдователно, ротитѣ отъ войскитѣ на Източния секторъ можаха да се освободятъ отъ сжщата задача.

Както и трѣбаше да се очаква, на 2 ноември турцитѣ прѣдприемитъ атака къмъ *10-и Родопски полкъ*. Тази атака се прѣдшествува отъ силенъ пушеченъ огънь, който откриватъ около 2 и половина — 3 ч. пр. пл Една голѣма часть отъ войницитѣ отъ 1-а и 3-а дружини, изненадани отъ този огънь, повръщатъ назадъ и увличатъ съ себе си личния и конски съставъ на картечната рота. За малко врѣме настанало смущение. 2-а рота цѣла отстжпва въ долината на Кумъ Дере, гдѣто била събрана отъ ротния си Командиръ, слѣдъ което Командиря на дружината я изпраща да заеме позиция на западния склонъ на долината на Кумъ Дере, но К-ра

полка не удобрява това разпореждание и я праща въ дружинна ръжка. Останалнтѣ на позиция войници съ вѣренъ и бързъ нь успѣватъ да отблъснатъ настжпилия противникъ.

Къмъ това врѣме — 2 ½ ч. пр. пл. — *двѣтѣ дружини отъ и полкъ*, заедно съ двѣтѣ придадени къмъ тѣхъ орждия, подъ ландата на Подполковникъ Габаревъ, пристигатъ на висотата зано отъ чифл. Кюшенъ, гдѣто почватъ да се окопаватъ, за което дполковникъ Габаревъ донася на Командира на 10 полкъ. Този лѣдния за да бжде по-сигуренъ, въ случай че противника напи, помолилъ Подполковникъ Габарева да му изпрати една друна, но изпълнявайки буквално дадената му заповѣдь, Подполковъ Габаревъ отказва. Само слѣдъ повторното поискване помощь, изпраща 2-а дружина отъ 53 полкъ къмъ лѣвия флангъ на 10 къ.

Командира на 10 полкъ донася, че е атакуванъ отъ двата си анга и моли подръжка. По този слунай, въ 6 ч. 30 м. сл. пл. ка на войскитѣ около Мусубсйли Генералъ Майоръ Грънчаровъ ювѣдва:

„Дружината (4-а) отъ 53-ия полкъ, която е въ маневрирующи йски и разположена задъ хребета изтсчно отъ Мусубейли, да се ѣмѣсти задъ дѣсния флангъ на 10 Родопски полкъ, въ разпокдането на Командира на този полкъ; 34 полкъ да се прѣмѣсти мѣстото на 53 полкъ при могилката източно отъ Мусубейли". зи заповѣди се даватъ устно на Командира на 2-а бригада 8 а визия и на Командира на 53 полкъ, които бѣха на позицията и Генералъ Майоръ Грънчаровъ.

За горното е донесено въ Щаба на сектора, който бѣ вече отправилъ за позицията на Бааларъ Сьртж.

Къмъ 6 ч. 30 м. пр. пл. стрѣлбата утихва. Зв забѣлѣзване , че неприятелската крѣпостна и полска артилерия не взимаше во участие.

Къмъ 7 ч. 15 м. пр. пл противника наново повежда атака, бива силно обстрѣлянъ отъ нашитѣ стрѣлци, вслѣдствие на което успѣлъ да настжпи 100 крачки, обръща се назадъ и заема пакъ опитѣ си.

Къмъ 7 ч. пр. пл., 2-а дружина отъ 53 полкъ стига въ овга на Кумъ Дере, гдѣто получава назначение отъ Командира на полкъ да остане въ полкова подръжка. Въ 7 ч. 30 м. пр. пл. ружината получава заповѣдь да изпрати полурота за заемане окотѣ на Мезаръ Тепе, вмѣсто полуротата — застава отъ 21 полкъ, ято „напустнала" мѣстото си срѣзъ нощьта. Полуротата, обаче, била изпратена, понеже въ тази посока се е движала вече 3-а ружина отъ 53 полкъ.

Къмъ 6 ч. пр. пл., съгласно направеното разпореждание отъ ка на източния секторъ, къмъ войскитѣ при Мусубейли се приедини и 2-о отдѣление отъ 9-и артилерийски с. с. полкъ на Подлковникъ Тотевъ и се спрѣ при прѣсичането на Сазлж Дере съ тя Демеранлия—Мусубейли.

4-а дружина отъ 53 полкъ (отъ Маневрирующитѣ войски източно отъ Мусубейли), дадена въ разпорежданието на Командира на 10 полкъ, се спуска ведиага отъ мѣстото си къмъ южния край на с. Мусубейли и по долината, гдѣто е разположено това село, се приближ ва къмъ южния край на хребета Бааларъ Сьртж, развръща се и настжпва срѣщу Енксерджи—Сапунджиларъ.

Къмъ 8 ч. пр. пл. Н-ка на Източния секторъ съ цѣлия си щабъ пристига на позицията при щаба на 3-а бригада 9-а дивизия и заповѣдва устно:

1) Единъ взводъ отъ 2-о отдѣление отъ 9-и артилер. полкъ на Подполковникъ Тотевъ да се присиедини къмъ взвода отъ 2-о отдѣление отъ 8-и артилерийски с. с. полкъ, който бѣ при дружинитѣ отъ 53 полкъ, подъ началството на Подполковникъ Габаревъ, а самъ Командира на 53 полкъ, който бѣ до тогава Началникъ на маневрирующитѣ войски да отиде и поеме началството надъ тия части.

2) Единъ взводъ сжщо отъ артил. отдѣление на Подполковникъ Тотева да се изпрати да се присъедини къмъ взвода, отъ 2-о отдѣление на 8-и артил. с с. полкъ на Шарапъ Йолу

По такъвъ начинъ, вмѣсто да се събиратъ случайно раздѣленитѣ части, раздѣляха се и други. Въобще, случаитѣ за импровизиране на случайни съединения на разни войскови части, командувани отъ случайни началници, бѣха твърдѣ много.

Въ 8 ч. 15 м. пр. пл. Н-ка на сектора донесе за положението на Командующия Армията, като му доложи, че ако обстановката му позволи, ще прѣмине въ контъръ атака и ще се постарае да разбие противника вънъ отъ крѣпостьта.

Къмъ 8 ч. 30 м пр. пл. се забѣлѣзва едно отслабване на непиятелския огънь, вслѣдствие стрѣлбата на нашата артилерия, както и отстжпв.не на отдѣлни неприятелски части назадъ. Вслѣдствие на това Н-а на Източния секторъ заповѣдва устно:

1) На Командира на 2-а бригада 8-а дивизия да атакува съ 23 полкъ и заеме Маслака, като 10 полкъ остане твърдо на заетитѣ позиции.

2) 54-ия полкъ да слѣдва въ маневрирующи войски задъ 23 полкъ.

3) На двѣтѣ дружини отъ 53 ия полкъ, подъ началството на командира на полка, заедно съ двѣтѣ дружини отъ сжщия полкъ, които сж въ страниченъ отрядъ, да заематъ хребета въ лѣво отъ 10-ия Родопски полкъ, между лѣвия флангъ на този полкъ и Мезаръ-Тепе.

За прѣдаването на тази заповѣдь бѣ изпратенъ н-къ щаба на 3-а бригада 9-а дивизия, капитанъ Азмановъ.

Когато Началника на страничния отрядъ сутриньта чува стрѣлбата на фронта на 10-ия полкъ, той веднага заповѣдва отряда да настжпи въ сборенъ редъ къмъ дадения му отъ по-рано за този случай обектъ-висотитѣ на юго-западъ отъ чифл. Кюшень, като влиза въ свръзка съ 10-ия полкъ и узнава точно положението на послѣдния Вслѣдствие на това, лѣвия страниченъ отрядъ започва на-

ление то, прѣди да успѣе Командира на 53-ий полкъ да му даде вѣдь, и е отишелъ самъ значително напрѣдъ въ посока на „Коитѣ“ и чешмата западно отъ Мезаръ Тепе. Къмъ 9 часа пл. започватъ настжплението и частитѣ, подъ непосрѣдственото лство на Командира отъ 53-ий полкъ Полковникъ Узуновъ, заеъ дадения участъкъ и влизатъ въ 10 ч. 30 м. пр. пл. въ тѣсна ъзка съ страничния отрядъ. Артилерията на противника откриилень огънь отъ крѣпостьта и наниса значителни загуби въ нашѣ редове. Неприятелската пѣхота се е намирала на Хелваджи чели, като е стрѣляла отъ разстояние не по-малко отъ 2000 крачки.

Въ 8 ч. 55 м. пр. пл. Н-ка на сектора донася на Командующий ията, че противника отстжпва въ безпорядъкъ къмъ фортоветѣ източния фронтъ, нашитѣ войски сж минали въ настжпление и прѣслѣдватъ.

Къмъ 8 ч. 30 м. пр. пл. Н-ка на сектора съ цѣлия си щабъ ъ огъня на противника прѣмина на Бааларъ Сьртж и се настани единъ окопъ на стрѣлковата верига отъ 23-ий полкъ, (на пжтя, го води отъ Мусубейли за Арнаутъ Кьой), отгдѣто слѣдеше за а на боя.

Едноврѣменно съ повеждане на втората атака къмъ 10-ия Родски полкъ, за която се казва по-рано, турцитѣ повеждатъ така- срѣщу двѣтѣ роти отъ 23-ий полкъ, които служиха за свръзна 23 ий съ 10 ий полкове. Тѣзи двѣ роти, къмъ които цо искаа на Командира на дружината, се присъединяватъ и останалитѣ , отбиватъ турската атака и сами прѣминаватъ въ настжпление посока на Сапунджиларъ, обстрѣлвани отъ силенъ нѣхотенъ нь. Началника на Източния секторъ, като забѣлѣзва тъва настжпе заповѣдва на Командира на полка да настжпи и съ другитѣ атакуватъ укрѣплението на Маслака. Командира на 2-а бригада дивизия донася, че полка не разполага съ достатъчно сили, но а на сект ра заповѣда да съ продължи атаката, понеже задъ ий полкъ бѣ насоченъ 54-ия полкъ, който къмъ 9 ч. пр пл. е настжпилъ въ взводни колони отъ хребета източно отъ Мусейли за източния склонъ на хребета Бааларъ Сьртж.

Дружинитѣ отъ 23-ия полкъ подъ градъ отъ куршуми прожиха движението напрѣдъ, а 54-ия полкъ прѣмина с. Мусу-бейи се спрѣ на около 200 крачки задъ полковата подръжка на 23-ий къ, гдѣто почна да се самоокопава. Артилерията на противника това движение продължаваше стрѣлбата си и нашитѣ войски ърпяватъ загуби, които бѣха твърдѣ значителни въ 23-ия полкъ.

За да се обезпечи достигнатия успѣхъ, бѣха притеглени 56-ий къ, 1 дружина отъ 57-ий полкъ и двѣ батареи въ маневрирующи войски, подъ начакството на Командира на 56-ий полкъ, комуто въ 10 ч. 10 м. пр. пл. се заповѣда да излѣзе съ тѣзи войски осрѣдственно задъ гребена на висотата източно отъ с. Мусу-бейли, , безъ да се показва на гребена, да се разположи до пжтя, то иде отъ Демеранлия.

Нашата полска артилерия макаръ и да дѣйствуваше сега добрѣ, не бѣше въ състояние да се бори съ крѣпостната артилерия, но привлече огъня и къмъ себе си, за да облѣгчи настжплението на пѣхотата. Още въ 6 часа 15 м пр пл. 5 а и 6-а батареи отъ 8 артел. с. с. полкъ, отъ позициитѣ си юго източно отъ Мусубейли, откриватъ силенъ огънь по двѣтѣ страни на Малъ Тепе, гдѣто противника се бѣ окопалъ. а 4-а батарея отъ сжщия полкъ открива огънь по противника, дѣйствующъ срѣщу 10-ий Родопский полкъ. Къмъ 10 ч. 15 м. пр. пл. 5-а батарея и 1 взводъ отъ 6 батарея настжпватъ и заематъ позиция сѣверо-западно отъ Мусубейли, на висотата Бааларъ Сыртж, южно отъ пжтя Кючюкъ Гердели-Одринъ. Къмъ тѣхъ се присъединява и 1 взводъ отъ 5-та батарея на 9-ий артил. с. с. полкъ. Въ 11 ч. пр пл. Н-ка на сектора дава заповѣдь на Н-ка на артилерията полковникъ Сжбевъ, вмѣсто на съотвѣтнитѣ началници — бригадни командири, щото заедно съ пѣхотата да настжпва и артилерията, като отъ попжтнитѣ удобни и закрити позиции подкрѣпя нейнитѣ дѣйствия. Въ сжщото врѣме се заповѣда на обсадната гаубична батарея да заеме позиция на източния склонъ на хребета Бааларъ Сыртж, западно отъ с. Мусубейли

2-о гаубично с. с. отдѣление къмъ 9½ часа прѣдъ пладнѣ открива огънь отъ 2 а батарея по неприятелскитѣ стрѣлци на Малъ Тепе, а къмъ 10 и полвина ч. пр. пл. сжщата батарея прѣнася огъня си по неприятелската батарея задъ сжщата могила.

За да се усили нашия артелерийски огънь и съдѣйствува на атаката, бѣ заповѣдано на 4-та батарея отъ 2-то отдѣление на 9 артил. с. с. полкъ да заеме позиция на Бааларъ Сыртж. Съ сжщата цѣль бѣ притеглено отъ Акъ Бунарь и не с. с. отдѣление (2 батареи) отъ 9-ий артилерийски полкъ на Майоръ Продановъ, който ималъ назначение да слѣдва за гр. Виза. Н-ка на сектора му заповѣдва да заеме позиция на Бааларъ Сыртж и съдѣйствува на атаката на неприятелската позиция около Маслака, за което и донесе на командующий Армията.

Между това, дружинитѣ отъ 23-ия полкъ бѣха доста напрѣднали и на Н-ка на Източния секторъ се струваше, че още единъ моментъ и Маслака щѣше да бжде заетъ отъ 23-ий полкъ. Затова въ 10 ч 50 м. пр. пл. той донесе на командующий Армията слѣдното:

„Въ тази минута заемаме укрѣплението Маслакъ съ батареитѣ 58, 59 и 60. По всички линии успѣхме."

Бѣ изпратенъ Старшия Адютантъ Капитанъ Стояновъ напрѣдъ къмъ залѣгналитѣ прѣдъ Маслака наши стрѣлци, за да разбере, защо е спрѣно настжплението и разпореди необходимото за продължаването. Скоро бѣ забѣлѣзано едно прибѣгване на нашитѣ вериги, но веднага залѣгнаха, за да не се мръднатъ повече.

Н-ка на сектора, обаче, има впечатлението, че нашитѣ вериги еж вече въ укрѣплението Маслакъ и че турцитѣ сж отстжпили отъ тамъ. За да се удостовѣри въ това, понеже началницитѣ не донасяха за положението, той изпраща единъ конникъ къмъ Маслакъ, за да види, дали укрѣплението е заето отъ нашитѣ войски или не. Н-ка

ктора не дочака завръщането нито на конника нито на стар-
Адютантъ Капитанъ Стояновъ и въпрѣки твърдението на
щаба на сектора майоръ Вълковъ, че Маслака не е заетъ,
и това на Командира на 3-а бригада 9 а дивизия Генералъ
ъ Грънчаровъ и нѣкои други още офицери отъ Щаба, които
въ окопа съ Н-ка на сектора, послѣдния, увѣренъ въ заемане-
Маслака, продиктува въ 11 ч. 25 м. пр. пл. донесението до
дующия Армията, какво въ тази минута „знамето на Шипчен-
развѣва надъ укрѣплението Маслакъ и съсѣднитѣ батареи 58,
60."

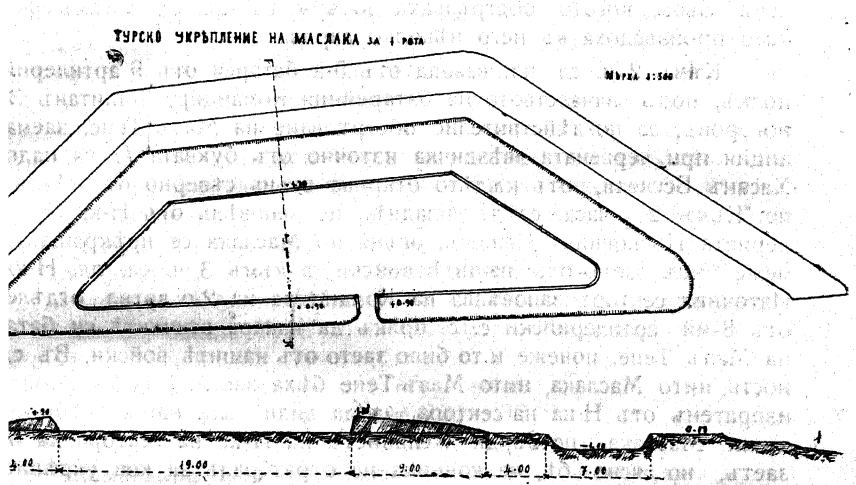

Въ сжщность, Маслака не бѣше заетъ и 23-ий полкъ къмъ
30 м. сл. пл. бѣ разположенъ както слѣдва:
1-а дружина — на висотата Сапунджиларъ, на около 400 м. отъ
тѣ на противника; 2-а дружина — на около 600 метра прѣдъ
но) групата Маслакъ; 3-а дружина — източно отъ Малъ Тепе на
700—800 м. прѣдъ (източно) него; 4-а дружина — на западния
на лозята, находящи се източно отъ укрѣплението на Маслака,
вдѣсно въ отстжпъ на 2-а дружина.

Въ това положение дружинитѣ силно се обстрѣлваха отъ пѣ-
ъ и особенно отъ артилерийски огънь отъ крѣпостьта. Дви-
ето напрѣдъ става невъзможно. Особенно силно се обстрѣлва
ата на Кумъ Дере.

Артилерията въ 1-ий бригаденъ секторъ сжщо така открива
по неприятелската фортова линия, за да привлече огъня
си, макаръ, че снарядитѣ ѝ недостигатъ и падатъ въ Прова-

дийската рѣка. Пѣхотнитѣ части тукъ започватъ своето демонстративно настжпление въ 2 ч. сл. пл.

Къмъ 12 ч. по пладнѣ 5-а батарея отъ 8-ий артилерийски полкъ остава да подържа огъня по неприятелската пѣхота на Малъ Тепе, а 6-а батарея прѣнася огъня по батареитѣ 58, 59 и 60, отъ който огънь послѣднитѣ двѣ батареи сж принудени да замлъкнатъ.

Къмъ 12½ часа слѣдъ пладнѣ гаубичното с. с. отдѣление промѣня позицията си и заема такава въ долината на сѣверо-западъ отъ Мусубейли отгдѣто и двѣтѣ батареи откриватъ огънь по неприятелскитѣ батареи 40 и 40 а и га заставятъ да млъкнатъ. Къмъ 2 и половина ч. сл пл. батареитѣ прѣнасятъ огъня си по Айвазъ Баба, когото обстрѣлваха до 4 ч. сл. пл. съ голѣмъ ефектъ, като произведоха въ него нѣколко взрива

Къмъ 2 ч. сл пл. взвода отъ 5-а батарея отъ 9 артилерийски полкъ, подъ началството на батарейния Командиръ Капитанъ Зеленогоровъ, за по-дѣйствително обстрѣлване на Малъ-Тепе, заема позиция при червената звѣздичка източно отъ буквата *И* на надписъ Хасанъ Бегчели, отъ кждѣто открива огънь сѣверно отъ Малъ Тепе. Къмъ 2½ часа слѣдъ пладнѣ., по заповѣдь отъ Н-ка на артилерията Полковникъ Сжбевъ, огъня по Маслака се прѣкращава, понеже билъ заетъ отъ нашитѣ войски, а къмъ 3 ч. сл. пл. Н-ка на Източния секторъ заповѣдва на Командира на 2-о артил. отдѣление отъ 8-ий артилерийски с. с. полкъ да изкара всичкитѣ си батареи на Малъ Тепе, понеже и то било заето отъ нашитѣ войски. Въ сжщность, нито Маслака, нито Малъ-Тепе бѣха заети. Конника, който бѣ изпратенъ отъ Н ка на сектора, за да види дали нашитѣ войски сж заели Маслака, потвърди желанието на Н-ка на сектора да бжде заетъ, но ясно бѣ, че конника не е разбралъ за кое укрѣпление именно е въпросъ — възложеното нему поржчение не бѣ по силитѣ му, а най-важно, че при изпращането му, той не бѣ добрѣ ориентиранъ.

Въ 1 ч. 20 м. сл. пл. Н-ка на Източния секторъ изпрати слѣдното донесение до Командующий Армията:

Позицията западно отъ Мусубейли.
№ 197, 1912 г. 2-ия ноември 1 ч. 20 м. сл. пл.
Мустафа Паша.
Командующий II-а Армия.

Въ тази минута бомбардираме форта Айвазъ Баба. Вече три взрива се причиниха отъ нашитѣ фугасни гранати. Ще го щурмуваме. Желателно е, войскитѣ отъ другитѣ сектори да съдѣйствуватъ съ по-енергични атаки. Въ такъвъ случай, увѣренъ съмъ, крѣпостьта Одринъ ще падне въ наши ржцѣ

Благодарение на лошата разпоредителность на нашето тилово управление, хората отъ бойната линия сж гладни; моля съотвѣтната ви заповѣдь.

Началникъ на 11-а пѣхотна дивизия
Генералъ Майоръ Велчевъ.

Началника на сектора не знае още дали противника е очистилъ
итѣ си позиции и какво е положението на нашитѣ войски,
о пѣхотнитѣ началници не бѣха правили до този моментъ
никакви донесения. Той не прави никакви прѣдварителни ре-
щировки и все пакъ заповѣдва атаката на фортовия поясъ съ
га сила, безъ да има възможность прѣдварително да я под-
съ артилерията си, която бѣ съвършенно недостатъчна, още
че само съ полска артилерия бомбардирането не можеше да
спѣхъ.

Въ 3 ч. 2 м. сл. пл. се прѣдупреди за този щурмъ и коман-
на 2 а бригада 11 а дивизия, като му се заповѣда да дѣй-
съ артилерията си на този щурмъ, но да слѣди добрѣ за 2-а
а 8-а дивизия и прѣкрати артилерийския огънь, когато се
вежда щурма, за да не се поразяватъ нашитѣ войски.

Къмъ 3 ч. сл. пл. началника на източния секторъ повика при
си въ окопа командира на 2 а бригада 8-а дивизия и му дава
ющата устна заповѣдь: „Маслака е заетъ, Шепа стрѣлци сж
али на Малъ Тепе и прѣчатъ на движението напрѣдъ. Ста-
на чело на войскитѣ прѣдъ Малъ Тепе и прогонете против-
като имате прѣдъ видъ, че слѣдъ заемането на Малъ Тепе
акуваме и Айвасъ Баба още тази нощь".

Командира на бригадата заедно съ щаба си подъ градъ отъ
уми достига бойната часть на 23-я полкъ, гдѣто намира коман-
на сжщия полкъ. Тукъ командира на бригадата получава слѣд-
писменна заповѣдь:

Източно отъ Мусубейли.
9. 1912 г. 2 ноември 3 ч. 35 м. сл. пл.
На позицията.

Командира на 2-а бригада 8-а Тунджанска дивизия.

Заповѣдвамъ ви съ частитѣ на 23 й Шипченски полкъ, нахо-
се при укрѣплението Маслакъ, до довечера непрѣменно да
ните неприятелскитѣ стрѣлци, които сж засѣднали при Малъ
като знаете, че безъ това се спира понататъшното развитие
ерациитѣ по съставения ми планъ. За изпълнение на настоя-
веднага ми донесете. Азъ до смъркване ще бжда при моги-
на височината източно отъ Мусубейли, а слѣдъ смръкване — на
то, гдѣто до сега се намираше щаба на 3-а бригада отъ 9-а
на дивизия. Слѣдъ свършването на поржчението да се явите
менъ.

Началникъ на 11-а пѣхотна дивизия
Генералъ-майоръ Велчевъ.

Съ приносящия настоящето, отговорете ми какво е сега по-
нието.

Сжщий.

Безусловно, командиритѣ на бригадата и полковетѣ не управ-
а вече частитѣ си, вслѣдствие личната намѣса въ управлението
ка на сектора, който не подозираше това, а считаше тѣзи на-
ци, и особенно командира на бригадата, че бездѣйствуватъ и

дийската рѣка. Пѣхотнитѣ части тукъ започватъ своето демонстративно настжпление въ 2 ч. сл. пл.

Къмъ 12 ч. по пладнѣ 5-а батарея отъ 8-ий артилерийски полкъ остава да подържа огъня по неприятелската пѣхота на Малъ Тепе, а 6-а батарея прѣнася огъня по батареитѣ 58, 59 и 60, отъ който огънь послѣднитѣ двѣ батареи сж принудени да замлъкнатъ.

Къмъ $12^1/_2$ часа слѣдъ пладнѣ гаубичното с. с. отдѣление промѣня позицията си и заема такава въ долината на сѣверо-западъ отъ Мусубейли отгдѣто и двѣтѣ батареи откриватъ огънь по неприятелскитѣ батареи 40 и 40 а и га заставятъ да млъкнатъ. Къмъ 2 и половина ч. сл пл. батареитѣ прѣнасятъ огъня си по Айвазъ Баба, когото обстрѣлваха до 4 ч. сл. пл. съ голѣмъ ефектъ, като произведоха въ него нѣколко взрива

Къмъ 2 ч. сл пл. взвода отъ 5-а батарея отъ 9 артилерийски полкъ, подъ началството на батарейния Командиръ Капитанъ Зеленогоровъ, за по-дѣйствително обстрѣлване на Малъ-Тепе, заема позиция при червената звѣздичка източно отъ буквата *И* на надписъ Хасанъ Бегчели, отъ кждѣто открива огънь сѣверно отъ Малъ Тепе. Къмъ $2^1/_2$ часа слѣдъ пладнѣ., по заповѣдь отъ Н-ка на артилерията Полковникъ Сжбевъ, огъня по Маслака се прѣкращава, понеже билъ заетъ отъ нашитѣ войски, а къмъ 3 ч. сл. пл. Н-ка на Източния секторъ заповѣдва на Командира на 2-о артил. отдѣление отъ 8-ий артилерийски с. с. полкъ да изкара всичкитѣ си батареи на Малъ Тепе, понеже и то било заето отъ нашитѣ войски. Въ сжщность, нито Маслака, нито Малъ-Тепе бѣха заети. Конника, който бѣ изпратенъ отъ Н ка на сектора, за да види дали нашитѣ войски сж заели Маслака, потвърди желанието на Н-ка на сектора да бжде заетъ, но ясно бѣ, че конника не е разбралъ за кое укрѣпление именно е въпросъ — възложеното нему поржчение не бѣ по силитѣ му, а най-важно, че при изпращането му, той не бѣ добрѣ ориентиранъ.

Въ 1 ч. 20 м. сл. пл. Н-ка на Източния секторъ изпрати слѣдното донесение до Командующий Армията:

Позицията западно отъ Мусубейли.
№ 197, 1912 г. 2-ия ноември 1 ч. 20 м. сл. пл.
Мустафа Паша.
Командующий II-а Армия.

Въ тази минута бомбардираме форта Айвазъ Баба. Вече три взрива се причиниха отъ нашитѣ фугасни гранати. Ще го щурмуваме. Желателно е, войскитѣ отъ другитѣ сектори да съдѣйствуватъ съ по-енергични атаки. Въ такъвъ случай, увѣренъ съмъ, крѣпостьта Одринъ ще падне въ наши ржцѣ

Благодарение на лошата разпоредителность на нашето тилово управление, хората отъ бойната линия сж гладни; моля съотвѣтната ви заповѣдь.

Началникъ на 11-а пѣхотна дивизия
Генералъ Майоръ Велчевъ.

Началника на сектора не знае още дали противника е очистилъ прѣднитѣ си позиции и какво е положението на нашитѣ войски, защото пѣхотнитѣ началници не бѣха правили до този моментъ почти никакви донесения. Той не прави никакви прѣдварителни рекогносцировки и все пакъ заповѣдва атаката на фортовия поясъ съ открита сила, безъ да има възможность прѣдварително да я подготви съ артилерията си, която бѣ съвършенно недостатъчна, още повече че само съ полска артилерия бомбардирането не можеше да има успѣхъ.

Въ 3 ч. 2 м. сл. пл. се прѣдупреди за този щурмъ и командира на 2 а бригада 11 а дивизия, като му се заповѣда да дѣйствува съ артилерията си на този щурмъ, но да слѣди добрѣ за 2-а бригада 8-а дивизия и прѣкрати артилерийския огънь, когато се произвежда щурма, за да не се поразяватъ нашитѣ войски.

Къмъ 3 ч. сл. пл. началника на източния секторъ повика при себе си въ окопа командира на 2 а бригада 8-а дивизия и му дава слѣдующата устна заповѣдь: „Маслака е заетъ. Шепа стрѣлци сж залѣгнали на Малъ Тепе и прѣчатъ на движението напрѣдъ. Станете на чело на войскитѣ прѣдъ Малъ Тепе и прогонете противника, като имате прѣдъ видъ, че слѣдъ заемането на Малъ Тепе ще атакуваме и Айвасъ Баба още тази нощь".

Командира на бригадата заедно съ щаба си подъ градъ отъ куршуми достига бойната часть на 23-я полкъ, гдѣто намира командира на сжщия полкъ. Тукъ командира на бригадата получава слѣдната писменна заповѣдь:

Източно отъ Мусубейли.
№ 199. 1912 г. 2 ноември 3 ч. 35 м. сл. пл.
На позицията.
Командира на 2-а бригада 8-а Тунджанска дивизия.

Заповѣдвамъ ви съ частитѣ на 23 й Шипченски полкъ, находящи се при укрѣплението Маслакъ, до довечера непрѣменно да прогоните неприятелскитѣ стрѣлци, които сж засѣднали при Малъ Тепе, като знаете, че безъ това се спира понататъшното развитие на операциитѣ по съставения ми планъ. За изпълнение на настоящето веднага ми донесете. Азъ до смъркване ще бжда при могилата на височината източно отъ Мусубейли, а слѣдъ смръкване — на мѣстото, гдѣто до сега се намираше щаба на 3-а бригада отъ 9-а пѣхотна дивизия. Слѣдъ свършването на поржчението да се явите при менъ.

Началникъ на 11-а пѣхотна дивизия
Генералъ-майоръ Велчевъ.

Съ приносящия настоящето, отговорете ми какво е сега положението.

Сжщий.

Безусловно, командиритѣ на бригадата и полковетѣ не управляваха вече частитѣ си, вслѣдствие личната намѣса въ управлението на н-ка на сектора, който не подозираше това, а считаше тѣзи началници, и особенно командира на бригадата, че бездѣйствуватъ и

нѣматъ желание да дѣйствуватъ. Може би, това послѣдното бѣше дѣйствително така, но и то се прѣдизвикваше отъ части отъ недовѣрието, което въпроснитѣ началници питаяха къмъ н-ка на сектора, още повече, че тѣ много рѣдко биваха добрѣ ориентирвани въ положението. Частитѣ получаваха частично заповѣдь да настжпятъ тамъ или спратъ тукъ, но нѣмаше своеврѣменно задаване на една задача, върху която подчиненитѣ да помислятъ, да подготвятъ изпълнението и тогава да пристжпятъ къмъ самото изпълнение.

На позицията се получи телеграмата отъ командующия армията № 1415 отъ 1 ноември 11 ч. 45 м. сл. пл., въ която се указваше частитѣ да останатъ на мѣстата си и да продължаватъ да се утвърдяватъ, щомъ сж добрѣ приспособени и не страдатъ отъ неприятелския артил. огънь. За да не попрѣчи на плана на командующия, н-ка на сектора рѣшава да отложи изпълнението на замисления атака на Айвасъ Баба, като донася за това, както и за положението на командующий армията и моли неговото съгласие или несъгласие за атакуването на Айвасъ Баба.

И така, Маслака не бѣше заетъ, макаръ че Н-ка на сектора продължаваше да мисли, че е въ наши ржцѣ, и не бѣха шепата стрѣлци, които спираха движението напрѣдъ, а силния огънь на крѣпостната артилерия, съ който се фланкираше долината на Кумъ Дере, липсата на подготовка и недовѣрието къмъ Н-ка на сектора. За това Командира на бригадата изпраща слѣдното донесение:

№ 146. 3 ноември, 4 ч. сл. пл.

Началнику 11-а дивизия.

Противника заема съ пѣхотни и артилерийски части групата укрѣпления на Маслака. Частитѣ отъ 23 полкъ – 2-а и 4-а дружини се намиратъ на гребена източно отъ Малъ Тепе на около 800 м. отъ групата укрѣпления № 59 и 60.

Долината между гребена и Малъ Тепе се силно фланкира отъ групата укрѣпления. Прѣминаване на долината, безъ разрушение на батареитѣ, е много рисковано. При все това, обаче, ще дамъ заповѣдь за атакуването му. 3 а дружина, която настжпва, се е спрѣла на около 800 м. срѣщу могилата Малъ Тепе; 1-а дружина дѣйствува въ свръзка съ 10 полкъ. Полка не разполага съ никакви подръжки — цѣлия е въ бойната линия. Моля за всѣки случай да ми се дадатъ поне 2 дружини за подръжка на 23 полкъ.

Командиръ на бригадата

Полковникъ Кърджиевъ.

Сжщото почти донесение малко по-рано се бѣ получило и право отъ Командира на 23 полкъ Полковникъ Пашиновъ, който между другото донасяше, че напрѣдването на полка е невъзможно.

Командира на бригадата заповѣдва на командира на полка дружинитѣ да настжпятъ и до вечерьта непрѣмѣнно да заематъ Малъ Тепе и групата укрѣпления на Маслака.

Къмъ 4 ч. сл. пл. Началника на сектора напустна съ щаба си позицията при Бааларъ Съртж и се оттегли при могилата на хребета източно отъ с. Мусубейли при пжтя за Демеранлия и тамъ

прѣди да замине за Кючюкъ Гердели, остави наново командира на 3-а бригада 9-а дивизия за Н-къ на войскитѣ при Мусубейли и му заповѣда да прѣдаде на частитѣ слѣдната заповѣдь:

1) Доиесете веднага съ схематично кроки положението на полка къмъ 5 ч. сл. пл. днесъ 2 ноември.

2) Съ колко бойни припаси разполагате и какви мѣрки сте взели за попълването имъ.

3) Колко приблизително убити и ранени имате.

4) На дѣсния флангъ нашия 23 полкъ завладѣ укрѣпената група Маслакъ. Противникътъ навсѣкждѣ отстжпи. Нашата артилерия е усилена съ нови 7 батареи — полски и обсадни. Утрѣ нашата артилерия ще обстрѣлва града.

5) Да се вематъ мѣрки за нахранването на хората.

Въ сжщность нѣмаше батареи, които би могли да обстрѣлватъ града.

Още не бѣ прѣдадена тази заповѣдь за изпълнение, когато се получи донесението на Командира на 23 полкъ, че Маслака не е заетъ. Изненаданъ отъ това донесение, Началника на Източния секторъ заповѣдва лично на Командира на 3-а бригада 9-а дивизия, който се намираше тукъ съ щаба си, да шурмува веднага съ 54 полкъ укрѣплението Маслакъ и го заеме. Командира на бригадата отива при полка на източния склонъ на хребета Бааларъ Сертж и тукъ повиква при себе си командиритѣ на артилерийскитѣ отдѣления Майоритѣ: Пѣевъ, Славчевъ и Продановъ и командира на 54 полкъ и имъ заповѣдва.

1) Артилерията да подготви атаката на укрѣпление Маслака и да я поддържа до удара на ножъ, като съотвѣтно разпрѣдѣли огъня си по самото укрѣпление и отъ страна на него. Огъня ще се прѣкрати слѣдъ вика „на ножъ“. Огънь да се открие само при условието, ако и противника открие огънь отъ укрѣплението.

2) 54 полкъ да усили бойната часть на 23 полкъ и съвмѣстно съ него да атакува укрѣплението Маслакъ.

3) Слѣдъ заемането на укрѣпленисто, 54 полкъ да се затвърди на него, като вземе инструмента на 23 полкъ.

4) Отстжпване отъ заетото не се допуска.

Тази заповѣдь се получава въ 23 полкъ, когато на дружината прѣдъ Маслака се даваше вече заповѣдь за движение напрѣдъ съгласно направеното по-рано разпореждание за атака. Бѣше 5 ч. сл. пл. и скоро щѣше да се стъмни. За това, Командира на бригадата нѣмаше защо отново да подготвя атаката съ артилерийски огънь и да се губи врѣме. Това, което можеше да направи нашата артилерия, която не бѣ въ състояние да се бори съ крѣпостната артилерия, бѣ направено. Оставаше да поддържа атаката съ огъня си, а 54 полкъ да усили дружината отъ 23 полкъ, насочена къмъ Маслака, да я прѣмине, да произведе удара на ножъ и заеме укрѣплението.

Тъй трѣбаше да се постжпи, ако имаше желание да се щурмува укрѣплението и ако това се считаше отъ началствующитѣ лица за възможно и цѣлесъобразно.

Ние сме убѣдени, че Началницитѣ сж намирали тази атака за неумѣстна и за това тѣхната дѣйность се ограничава само въ привидно изпълнение на дадената отъ Н-ка на сектора заповѣдь.

Комъ 5 ч. сл. пл. Началника на сектора съ щаба си отиде на телефонната станция на щаба на 3-а бригада 9-а дивизия източно отъ Мусубейли, за да даде послѣднитѣ си разпореждания, понеже мислеше вече да се отправи за щаба на сектора въ Кючюкъ Гердели. И тъкмо когато Н-ка щаба бѣ разтворилъ картата и Н-ка на сектора взелъ слушалката на телефона въ ржцѣтѣ си, се чу съвсемъ близко силенъ ударъ въ земята, придруженъ съ оглушителенъ гръмъ. Земята се разтърси, а палатката, въ която бѣ телефона, се обсипа съ пръсть и то съ такава сила, че дървената стойка бѣ счупена. Н-ка на сектора и Н-ка щаба би намѣрили тамъ смъртьта си, ако снаряда бѣ направилъ въ далечина още два метра, защото 15 см. фугасенъ снарядъ бѣ изровилъ своята яма само на два метра задъ палатката, която се намираше по направление на директрисата. Слѣдъ това неприятеля изпрати още нѣколко такива снаряди, които се пръснаха въ страна отъ палатката, когато цѣлия щабъ отиваше да се скрие въ близкитѣ напустнати стари орждейни окопи. Скоро противника прѣкрати огъня и Н-а на сектора съ щаба си се отправи въ Кючюкъ Гердели, гдѣто пристигна къмъ 8 ч. сл. пл.

Още въ 5 ч. 45 м. сл. пл. 54 полкъ настжпва въ сборенъ редъ имайки двѣдѣ си дружини (1-а и 2-а) въ първа линия, а 4-а др. съ картечната рота — въ втора. Полка се спуска прѣзъ гребена безнаказано въ долината, западно отъ Бааларъ Сыртж; достига до линията на 23-ия полкъ на около 900 крачки отъ укрѣплението Маслакъ и влиза въ свръзка съ полка. Стъмнява се вече съвършенно. Поради липса на фенери и телефони, началници и части се изгубватъ, насочването на частитѣ не може да се запази никакъ, защото, както и по-рано, нѣма прѣдварителна организация и подготовка на прѣдприетото дѣло. 23-ий полкъ е твърдѣ уморенъ отъ боя и не може да даде водачи.

Въ 9 и половина ч. сл. пл. Командира на 2-а бриг. 8 а дивизия получава отъ генералъ майоръ Грънчаровъ заповѣдь подъ № 67, съ която главно се иска да се настои, ако стане нужда, полка непрѣменно да атакува и вземе укрѣплението още прѣзъ нощьта, за да се укрѣпи добрѣ върху завладената висота.

По заповѣдь на началника на войскитѣ при Мусубейли, н-къ щаба на 3-а бригада 9-а дивизия капитанъ Азмановъ допълва горната заповѣдь още съ слѣдующитѣ указания: „въ случай, че противника открие стрѣлба по атакующитѣ части, то и нашата артилерия ще открие огънь по него; когато нашитѣ пѣхотни части наближатъ укрѣпленията, ще почнатъ да викатъ „на ножъ“ и да хвърлятъ нагорѣ запалени клѣчки кибритъ, по които знакове нашата артилерия да прѣнесе огъня си въ тила на позицията, а слѣдъ завладяването

на укрѣплението, 23-ия полкъ да си даде шансовия инструментъ на 54-ия полкъ и отстжпи въ втора линия.“

Въ тази заповѣдь рекомандуваната свръзка за нощнитѣ дѣйствия между пѣхотата и артилерията е несъстоятелна.

Горнитѣ заповѣди се прѣдаватъ на командира на 23-ий и 54-ий полкове; но послѣднитѣ донасятъ, че рѣшили атаката да почне въ 4 ч. пр. пл. на 3 ноември и молятъ да не се п дготовлява съ никакъвъ артилерийски огънь, да се произведе безъ викане на ножъ и палене на клечки. Освѣнъ това, командира на 23-ий полкъ счита за невъзможно да си прѣдаде шансовия инструментъ на 54-ия полкъ при такава обстановка.

Началника на войскитѣ при Мусубейли дава съгласието си за този способъ на дѣйствие.

Къмъ 9 ч. сл. пл. се получи слѣднята бърза заповѣдь отъ командующиз Армията:

Бърза.

Отъ Мустафа Паша за Ортакчи — слѣда.

2 ноември 1912 г. 8 ч. 30 м. сл. пл.

Началнику Източния секторъ

Генералъ Майору Велчеву.

На заетото положение, старайте се да се задържите като не ангажирате много части подъ огъня на противника. Заетото отъ Васъ положение е сгодно, но трѣбва да дочакате обсадната артилерия, която е тръгнала вчера и едва слѣдъ два дни ще може да пристигне. Въобще, на мѣстото трѣбва да оцѣните положението, като имате прѣдъ видъ, че само съ съдѣйствието на другитѣ сектори можете да бждете поддържани, за което още тази сутринь и сега повторно направихъ разпореждание съ заповѣдь № 1438.

Прѣдприемчивостьта Ви изобщо удобрявамъ, но да имате и горното прѣдъ видъ. 1447.

Командующий II а Армия,

Генералъ Лейтенантъ Ивановъ.

Тази телеграма отъ една страна поощряваше н-ка на сектора, а отъ друга — му се налагаше да чака пристигането на обсадната артилерия. Чакането обаче, прѣдъ носа на противника, когато нѣмаше и достатъчно инструментъ и врѣме за самоокопаване, не бѣ цѣлесъобразно, както и самото прѣдприятие — атаката на Маслака.

Ето защо, въ 9 ч. 55 м. сл. пл Н-ка на сектора разпорежда частитѣ да се оттеглятъ на позициитѣ, които заемаха днесъ 2 ноември при началото на настжплението, а именно:

2 а бригада 8-а дивизия да заеме позициитѣ, които тази сутринь заемаше, а

3-а бригада 9-а дивизия — да отиде въ маневрирующи войски.

Тази заповѣдь се разпраща по частитѣ, но н-а на сектора се смущава отъ обстоятелството, че заповѣданото отстжпление може да окуражи противника и отслаби духа на нашитѣ войски. За това въ 12 ч. 15 м. пр. пл. на 3 ноември послѣдва контъръ заповѣдь — „Частитѣ да останатъ на новозаетитѣ позиции, като първата за-

повѣдь се отмѣнява, а 23 и 54 полкове да завладѣятъ укрѣплението на Маслака".

Н-ка щаба на сектора изказа мнѣние, поддържано и отъ Н-ка щаба 3 а бригада 9-а дивизия, да не се заповѣдва прѣзъ нощьта атаката на Маслака, понеже безъ прѣдварителна организация и подготовка, безъ шанцовъ инструментъ и безъ надежна връзка, тази атака въ тъмна нощь не можеше да разчита на успѣхъ, или най-малкото щѣше да струва много жертви. Освѣнъ това, н ка щаба на сектора чувствуваше, че заповѣдьта нѣмаше да бѫде изпълнена — слѣдъ даване заповѣдьта за отстѫпление. И н-ка на сектора, обаче, заповѣдва да се атакува.

10 полкъ прѣзъ цѣлия день остава на своитѣ мѣста, а 4-а дружина отъ 54 полкъ излиза напрѣдъ къмъ Енксерджи Бекчели прѣдъ 10 и 23 полкове, гдѣто тя остава, макаръ че се намира подъ силния огънь на противника.

Оттеглюването отъ линията Бааларъ Сърт—Ески Кумлукъ—Пачаджиларъ.

(3-ий Ноември).

Къмъ 4 ч. 30 м. пр. пл. се получава донесение отъ командира на 64 полкъ, какво изпратенитѣ патрули, за рааузнаване подстѫпитѣ къмъ укрѣплението Маслакъ, достигнали до самия ровъ на укрѣплеиието, на който имало поставени турски патрули, но отъ това, което могли да видятъ (?) и разбератъ, се установява, че укрѣплението е заето отъ единъ силенъ гарнизонъ, и че батареитѣ сѫ въоржжени. Освѣнъ това, тукъ турцитѣ сѫ добавили и други допълнителни батареи. Командира на полка още прибавя: „Атаката съ открита сила, неподготвена заблаговрѣменно съ артилерия и безъ изучване на подстѫпитѣ, е твърдѣ много съмнителна и съ положителность не може да се гарантира. Това обстоятелство влияе морално на всички чинове".

Къмъ сѫщото врѣме, командира на 23 полкъ донася, че полкътъ е билъ изпълнилъ заповѣдьта за отстѫплението, частитѣ се разбъркали и че въ момента разполагатъ само съ нѣколко сборни роти. Малко по-късно сѫщия донася, че не му е възможно да изпълни втората заповѣдь за атакуване на укрѣплението Маслакъ, по причина на голѣмитѣ загуби, които полка е прѣтърпѣлъ.

По всичко се виждаше, въобще, че морала у изпълнителитѣ бѣ отпадналь и че прѣдприемането веднага на нова атака бѣше опасно и вече късно.

Слѣдъ това донесение на Н-ка на войскитѣ при Мусубейли, който искаше да се отмѣни атаката, послѣдния въ 5 ч. 15 м. пр. пл. получава отъ 2 а бригада 8-а дивизия донесение, че полковетѣ сѫ се оттеглили отъ прѣднитѣ си позиции на старитѣ и че заповѣдьта — да излѣзатъ напрѣдъ и заематъ мѣстата си — не мо-

гатъ да изпълнятъ, понеже ротитѣ имъ биле разпръснати и часътъ билъ вече 5 и 15 м. пр. пл.

Въ 4½ ч. пр. пл., споредъ донесенията на командира на 10 полкъ, турцитѣ прѣминали пакъ въ атака срѣщу лѣвия флангъ на 10 родопски полкъ. Веригитѣ имъ се доближили на 100 крачки прѣдъ окопитѣ на Родопци, но, силно обстрѣлвани, не издържатъ и повръщатъ назатъ, прѣслѣдвани съ пѣхотенъ огънь. Донесението на командира на полка за обхващането му на двата фланга е било полкова тревожно, че командира на 2 бригада 8 дивизия, макаръ и да не е ималъ право да разпорежда съ маневренитѣ войски, изпратилъ 3-а дружина отъ 54 задъ дѣсния флангъ на 10 полкъ, а 4-а дружина задъ лѣвия флангъ на сѫщия полкъ. Отпослѣ, обаче, тѣзи дружини сѫ били върнати на мѣстата си отъ Н-ка на войскитѣ при Мусубейли Генералъ Майоръ Грънчаровъ.

Въ 6 ч. 30 м. пр. пл. командира на 54 полкъ донася, че слѣдствие заповѣдьта на командира на 23 полкъ, и двата полка, които съвмѣстно трѣбаше да атакуватъ Маслака, сѫ отстѫпили на старата си позиция: 23 полкъ е задъ позицията на Бааларъ сърт, на която бѣ прѣди почването на атаката, а 54 полкъ въ маневриращи войски на източния склонъ на сѫщия хребетъ, дѣто бѣ до атаката.

Между това, къмъ 2 ч. пр. пл. Н-ка на Източния секторъ бѣ получилъ слѣдната заповѣдь отъ командующий Армията:

Бързa

Отъ Мустафа-Паша за с. Ортакчи
3 Ноември 1912 г. 1 ч. 10 м. пр пл.

Началнику Източния секторъ
Генералу Велчеву.

Телеграмата отъ Айвасъ Баба, подадена безъ № [1]) въ 3 ч. 50 м. сл. пл. отъ 2 ноември се получи кѫсно. Отъ даденитѣ ми до сега разпореждания и упѫтвания за дѣйствията азъ прѣдоставихъ вамъ да оцѣните положението на мѣстото и се съобразявате, като имате прѣдъ видъ, че на повече отъ оказаната Ви подръжка за цѣлъта не ноже да разчитате, защото на южния фронтъ частитѣ отъ 8 дивизия едва днесъ ще заематъ положението си.

За по ефикасна подръжка, азъ желая да бѫдете, както Вие така и дивизията [2]) снабдени (за което сѫ взети мѣрки) съ часть отъ обсадна артилерия. По мѣстни условия, дивизията има голѣма нужда отъ артилерия, за да може да прѣдприеме нѣщо сериозно по южния фронтъ и Ви укаже сериозно съдѣйствие, което може да се изрази въ една много рѣшителна акция по цѣлата линия.

Трѣбва да имате прѣдъ видъ, че всѣки заетъ пунктъ трѣбва да се удържа здраво и не е желателно да се заематъ такива, които

[1]) Донесението носи № 200, който не е прѣданъ отъ телеграфната станция. Тази телеграма не е изпратена отъ Айвасъ Ваба, а отъ позицията при Мусубейли.

[2]) Очевидно, говори ее за 8 Тунджанска дивизия въ Южния секторъ.

да бъдемъ принудени да напустнемъ, защото това окуражава противника. 1456.

Командующи II Армия
Генералъ Лейтенантъ Ивановъ.

Ясно е, че командующий армията желае разумни и методични дѣйствия, които, като ни даватъ възможность да заемемъ нѣкои прѣдни позиции на противника, въ сѫщото врѣме да не излагаме войскитѣ да страдатъ отъ огъня на крѣпостната артилерия. Напрѣдването, слѣдователно, имаше извѣстенъ прѣдѣлъ и трѣбаше да става повече съ прѣднитѣ постове, а останалитѣ войски да бъдатъ вънъ отъ крѣпостния огънь. Обаче, командующий армията трѣбаше и имаше възможность да бъде по-категориченъ, понеже въпроса за прѣдѣла на напрѣдването подъ крѣпостьта бѣше принципиаленъ и можеше да се рѣши по картата.

По късно, въ сѫщия день, командующий армията допълни горната си заповѣдь съ слѣдующата:

Отъ Мустафа-Паша за Мусубейли.
3 Ноември 1912 г. 4 ч. сл. пл.

Началнику Източния секторъ
Генералу Велчеву.

Въ допълнение на тглеграмата ми отъ днесъ № 1456, считамъ за неизлишно да Ви напомня още, че назначението на Източния секторъ, освѣнъ блокадата на крѣпостьта, е още да прикрива комуникационната линия. Ето защо, наложително е да заемете такова положение съ войскитѣ отъ сектора Ви, което да Ви дава възможность и гаранция да се държите здраво и сигурно противъ всѣкакви опитвания на противника. 1463.

Командующъ II Армия
Генералъ Лейтенатъ Ивановъ.

Още слѣдъ получаването на първата телеграма на командующий армията, началника на сектора, имайки прѣдъ видъ нейното съдържание, а така сѫщо донесенията на н-ка на войскитѣ при Мусубейли за извършеното вече отстѫпление на 23 и 54 полкове, наново прѣцѣни създалото се положение, съзна невъзможностьта, а може би и нерационалностьта на една нова атака, слѣдъ като войскитѣ бѣха тъй уморени, взе рѣшение да оттегли войскитѣ на старитѣ си позиции, гдѣто тѣ имаха приготвени окопи и гдѣто, слѣдователно, щѣха да бъдатъ повече защитени отъ неприятелския огънь. За тази цѣль въ 6 ч. 35 м. пр. пл. се издаде заповѣдь[1]) по 11 пѣхотна дивизия № 28, споредъ която за 3 ноември се заповѣдваше:

I. Войскитѣ около Мусубейли, подъ началството на Генералъ Майоръ Грънчаровъ да се разположатъ както слѣдва:

1) 2 бригада отъ 8 Тунжанска дивизия съ придадената й артилерия да се разположи по висотитѣ на западъ отъ Мусубейли, като дѣсния флангъ опира на опорния пунктъ съ червената звѣз-

[1]) Карта 1: 20000 или 1: 50000.

ичка, който е до послѣдната буква „И“ на наименованието „Ханъ Бекчели“ включително, а лѣвия флангъ — на упорния пунктъ съ червената звѣздичка — Колибитѣ, които сѫ източно отъ Пачаджиларъ включително.

2) 3 дружина отъ 57 полкъ съ една скорострѣлна батарея да се разположи на висотата непосрѣдствено на западъ на чиф. Кюшенъ

3) Всички останали части, подъ началството на командира на 1 бригада отъ 11 дивизия полковникъ Абрашевъ, да останатъ въ маневрирующи войски, като се разположатъ задъ висотата, която е непосрѣдствено на изтокъ отъ Мусубейли.

II. 2 ра бригада отъ 11-а дивизия да остане на досегашната си позиция.

III. Страничното прикритие сѫщо да остане на досегашната си позиция — на югъ отъ висотата 58·9.

IV. Кония отрядъ — съ ядрото си — въ Каракасумъ.

V. Войскитѣ по участъцитѣ да подържатъ връзка помежду си, да продължатъ укрѣпяването на позициитѣ си и, въ случай на настѫпване на противника, да го задържатъ до пристигането на маневрующитѣ войски.

VI. Щаба на дивизията остава въ Кючюкъ Гердели.

Трѣба да забѣлѣжимъ, че веднажъ се взе рѣшение лѣвия флангъ на 2 а бригада 8-а дивизия да остане на висотата съ червената звездичка и колибитѣ източно отъ Пачаджиларъ, т. е., на дѣсния брѣгъ на Кумъ Дере, то обязателно трѣбваше да не се напуща и Мезаръ Тепе, както и хребета сѣверно и южно отъ него. Мезаръ Тепе можеше да се заеме отъ 3-а дружина отъ 57-ия полкъ, вмѣсто да остава на висотата западно отъ чифл. Кюшенъ, гдѣто да се прегледатъ други подръжки, а страничния отрядъ, вмѣсто южно отъ кота 58 9, трѣбаше да се разположи на Кара Баиръ. Конния отрядъ трѣбаше да продължава изпълнението на възложената му до сега задача, като се приближи по вече къмъ Кара Баиръ.

Горната заповѣдь по 11-а дивизия се прѣдава на чиститѣ въ 3 ч. пр. пл., като на позицията, назначена за 2-а бригада 8-а дивизия, се заповѣдва да останатъ гаубичното полско с. с, отдѣление на Майоръ Славчевъ и с. с. отдѣление на Майоръ Пѣевъ, а на маневрующитѣ войски се заповѣдва да се разположатъ: 54-ий полкъ (3-а дружина) — задъ висотата Шарапъ Йолу при буквитѣ „шар.“; 56-ия полкъ — на досегашното си мѣсто задъ висотитѣ източно отъ с. Мусубейли; с с отдѣление на подполковникъ Тотевъ и не с. с. отдѣление на Майоръ Продановъ — задъ 56-ия полкъ.

Въ 9 ч. 30 м. пр. пл. бѣ донесено на командующий армията, че Маслака не е билъ завладѣванъ отъ нашитѣ войски и че поранното донесение за завладѣването му се дължи на погрѣшното донесение на единъ отъ ординарцитѣ

Въ 1 ч. сл. пл., съгласно горнята заповѣдь, 53 полкъ (2 дружини) напуща могилата Мезаръ Тепе, а 4-а дружина отъ сѫщия

полкъ, която бѣ придадена къмъ 10 полкъ, като узнала, че имало заповѣдь за оттеглянето на 23 полкъ, мислейки че тя се отнася за цѣлата бригада, напуща позицията още въ 5 ч. 30 м. пр. пл.

Противника въ това врѣме настжпва съ 1 взводъ конница 1 полурота пѣхота къмъ Мезаръ Тепе, отгдѣто започва да стрѣля въ тилъ на 10 полкъ. За отбиване на противиика се изпраща 1 рота отъ 10 полкъ, подъ командата на подпоручикъ Минчевъ, но по рано обаче, капитана отъ 57 полкъ Шурбановъ е успѣлъ да изгони турската полурота и заелъ Мезаръ Тепе.

Къмъ 4 ч. сл. пл. турцитѣ усилватъ пѣхотната стрѣлба срѣщу 10 полкъ, като съсрѣдоточаватъ и силенъ артилерийски огънь отъ крѣпостьта върху висотата съ „К Л Б". Една неприятелска батарея заема позиция на сѣверъ отъ Мезаръ Тепе, но по нея прѣнася огъня 4-а батарея отъ 8-и артилерийски полкъ и я принуждава да мълчи. До този моментъ, 4 а 5-а и 6-а батареи отъ сжщия полкъ, още въ 3 ч. сл. пл., обстрѣлвали неприятелскитѣ стрѣлци, дѣйствующи срѣщу 10 полкъ. Командира на полка донася, че положението му е трудно, поради умората на хората, голѣмитѣ загуби въ боя и дѣйствието на неприятелската крѣпостна артилерия.

Прѣдъ видъ на тѣзи тревожни извѣстия отъ командира на 10 полкъ, поради важностьта на висотитѣ, заети отъ полка и съсрѣдоточението на неприятелския артилерийски огънь, можеше да се прѣдположи, че турцитѣ готвятъ атака върху висотата съ „Колибитѣ". Затова бѣ заповѣдано на 53 полкъ да бжде готовъ да поддържа 10 родопски полкъ и дѣйствува споредъ обстоятелствата.

Нужда отъ съдѣйствията на 53 полкъ не се указва, но къмъ 7 ч. 25 м. сл. пл. стрѣлбата отново се усилва. Н-ка на сектора прѣдполага, че Родопския полкъ е атакуванъ и заповѣдва устно по телефона: 23 полкъ да насочи една дружина въ атака на висотата Сапунджиларъ, за да съдѣйствува на 10 Родопски полкъ, 1 дружина отъ 54 полкъ да се придаде къмъ 23 полкъ вмѣсто изпратената; 53 полкъ да съдѣйствува на 10 Родопски полкъ съ нападение изъ задъ лѣвия флангъ на послѣдния.

Прѣди да се прѣдаде тази заповѣдь, командира на Родопския полкъ е молилъ по телефона 53 полкъ да настжпи, защото турцитѣ го атакували. Двѣтѣ дружини отъ 53 полкъ дѣйствително настжпатъ и въ 8 ½ ч. сл. пл. достигатъ Кумъ Дере, но тукъ командира на полка узнава, че опастностьта минала — противникътъ отстжпилъ.

При все това, командира на 53 полкъ, като съобщава на командира на 10 полкъ, повежда дружинитѣ, за да заеме сжщата позиция, която е заемалъ на 2 ноември — южно отъ „Колибитѣ« до Мезаръ Тепе. Но тукъ командира на 53 полкъ намира вече 3-а дружина отъ 57 полкъ на капитанъ Шурбановъ, която е заела порано казаната позиция. При тѣзи условия, командира на 53 полкъ оттегля двѣтѣ дружини задъ фланга на капитанъ Шурбановъ, като се разполага на почивка по дѣсния брѣгъ на Кумъ Дере — на склона на долината.

Къмъ 6 ч. сл. пл. се изпрати на началника на войскитѣ при субейли подробенъ планъ за укрѣпяването на горнята позиция, слѣдъ получаването на телеграма № 1463 отъ командующия мията, цитирана по-рано и прѣдписваща голѣма прѣдпазливость дѣйствията, Н-ка на сектора се увѣри, че неговия планъ да прѣе отъ обложение въ атака на крѣпостьта съ открита сила или адейно нападение не може да се реализира. Още повече, че въ ч. 20 м. сл. пл. се получи втора телеграма № 1471, съ която андующия Армията наново прѣпоржчва осторожность и да не се агатъ войскитѣ. Трѣбаше да се чака вече пристигането и наставането на достатъчно обсадна артилерия, което не можеше да не по рано отъ двѣ—три недѣли. Да се оставатъ войскитѣ при ива условия да страдатъ отъ крѣпостния артилерийски огънь въ иода на обложението, когато нѣмаме намѣрение да атакуваме постьта, не може да се оправдае съ сгодитѣ, които може да ме отъ по-раншно владение на позиции по-близко до фортовия съ. Все едно, ние не можемъ да използуваме това си приблизане за по близкото разположение на обсадната артилерия, поке я нѣмаме. Да и послѣднята трѣба да се разположи веднага рѣшителни разстояния, само когато имаме намѣрение да атакуе крѣпостьта. Освѣнъ това, войскитѣ бѣха много уморени и трѣе да стане смѣна на частитѣ отъ бойната часть съ тѣзи отъ евренитѣ войски. Ето защо, посъвѣтвайки се съ Н-ка щаба, а на сектора рѣшава да заеме позиция по назадъ — на хребета рапъ Йолу и продължението му на югъ по лѣвия брѣгъ на Кумъ е, прѣдполагайки, че командиритѣ на бригадитѣ ще заематъ създни постове позициитѣ, които владѣеха до сега — т. е. по Баръ Сыртж. За привеждане на това рѣшение въ изпълнение, въ ч 20 м. сл. пл. се издаде заповѣдь по 11-а дивизия № 29, съто се заповѣда:

1) 3 бригада 9 Плѣв. дивизия съ двѣтѣ батареи на своето рострѣлно артилерийско отдѣление, гаубичното полско с. с. отление и обсадната 15 см. гаубична батарея да се разположи на виция по висотата на изтокъ отъ Мусубейли, като дѣсния флангъ опира на върха, който е 3 км. сѣверо-източно отъ Мусубейли, лѣвия флангъ на упорния пунктъ съ червената звѣздица, който е 3½ км. на юго изтокъ отъ сжщото село.

2) 3 дружина отъ 57 полкъ и една батарея да се разположи висотата непосрѣдствено на западъ отъ чиф. Кюшенъ.

3) 2 бригада 8 Тунджанска дивизия, 56 пѣх. полкъ и 2 отдѣие отъ 8 артил. с с. полкъ да се събератъ въ маневрирующи йски на прѣсечението на р. Сазлж Дере съ пжтя Демеранлия — субейли, подъ началството на полковникъ Кърджиевъ

4) 2 бригада 11 пѣх. дивизия съ придаденитѣ ѝ части, лѣвия аниченъ отрядъ и конния отрядъ да останатъ по мѣстата си.

5) Щаба на дивизията остава въ Кючюкъ Гердели

Възъ основа на тази заповѣдь, командира на 3 бригада 9 дивия между другото разпорежда: 54 полкъ да заеме участъкъ отъ

полкъ, която бѣ придадена къмъ 10 полкъ, като узнала, че имало заповѣдь за оттеглянето на 23 полкъ, мислейки че тя се отнася за цѣлата бригада, напуща позицията още въ 5 ч. 30 м. пр. пл.

Противника въ това врѣме настжпва съ 1 взводъ конница 1 полурота пѣхота къмъ Мезаръ Тепе, отгдѣто започва да стрѣля въ тилъ на 10 полкъ. За отбиване на противиика се изпраща 1 рота отъ 10 полкъ, подъ командата на подпоручикъ Минчевъ, но по рано обаче, капитана отъ 57 полкъ Шурбановъ е успѣлъ да изгони турската полурота и заелъ Мезаръ Тепе.

Къмъ 4 ч. сл. пл. турцитѣ усилватъ пѣхотната стрѣлба срѣщу 10 полкъ, като съсрѣдоточаватъ и силенъ артилерийски огънь отъ крѣпостьта върху висотата съ „К Л Б". Една неприятелска батарея заема позиция на сѣверъ отъ Мезаръ Тепе, но по нея прѣнася огъня 4-а батарея отъ 8-и артилерийски полкъ и я принуждава да мълчи. До този моментъ, 4 а 5-а и 6-а батареи отъ сжщия полкъ, още въ 3 ч. сл. пл., обстрѣлвали неприятелскитѣ стрѣлци, дѣйствующи срѣщу 10 полкъ. Командира на полка донася, че положението му е трудно, поради умората на хората, голѣмитѣ загуби въ боя и дѣйствието на неприятелската крѣпостна артилерия.

Прѣдъ видъ на тѣзи тревожни извѣстия отъ командира на 10 полкъ, поради важностьта на висотитѣ, заети отъ полка и съсрѣдоточението на неприятелския артилерийски огънь, можеше да се прѣдположи, че турцитѣ готвятъ атака върху висотата съ „Колибитѣ". Затова бѣ заповѣдано на 53 полкъ да бжде гетовъ да поддържа 10 родопски полкъ и дѣйствува споредъ обстоятелствата.

Нужда отъ сждѣйствията на 53 полкъ не се указва, но къмъ 7 ч. 25 м. сл. пл. стрѣлбата отново се усилва. Н-ка на сектора прѣдполага, че Родопския полкъ е атакуванъ и заповѣдва устно по телефона: 23 полкъ да насочи една дружина въ атака на висотата Сапунджиларъ, за да сждѣйствува на 10 Родопски полкъ, 1 дружина отъ 54 полкъ да се придаде къмъ 23 полкъ вмѣсто изпратената; 53 полкъ да сждѣйствува на 10 Родопски полкъ съ нападение изъ задъ лѣвия флангъ на послѣдния.

Прѣди да се прѣдаде тази заповѣдь, командира на Родопския полкъ е молилъ по телефона 53 полкъ да настжпи, защото турцитѣ го атакували. Двѣтѣ дружини отъ 53 полкъ дѣйствително настжпатъ и въ 8 ½ ч. сл. пл. достигатъ Кумъ Дере, но тукъ командира на полка узнава, че опастностьта минала — противникътъ отстжпилъ.

При все това, командира на 53 полкъ, като съобщава на командира на 10 полкъ, повежда дружинитѣ, за да заеме сжщата позиция, която е заемалъ на 2 ноември — южно отъ „Колибитѣ« до Мезаръ Тепе. Но тукъ командира на 53 полкъ намира вече 3-а дружина отъ 57 полкъ на капитанъ Шурбановъ, която е заела порано казаната позиция. При тѣзи условия, командира на 53 полкъ оттегля двѣтѣ дружини задъ фланга на капитанъ Шурбановъ, като се разполага на почивка по дѣсния брѣгъ на Кумъ Дере — на склона на долината.

Къмъ 6 ч. сл. пл. се изпрати на началника на войскитѣ при
бейли подробенъ планъ за укрѣпяването на горната позиция,
ѣдъ получаването на телеграма № 1463 отъ командующия
ита, цитирана по-рано и прѣдписваща голѣма прѣдпазливость
йствията, Н-ка на сектора се увѣри, че неговия планъ да прѣ-
отъ обложение въ атака на крѣпостьта съ открита сила или
ейно нападение не може да се реализира. Още повече, че въ
20 м. сл. пл. се получи втора телеграма № 1471, съ която
дующия Армията наново прѣпоржчва осторожность и да не се
ятъ войскитѣ. Трѣбаше да се чака вече пристигането и настае-
ето на достатъчно обсадна артилерия, което не можеше да
по рано отъ двѣ—три недѣли. Да се оставатъ войскитѣ при
условия да страдатъ отъ крѣпостния артилерийски огънь въ
да на обложението, когато нѣмаме намѣрение да атакуваме
стьта, не може да се оправдае съ сгодитѣ, които може да
отъ по-раншно владение на позиции по-близко до фортовия
. Все едно, ние не можемъ да използуваме това си прибли-
е за по близкото разположение на обсадната артилерия, по-
я нѣмаме. Да и послѣднята трѣба да се разположи веднага
шителни разстояния, само когато имаме намѣрение да атаку-
крѣпостьта. Освѣнъ това, войскитѣ бѣха много уморени и трѣ-
да стане смѣна на частитѣ отъ бойната часть съ тѣзи отъ-
ренитѣ войски. Ето защо, посъвѣтвайки се съ Н-ка щаба,
на сектора рѣшава да заеме позиция по назадъ — на хребета
пъ Йолу и продължението му на югъ по лѣвия брѣгъ на Кумъ
прѣдполагайки, че командиритѣ на бригадитѣ ще заематъ съ-
ии постове позициитѣ, които владѣеха до сега — т. е. по Ба-
Сертж. За привеждане на това рѣшение въ изпълнение, въ
20 м. сл. пл. се издаде заповѣдь по 11-а дивизия № 29, съ
се заповѣда:

1) 3 бригада 9 Плѣв. дивизия съ двѣтѣ батареи на своето стрѣлно артилерийско отдѣление, гаубичното полско с. с. отие и обсадната 15 см. гаубична батарея да се разположи на ия по висотата на изтокъ отъ Мусубейли, като дѣсния флангъ ира на върха, който е 3 км. сѣверо-източно отъ Мусубейли, ия флангъ на упорния пунктъ съ червената звѣздица, който е ½ км. на юго изтокъ отъ сжщото село.

2) 3 дружина отъ 57 полкъ и една батарея да се разположи сотата непосрѣдствено на западъ отъ чиф. Кюшенъ.

3) 2 бригада 8 Тунджанска дивизия, 56 пѣх. полкъ и 2 отдѣ- отъ 8 артил. с с. полкъ да се събератъ въ маневрирующи и на прѣсечението на р. Сазлж Дере съ пжтя Демеранлия— бейли, подъ началството на полковникъ Кърджиевъ

4) 2 бригада 11 пѣх. дивизия съ придаденитѣ ѝ части, лѣвия иченъ отрядъ и конния отрядъ да останатъ по мѣстата си.

5) Щаба на дивизията остава въ Кючюкъ Гердели

Възъ основа на тази заповѣдь, командира на 3 бригада 9 ди- между другото разпорежда: 54 полкъ да заеме участъкъ отъ

полкъ, която бѣ придадена къмъ 10 полкъ, като узнала, че имало заповѣдь за оттеглянето на 23 полкъ, мислейки че тя се отнася за цѣлата бригада, напуща позицията още въ 5 ч. 30 м. пр. пл.

Противника въ това врѣме настжпва съ 1 взводъ конница 1 полурота пѣхота къмъ Мезаръ Тепе, отгдѣто започва да стрѣля въ тилъ на 10 полкъ. За отбиване на противиика се изпраща 1 рота отъ 10 полкъ, подъ командата на подпоручикъ Минчевъ, но по рано обаче, капитана отъ 57 полкъ Шурбановъ е успѣлъ да изгони турската полурота и заелъ Мезаръ Тепе.

Къмъ 4 ч. сл. пл. турцитѣ усилватъ пѣхотната стрѣлба срѣщу 10 полкъ, като съсрѣдоточаватъ и силенъ артилерийски огънь отъ крѣпостьта върху висотата съ „К Л Б". Една неприятелска батарея заема позиция на сѣверъ отъ Мезаръ Тепе, но по нея прѣнася огъня 4-а батарея отъ 8-и артилерийски полкъ и я принуждава да мълчи. До този моментъ, 4 а 5-а и 6-а батареи отъ сжщия полкъ, още въ 3 ч. сл. пл., обстрѣлвали неприятелскитѣ стрѣлци, дѣйствующи срѣщу 10 полкъ. Командира на полка донася, че положението му е трудно, поради умората на хората, голѣмитѣ загуби въ боя и дѣйствието на неприятелската крѣпостна артилерия.

Прѣдъ видѣ'на тѣзи тревожни извѣстия отъ командира на 10 полкъ, поради важностьта на висотитѣ, заети отъ полка и съсрѣдоточението на неприятелския артилерийски огънь, можеше да се прѣдположи, че турцитѣ готвятъ атака върху висотата съ „Колибитѣ". Затова бѣ заповѣдано на 53 полкъ да бжде готовъ да поддържа 10 родопски полкъ и дѣйствува споредъ обстоятелствата.

Нужда отъ сждѣйствията на 53 полкъ не се указва, но къмъ 7 ч. 25 м. сл. пл. стрѣлбата отново се усилва. Н-ка на сектора прѣдполага, че Родопския полкъ е атакуванъ и заповѣдва устно по телефона: 23 полкъ да насочи една дружина въ атака на висотата Сапунджиларъ, за да сждѣйствува на 10 Родопски полкъ, 1 дружина отъ 54 полкъ да се придаде къмъ 23 полкъ вмѣсто изпратената; 53 полкъ да сждѣйствува на 10 Родопски полкъ съ нападение изъ задъ лѣвия флангъ на послѣдния.

Прѣди да се прѣдаде тази заповѣдь, командира на Родопския полкъ е молилъ по телефона 53 полкъ да настжпи, защото турцитѣ го атакували. Двѣтѣ дружини отъ 53 полкъ дѣйствително настжпатъ и въ 8 $^1/_2$ ч. сл. пл. достигатъ Кумъ Дере, но тукъ командира на полка узнава, че опастността минала — противникътъ отстжпилъ.

При все това, командира на 53 полкъ, като съобщава на командира на 10 полкъ, повежда дружинитѣ, за да заеме сжщата позиция, която е заемалъ на 2 ноември — южно отъ „Колибитѣ« до Мезаръ Тепе. Но тукъ командира на 53 полкъ намира вече 3-а дружина отъ 57 полкъ на капитанъ Шурбановъ, която е заела порано казаната позиция. При тѣзи условия, командира на 53 полкъ оттегля двѣтѣ дружини задъ фланга на капитанъ Шурбановъ, като се разполага на почивка по дѣсния брѣгъ на Кумъ Дере — на склона на долината.

ь 6 ч. сл. пл. се изпрати на началника на войскнтѣ при
Мусу и подробенъ планъ за укрѣпяването на горнята позиция,
но сл получаването на телеграма № 1463 отъ командующия
Арми цитирана по-рано и прѣдписваща голѣма прѣдпазливость
въ д ията, Н-ка на сектора се увѣри, че неговия планъ да прѣ-
мине обложение въ атака на крѣпостьта съ открита сила или
ненад нападение не може да се реализира. Още повече, че въ
10 ч м. сл. пл. се получи втора телеграма № 1471, съ която
кокан щия Армията наново прѣпоржчва осторожность и да не се
излаг войскитѣ. Трѣбаше да се чака вече пристигането и наста-
няван на достатъчно обсадна артилерия, което не можеше да
стане рано отъ двѣ—три недѣли. Да се оставатъ войскитѣ при
такив ювия да страдатъ отъ крѣпостния артилерийски огънь въ
перис а обложението, когато нѣмаме намѣрение да атакуваме
крѣпо а, не може да се оправдае съ сгодитѣ, които може да
имаме по-раншно владение на позиции по-близко до фортовия
поясг е едно, ние не можемъ да използуваме това си прибли-
жават по близкото разположение на обсадната артилерия, по-
неже ьмаме. Да и послѣднята трѣба да се разположи веднага
на р елни разстояния, само когато имаме намѣрение да атаку-
ваме ьостьта. Освѣнъ това, войскитѣ бѣха много уморени и трѣ-
баше стане смѣна на частитѣ отъ бойната часть съ тѣзи отъ
манев тѣ войски. Ето защо, посъвѣтвайки се съ Н-ка щаба,
Н-ка ектора рѣшава да заеме позиция по назадъ — на хребета
Шара йолу и продължението му на югъ по лѣвия брѣгъ на Кумъ
Дере здполагайки, че командиритѣ на бригадитѣ ще заематъ съ-
прѣд рстове позициитѣ, които владѣеха до сега — т. е. по Ба-
аларт ртж. За привеждане на това рѣшение въ изпълнение, въ
11 ч м. сл. пл. се издаде заповѣдь по 11-а дивизия № 29, съ
която еаповѣда:

скорс 3 бригада 9 Плѣв. дивизия съ двѣтѣ батареи на своето
дѣлеи лно артилерийско отдѣление, гаубичното полско с. с. от-
позиц я обсадната 15 см. гаубична батарея да се разположи на
се от ю висотата на изтокъ отъ Мусубейли, като дѣсния флангъ
а лѣ на върха, който е 3 км. сѣверо-източно отъ Мусубейли,
на 3 фланг на упорния пунктъ съ червената звѣздица, който е
. на юго изтокъ отъ сжщото село.
3 дружина отъ 57 полкъ и една батарея да се разположи
на в та непосрѣдствено на западъ отъ чиф. Кюшенъ.
2 бригада 8 Тунджанска дивизия, 56 пѣх. полкъ и 2 отдѣ-
лени 8 артил. с с. полкъ да се събератъ въ маневрирующи
войск прѣсечението на р. Сазлж Дере съ пжтя Демеранлия—
Мусу и, подъ началството на полковникъ Кърджиевъ
2 бригада 11 пѣх. дивизия съ придаденитѣ ѝ части, лѣвия
стра ъ отрядъ и конния отрядъ да останатъ по мѣстата си.
Щаба на дивизията остава въ Кючюкъ Гердели
ъ основа на тази заповѣдь, командира на 3 бригада 9 ди-
визи кду другото разпорежда: 54 полкъ да заеме участъкъ отъ

полкъ, която бѣ придадена къмъ 10 полкъ, като узнала, че имало заповѣдь за оттеглянето на 23 полкъ, мислейки че тя се отнася за цѣлата бригада, напуща позицията още въ 5 ч. 30 м. пр. пл.

Противника въ това врѣме настжпва съ 1 взводъ конница 1 полурота пѣхота къмъ Мезаръ Тепе, отгдѣто започва да стрѣля въ тилъ на 10 полкъ. За отбиване на противиика се изпраща 1 рота отъ 10 полкъ, подъ командата на подпоручикъ Минчевъ, но по рано обаче, капитана отъ 57 полкъ Шурбановъ е успѣлъ да изгони турската полурота и заелъ Мезаръ Тепе.

Къмъ 4 ч. сл. пл. турцитѣ усилватъ пѣхотната стрѣлба срѣщу 10 полкъ, като съсрѣдоточаватъ и силенъ артилерийски огънь отъ крѣпостьта върху висотата съ „К Л Б". Една неприятелска батарея заема позиция на сѣверъ отъ Мезаръ Тепе, но по нея прѣнася огъня 4-а батарея отъ 8-и артилерийски полкъ и я принуждава да мълчи. До този моментъ, 4 а 5-а и 6-а батареи отъ сжщия полкъ, още въ 3 ч. сл. пл., обстрѣлвали неприятелскитѣ стрѣлци, дѣйствующи срѣщу 10 полкъ. Командира на полка донася, че положението му е трудно, поради умората на хората, голѣмитѣ загуби въ боя и дѣйствието на неприятелската крѣпостна артилерия.

Прѣдъ видъ на тѣзи тревожни извѣстия отъ командира на 10 полкъ, поради важностьта на висотитѣ, заети отъ полка и съсрѣдоточението на неприятелския артилерийски огънь, можеше да се прѣдположи, че турцитѣ готвятъ атака върху висотата съ „Колибитѣ". Затова бѣ заповѣдано на 53 полкъ да бжде готовъ да поддържа 10 родопски полкъ и дѣйствува споредъ обстоятелствата.

Нужда отъ съдѣйствията на 53 полкъ не се указва, но къмъ 7 ч. 25 м. сл. пл. стрѣлбата отново се усилва. Н-ка на сектора прѣдполага, че Родопския полкъ е атакуванъ и заповѣдва устно по телефона: 23 полкъ да насочи една дружина въ атака на висотата Сапунджиларъ, за да съдѣйствува на 10 Родопски полкъ, 1 дружина отъ 54 полкъ да се придаде къмъ 23 полкъ вмѣсто изпратената; 53 полкъ да съдѣйствува на 10 Родопски полкъ съ нападение изъ задъ лѣвия флангъ на послѣдния.

Прѣди да се прѣдаде тази заповѣдь, командира на Родопския полкъ е молилъ по телефона 53 полкъ да настжпи, защото турцитѣ го атакували. Двѣтѣ дружини отъ 53 полкъ дѣйствително настжпатъ и въ 8 ½ ч. сл. пл. достигатъ Кумъ Дере, но тукъ командира на полка узнава, че опастностьта минала — противникътъ отстжпилъ.

При все това, командира на 53 полкъ, като съобщава на командира на 10 полкъ, повежда дружинитѣ, за да заеме сжщата позиция, която е заемалъ на 2 ноември — южно отъ „Колибитѣ« до Мезаръ Тепе. Но тукъ командира на 53 полкъ намира вече 3-а дружина отъ 57 полкъ на капитанъ Шурбановъ, която е заела порано казаната позиция. При тѣзи условия, командира на 53 полкъ оттегля двѣтѣ дружини задъ фланга на капитанъ Шурбановъ, като се разполага на почивка по дѣсния брѣгъ на Кумъ Дере — на склона на долината.

Къмъ 6 ч. сл. пл. се изпрати на началника на войскитѣ при Мусубейли подробенъ планъ за укрѣпяването на горнята позиция, но слѣдъ получаването на телеграма № 1463 отъ командующия Армията, цитирана по-рано и прѣдписваща голѣма прѣдпазливость въ дѣйствията, Н-ка на сектора се увѣри, че неговия планъ да прѣмине отъ обложение въ атака на крѣпостьта съ открита сила или ненадейно нападение не може да се реализира. Още повече, че въ 10 ч. 20 м. сл. пл. се получи втора телеграма № 1471, съ която командующия Армията наново прѣпоржчва осторожность и да не се излагатъ войскитѣ. Трѣбаше да се чака вече пристигането и настаняването на достатъчно обсадна артилерия, което не можеше да стане по рано отъ двѣ—три недѣли. Да се оставатъ войскитѣ при такива условия да страдатъ отъ крѣпостния артилерийски огънь въ периода на обложението, когато нѣмаме намѣрение да атакуваме крѣпостьта, не може да се оправдае съ сгодитѣ, които може да имаме отъ по-раншно владение на позиции по-близко до фортовия поясъ. Все едно, ние не можемъ да използуваме това си приближаване за по близкото разположение на обсадната артилерия, понеже я нѣмаме. Да и послѣднята трѣба да се разположи веднага на рѣшителни разстояния, само когато имаме намѣрение да атакуваме крѣпостьта. Освѣнъ това, войскитѣ бѣха много уморени и трѣбаше да стане смѣна на частитѣ отъ бойната часть съ тѣзи отъ маневренитѣ войски. Ето защо, посъвѣтвайки се съ Н-ка щаба, Н-ка на сектора рѣшава да заеме позиция по назадъ — на хребета Шарапъ Йолу и продължението му на югъ по лѣвия брѣгъ на Кумъ Дере, прѣдполагайки, че командиритѣ на бригадитѣ ще заематъ съпрѣдни постове позициитѣ, които владѣеха до сега — т. е. по Баларъ Сыртж. За привеждане на това рѣшение въ изпълнение, въ 11 ч 20 м. сл. пл. се издаде заповѣдь по 11-а дивизия № 29, съ която се заповѣда:

1) 3 бригада 9 Плѣв. дивизия съ двѣтѣ батареи на своето скорострѣлно артилерийско отдѣление, гаубичното полско с. с. отдѣление и обсадната 15 см. гаубична батарея да се разположи на позиция по висотата на изтокъ отъ Мусубейли, като дѣсния флангъ се опира на върха, който е 3 км. сѣверо-източно отъ Мусубейли, а лѣвия флангъ на упорния пунктъ съ червената звѣздица, който е на 3½ км. на юго изтокъ отъ сжщото село.

2) 3 дружина отъ 57 полкъ и една батарея да се разположи на висотата непосрѣдствено на западъ отъ чиф. Кюшенъ.

3) 2 бригада 8 Тунджанска дивизия, 56 пѣх. полкъ и 2 отдѣление отъ 8 артил. с. с. полкъ да се събератъ въ маневрирующи войски на прѣсечението на р. Сазлж Дере съ пжтя Демеранлия — Мусубейли, подъ началството на полковникъ Кърджиевъ

4) 2 бригада 11 пѣх. дивизия съ придаденитѣ ѝ части, лѣвия страниченъ отрядъ и конния отрядъ да останатъ по мѣстата си.

5) Щаба на дивизията остава въ Кючюкъ Гердели

Възъ основа на тази заповѣдь, командира на 3 бригада 9 дивизия между другото разпорежда: 54 полкъ да заеме участъкъ отъ

върха сѣвероизточно отъ Мусубейли на 3½ км. до пѫтя Мусубейли Демеранлия; 53 полкъ да заеме участъка влѣво отъ 54 полкъ до височината съ червената звѣздичка, която е на 3½ км. юго източно отъ с. Мусубейли, включително; 2 отдѣление отъ 9 артилерийски с. с. полкъ да заеме позиция на дѣсния брѣгъ на Сазлѫ Дере — близо и южно отъ пѫтя Демеранлия—Мусубейли, а на гаубичното отдѣление — сѣверно отъ сѫщия пѫть

Изпълнението на заповѣдьта срѣща голѣми затруднения, поради тъмнината, трудното прѣдаване заповѣдитѣ при ненадежно устроена връзка прѣзъ деня и поради неправилната смѣна на бригадитѣ: 2 бригада 8 дивизия напуща позициитѣ прѣди 3 бригада 9 дивизия да я смѣни и заеме позициитѣ, опрѣдѣлени въ заповѣдьта. Твърдѣ злѣ е била организирана връзката и въ 3 бригада 9 дивизия.

Едва къмъ 7 ч. пр. пл. на 4 ноември частитѣ заематъ мѣстата си съгласно заповѣдьта, като врѣменно позицията, която трѣбаше да се заеме отъ 53 полкъ, се заема отъ 56 полкъ, който къмъ 8 ч. пр. пл. бѣ смѣненъ отъ 53 полкъ.

Въ врѣме на дѣйствията на 1, 2 и 3 ноември частитѣ прѣтърпѣха слѣднитѣ загуби:

Коя часть	Убити		Ранени		Безъ вѣсть изчезнали
	Офицери	Дол. чин.	Офицери	Дол. чин.	Дол. чин.
10-ий полкъ	—	39	5	348	85
23 „ „	1	51	2	301	—
53 „ „	—	20	1	83	—
54 „ „	—	5	4	133	—
57 „ „	—	1	—	5	—
Всичко . .	1	116	12	869	85

По такъвъ начинъ, това несвоеврѣменно и нецѣлесъобразно движение напрѣдъ ни струва повече отъ 1000 жъртви.

Заключение.

По рано ние пояснихме, че не бѣше своеврѣменно и цѣлесъобразно прѣминаването отъ обложение къмъ дѣйствия, които могатъ да иматъ мѣсто само при положението, че атаката на крѣпостьта е рѣшена. Нѣщо повече — бѣ заповѣдано даже да се атакува Айвасъ Баба, т. е. участъкъ отъ фортовия поясъ съ открита сила. А въ сѫщность, ние се намирахме въ периода на обложението, атаката на крѣпостьта не бѣ рѣшена и ние нѣмахме право да си поставяме подобни задачи, още повече че нѣмахме никаква обсадна артилерия, съ изключение на полското гаубично с. с. отдѣление (8 орж.), което би могло да се използува като обсадна артилерия и на 1 гаубична 15 см. обсадна батарея, която едва що бѣше пристигнала въ сектора и не бѣ използувана.

Ако приемемъ, обаче, че прѣдприетитѣ дѣйствия бѣха цѣлесъобразни, то най главнитѣ причини за неуспѣха бѣха слѣднитѣ:

1) Поставената задача не бѣ по силитѣ и състава на войскитѣ въ сектора.

2) Задачитѣ на частитѣ се възлагаха обикновенно нощно врѣме, често безъ да се указва общата задача на войскитѣ отъ сектора. Указваха се обекти, които частитѣ познаваха само по картата, безъ да сѫ били за благоврѣменно прѣдупрѣдени още прѣзъ деня, за да ги изучатъ. Често даже частитѣ не получаваха задачи, а само заповѣдь да отидатъ на едно или друго мѣсто или да настѫпятъ въ тази или онази посока. Въобще, не се издаде една обща заповѣдь или макаръ редъ отдѣлни заповѣди по книжката за донесения, отъ които ясно да се вижда поставената цѣль и да се съгласуватъ дѣйствията на различнитѣ части. Врѣмето необходимо за изпълнение, не се разчиташе добрѣ, а това обстоятелство имаше значение и за самото рѣшение и поставянето на задачитѣ. Съ една дума,—неясни и ненаврѣме поставени задачи, и липса на връзка отгорѣ.

3) Липсата на добра връзка отъ долу: разпорежданията отъ щабоветѣ на бригадитѣ и особенно по полковетѣ се даваха много бавно; донесенията, естествено, така сѫщо не се получаваха на врѣме. Въ службата, по свръзката въобще, частитѣ бѣха и си останаха много слаби въ цѣлата война — забѣлѣзваше се и неумѣние и нежелание да се организира тази служба, както и липсата на съзнание за важността ѝ за успѣха на дѣйствията.

4) Прѣди да се поставятъ задачитѣ за атаката или заематъ извѣстни позиции на противника, послѣднитѣ не се разузнаваха. Не се изпращаха никакви рекогносцировъчни части напрѣдъ, дѣйствията на които би ориентирали началницитѣ, а се заповѣдваше атаката съ всички сили, безъ да имаме никакво понятие за това, което има прѣдъ насъ. Наистина, тѣзи рекогносцировъчни отряди можеше да се изпратятъ и отъ по долни началници, но тѣмъ не имъ се даваше врѣме за подобни дѣйствия. Тѣ получаваха заповѣдьта най-често въ тази нощь, въ която трѣбаше да се изпълни задачата. Войскитѣ нѣмаха врѣме даже да си означатъ и подготвятъ подстѫпитѣ къмъ противника и тѣ често не знаяха на кѫдѣ да се движатъ.

5. Довѣрието мсжду начадници и подчинени напълно липсваше, като резултатъ отъ по-прѣдишнитѣ дѣйствия.

6. Липса на инициатива, която бѣ скована у всички отъ началника на сектора, който иѣмаше довѣрие въ подчиненитѣ си.

Това обстоятелство вѣроятно е и причината, дѣто бригаднитѣ командири изпълниха буквално заповѣдьта за заемането на даденитѣ имъ съ послѣдната заповѣдь позиции, безъ да изпратятъ прѣдни постове напрѣдъ по Бааларъ Сѣртж,Ески Кумлукъ и Мезаръ тепе, защото въ заповѣдьта това не бѣ казано. Всички началници бѣха вече привикнали да вършатъ само това, което имъ се укаже отъ

началника на сектора. Но турцитѣ използуваха тоя промахъ и заематъ въпроснитѣ пунктове още на другия день съ постове. По-късно, обаче, началника на 2-и бригаденъ секторъ съзнава необходимостьта отъ изнасянето на прѣднитѣ постове напрѣдъ и заема съ такива — за съжаление — само хребета Бааларъ Сыртж, когато би могълъ да заеме и Ески Кумлукъ.

Нецѣлесъобразностьта и не наврѣменностьта на прѣдприетитѣ атаки се чувствуваше отъ всички чинове и всички желаяха оттеглянето по-назадъ, до к то настжпи рѣшителния моментъ. Ето защо, това оттегляне не можеше да понизи морала въ нашитѣ войски, но турцитѣ би могли да си припишатъ една фиктивна побѣда.

Войскитѣ се измориха неимовѣрно отъ непрѣкжснатитѣ дневни и нощни дѣйствия въ продължение на 8 денонощия, дадоха повече отъ 1000 души жертва, за да се обърне вниманието на турцитѣ върху източния фронтъ. Ползата отъ нашитѣ дѣйствия бѣ тая, че ние като привлекохме къмъ себе си часть отъ силитѣ на противника, облекчихме положението на нашитѣ войски въ западния и южния сектори, узнахме, какво турцитѣ не бѣха си приготвили на източния фронтъ нито прѣдни нито вънкашни позиции, че тукъ именно е възможно най лесното приближаване къмъ фортовия поясъ и че главната атака, слѣдователно, ако тя се прѣдприеме срѣщу крѣпостьта, трѣба дѣйствнтелно да се поведе въ този именно секторъ. Освѣнъ това, при нашето приближаване до крѣпостьта въ врѣме атаката на Маслака, можа да се узнае слѣдното:

1. Фортоветѣ отъ главната линия, наблюдавани съ бинокли отъ три километра, както и укрѣпленията отъ групата Маслакъ, сж дѣйствително стара система.

2. Въ боя на 2-и ноември отъ крѣпостьта бѣ открить огънь съ крѣпостни и полски орждия отъ слѣдующитѣ батареи: №№ 40, 40 а, 41, 59, 58, 59 и 60 и една изнесена напрѣдъ полска батарея, на сѣверо западъ отъ Мезаръ тепе.

3. Срѣщу насъ дѣйствуваше около дивизия непріятелска пѣхота безъ картечници.

Дѣйствията отъ 4-ий до 11-ий ноември.

Постройка и заемане на първитѣ обсадни, бомбардиращи г. Одринъ батареи. Създаване на 3-ий бригаденъ участъкъ (секторъ). Бомбардиране на гр Одринъ отъ готовитѣ обсадни батареи. Усъвършенствуване на позицията на обкржжването. Прѣхвърлянето на часть отъ обс. артилерия отъ сѣверо западния въ източния секторъ

На 4-ий ноември сутринята бѣ заповѣдано двѣ дружини отъ 56 полкъ, 1 дружина отъ 57 полкъ съ батареята при нея да останатъ въ разпореждане на командира на 3 а бригада 9 а дивизия, а другитѣ двѣ дружини отъ 56 полкъ да влѣзатъ въ състава на ма-

неврирующитѣ войски на сектора. Разпоредено бѣ да изпратятъ по една полурота отъ 3-а бригада 9-а дивизия за свръзка съ 2-а бригада 11-а дивизия и съ страничния отрядъ, а единъ взводъ конница — за свръзка межъу 3-а дружина 57 полкъ и страничния отрядъ.

По хребета на Мезаръ Тепе забѣлѣзали да се движатъ непріятелски дружинни колони и единъ кавалерийски полкъ, които скоро се скрили. Вѣроятно, тукъ тѣ ж земали вече напустнатитѣ отъ насъ висоти.

Частитѣ продължаватъ да се окопватъ на позицинтѣ си съгласно изработения планъ отъ началника на сектора и изпратенъ по частитѣ.

Маневрирующитѣ войски, разположени на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере по източния склонъ на хребета, който е непосрѣдствено на западъ отъ дерето, пристжпватъ къмъ направата на землянки за хората, които имаха голѣма нужда отъ почивка. Голѣми затруднения, обаче, се срѣщатъ въ доставянето на необходимия дървенъ материялъ.

На капитанъ Касърова бѣ прѣдложено *да избере и подготви позиция за очакванитѣ да пристигнатъ обсадни двѣ 15 см, Д|30 и двѣ 12 см. Д|30 орждия западно отъ чифл. Кюшенъ съ първоначална зидача — да бомбардиратъ нѣкои военни здания, мостове и турския кварталъ въ гр. Одринъ.* Пѣхотнитѣ части тукъ трѣбаше да му укажатъ съдѣйствие.

Още сжщия день въ 6 ч. 55 м. сл. пл. (пакъ въ тъмно) се заповѣда на командира на 56 полкъ — въ 4 ч. пр. пл. на 5-ий ноември съ двѣтѣ си дружини отъ маневрирующитѣ войски на сектора да тръгне по долината на р. Сазлж Дере къмъ чифликъ Кюшенъ и *заеме висотата непосрѣдствено на изтокъ отъ разв. Скендеръ Кьой*, за да попълни интервала, който се образува между лѣвия флангъ на 3-а бригада 9-а дивизия (висотата непосрѣдствено на западъ отъ чиф. Кюшенъ) и дѣсния флангъ на страничния отрядъ (върха 58·9), съ цѣль да задържи противника, ако той настжпи въ тази посока до пристигането на маневрирующитѣ войски.

Командира на полка бѣ ориентиранъ въ положението, че въ сжщия интервалъ се намира сега една полурота, а прѣдъ нея — взводъ конница, отъ който се изпращатъ разезди къмъ противника и че прѣдъ този интервалъ днесъ на замръкване сж биле забѣлѣзани непріятелски разезди и пѣхотни части. На висотата 58·9 имаше телефонна станция, свързана съ щаба на сектора.

Въ 10 ч. 10 м. сл. пл. се заповѣда на командира 2-а бригада 8-а дивизия: въ 4 ч. пр. пл на 5-ий ноември бригадата да тръгне отъ сегашния си бивакъ при Кючюкъ Гердели и се *разположи до разсъмване на бивакъ въ землянки по склоноветѣ на долината на р. Гаджаомуръ — близко до пътя Демеранлия—Гебелеръ* и съ фронтъ къмъ противника.

Този день отъ Командующи Армията се получи съобщение, какво командира на конната бригата на полковникъ Салабашевъ, разузнавайки въ околностьта на Айробалъ, получилъ свѣдения, че

въ Галиполи дебаркирала непріятелска пѣхотна дивизия съ назначение да настжпи прѣзъ Узунъ Кюпру и Кулели Бургазъ за Одринъ. Командующий Армията прѣдписваше да се поддържа връзка съ конната бригада, за да се провѣрятъ горнитѣ свѣдения.

Поддържането на тази връзка бѣ възложена на конния отрядъ, ядрото на който бѣше въ Каракасумъ и който продължаваше да охранява лѣвия флангъ на сектора, като освѣтляваше двата брѣга на р. Марица отъ с. Паша Чаиръ до Кулели Бургазъ и наблюдаваше тила БабаЕски — Оглу Паша. За тази цѣль, конния отрядъ изпраща разезди въ посоки на: БабаЕски, Айробалъ, Кулели Бургазъ, разв. Скендеръ Кьой, Паша Чаиръ и Одринъ по долината на р. Марица чрѣзъ Бююкъ Титаръ Кьой.

Н-ка на конния отрядъ донесе на 5 ноември, че свѣденията на полковникъ Салабашевъ не сж вѣрни и че въ Галиполи сж били отстжпили само разпръстнати турски войски отъ Кърджали и други мѣста [1]). Щаба на дивизията, който отъ 5 ноември (фактически отъ 25 октомврий) започва да функционира и като щабъ на източния секторъ, се прѣмѣсти въ с. Гебилеръ, като се свърза съ телефонъ съ щабоветѣ на бригадитѣ и кота 58.9, за което се донесе въ щаба на II-а армия и съобщи на всички други части.

Прѣдъ важностьта на източния секторъ, н-ка на сжщия моли командующия Армията да се усили състава на войскитѣ въ този секторъ — особено съ артилерия.

Между това, обсадната група на капитанъ Касъровъ щѣше да бжде скоро готова, но обсадната 15 с/м, гаубична батарея, по прѣдложението на командия на 2-о гаубично полско с. с. отдѣление, въ чието подчинение се е намирала, и съ съгласие на к-ра на 3 а бригада 9-а дивизия, е била оставена при с. Демераилия въ нѣкакъвъ си резервъ. Щомъ се узна това въ щаба на сектора, веднага се съобщава на бригадата да и даде по подходяще назначение.

Наистина, атаката не бѣ рѣшена и воденето на правилна обсада нѣмаше още своето мѣсто, но веднажъ часть отъ обсадната артилерия е привлечена подъ крѣпостьта и придадена въ сектора, то при това положение, което заемаха пѣхотнитѣ части, трѣбаше да бжде използувана, като се разположи на позицията на обложението и улеснява пѣхотата, ако това се наложи, дѣйствувайки главно срѣщу непр. крѣпостна артилерия и неутрализирайки дѣйствието поне на най-опаснитѣ батареи.

Съ други думи, на каквото основание групата на капитанъ Касъровъ се разполагаше на позицията на обложението, на сжщото основание трѣбаше да се разположи и обсадната 15 с/м, гаубична батарея, като и се даде за обектъ най главния участъкъ отъ фортовия поясъ — напримѣръ, около Айвасъ Баба. Командира на бригидата, обаче и н-ка на гаубичното полско с. с. отдѣление я считатъ за ненуждна въ момента, изхождайки отъ чисто теоритически съображения, а не въ зависимость отъ обстановката. Другъ е въпроса дали тъй трѣбаше да се подвежда обсадната артилерия, но липсата на единъ опрѣдѣленъ планъ за дѣйствие и тукъ, както въ всичко, прѣдизвикваше компромиси въ мѣроприятията.

[1]) Н ка на конния отрядъ не указва точно какъ се е добилъ до тѣзи свѣдения.

Въ по миналитѣ дѣйствия стана едно разбъркване на частитѣ по фронта и въ дълбочина. За да се изправи това до извѣстна степень, въ 3 ч. сл. пл. се направи разпореждание до к-ра на 56-ия полкъ да изпълни слѣдующето:

Съ една дружина отъ полка да остане на висотата източно отъ Скендеръ Кьой, а съ другата дружина — да смѣни двѣтѣ дружини отъ 53-ий и 54-ий полкове, които сж на позиция на югъ отъ върха 58.9 отъ двѣтѣ страни на шосето Одринъ — Цариградъ. Тукъ заедно съ останалитѣ двѣ дружини отъ полка, намиращи се до сега въ маневрирующи войски на сектора, полка да продължава обложението на одринската крѣпость отъ тази страна и да задържа противника, ако той настжпи до пристигането на меневрирующитѣ войски. К-ри на 56-ия полкъ бѣ назначенъ за началникъ на участъка отъ висотата на изтокъ отъ разв. Скендеръ Кьой до висотата на юго изтокъ отъ чифл. Тая Кадънъ. Находящитѣ се тамъ батареи и взводъ коница влѣзоха въ състава на войскитѣ на този участъкъ.

Надлежнитѣ разпореждания се направиха веднага и до н-ка на страничния отрядъ и командира на 3-а бригада 9 а дивизия.

За да се направи извѣстна економия въ разхода на силитѣ, прѣдъ видъ блатливостьта на мѣстностьта прѣдъ дѣсния флангъ на на 1-ия бригаденъ секторъ, въ 3 ч. 30 м. сл. пл. се направи слѣдното разпореждание до к-ра на 2-а бригада 11-а дивизия;

1) Дружината отъ 58 ия полкъ, която е на дѣсния флангъ на полка да смѣни дружината отъ полковата подръжка, а тази послѣдната да смѣни на позицията дружината отъ 57-ия полкъ юго-източно отъ Софуларъ.

2) Като остане една дружина отъ 57-ия полкъ на позицията си въ 1-и бригаденъ секторъ, останалитѣ двѣ дружини отъ полка да се съсрѣдоточатъ въ Кара Юсуфъ, гдѣто ще пристигне и 3-а дружина отъ сжщия полкъ и тукъ тритѣ дружини да съставятъ 1-а часть отъ маневрующитѣ войски, подъ командата на командира на 57-ия полкъ, непосрѣдственно подчиненъ на н-ка на сектора въ тактическо отношение, а въ административно — на командира на 2-а бригада 11-а дивизия.

3) За охранение на дѣсния флангъ да се изпрати около една рота по върховетѣ юго западно отъ висотата Босъ-Тепе.

По такъвъ начинъ, въ първия бригаденъ секторъ оставаха: 58-ий пѣх. полкъ, една дружина отъ 57-ия полкъ, двѣ батареи отъ 11 артил. не с. с. полкъ и взводъ пионери.

Къмъ 7 ч. сл. пл. по дѣсния брѣгъ на р. Тунджа се чуваше честа артилерийска и пѣхотна стрѣлба по посока на Ясж Тепе, Ешилъ Тепе и Ючъ Тепелеръ.

Къмъ 11 ч. 55 м. сл. пл. се получи слѣдната телеграма № 1532 отъ командующий Армията:

„Вчера и днесъ върви бой на чаталджанската позиция. Да се усили бдителността, особено на източния секторъ, за да не би противника да прѣдприеме нѣкои дѣйствия, за да помогне на своитѣ".

Въ този день бѣ забѣлѣзанъ единъ аеропланъ да лѣти по посока Одринъ-Баба Ески, но не можа да се опрѣдѣли дали това бѣ нашъ или неприятелски.

На *6 ноември* къмъ 7 ч. пр. пл. противника открива рѣдъкъ артилерийски и пѣхотенъ огънь съвършенно безвредненъ. Нашитѣ не му отговарятъ, а продължаватъ да се окопаватъ.

Понеже и полската артилерия въ Източния секторъ, особенно на лѣвия флангъ на войскитѣ, бѣ недостатъчно, то н-ка на сектора повторно моли командующий Армията да се изпрати поне и другото отдѣление на 11 артил. не с. с. полкъ, оставено въ сѣверозападния секторъ:

Съ заповѣдь по Източния секторъ № 3, отъ 6 ноември, за продължение възложената на сектора задача — обложението на одринската крѣпость отъ източна, сѣверо-изтопна и юго-източна срани между лѣвия брѣгъ на р. Тунджа и лѣвия брѣгъ на р. Марица (южно отъ Одринъ), *сжщия секторъ се раздѣли на три бригадни сектора*:

1) *Първи бригаденъ секторъ* — отъ блатото Гьолъ Баба до висотата непосрѣдственно на истокъ отъ с. Хадъраа включително

2) *Втори бригаденъ секторъ* — отъ послѣднята тази висота, изключително, до упорния пунктъ съ червената звѣздичка непосрѣдственно на сѣверо-западъ отъ Скендеръ Кьой включително.

3) *Трети бригаденъ секторъ* — отъ висотата непосрѣдственно на истокъ отъ с. Скендеръ Кьой до висотата непосрѣдственно на западъ отъ Каракасумъ.

Въ *първия бригаденъ секторъ* се разположиха, подъ началството на полковникъ Клисуровъ:

Щабъ 2-а бригада 11-а дивизия.
58 полкъ — 3 дружини
57 „ — 1 дружина
2-о отд. 11 не с. с. арт. полкъ 2 батареи (12 оржд).
9-а пионерна дружина — взводъ.

Всичко: *4 дружини, 2 батареи* и *1 взводъ пионери* съ задача, да продължатъ обложението на крѣпостьта отъ сѣвероизточна страна, базирайки се на позициитѣ (на обложението) по висотитѣ южно отъ селата Мурачалия Тѣушанъ Куруджу Кьой и юго-източно отъ Кара Исуфъ; при настжпване на противника да го задържа до пристигането на маневрѣннитѣ войски; охранението за сега да бжде разположено на 2—3 кн. прѣдъ линията на обложението, като се поставятъ отбранителни застави: а) около 1 взводъ при с. Ени Кьой и б) около 3 взвода — по висотата непосрѣдствено на дѣсния брѣгъ на Кьошъ (Делиинъ) Дере, а за свързка между заставитѣ да се постави отдѣленъ наблюдателенъ постъ.

Въ *втори бригаденъ секторъ* се разположиха, подъ началството на Генералъ Майоръ Грънчаровъ:

Щабъ на 2-а бригада 9-а дивизия.

53 пѣхотенъ полкъ	(4 дружини (1 картечна рота	
54 пѣхотенъ полкъ	(4 дружини (1 картечна рота	
2-о отдѣл. 9 артилер. с. с. полкъ .	3 батареи	(12 ор.)
2-о гауб. полско с. с. отдѣление .	2 „	(8 ор.)
Обсадна 15 см. гаубична батарея .	1 „	(4 ор.)
Обсадна група:		
1 15 см. д/30 батарея	1 батарея	(2 ор.)
1 12 см. д/30 „	1 „	(2 ор.)
Отъ 2-а пионерна дружина . . .	1 взводъ.	

Всичко: *8 дружини, 2 картечни роти* (*8 картечници*), *5 полски батареи* (*20 оржд.*), отъ които двѣ гаубични (8 оржд.), *3 обсадни батареи* (*8 оржд.*) и *единъ взводъ пионери* съ задача да продължаватъ обложението на крѣпостьта отъ източна страна, базирайки се на позициитѣ (на обложението) по ржта непосрѣдствено на истокъ отъ с. Мусубейли; при настжпване на противника да го задържа до пристигането на маневриращитѣ войски; охранението да бжде бойно съ изпращане напрѣдъ секрети и патрули.

Въ *трети бригаденъ секторъ* се разположиха, подъ началството на полковникъ Абрашевъ:

Щабъ 1-а бригада 11-а дивизия	
56 пѣхотенъ полкъ	4 дружини
3-а бригада 9-а дивизия	1/2 „
11 артилерийски не с. с. полкъ . .	1 батар. (6 ор.)
11-а пѣхотна дивизия	пионер. полурота
Отъ Лейбъ Гвардейския полкъ . .	1 взводъ

Всичко: *4 1/2 дружини, 1 батарея* (*6 оржд.*), *1 пионерна полурота* и *1/4 ескадронъ* съ задача да продължаватъ обложението на крѣпостьта отъ югоизточна страна, базирайки се на позициитѣ (на обложението) по ржта източно отъ Скендеръ Кьой и чифл. Тая Кадънъ и тѣзи на югоистокъ отъ това село, като особенно слѣди за лѣвия флангъ; охранението да постави по хребета, който е напрѣдъ по дѣсния брѣгъ на р. Сазлж Дере; въ случай на настжпление на протнвника да го задържа до пристигането на маневриращитѣ войски.

Маневриращитѣ войски или *общия резервъ на сектора* се раздѣлиха на двѣ групи:

1-а група, подъ началството на подполковникъ Байчевъ, се състоеше отъ 57 полкъ (3 дружини) и се разположи при с. Кара Юсуфъ.

2-а група, подъ началството на полковникъ Кърджиевъ, се състоеше отъ 2-а бригада 8-а дивизия съ артилерийското си отдѣ-

ление и се разположи въ долината Гаджаомуръ — близо до пжтя Гебилеръ – Демеранлия, като взе мѣрки за близко охранение.

Конния отрядъ (5 ескадрона) и картечкото отдѣление (4 картечници) трѣбаше да продължава възложената му до сега задача, като има ядрото си въ Каракасумъ.

На всички части се напомни да държатъ постоянна връзка по фронта и въ дълбочина. На полуескадрона отъ 3 коненъ полкъ се заповѣда да устрои лѣтяща поща между щаба на Източния секторъ и щабоветѣ на бригаднитѣ сектори, маневрирующитѣ войски и конния отрядъ, гдѣто такава не е имало устроена.

Разположението на войскитѣ отъ Източния секторъ и свръзката между тѣхъ къмъ 7 ноември 1912 г. сж показзни на картата 1:126000 — *приложение № 3.*

Въ даденитѣ по горѣ разпореждания прави впечатление указанието, щото охранението въ втория бригаденъ секторъ да бжде бойно. Това не бѣ рационално, защото ние се намираме въ периода на обложението, а противника се намираше доста далечъ и не заемаше Бааларъ Сыртж, гдѣто именно можеще да се разположатъ нашитѣ прѣдни постове.

Къмъ 11 часа 40 м. сл. пл. се получи слѣднята:

ЗАПОВѢДЬ
по
II-А АРМИЯ
№ 32

Щабъ Мустафа Паша 6-й ноември 1912 г.
Карта 1:126000. 11 ч. 10 м. сл. пл.

1) За утрѣ 7 того заповѣдвамъ:

а) Н-а на 8 а Тунджанска дивизия да прогони противника отъ Карталъ Тепе, което и да заеме съ прѣдни охраняющи части, като разположи дивизията по начинъ, щото да се осуетятъ съ врѣме всѣкакви опити на противника да заеме отново този пунктъ.

Сжщия да произведе рекогносцировка къмъ Доуджаросъ, което сжщо да заеме съ прѣдни части.

б) Западния секторъ да бжде готовъ да поддържи дѣйствията на 8-ма дивизия, ако стане нужда, за което началницитѣ на секторитѣ да бждатъ постоянно въ свръзка

Щаба на Армията въ Мустафа Паша.

Командующий Армията
Отъ свитата на Негово Величество
Генералъ Лейтенантъ Ивановъ.
Н-къ Щаба, отъ Генералния Щабъ
Полковникъ Жековъ.

Въ тази заповѣдь не се опрѣдѣля въ случая задачата на войскитѣ на Източния секторъ, но безусловно тѣ би трѣбало да дѣйствуватъ демонстративно, както и войскитѣ отъ Западния секторъ, прѣдъ видъ на това, че Карталъ Тепе е заето отъ противника. Тази демонстрация не би била толкова полезна, ако 8-а Тунджанска дивизия произведѣше едно ненадѣйно нападение за заемането на Кар-

гитѣ сектори, почната малко по-късно отъ момента на въпросното ненадѣйно нападение, би била твърдѣ умѣстна.

Въ този день се направи разпореждание, щото двѣтѣ роти отъ 53 и 54 полкове, пазящи до сега моста при Кулели Бургазъ, дв се присъединятъ къмъ 56 полкъ въ 3-я бригаденъ секторъ при кота 58·9, понеже бѣха смѣнени съ двѣ опълченски роти, назначени за охрана на моста.

Храненето на войскитѣ започва да се влошава, понеже продуктитѣ се возятъ отъ Мустафа Паша, а транспортитѣ сж недостатечни за да се организира подвоза въ трѣбумия срокъ, още повече че и часть отъ хлѣба се вози отъ Мустафа Паша, а другата часть отъ хлѣба се пече въ с. Ортакчи. Возения отъ Мустафа Паша хлѣбъ по нѣкой пжть бива мухлясалъ. Числото на заболѣванията се увеличава.

Н-ка на конния отрядъ бѣ донесалъ, че нашитѣ влакове достигали вече до Димотика. А прѣдъ видъ на голѣмитѣ затруднения, които срѣщаха частитѣ при подвоза на хранителни припаса отъ Мустафа Паша, бѣ донесено за това на командующий Армията, съ молба, тѣзи припаси, поне за войскитѣ, разположени въ южната часть на източния секторъ, да се прѣвозватъ отъ войсковитѣ части съ собствени срѣдства.

Продоволственъ транспортъ.

Прѣдъ видъ на това, че интендантството на 11-а дивизия — то и на сектора, при липсата отчасти и на необходимото съдѣйствие отъ страна на тиловото управление на II-а армия, нѣмаше възможность да устрои приготовление на брашно и хлѣбъ въ достатъчно количество за всички войски въ сектора, то се заповѣда:

1) Хранителнитѣ припаси да се доставятъ отъ разходния магазинъ въ Мустафа Паша.

2) Мѣсницитѣ и фурнигѣ въ с. Ортакчи да служатъ за приготовление на запасенъ хлѣбъ, който да се раздава отъ интендантството на сектора на тѣзи войскови части, които по една или дру-

ление и се разположи въ долината Гаджаомуръ — близо до пжтя Гебилеръ – Демеранлия, като взе мѣрки за близко охранение.

Конния отрядъ (5 ескадрона) и картечкото отдѣление (4 картечници) трѣбаше да продължава възложената му до сега задача, като има ядрото си въ Каракасумъ.

На всички части се напомни да държатъ постоянна връзка по фронта и въ дълбочина. На полуескадрона отъ 3 коненъ полкъ се заповѣда да устрои лѣтяща поща между щаба на Източния секторъ и щзбоветѣ на бригаднитѣ сектори, маневрирующитѣ войски и конния отрядъ, гдѣто такава не е имало устроена.

Разположението на войскитѣ отъ Източния секторъ и свръзката между тѣхъ къмъ 7 ноември 1912 г. сж показзни на картата 1:126000 — *приложение № 3.*

Въ даденитѣ по горѣ разпореждания прави впечатление указанието, щото охранението въ втория бригаденъ секторъ да бжде бойно. Това не бѣ рационално, защото ние се намираме въ периода на обложението, а противника се намираше доста далечъ и не заемаше Бааларъ Сиртж, гдѣто именно можеше да се разположатъ нашитѣ прѣдни постове.

Къмъ 11 часа 40 м. сл. пл. се получи слѣднята:

ЗАПОВѢДЬ
по
II-А АРМИЯ
№ 32

Щабъ Мустафа Паша 6-й ноември 1912 г.
Карта 1:126000. 11 ч. 10 м. сл. пл.

1) За утрѣ 7 того заповѣдвамъ:

а) Н-а на 8 а Тунджанска дивизия да прогони противника отъ Карталъ Тепе, което и да заеме съ прѣдни охраняющи части, като разположи дивизията по начинъ, щото да се осуетятъ съ врѣме всѣкакви опити на противника да заеме отново този пунктъ.

Сжщия да произведе рекогносцировка къмъ Доуджаросъ, което сжщо да заеме съ прѣдни части.

б) Западния секторъ да бжде готовъ да поддържи дѣйствията на 8-ма дивизия, ако стане нужда, за което началницитѣ на секторитѣ да бждатъ постоянно въ свръзка

Щаба на Армията въ Мустафа Паша.

Командующий Армията
Отъ свитата на Негово Величество
Генералъ Лейтенантъ Ивановъ.
Н-къ Щаба, отъ Генералния Щабъ
Полковникъ Жековъ.

Въ тази заповѣдь не се опрѣдѣля въ случая задачата на войскитѣ на Източния секторъ, но безусловно тѣ би трѣбало да дѣйствуватъ демонстративно, както и войскитѣ отъ Западния секторъ, прѣдъ видъ на това, че Карталъ Тепе е зает отъ противника. Тази демонстрация не би била толкова полезна, ако 8-а Тунджанска дивизия произведѣше едно ненадѣйно нападение за заемането на Карталъ Тепе, но все пакъ едиа демонстрация отъ войскитѣ на другитѣ сектори, почната малко по-късно отъ момента на въпросното ненадѣйно нападение, би била твърдѣ умѣстна.

Въ този день се направи разпореждание, щото двѣтѣ роти отъ 53 и 54 полкове, пазящи до сега моста при Кулели Бургазъ, дв се присъединятъ къмъ 56 полкъ въ 3-я бригаденъ секторъ при кота 58·9, понеже бѣха смѣнени съ двѣ опълченски роти, назначени за охрана на моста.

Храненето на войскитѣ започва да се влошава, понеже продуктитѣ се возятъ отъ Мустафа Паша, а транспортитѣ сж недостатечни за да се организира подвоза въ трѣбумия срокъ, още повече че и часть отъ хлѣба се вози отъ Мустафа Паша, а другата часть отъ хлѣба се пече въ с. Ортакчи. Возения отъ Мустафа Паша хлѣбъ по нѣкой пжть бива мухлясалъ. Числото на заболѣванията се увеличава.

Н-ка на конния отрядъ бѣ донесалъ, че нашитѣ влакове достигали вече до Димотика. А прѣдъ видъ на голѣмитѣ затруднения, ксиго срѣщаха частитѣ при подвоза на хранителни припаса отъ Мустафа Паша, бѣ донесено за това на командующий Армията, съ молба, тѣзи припаси, поне за войскитѣ, разположени въ южната часть на източния секторъ, да се прѣвозватъ отъ войсковитѣ части съ собствени срѣдства.

Продоволственъ транспортъ.

Прѣдъ видъ на това, че интендантството на 11-а дивизия — то и на сектора, при липсата отчасти и на необходимото съдѣйствие отъ страна на тиловото управление на II-а армия, нѣмаше възможность да устрои приготовление на брашно и хлѣбъ въ достатъчно количество за всички войски въ сектора, то се заповѣда:

1) Хранителнитѣ припасч да се доставятъ отъ разходния магазинъ въ Мустафа Паша.

2) Мѣсницитѣ и фурнитѣ въ с Ортакчи да служатъ за приготовление на запасенъ хлѣбъ, който да се раздава отъ интендантството на сектора на тѣзи войскови части, които по едва или дру-

га причина (лошо врѣме, лошо състояние на обоза и пр.) не успѣятъ да си доставятъ хранителни припаси.

3) Мѣстностьта въ тила да се раздѣли на слѣдующитѣ за експлоатиране райони за всѣка бригада и придаденитѣ къмъ нея части:

а) Районъ за конния отрядъ — между лѣвия брѣгъ на рѣката Марица и шосето Одринъ—Хавса—БабаЕски

б) Районъ за 1-а бригада 11-а дивизия съ придаденитѣ ѝ части (3 и бригаденъ секторъ) — между помѣнатото шосе и линията Скендеръ Кьой—Оглу Паша-Хасъ-Кьой—Докузекъ включително.

в) Районъ за 2-а бригада 8-а Тунджанска дивизия съ придаденитѣ ѝ части — на сѣверъ отъ района на 1-а бригада 11-а дивизия до линията село Демеранлия—Гечкенлия—Селиолу—Ески Полосъ включително.

г) Районъ за 3 а бригада 9-а Плѣвенска дивизия съ придаденитѣ ѝ части (1-ий бригаденъ секторъ) — на западъ отъ района на 3-а бригада 9-а дивизия до лѣвия брѣгъ на р. Тунджа включително.

На 8-ий ноември въ 1 ч. пр. пл. се започна честа пушечна стрѣлба, придружена съ артилерийски изстрѣли. Стрѣлбата, стркита по недоразумѣние отъ наша страна на фронта на 3-а бригада 9-а дививия, се продължава до 2 ч. 15 м. пр. пл.

Къмъ 3 ч. пр. пл. се получи съобщение № 1514 отъ командующия армията, какво споредъ прѣхванатия по телефона разговоръ на турцитѣ, послѣднитѣ се готвятъ да прѣдприематъ днесъ атака срѣщу 8-а дивизия. Вслѣдствие на което на войскитѣ отъ източния секторъ се заповѣдване да запазятъ мѣстата си, а *обсадната група на капитанъ Касъровъ да открие редъкъ огънь по гр. Одринъ.*

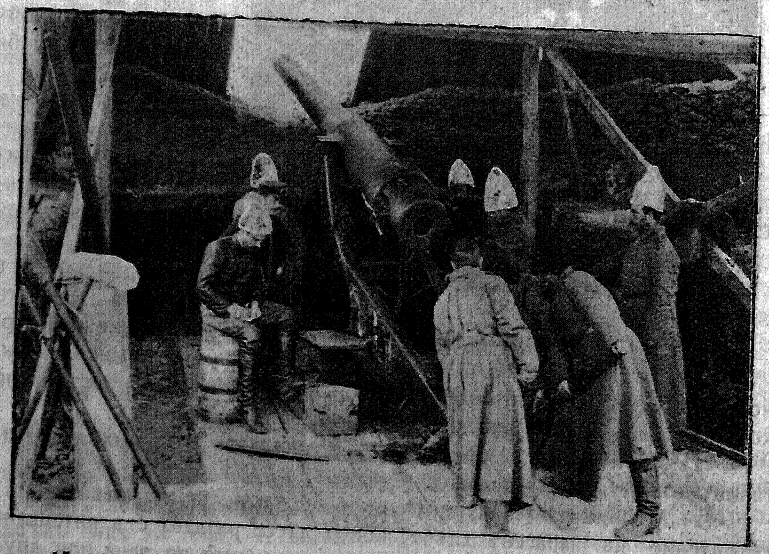

15 с. м. Д/30 Орждие отъ първата бомбардирующа гр. Одринъ обсадна група.

Въ 4 ч. 10 м. пр. пл. се направиха надлежнитѣ разпореждания: 1) до командира на 3-а бригада 9-а дивизия — за откриването на огъня отъ обстадната група и 2) до всички останѣли части — да бодърствуватъ прѣдъ видъ възможностьта да бѫде атакуванъ и източния секторъ.

Прѣзъ деня се чуваше силна артилерийска и пѣхотна стрѣлба къмъ южния секторъ. Обсадната група на капитанъ Касъровъ отъ позицията си западно отъ Кюшенъ откри огънь въ 2 ч. сл. пл. по турския кварталъ въ Одринъ — около Султанъ Селимъ Джамия. Огъня тя прѣкрати при стъмняване, слѣдъ като изстрѣлва само 68 снаряда.

За свързване наблюдателния пунктъ (при кота 58.9) на обсадната група съ позицията ѝ, бѣ заповѣдано да се вземе часть (6 км.) отъ кабела на 3-а бригада 9-а дивизия. Въобще, нуждата отъ кабелъ за телефонната свръзка въ сектора бѣ извънредно голѣма, но управлението на инжинернитѣ войски на армията не бѣше твърдѣ щедро, макаръ, че н-ка на сектора е искалъ много пѫти да се достави поне крайно необходимия кабелъ, което не бѣше толкова непостижимо.

Въ 5 ч. 10 м. пр, пл. бѣ разпоредено да се изпрати една дружина отъ 57-ия полкъ, който бѣ въ Кара-Юсуфъ (3 дружина) въ разпореждането на командира на 3 а бригада 9-а дивизия при прѣсичането на р. Сазлж Дере съ пѫтя Демеранлия—Мусубейли, за да се усили тази бригада, която се намираше на най-важния фронтъ и бѣ твърдѣ разтегната.

На 9-ий ноември 4 ч. 30 м. пр. пл. неприятеля откри пѣхотенъ и артил огънь по нашитѣ войски, разположени при Мусубейли (2-а и 3-а дружина отъ 53-ий полкъ), вѣро-тно съ демонстративна цѣль, както това можа да се заключи отпослѣ отъ развитието на дѣйствията. Въ това врѣме се получи слѣднята заповѣдь на командующия армията.

Село Ортакчи и Слѣда.
До Щаба на Източния Секторъ.

ЗАПОВѢДЬ
по
II-А АРМИЯ

Мустафа-Паша. 9-ий Ноември 1912 г.
Карта 1:126000. 1 ч. пр пл.

§ 1.

Вчера частитѣ на 8-а дивизия на южния секторъ бѣха атакувани съ прѣвъзходни сили въ 3 колони, насочени по цѣлата линия на сектора, но сж били отблъснати. Споредъ прѣхванатъ по телефонитѣ на крѣпостьта разговоръ, противника взима мѣрки да повтори атаката си днесъ въ 6 ч. пр. пл.

§ 2.

За днесъ 9 Ноември заповѣдвамъ:

а) Щомъ се започне боя на южния секторъ, отъ западния и сѣверо-западния сектори да се съдѣйствува на 8-а дивизия, за което:

1) Отъ западния секторъ да се открие огънь по Папазъ Тепе и юго източно по посока на Караагачъ. Понеже е вѣроятно противника да се отслаби на Папазъ Тепе, за да се усили прѣдъ южния нашъ секторъ, то при първа възможность да се изпита заемането на Папазъ Тепе.

2) Отъ сѣверо-западния секторъ да се съдѣйствува на западния — съ обстрѣлване на Папазъ Тепе;...

3) *Обсаднитѣ батареи отъ източния секторъ, съ почването на боя да открияТъ редъкъ огънь съ пръкжсвания — за бомбардирането на неприятелскитѣ колони.* 23.

б) Щабъ на армията — Мустафа Паша
Командующий II-а Армия
Отъ свитата на **Негово Величество**
Генералъ Лейтенантъ Ивановъ.
Началникъ Щаба, отъ Генералния Щабъ
Полковникъ Жековъ.

Тази заповѣдь безъ № изглежда да е прѣдадена не тъй добрѣ по телеграфа, но се разбира това, което се заповѣдваше

За изпълнение възложената на сектора задача веднага бѣ издадена слѣднята заповѣдь по Източния секторъ:

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 6

Щабъ с. Гебилеръ — 9 ноември 1912 год.
Карта 1: 126000 — 7 ч. 10 м. пр. пл.

Вчера неприятеля отъ Одринъ е настжпилъ въ нѣколко колони по южния секторъ противъ 8-а Тунджанска дивизия и придаденитѣ й части. Споредъ полученитѣ сведения, днесъ той пакъ щѣлъ да настжпи противъ сжщата дивизия, а може би и противъ лѣвия флангъ на нашето разположение.

За да се помогне на войскитѣ отъ другитѣ сектори и за да се париратъ неговитѣ дѣйствия, ако той прѣдприеме такива противъ насъ, заповѣдвамъ:

1) Групата крѣпостна — обсадна артилерия веднага да открие огънь върху по-важнитѣ участъци на града Одринъ, а по възможность — и противъ неприятелскитѣ резерви. Другата артилерия отъ втория бригаденъ секторъ да подпомага като открие редъкъ, но точенъ огънь по близкитѣ неприятелски позиции — прѣимущественно по подръжкитѣ му.

2) Съ часть отъ другитѣ родове войски въ бригаднитѣ сектори да се направятъ передвижения, за да се въздѣйствува на противника да помисли, че се приготовляваме за атака, но въ сжщность да не се повежда такава, освѣнъ ако противника самъ настжпи противъ насъ.

3) Първата група маневрирующи войски да бжде готова за дѣйствие по първа заповѣдь.

4) Втората — главната група маневрирующи войски, подъ началството на полковникъ Кърджиева, да се развърне въ долината на рѣка Гаджаомуръ въ маневренъ строй съ широкъ фронтъ и да настжпи отъ двѣтѣ страни на пжтя Демеранлия—Мусубейли къмъ долината на р. Сазлж дере, съ цѣль да заблуди противника за нашитѣ намѣрения и му попрѣчи на свободното дѣйствие. Тукъ въ долината на р. Сазлж дере, до прѣсечението на тази рѣка съ пжтя Демеранлия—Мусубейли, да събере своитѣ маневрирующи войски въ сборенъ редъ и да чака особенна заповѣдь.

5) Конния отрядъ да продължава да изпълнява даденото му по-рано поржчение.

6) Азъ съ щаба на дивизията ще бжда при Гебилеръ.
Началникъ на източния секторъ
Генералъ майоръ Велчевъ
Началникъ щаба, отъ генералния щабъ
Майоръ Вълковъ.

Още при почването на тѣзи дѣйствия, забѣлѣза се намаляване на артилерийския огънь по южния секторъ, а пѣхотна стрѣлба съвсѣмъ не се чуваше. Маневрирующитѣ войски достигнаха указанитѣ мѣста безъ да бждатъ обезпокоени отъ протнвника Отъ врѣме на врѣме неприятеля откриваше артилерийски огънь по втория бригаденъ секторъ.

На мръкване — около 6 ч. сл. пл. всичко утихна и маневренитѣ войски се завърнаха къмъ 7 ч. сл. пл. въ бивацитѣ.

Въ този день, съгласно телеграмитѣ отъ щаба на II-а армия № № 1673, 1646 и 1647, отправиха се въ 6 ч. 30 м. пр. пл. за ст. Павлово четвъртитѣ дружини на 10-ий родопски и 23-ий шипченски полкове, а въ 1 ч сл. пл. и 15 с. м. обсадна гаубична батарея на поручикъ Халачева, подъ прикритието на една рота отъ 23-ия полкъ, гдѣто тѣ трѣбаше да получатъ специално назначение отъ щаба на дѣйствующата армия.

Съгласно телеграмата отъ щаба на II-а Армия № 1767, съ телефонограма № 252 се заповѣда на н-ка на 2-ий бригаденъ секторъ, щото *бомбардирането на гр. Одринъ съ обсадната група на капитанъ Касъровъ да продължава до второ разпореждание день и нощь съ неравни пръкжсвания, като, разходвайки по 25 снаряда на орждие въ денонощие*, се обстрѣлватъ разни площади и по възможность: казармитѣ, погребитѣ, моста на Марица, парната воденица и др.

Отъ рекогносцировката на долината на р. Сазлж Дере се констатира, че тя около Каракасжмъ е блатиста и проходима само въ нѣкои мѣста. За това на 10-ий ноември, съ заповѣдь по източния секторъ № 8, наблюдението на мѣстността денемъ и нощемъ тамъ бѣ възложено само на конния отрядъ, дѣйствувайки и въ спѣшенъ строй. а на пѣхотнитѣ части, които съгласно заповѣдь по Източния секторъ № 3 трѣбаше да бждатъ разположени по висотитѣ на изтокъ отъ

с. Кючюкъ Татаръ Кьой, се заповѣда да се прибератъ въ 2-ий бригаденъ секторъ, лѣвия флангъ на войскитѣ отъ който да се опира на височината 93.7 (сѣверо източно отъ Каракасумъ), на която да се построи укрѣпление увѣнчано съ окопи.

Въ 10 ч. 10 м. пр. пл. бѣ получено донесение отъ н-ка на 2-ий бригаденъ секторъ, какво на 9-ий с. м. 3 ч. сл. пл. до смрѣкване, между Маслака и Айвасъ Баба е била забѣлѣзана да се движи непріятелска колона (отъ около полкъ съ 1—2 батареи) въ посока къмъ крѣпостьта, безъ да е могла да бѫде обстрѣляна отъ нашата артилерия.

Отъ дѣсния флангъ на 3-ий бриг. секторъ, между 12 ч. по пладне и 1 ч. сл. пл. е било забѣлѣзано, че турцитѣ издигали бѣли флагове, които, като стоели дигнати ½ часъ, пакъ сѫ се скривали, а слѣдъ това билъ открытъ огънь срѣщу 2-ий бригаденъ секторъ.

На 11-ий ноември нашата *обсадна група продължавише да обстрѣлва гр Одринъ*, като привличаше върху си огъня на непріятелската крѣпостна артилерия, безъ да потърпи загуби

Заповѣда се на н-ка на 2-ий бригаденъ секторъ да назначи майоръ Славчевъ за н-къ на всичката обсадна артилерия въ този участъкъ (обсадната група отъ 2 15 с/м. д/30 и 2 12 с/м. д/30 оржд. 1 15 с/м. обсадна гаубична батарея — 4 оржд̀ия и гаубичното полско с. с. отдѣление — 8 оржд̀ия), да си избератъ и подготвятъ нови позиции — по-близко до крѣпостьта за полскитѣ гаубични и обсадни батареи и да се обърне вниманието на частитѣ за прилагане принципа на взаимната подръжка между разнитѣ родове войски, както при завземането на позициитѣ, тъй и при дѣйствията на частитѣ.

Съ телеграма № 269 бѣ донесено въ щаба на 2-а Армия, че на хребета Бааларъ Сартѫ се намиратъ прѣднитѣ остове на 3-а бригада 9-а дивизия и при желание би могълъ да се заеме съ часть отъ главнитѣ сили, т. е. да се включи въ позицията на обложението.

На 12-ий ноември бомбардирането на гр. Одринъ отъ нашата обсадна група продължаваше, но изглеждаше, че то не особенно е повлияло на противника. Бомбардировката само съ 4 оржд̀ия, и при това съ рѣдка стрѣлба, едва ли може да се оправдава съ загубитѣ (макаръ и малки) и нервното напрѣжение на пѣхотнитѣ части около разположението на обсадната ни група, която привличаше огъня на непріятелската крѣпостна артилерия въ тази зона.

Отъ 1-ий бригаденъ секторъ въ този день забѣлѣзали да пристигатъ и отминаватъ тренове при погребитѣ на ю. з. отъ фронта Ташлѫкъ Алтѫ.

Този день н-ка на сектора съ цѣлия си щабъ прѣдприе обиколка изъ 3 ия бригаденъ секторъ, като прослѣди и стрѣлбата на обсадната ни група отъ наблюдателния й пунктъ до кота 58.9, а слѣдъ това обиколи зоната. наблюдавана отъ конния отрядъ.

Прѣдъ видъ широкия фронтъ, заеманъ отъ 3 а бригада 9-а дивизия и при това на най важния участъкъ отъ линията на обложението, рекомандува се на командира на бригадата да приеме и спази разположението и укрѣпяването по групи, образувани на поважнитѣ и упорни пунктове, като се издигнатъ по тѣхъ укрѣпления,

увѣнчани на около съ пѣхотни окопи, унищожающи мъртвитѣ пространства и обстрѣлващи всичко прѣдъ и встрана на групата, т. е. разположени и начертани въ зависимость отъ конфигурацията на мѣстностьта и по начинъ, щото интервалитѣ между групитѣ да бѫдатъ обстрѣлвани отъ двѣтѣ страни съ дѣйствителенъ пѣхотенъ и артилерийски огънь — съ други думи огнената връзка между групитѣ да бѫде напълно обезпечена. Съ това, а още по-добрѣ, ако тѣзи групи бѣха поставени и въ шахматенъ редъ, би се избѣгнало кордонното разположение на войскитѣ, благодарение на далнобойностьта на съврѣменното огнестрѣлно орѫдие.

На 13-ий Ноември бомбардирането на гр. Одринъ продължаваше. Турцитѣ отъ врѣме на врѣме отговаряха съ артилерийски огънь, който тѣ усилваха много къмъ 5 ч. сл. пл. по нашат обсадна група, безъ да могатъ да намѣрятъ разположението й.

При обиколката, която н ка на сектора направи съ щаба си на 12-ий с. м., се установи, че р. Сазлѫ Дере не е така непроходима, както бѣ донесено, и за това се разпореди за наводняването на тази долина, като се направятъ редъ плотини, по начинъ, щото тя да стане непроходима отъ р. Марица до кота 63.7 съ цѣль да се намали линията на обложението. Още тукъ трѣбва да се каже, обаче, че съ направенитѣ плотини не се постигна желаното наводняване, а самата тази мѣрка не бѣ цѣлесъобразна, защото блатистата долина на р. Марица на югъ отъ Одринъ бѣше достатъчна, за да не позволи на противника да настѫпи между нея и р. Сазлѫ Дере и прѣмине послѣднята южно отъ кота 63 7, подъ страха да бѫде контъръатакуванъ и отхвърленъ къмъ Марица. За да бѫде, обаче, контъръатакуванъ, мѣстностьта трѣбаше да не прѣчи на маневрирането на нашитѣ войски, т. е. да нѣма такива прѣпятствия, които ние исках ме съвсѣмъ неразумно да създадемъ прн това задъ линията на обложението, нѣкѫдѣ далечъ отъ лѣвия флангъ — въ тила. Че това бѣ нецѣлесъобразно показва и обстоятелството, че не послѣдваха никакви измѣнения въ разположението на войскитѣ. Даже, ако наводнението бѣше успѣшно, то пакъ не можеше да послѣдва желаемото измѣнение по указанитѣ по горѣ причини и само би се затруднили твърдѣ много дѣйствията на конния отрядъ.

Частитѣ въ своитѣ донесения много редко даваха свѣдения за противника, както и за мѣстностьта. Отъ направената справка се указа, какво нѣкои отъ началницитѣ се намиратъ въ пълна неизвѣстность, относително поне приблизителното непріятелско разположение, както и относително прѣлежащата къмъ противника мѣстность. За това *на 14-ий Ноември* се заповѣда да се обърне на въпроса за изучаването на противника и мѣстностьта най-голѣмо внимание, като се вематъ всички за това мѣрки, както въ врѣме на затишията тъй и особено въ врѣме на боевете и за всичко да се донася своевременно.

Отъ началника на 1 ий бригаденъ секторъ бѣ получено донесение, какво на 13-ий Ноември забѣлѣзано турцитѣ усилено да работятъ за укрѣпяване участъка около Айвазъ Баба и засилването на тоя фронтъ.

Нашата обсадна група продължаваше да обстрѣлва гр. Одринъ, гдѣто често появяванитѣ отъ стрѣлбата пожари, скоро се погасяваха. Всички консулства и болници бѣха издигнали своитѣ флагове. Бѣ заповѣдано да не се обстрѣлватъ подобни здания, както да не се обстрѣлватъ всички джамии и черкви. Да се запазятъ, обаче, тѣ отъ случайни попадания, разбира се, бѣ невъзможно.

Отъ 15-ий Ноември турцитѣ усилено започватъ да работятъ около Айвазъ Баба, Маслака, Малъ Тепе, Ески Кумлукъ-Мезаръ Тепе — Демиръ Капу.

Тѣ вече почти не откриха огънь и не прѣдприемаха никакви активни дѣйствия, съ изключение на незначителни фуражировки, прѣдприемани къмъ близкитѣ населени пунктове въ 1-ий бригаденъ секторъ, които фуражировки не успѣваха и биваха отблъсвани веднага само съ огънь.

Нашитѣ войски сѫщо продължаваха да усилватъ фортификационно позициитѣ си, а обсадната група продължаваше бомбардирането на гр. Одринъ.

Понеже плана на крѣпостьта 1:20000 въ нѣкой мѣста не е достатъчно вѣренъ и пъленъ, *на 17-ий ноември* бѣ заповѣдано на н-цитѣ на бригаднитѣ сектори да се разпоредятъ за произвеждането на една окомѣрна снимка или изправянето на имѣющия се планъ, като се обозначатъ всички дѣйствително извършени фортификационни постройки, разположението на прѣднитѣ постове, резервитѣ и административни учрреждения Въ сѫщото врѣме да се рекогносцира и прѣдлежащата мѣстность.

На н-ка на 1-ий бригаденъ секторъ бѣ заповѣдано още да се пригогвятъ позиции и подстѫпи къмъ тѣхъ за обсаднитѣ 15 с|м. гаубична и 12|см. Д|28 батареи, които щѣха скоро да пристигнатъ отъ сѣверо-западния секторъ.

Сключване на обкржжаването на крѣпостьта и на примирието.

Включване на Бааларъ Съртж въ позицията на обкржжаването.

На 17-ий ноември се получи слѣднята заповѣдь отъ командующия II а армия.

ЗАПОВѢДЬ
по
II-А АРМИЯ
№ 36.

Щабъ Мустафа Паша 16-ий ноември 1912 г.
1 ч. 10 м. сл. пл.

Карта 1:20000 („гл. 1:50000 — приложение № 7“).

§ 1.

Вчера отряда на полковникъ Таневъ съ съдѣйствието на отряда на генералъ Гиневъ е плѣнилъ Яверъ Паша съ 252 офицери,

около 9000 души чинове, 8 планински орждия, 2 картечници, около 1000 коня бойни припаси, амуниции и пр.

Турцитѣ затворени въ крѣпостьта сж почнали да страдатъ отъ недостатъкъ на хранителни припаси и сж паднали духомъ.

Заповѣдвамъ:

§ 2.

Отъ западния и южния сектори да се обстрѣлватъ съ обсаднитѣ батареи Марашката и Караагачката фортови групи, както и самия населенъ пунктъ Карагачъ. Обстрѣлването да се произвежда непрѣкжснато, но съ редъкъ огънь съ не повече отъ 10 изстрѣли на орждие въ денонощието За сжщата цѣль да се прѣмести още една обсадна батарея отъ западния на южния секторъ, отъ гдѣто отъ по-близко разстояние и съ по дѣйствителенъ огънь да се обстрѣлватъ тѣзи пунктове. На дѣсния участъкъ отъ южния секторъ задъ Памукъ Сартж да се постави на позиция едната обсадна батарея или поне двѣ орждия за обстрѣлване, както по посока на Босна Кьой, тъй и зоната по лѣвия брѣгъ на Марица.

Обсаднитѣ батареи отъ сѣверо западния секторъ да се изнесатъ напрѣдъ, за да бждатъ въ положение да обстрѣлватъ и зоната задъ фортовата линия. Обсаднитѣ батареи на дѣсния участъкъ на този секторъ трѣба да могатъ съ дѣйствителенъ огънь да фланкиратъ източнитѣ склонове на Папазъ Тепе, а сѫщо и Бечки Тепе, за да се осигури завладѣването и задържането на тѣзи пунктове отъ войскитѣ на западния секторъ. Прѣмѣстването обсаднитѣ батареи напрѣдъ да стане постепенно по възможность въ най-кжсо врѣме.

§ 4.

Една 15 с. м. гаубична батарея и една 12 с. м. Д|28 батарея отъ сѣверо-западния секторъ да се прѣмѣстятъ на източния и се поставятъ на дѣсния участъкъ на този секторъ, за да обстрѣлватъ Айвасъ Баба и прѣдния пунктъ Маслакъ.

§ 5.

Една отъ обсаднитѣ батареи на източния секторъ да се постави на позиция около Мусубейли, задъ Бааларъ Сартж, за да може да обстрѣлва и казармитѣ на турцитѣ на сѣверъ отъ Одринъ на дѣсния брѣгъ на Гунджа, а тъй сжщо и погребитѣ на лѣвия брѣгъ.

§ 6.

Обстрѣлването на гр. Одринъ да продължава непрѣкжснато, като не се изстрѣлватъ по-вече отъ 15 снаряда на орждие въ денонощие.

§ 7.

Началника на обсадната артилерия да разпореди потрѣбното за привеждане въ изпълнение тази ми заповѣдь, като за това се ржководи и отъ указанията на началницитѣ на секторитѣ.

§ 8.

Щаба на Армията въ Мустафа Паша.

Командующъ Армията
Отъ свитата на **Негово Величество**
Генералъ Лейтенантъ Ивановъ.

По поводъ на тая заповѣдь, още сѫщия день началника на сектора донесе на командующия II-а Армия, че искането съ тази заповѣдь отъ войскитѣ на източния секторъ не отговаря на положението, понеже хребета Бааларъ Сыртъ е заетъ само отъ нашитѣ прѣдни охраняющи части и че за да извади тукъ обсадна артилерия трѣбва прѣдварително „бойната ни часть да се изнесе напрѣдъ, т. е. *хребета Бааларъ Сыртъ да бѫде включенъ въ позицията на обложението.* Освѣнъ това, източния склонъ на хребета се фланкира отъ къмъ Мезаръ Тепе и Пачаджиларъ и слѣдователно противника тукъ трѣба да се атакува и отблъсне оттамъ, прѣди да се изнесе обсадната артилерия задъ Бааларъ Сыртъ По-нататъкъ, началника на сектора молѣше командующия армията да не стѣснява неговата инициатива съ диктуване отдалечъ мѣстата, дѣто трѣба да бѫде разположена обсадната артилерия и начина за употрѣблението ѝ И въ това отношение той бѣше правъ, понеже Щаба на Армията трѣбаше само да разпрѣдѣли артилерията между секторитѣ и укаже задачитѣ, които трѣба да се изпълнятъ, а какъ ще се разпрѣдѣли тази артилерия между участъцитѣ въ този голѣмъ източенъ секторъ бѣ право на началника на сектора.

На 18 ий ноември въ отговоръ на горното донесение на началника на сектора командующий армията потвърди заповѣдьта си № 36, като указваше, че даденитѣ въ нея разпореждания се основаватъ на донесението на п-ка сектора, че заемането на Бааларъ Сыртъ не прѣдставлява никакво затруднение На командующий Армията не било извѣстно, че противника се укрѣпява на Мезаръ Тепе и гребена на сѣверъ отъ него, откѫдѣто той би трѣбало да се пропѫди съ артилерийски огънь. Наистина, не бѣше донесено още за укрѣпяването изрично на Мезаръ Тепе, но бѣ донесено за укрѣпяването на Маслака и хребета южно отъ него, а много по-рано бѣ донесено, че Ески Комлукъ—Пачаджиларъ—Мезаръ Тепе и Демиръ Капу бѣха напустнати отъ нашитѣ войски и заети отъ противника още на другия день. За положението на войскитѣ въ сектора се е донасяло нѣколко пѫти и се виждаше още и въ заповѣдитѣ на източния секторъ, прѣписи отъ които се изпращаха веднага въ щаба на Армията. Едно, което бѣ неясно — това бѣше относително разположението на нашитѣ прѣдни постове, въ което командующий Армията имаше право да се съмнява. Тъй или инакъ, въпроса се касаеше както за заемането на Бааларъ Сыртъ съ по силни части и включването му въ позицията на обложението, тъй и за заемането на Ески Кумлукъ и Мезаръ Тепе, а не само за пропъждане на противника отъ тѣхъ съ артилерийски огънь. И безусловно, ако командующий II Армия имаше извѣстни съображения за разполагането на обсадната артилерия задъ Бааларъ Сыртъ — съображения, свързани съ бѫдащитѣ дѣйствия, както се изразява командующий Армията въ заповѣдьта си, то трѣбаше да се заематъ обратно Ески Кумлукъ—Пачаджиларъ—Мезаръ Тепе и Демиръ Капу.

Това бѣ необходимо още и за това, че за да се изпълни възлаганата първоначално на тази обсадна батарея задача — да се обстрѣлятъ казармитѣ и погребитѣ сѣверозападно отъ Одринъ, орѫдията трѣбаше да се поставятъ много близко до гребена на Бааларъ Сыртъ, защото това бѣ най близкия пунктъ къмъ дадения обектъ. За заемането на Ески Кумлукъ—Мезаръ Тепе, обаче, не послѣдва никаква заповѣдь.

Още прѣзъ нощьта на 17 срѣщу 18 ноември бѣ разпоредено до началницитѣ на бригаднитѣ сектори за прѣзъ деня да се изпълни слѣдното:

1) За обсадната артилерия, която ще дойде отъ сѣверозападния секторъ, да се приготви по-рано избраната позиция въ долината Кьошъ (Делинъ) Дере на С. отъ Бююкъ Дюлюкъ.

2) *Двѣ дружини отъ 54 полкъ прѣди разсъмване да заематъ Бааларь Сыртъ отъ двата упорни пункта съ червенитѣ звѣздички на С.-З. отъ Мусубейли до прѣсечението гребена на Бааларъ Сыртъ съ пѫтя Мусубейли—Ески Мезарлъкъ* и да се разположатъ въ приготвенитѣ тукъ по-рано укрѣпления.

3) Слѣдъ това да се пристѫпи къмъ приготвяне въ долината на С. отъ с. Мусубейли позиция за 15 см. Д/30 батарея и подобрятъ прѣдишнитѣ тукъ окопи за двѣтѣ полски гаубични батареи. По послѣ, когато всичко това бѫде изпълнено, тритѣ тѣзи батареи, подъ прикритието на горѣпоменатитѣ двѣ дружини отъ 54 полкъ да заематъ новитѣ си позиции нощно врѣме.

4) Другитѣ части да останатъ по мѣстата си, готови да парират противника, ако прѣдприеме нѣщо противъ насъ. За по голѣма сигурность, двѣтѣ дружини отъ 57 полкъ да се прѣмѣстятъ отъ Кара Юсуфъ до пункта на прѣсечението на Сазлѫ Дере съ пѫтя Демеранлия—Мусубейли, въ разпореждание на н-ка на 2 бригаденъ секторъ. Тѣзи дружини тръгватъ за казаното мѣсто въ 7 ч. 10 м. пр. пл. 18 ноември.

Въ 9 ч 30 м. сл. пл. се получи телеграма № 1944 отъ командующий Армията съ слѣдното съдържание: „Утрѣ 19 того пращамъ парламентьори въ Одринъ. Прѣдъ видъ на това, бомбардирането да се прѣкрати до втора заповѣдь". Веднага бѣ направено надлежното разпореждане до частитѣ.

Въ свръзка съ включването на Бааларъ Сыртъ въ позицията на обложението, на 19 ноември се направи разпореждание до н-ка на 1-й бригаденъ секторъ — *да изнесе лѣвия си флангъ по напрѣдъ — на около 1 км, югозападно отъ с. Хадъраа;* като по негово усмотрение може да направи измѣнения въ разположението и на останалитѣ си части, като има прѣдъ видъ заемането на Бааларъ Сыртъ и височинитѣ сѣверно отъ него отъ войскитѣ на 2-и бригаденъ секторъ. Освѣнъ това, заповѣда му се да вземе мѣрки за приготовление на нѣколко запасни батареи на около 2 км. прѣдъ сегашнитѣ имъ позиции, съ такава смѣтка, че отъ тамъ, въ случай на нужда, да могатъ да обстрѣлватъ участъка Каялъкъ Табия—Айвасъ Баба—Маслака включително.

Въ 2 ч 15 м. сл. пл. турцитѣ откриха огънь по посока на нашата обсадна група на капитанъ Касърова, която съгласно даде-

ното разпореждание, отъ снощи бѣ прѣкратила стрѣлбата. Двѣтѣ 15 см. д/30 орждия имаха вече цѣвитѣ си излѣзли на 3 – 4 м. м. отъ кожуха, вслѣдствие на продължителната стрѣлба, а лошата обтюряция отъ тази повръда можеше да направи орждията негодни. Взеха се мѣрки за подобрение на обтюрацията.

Въ 6 ч. 45 м. сл. пл. се получи телеграма № 1966 отъ командующия Армията, съ която се заповѣдваше: „дѣйствията и бомбардирането да продължаватъ". Изпращането на парламентьори очевидно не е дало добъръ резултатъ. Такъвъ не можеше и да се очаква, понеже нито състоянието на одринския гарнизонъ не бѣше толкова лошо, нито пъкъ бомбардировката отъ 4 орждия (а даже и да бѣха повече) можеше да застави противника да прѣговаря за прѣдаването на крѣпостьта.

Въ 8 ч. 30 м. сл. пл. обсадната група подновн бомбардирането на гр. Одринъ. На 19 срѣщу 20 ноември прѣзъ нощьта всичко бѣ спокойно.

Взеха се всички мѣрки за прѣдпазване отъ появилата се холера и изкореняването на злото още въ самото начало.

Заемането на Кара Баиръ.

На 20 ноември Н-ка на сектора рѣши да *включи висотитѣ Кара Баиръ въ позицията на обложението и съ това окончателно да сключи желѣзния обрѫчъ около крѣпостьта.* Това рѣшение, обаче, го натъкна още веднажъ на мисъльта, че е необходимо да се разясни, дали се мисли за атаката на крѣпостьта, за да е възможно цѣлесъобразното насочване на всички прѣдварителни дѣйствия въ сектора. Въ такава именно смисъль бѣ запитанъ командующия Армиита, съ молба, щото въ случай че се мисли да бѫде атакувана крѣпостьта, войскитѣ въ сектора да се снабдятъ съ всички необходими за това срѣдства, между които и такива за прѣодоляване на искуственитѣ прѣпятствия.

До 7 ч. сл. пл. прѣзъ деня всичко бѣ спокойно Отъ тоя часъ, обаче, се започна силна пѣхотна и артилерийска срѣлба къмъ западъ и на югъ отъ крѣпостьта. Противника, слѣдователно, бѣ заетъ въ други сектори. За това Н-ка на сектора *рѣшава да използува момента за заемането на Кара-Баиръ отъ двѣтѣ страни на шосето Одринъ—Цариградъ.* Бѣ направено разпореждание, щото тази нощь двѣ дружини отъ 57 полкъ, подъ началството на командующия полка подполковникъ Байчевъ, да настѫпятъ отъ с. Кара Юсуфъ по дѣсния брѣгъ на р. Сазлѫ Дере прѣзъ чифл. Кюшенъ за висотата, която е на истокъ отъ с. Скендеръ Кьой, дѣто да влѣзатъ въ разпореждането на Н-ка на 3-и бригаденъ секторъ. Освѣнъ това, въ негово разпореждане се изпрати още една с. с батарея отъ Оглу-Паша. На сѫщия се заповѣда да отразява всички опити на противника да настѫпи срѣщу неговия флангъ, като се прѣдупрѣди още, че горнитѣ дѣйствйя на войскитѣ отъ бригадния секторъ ще иматъ и демонстративна цѣль,

прѣдъ видъ на това че въ тази минута неприятеля атакува нашитѣ войски при Папазъ Тепе и около Кемалъ.

Кдмъ 8 ч. сл. пл Н-ка на сѣверозападния секторъ полковникъ Кондичъ извѣсти по телефона, че неприятеля атакувалъ неговия дѣсенъ участъкъ около Кемалъ и дунавската сръбска дивизия въ западния секторъ.

За да се помогне на войскитѣ въ атакуванитѣ сектори, веднага бѣ разпоредено до н-цитѣ на бригаднитѣ сектори *да прѣдприематъ демонстративни дѣйствия* срѣщу тѣхнитѣ фронтове, като откриятъ по неприятеля артилерийски огънь и изпратятъ напрѣдъ пѣхотни команди, които да се приближатъ до противника и го обстрѣлятъ. На обсадната група се заповѣда да бомбардира гр. Одринъ и нѣкой други пунктове въ вѫтрѣшностьта на крѣпостьта.

За всички прѣдприети дѣйствия се донесе веднага на командующия Армията и се съобщи на н-ка на сѣверозападния секторъ.

Това ускори заемането на Кара-Баиръ, което войскитѣ отъ 3 бригаденъ секторъ извършватъ къмъ 11 ч. сл. пл. безпрѣпятственно. Къмъ сѫщия моментъ сѫ напрѣднали и войскитѣ отъ 1 бригаденъ секторъ. *И по такъвъ начинъ, фронта на позицията на обложението се почваше отъ Гьолъ Баба, минаваше сѣверно и край селото Биюкъ Дюлюкъ, 1 км. южно отъ с. Хадъраа, двата упорни пункта съ червени звѣздички на сѣверозападъ отъ с. Мусубейли, хребета Бааларъ Сърть, висотата на западъ отъ чифл. Кюшенъ, висотата на западъ отъ с. Скендеръ Кьой, хребета Кара-Баиръ до р. Марица около чиф. Паша-Чаиръ.*

Веднага слѣдъ горнитѣ дѣйствия се издаде слѣдната заповѣдь по сектора:

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 14.

Щабъ с Гебилеръ 20-й ноември 1912 г.
11 ч. 30 м. сл. пл.

(Планъ 1: 20000[1]).

Днесъ около 7 ч. сл. пл. неприятеля отъ Одринската крѣпость атакува нашитѣ войски по юго-западния и западния фронтове. За да се подпомогне на атакуванитѣ, войскитѣ отъ източния секторъ завързаха бой съ противника на източния фронтъ на крѣпостьта, пододоха се напрѣдъ, завзеха нѣкои по-важни пунктове и се приближиха още повече къмъ вѫтрѣшностьта на одринската крѣпость.

Заповѣдвамъ:

I. Източния секторъ пакъ да се раздѣли на три бригадни сектора.

1. Първи бригаденъ секторъ — отъ блатото Гьолъ Баба до Провадийската рѣка около 1 км. южно отъ Хадъраа.

2. Втори бригаденъ секторъ — отъ двата опорни пунктове съ червенитѣ звѣздички на сѣверо-западъ отъ Мусубейли, прѣзъ

[1]) Гл. 1: 50000.

ржта Бааларъ Сърт ж до височината на западъ отъ чифлика Кюшенъ включително.

3. Трети бригаденъ секторъ — отъ височината на западъ отъ чиф. Кюшенъ изключително, прѣзъ височината на западъ отъ Скендеръ Кьой и ржта Кара Баиръ до пжтя Одринъ—Каракасумъ, южно отъ чиф. Паша Чаиръ.

II. Войскитѣ да се разположатъ и дѣйствуватъ, както слѣдва:

А. *2-а бригада отъ 11-а пѣх. дивизия съ придаденитѣ ѝ части (безъ 3 дружини).*

Вр. командующъ бригадата и началникъ на 1-й бригаденъ секторъ — полк. Клисуровъ.

58-ий пѣхотенъ полкъ.

Вр. командующъ полка — подполковникъ Панайотовъ.

Дружини	3 друж.
Отъ 57 пѣх. полкъ	1 „
2-о отд отъ 3 арт. не с. с. полкъ.	2 батар. (12 ор.)
1 обс. 12 см. Д|28 батар.	1 батар. (4 ор.)
Взводъ отъ 9 а пионерна дружина .	1 в з в.

Всичко въ 1-й бригаденъ секторъ: 4 дружини, 2 полски батареи (12 оржд.), 1 обсадна батарея (4 орждия) и взводъ пионери.

А. Да се разположи въ първия бригаденъ секторъ и, като се базира на позициитѣ по височитѣ между Гьолъ Баба и Хадъраа, да продължава обложението на Одринската крѣпость отъ тази страна.

При настжпване на противника противъ този секторъ, да го задържа до пристигането на маневрирующитѣ войски.

Охранението за сега да бжде разположено около 2 км. прѣдъ линията на обдожението.

Да поддържа свръзка: а) на дѣсно — съ Тимошката дивизия и придаденитѣ ѝ части и б) на лѣво — съ частитѣ отъ втори бригаденъ секторъ.

Б. *3-а бригада отъ 9-а Плѣвенска дивизия съ придаденитѣ ѝ части.*

Командиръ на бригадата и началникъ на 2-ий бригаденъ секторъ генералъ-майоръ Грънчаровъ.

53-ий пѣхотенъ полкъ.

Командиръ на полка — полковникъ Узуновъ.

Дружини	4 друж.
Картечна рота . .	1 рота.

54-ий пѣхотенъ полкъ.

Вр. командующъ полка — подполковникъ Цонковъ.

Дружини	4 друж.

Б. Да се разположи въ втория бригаденъ секторъ, и като се базира на позициитѣ на височитѣ — отъ двата опорни пункта (съ червенитѣ звѣздички) на сѣверо-западъ отъ с. Мусубейли и до върха на западъ отъ чиф. Кюшенъ (включително), да продължава обложението на одринската крѣпость отъ тази страна.

При настжпване на противника противъ този секторъ, да го задържи до пристигането на маневрирующитѣ войски.

Охранението да бжде бойно съ изпращане напрѣдъ секрети и патрули.

Картечна рота . .	1 рота.
2-о отдѣл. отъ 9 й артил. с. с. полкъ	3 батар. (12 ор.)
1-о гауб отдѣл отъ 8-й арт. с. с. полкъ	2 батар. (8 ор.).
Обсадна 15 с. м. гаубична батарея .	1 батар. (4 ор.).
Група крѣпостна обсадна артилерия:	
1 бат. 15 см. Д|30	1 батар. (2 ор.).
1 бат. 12 см. Д|30	1 батар. (2 ор.).
Взводъ отъ 2-а пионерна дружина .	1 в з в.

Всичко въ 2-й бригаденъ секторъ: 8 дружини 2 картечни роти (8 картечници), 5 полски батареи (20 орждия), 3 крѣпостни обсадни батареи (8 орждия) и взводъ пионери.

В. *Първи бригада отъ 11-а пѣх. дивизия съ придаденитѣ ѝ части.*

Вр. командующъ бригадата и началникъ на третия бригаденъ секторъ — полковникъ Абрашевъ.

56-ий пѣхотенъ полкъ.

Вр. командующъ полка — подполковникъ Буюклиевъ.

Дружини	4 друж.

57-ий пѣхотенъ полкъ.

Вр. командующъ полка — подполковникъ Байчевъ.

Дружини	3 друж.
1 бат. отъ 2-о отд. на 3-й арт. с. с полкъ.	1 батар. (6 ор.).
1 бат. отъ 2 о отд. на 8-й артил. с. с. полкъ.	1 батар. (4 ор.).

и патрули.

Да поддържа свръзка: на дѣсно съ частитѣ отъ 1-й бригаденъ секторъ, а на лѣво — съ частитѣ отъ трети бригаденъ секторъ.

В. Да се разположи въ третия бригаденъ секторъ и, като се базира на позициитѣ на двата брѣга на р. Сазлж Дере, отъ височината на западъ отъ чифл. Кюшенъ (изключително) до Каракасумъ, да продължава обложението на крѣпостьта отъ тази страна.

При настжпване на противника срѣщу този секторъ, сжщо да го задържа до пристигането на маневрирующитѣ войски.

Охранението да бжде бойно съ изпращане напрѣдъ секрети и патрули.

Да поддържа свръзка: а) на дѣсно — съ войскитѣ на 2 бригаденъ секторъ и б) на лѣво — съ 8-а Тунджанска дивизия.

1 рота отъ 2-а пионерна дружина . 1 рота.
Пионерната полурота отъ 11-а пѣхотна дивизия . . 1|2 рота.
1 взводъ отъ Лейбъ Гвар. коненъ полкъ 1|4 еск.

Всичко 7 дружини, 2 полски батареи (10 орждия), 1 1|2 пионерни роти, 1|4 ескадронъ.

Г. *Маневрирующи войски.*
Началникъ — командира на 2-а бригада 8-а Тунджанска дивизия полковникъ Кърджиевъ.
2-а бригада отъ сѫщата дивизия
10 пѣх. Родопски полкъ.
Дружини . . . 3 дружини
Картечна рота . 1 рота
23-и пѣхотенъ Шипченски полкъ.
Дружини . . . 3 дружини
Картечна рота . 1 рота
2-о отдѣл. отъ 8 артил. с. с. полкъ . . . 2 бат. (8 ор.)

Всичко: 6 дружини, 2 картечни роти (8 картечници), 2 полски батареи (8 орждия).

Д. *Коненъ отрядъ.*
Н-къ — полковникъ Мархолевъ.
Лейбъ Гвардейски коненъ полкъ . . . 2 ескадрона
Тимошки сръбски коненъ полкъ . . . 3 ескадрона
Картечно отдѣл. . 1 отдѣл.

Всичко: 5 ескадрона и 1 картечно отдѣл. (4 картечници).

Е. *3-а мостова полурота отъ 3-а пион. дружина.* 1|2 рота

Ж. *Полуескадронъ отъ 4-ий ескадронъ на 3-и коненъ полкъ . . . .* 1|2 еск.

Г. Да останатъ въ долината на р. Гаджаомуръ — Демеранлия и бѫдатъ винаги готови при първа заповѣдь да настѫпятъ и поддържатъ другитѣ войскови части отъ сектора.

Да усили фортификационно позицията при Демеранлия по дадания отъ Щаба на сектора планъ.

Да вземе мѣрки за близко охранение.

Д. Да се разположи при село Каракасумъ съ назначение да наблюдава на лѣвия нашъ флангъ за долината на р. Марица, да поддържа свръзка съ 8-а Тунджанска дивизия и конната бригада на полковникъ Салабашева и да подпомага на операциитѣ на войскитѣ отъ нашия трети бригаденъ секторъ.

Е. Дава се въ разпореждане на завѣдующий инжинерната часть въ Източния секторъ.

Ж. Да устрои лѣтяща поща между Щаба на сектора и войсковитѣ му части, съгласно издадената за тази цѣль наредба отъ Щаба на Източния секторъ.

З. *Административни и санитарни части.*

З. Болницитѣ да се открияътъ, а парковетѣ и транспортитѣ да циркулиратъ, съгласно даденитѣ наредби отъ Щаба на Източния секторъ.

И. Азъ съ Щаба на Източния секторъ ще бѫда въ с. Гебилеръ.

Началникъ на Източния секторъ
Генералъ Майоръ Велчевъ

Началникъ Щаба на сектора
отъ Генералния Щабъ
Майоръ Вълковъ.

Къмъ 12 ч. 40 м. пр. пл. на 21 ноември се получи слѣднята телеграма на командующия Армията:

Мустафа Паша 21 ноември 1912 год.
12 ч. 12 м. пр. пл.

Гебилеръ
Н-ку Източния секторъ.

Днесъ (20 ноември) слѣдъ пладнѣ е сключено *общо примирие*, затова прѣкратете военнитѣ дѣйствия незабавно съ получаване на настоящето, като въ всѣки случай още тази нощъ или утрѣ сутриньта бѫдатъ уведомени за това и турцитѣ. Войскитѣ да запазятъ сега заетитѣ си мѣста. Утрѣ 21 ще бѫде назначена комисия, която съвмѣстно съ такава отъ страна на турцитѣ, ще опрѣдѣли демеркационната линия.

Командующий II-а Армия
Генералъ Лейтенантъ Ивановъ

Въ 1 ч. пр. пл. се съобщи въ всички бригадни сектори, маневрирующи войски и конния отрядъ за сключеното примирие и се заповѣда: да се прѣкратятъ военнитѣ дѣйствия, войскитѣ да запазятъ заетитѣ си мѣста и отъ всѣки бригаденъ секторъ да се изпратятъ офицери парламентьори до турцитѣ, на които да съобщатъ за сключеното примирие. До получаването на отговоръ отъ турцитѣ, войскитѣ трѣбаше да бодърствуватъ.

Състава на войскитѣ въ сектора къмъ 2. ноември се вижда отъ слѣдното:

БОЙНО РАЗПИСАНИЕ
№ 2
на
ВОЙСКИТѢ ОТЪ ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
Къмъ 21 ноември 1912 год.
Щабъ с. Гебилеръ.

Началникъ на сектора — Генералъ Майоръ Велчевъ
Началникъ на Щаба — отъ Генералния щаба Майоръ Вълковъ
Началникъ на Артилерията — Полковникъ Сѫбевъ
Завѣдующъ Инжин. часть — Подполковникъ Добрѣвски
Интендантъ — Подполковникъ Ноевъ.

1-и бриг. секторъ Н-къ—полковникъ Клисуровъ Щабъ —с. Таушм. Куруджу-Кьой.	2-и бриг. секторъ Н-къ — Генералъ Майоръ Грънчаровъ Н-къ щаба — отъ Ген. щабъ капит. Азмановъ Щабъ — източ. отъ с. Мусубейли.	3-и бриг. секторъ Н-къ —полковикъ Абрашевъ Щабъ — село Оглу Паша.	Маневрир. войски (общъ резервъ) Н-къ—полковникъ Кърджиевъ Н-къ щаба — капит. Поповъ Щабъ—село Кара-Юсуфъ.
2-а бр. 11-а див. (полковникъ Клисуровъ) 58 п. полкъ—4 др. (подп. Панайотовъ) 57 п. полкъ—1 др. 2-о отд. 11 артил. не с. с. полкъ — 2 бат. (12 орж.) 1 обс. 12 см. Д/28 1 бат. (4 орж.) 9-а пионер. друж. 1 взводъ.	3-а бр. 9 пл. див. (Г. М. Грънчаровъ) 53 п. полкъ {4 др. 1 к. р. 54 п. полкъ {4 др. 1 к. р. (подп. Цонковъ) 2 отд 9 арт. с. с. полкъ — 3 батар. (12 орж.) Обс. 15 см. гауб. бат. — (4 орж.) Обс. 15 см. Д/30 б (2 орждия) Обс. 12 см. Д/30 б. бат. (2 орждия) 2-а пионер. друж. 1 взводъ.	1-а бр. 11-а див. (полк. Абрашевъ) 56 п. полкъ—4 др. (подп. Буюклиевъ) 57 п. полкъ—3 др. (подп. Байчевъ) 2 от. 3 арт. не с. с. полкъ—1 бат. (6 орждия) 2 от. 8 ар. с. с. п. —1бат. (4 орждия) 2 пион. друж.— 1 полурота Пион. полур. на 11 п. д. — 1/2 п. рота Отъ Л. Гв. к. п. — взводъ.	2-а бр. 8-а Т. див. (подп. Кърджиевъ) 10 п. Род. п. {3 др. 1 к. р. (полк. Топузовъ) 23 п. шип п. {3 др. 1 к. р. 2-о от. 8 арт. с. с. полкъ—2 б. (8 ор)
Всичко: 4 друж. 2 п. бат. (12 ор.), 1 обс.бат. (4 орж.) и 1 взв. пионери.	*Всичко*: 8 друж. 2 к. роти (8 кар.), 3 п. с. с. бат. (12 орж.) 2 пос. с. с. гауб. б. (8 орж.), 3 обс. бат. (8 ор.) и 1 взв. пионери.	*Всичко:* 7 друж., 2 п. б. (10 орж.), 1 1/2 пион. роти и 1/4 ескадронъ.	*Всичко*: 6 друж., 2 к. роти (8 кар.) и 2 п. с. с. батар. 8 орждия).
Коненъ отрядъ Н-къ Полк. Марholевъ.	Въ рзпореждане на Щаба на сектора.	Санит. части	Админ. части.
Л Гв. к. п. 2 еск. (Полк. Марholевъ) Тим ср. к. {п. 3 еск. 1 к. отд. МайоръЖивковичъ.	3 мост. полур. отъ 3 пион. др... 1/2 р. Отъ 4 еск. на 3 к. п. . . . . 1/2 еск. 1 телегр. взводъ 1 прожект. отдѣл. 1 флот. команда.	1 бр. лаз. на 2 бр. 8 дивиз. 1 п. бол. на 2 бр. 8 дивизия. 1 бр. лаз. на 3 бр. 9 дивизия. 1 п. болн. 3. бр. 9 д.	1 бриг. прод. транс. на 2 бр. 8 дивиз. 1 бриг прод. транс. на 3 бр. 9 дивиз. Инжин. паркъ. Артил. складъ въ с. Ханлж-Енидже.
Всичко: 5 еск. и 1 картечно отдѣление (4 картечн).	Всичко: 1/2 мост. рота, 1/2 еск. 1 телегр. взв., 1 прожект. отдѣл. и 1 флотска команда.	Всичко: 2 бригадни лазарети и 2 полски болници.	Всичко: 2 бригадни продоволств. транспорта, 1 инж. паркъ и 1 артилер. складъ.

Всичко въ сектора: 25 дружини, 4 картечни роти (16 картечници, 9 полски батареи (42 орждия), 2 полски с. с. гаубични батареи (8 орждия), 4 обсадни батареи (12 орждия), 2 пионерни оти, 5 1/2 ескадрона, 1 конно картечно отдѣление (4 картечници), телеграф. взводъ, 1 прожекторно отдѣление, 1 флотска команда, бригадни лазарета, 2 полски болници, 2 бригадни продоволствени транспорта, 1 инжинеренъ паркъ и 1 артилерийски складъ.

Периода на примирието.

Подготовка къмъ възможната атака на Одрин. крѣпость.

Разположението на войскитѣ презъ врѣме на примирието.

Примирието между воюващитѣ страни завари войскитѣ въ източния секторъ въ положението, което тѣ заемаха всичкото врѣме прѣдшедствующе атаката на прѣднитѣ турски позиции (гл. приложение № 6). Прѣзъ този периодъ войскитѣ въ сектора се увеличаваха постепенно и, въ зависимость отъ това, правеха се измѣнения въ разположението на частитѣ, имайки прѣдъ видъ най-вѣроятния планъ за атаката, както на прѣднитѣ неприятелски позиции тъй и на фортовия поясъ, въ случай, че прѣговоритѣ водени въ Лондонъ не доведатъ до желаемия резултатъ и атаката на крѣпостьта стане необходима.

На 23-ий ноемврий въ състава на конния отрядъ влѣзе и конната бригада на полковникъ Таневъ, която на 27-ий с м. получи друго назначение и излѣзе отъ сектора.

Още на 22-ий ноемврий се направиха редъ измѣнеиия въ разположението на войскитѣ въ сектора, като се намали бойната имъ готовность и се настаниха при по-голѣми удобства, при което квартирния районъ за главнитѣ сили се увеличи въ дълбочнна, а прѣднитѣ постове си останаха на мѣстата задъ опрѣдѣлената отъ смѣсената комисия демаркационна линия: сѣверния край на блатото Паша Чаиръ до р. Марица, южния изходъ на Кумъ Дере, на сѣверъ по Кумъ Дере до вливането въ послѣднята на Мусубейлиского дере, по Бааларъ Сыртж, 500 м. сѣверно отъ устието на Мусубейлийского дере, слѣдъ това по водораздѣла на хребета между Бааларъ Сыртж и Маслака, висотата 1 км източно отъ укрѣплението Маслакъ, висотата Арапъ-Тарла 800 м. С.-И. отъ с. Хасанъ Ага, между прѣсичането на двата пѫтя Софуларъ – Одринъ 100 м. южно отъ върха, 500 м. Ю.-З. отъ с. Биюкъ Дюлюкъ, юго-източния жгълъ на блатото Гьолъ Баба, южната часть на сѫщото блато до р. Тунджа.

На 29-ий ноемврий се получи слѣднята:

ЗАПОВѢДЬ
по
ДѢЙСТВУЮЩАТА АРМИЯ
№ 35.

гр. Лозенградъ. 29-ий ноемврий 1912 год.

Офицери, годофицери и войници,

Съ сключването на примирието, първия периодъ отъ войната се свърши. Като се повръщамъ къмъ недавното минало,

не мога съ чувство на особна гордость и признателность да не си спомня за славнитѣ дѣла, които вие извършихте. България на вѣчни врѣмена ще пази памѣтьта на падналитѣ герои ваши братя, а на васъ, останали изъ между живитѣ храбърци, настоящето и бждащитѣ поколения ще извиятъ лаврови вѣнци.

Сега възползувайте се отъ почивката, за да се приготвите за нови усилия, въ какъвто случай не се съмнявамъ, че вие ще покриете вашитѣ знамена съ още нови неуведаеми побѣдни вѣнци.

На първообразното съ собствената на **Негово Величество** ржка подписано

Фердинандъ.

На 1-ий декемврий пристигнаха допълняющитѣ дружини на 10 и 23 пѣх. полкове за попълване на послѣднитѣ. На 4 декември се завърнаха дружинитѣ отъ 10 и 23 полкове, които бѣха изпратени съ специална мисия къмъ станция Павлово. На 6 й декември началника на сектора генералъ майоръ Велчевъ получи друго назначение и управлението на войскитѣ въ сектора врѣменно бѣ възложено на генералъ майоръ Грънчаровъ, а за началникъ на 11-а дивизия отъ 9-й декември бѣ назначенъ полковникъ Дѣловъ.

Съ заповѣдь по източния секторъ № 35 отъ 12-й декември 1912 г. се разпореди, щото всички проектирани и започнати укрѣпления да се завършатъ въ окончателенъ видъ, за да е възможно на всѣка евентуалность по-енергично да се срѣщне една ненадѣйна атака, която противника би прѣдприелъ, както и за намаление всѣкидневнитѣ загуби отъ неприятелския огънь въ случай на подновяване на военнитѣ дѣйствия. Това още повече се налагаше отъ необходимостьта да се даде колкото е възможно по-голѣма почивка на войскитѣ, което бѣ възможно само при минималенъ разходъ на частитѣ за охранение. Всѣки пѫть, обаче, и войници и началници знаеха прѣкрасно, че връщане върху сѫщитѣ позиции не ще има, щомъ веднѣжъ се прѣдприеме сериозна атака на противника. Това бѣше една отъ причинитѣ, дѣто войскитѣ не тъй охотно се залавяха за усъвършенствуването на различнитѣ укрѣпления.

Желанието ни да изнесемъ нашето разположение до примирието колкото е възможно по-близко до фортовия поясъ, и характера на мѣстностьта, отъ една страна, и пасивнитѣ дѣйствия на турцитѣ — отъ друга — бѣха причина, щото сѫщото това разположение и на югъ отъ р. Провадийска да бѫде твърдѣ кордонно, а охранението на войскитѣ почти всичкото врѣме да бѫде бойно. Това причиняваше голѣмъ разходъ на хора, съ изключение на такива моменти (голѣмъ студъ, дълбокъ снѣгъ и пр.), когато активни дѣйствия отъ двѣтѣ страни бѣха почти невъзможни, или малко вѣроятни.

Сѫщото това разположение, обаче, даваше възможность още отъ самото начало нашата обсадна артилерия да се разположи на позиции на дѣйствителенъ истрѣлъ до фортовия поясъ, а за полската ни артилерия—на такъвъ же изстрѣлъ до прѣднята неприятелска позиция.

Имайки прѣдъ видъ, че една атака на прѣднитѣ неприятелски позиции би могло всѣки пѫть да се заповѣда и дѣйствията да се развиятъ въ атака на фортовия поясъ, то съ заповѣдь по източния секторъ № 38 (18-й декември 1912 г.) се обърна вниманието и даде нареждане за вземане най енергични мѣрки по подготовката нужнитѣ уреди за прѣодоляване и унищожаване изкуственитѣ прѣпятствия, по упражненията за тѣхното употрѣбление отъ пионеритѣ и прѣодоляването имъ отъ пѣхотнитѣ части. Обърна се така сѫщо вниманието още веднѣжъ на всички началници, да се запознаятъ добрѣ съ своитѣ участъци отъ нашата позиция и прѣдлежащитѣ подстѫпи къмъ противника.

Пристигане, разпрѣдѣление и разположение на всичката обсадна артилерия въ източния секторъ. Задачитѣ на разнитѣ батареи прѣдъ видъ атаката на крѣпостьта.

Прѣдъ видъ възможностьта за подновяване военнитѣ дѣйствия, съгласно наредбата по II-а армия № 14, въ състава на войскитѣ отъ източния секторъ се включиха още обсадни и полски гаубични батареи, на които съгласно таблицата, приложена къмъ горнята наредба, съ заповѣдь по източния секторъ № 40 (24-й дек. 1912.) се заповѣда да заематъ, съотвѣтно възлаганитѣ имъ задачи, позиции.

Задачитѣ, които се възлагаха на обсаднитѣ батареи и позициитѣ, които тѣ трѣбаше да заематъ, произтичаха отъ прѣдполагаемия планъ за дѣйствие и главно отъ прѣдполагаемата най вѣроятна и най сгодна посока за нанасяне на главния ударъ при атаката на фортовия поясъ въ източния секторъ, гдѣто трѣбваше да се води главната атака на крѣпостьта. Този ударъ, именно, трѣбаше да се нанесе на фронта Айвасъ Баба включително – Айджийолу—Кестеникъ. Изхождайки отъ това рѣшение, разположението на обсадната артилерия трѣбаше да дава възможность за пълно съсрѣдоточение на огъня на казания фронтъ, като се развие най-енергична фронтална стрѣлба отъ батареитѣ източно отъ него и анфиладна стрѣлба — отъ батареитѣ — сѣверно отъ сѫщия. Нѣкои отъ източнитѣ батареи трѣбаше да анфилиратъ фронта Айвасъ Баба—Ташъ Табия, когато нѣкои отъ сѣвернитѣ батареи трѣбаше да го обстрѣлватъ фронтално.

Освѣнъ това, нѣкои батареи трѣбаше да иматъ възможность да обстрѣлватъ и другитѣ участъци отъ фортовия поясъ, макаръ и не съ тъй интензивенъ огънь.

Горното разположение на обсадната артилерия даваше възможность да се обстрѣлватъ съ фронталенъ и анфиладенъ огънь и прѣдната турска позиция, която не бѣше изнесена твърдѣ прѣдъ фортивия поясъ (изключая южната часть) и се поддържаше отъ артилерията на послѣдния.

Въобще, идеята за разположението на обсадната артилерия бѣше твърдѣ проста и се диктуваше отъ общото очертание на фортовия поясъ, което имаше видъ на правъ жгълъ, въ върха на който е разположенъ форта Айвасъ Баба. Трѣбаше само безъ колебание да се вземе едно рѣшение и използува този недостатъкъ на фортовата линия.

Разположението на батареитѣ се вижда на плана 1 : 50000 (прилож. №№ 6 и 7). Тѣхнитѣ задачи се виждатъ отъ слѣднята:

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 40.

Щабъ с Гебилеръ. 24-й декември 1912 г.

Карта[1]) 1:20,000.

Прѣдъ видъ възможността за подновяване военнитѣ дѣйствия, съгласно наредбата № 14 по II армия, въ състава на войскитѣ отъ повѣрения ми секторъ се включватъ още обсадни и полски гаубични батареи, на които, заедно съ имѣющитѣ се до сега въ сектора такива батареи, заповѣдвамъ да заематъ позиции за изпълнение на възложенитѣ имъ задачи въ случай на подновяване военнитѣ дѣйствия, както слѣдва:

А. *Въ 1-и бригаденъ участъкъ (секторъ).*

Началникъ на артилерията подполковникъ Славчевъ.

I-а група

Три 12 см. Д/28 батареи отъ софийския крѣпостенъ баталионъ — 12 орждия.

II-а група.

Една 12 см. Д|30 батарея отъ софийския крѣпостенъ баталеонъ — 4 орждия.

Двѣ 15 см. Д|30 батареи отъ шуменския крѣпостенъ баталеонъ — 6 орждия.

III-а група.

Една 15 см. гаубична батарея отъ софийския крѣпостенъ баталеонъ — 4 орждия.

Да заематъ позиция: I-а група въ лѣво отъ II-а група въ квадрати 5. Х и 5. Ф съ задача—да анфилиратъ главната отбранителна линия на противника Айвазъ-Баба—АйджийИолу—Кестенликъ табия и пр. до прѣдѣлната далечина; да анфилиратъ прѣднитѣ позиции прѣдъ тази линия — Маслака и позициитѣ западно отъ него; да обстрѣлватъ интервала Маслака — Ташъ табия включително.

Да заематъ позиция въ дѣсно отъ II-а група въ квадрата 5 Ф

[1]) Гл. карта 1 : 50000.

Една 15 см. гаубична батарея отъ шуменския крѣпостенъ баталеонъ — 4 орждия.

Отдѣлна батарея.

12 см. Д|28 отъ шуменския крѣпостенъ баталеонъ 4 орждия.

Б *Въ 2-и бригаденъ участъкъ (секторъ).*

Началникъ на артилерията подполковникъ Вълчановъ.

I-а група.

Двѣ 15 см. Д|30 батареи отъ софийския крѣпостенъ баталеонъ — 4 орждия.

Отдѣлна батарея.

12 см. Д|28 отъ шуменския крѣпостенъ баталеонъ 4 орждия.

II-а група.

Една 12 см. Д|30 батарея отъ софийския крѣпостенъ баталеонъ — 2 орждия.

Една 12 см. Д|30 батарея отъ шуменския крѣпостенъ баталеонъ 4 орждия.

съ задача да обстрѣлва главно интервала село Хасанъ-Ага—Каялъкъ табия включително.

Да остане на сегашната си позиция въ квадратъ 3 У, съ задача да обстрѣлва интервала Инжирлика—Ташъ табия включително.

Едната да остане на сегашната си позиция, а другата да се разположи до нея съ задача: да бомбардира града и при нужда да обстрѣлва интервала между батареитѣ № 44 и № 57 включително.

Да заеме позиция на склона сѣверозападно отъ Мусубейли въ квадратъ 12 ш. съ задача да анфилира фортовата линия Айвазъ-Баба—Каялъкъ табия до прѣдѣлната далечина и да обстрѣлва интервала р. Провадийска сѣверно отъ Ташъ-Табия — форта Кестенликъ включително.

Да остане на сегашната си позиция съ задача да анфилира фортовата линия Айвазъ Баба—Каялъкъ табия до прѣдѣлната далечина и обстрѣлва интервала р. Провадийска, сѣверно отъ Ташъ-Табия, — батареата № 49 включително и при нужда да бомбардира града.

Да заематъ позиция до помѣнатата по-горѣ батарея въ квадрата 12 Ш. съ задача да анфи-

Една 12 см. Д|30 батарея отъ софийския крѣпостенъ баталеонъ 4 орждия.

III-а група.

Двѣ 15 см. гаубични батареи отъ софийския крѣпостенъ баталеонъ 8 орждия.

IV-а група.

2-а 15 см. гаубична батарея отъ шуменския крѣпостенъ баталеонъ.

В. *Въ 3-й бригаденъ участъкъ (секторъ).*

Началникъ на артилерията майоръ Славчевъ.

Група.

Двѣ 12 см. Д|25 батареи отъ софийскяя крѣпостенъ баталеонъ 6 орждия.

Отдѣление

12 см. гаубично скорострѣлно отъ двѣ батареи — 8 орждия.

Отдѣление

12 см. гаубично нескорострѣлно отъ 3 батареи — 18 орждия.

лира фортовата линия Айвазъ баба—Каялжкъ табия, до прѣдѣлната далечина и обстрѣлватъ интервала р. Провадийска, сѣверно отъ Ташъ табия—форта Кестенликъ включително.

Да заеме позиция на склона сѣверозападно отъ 12 см. Д|30 група въ квадрата 11 Ш., съ задача да обстрѣлва интервала р. Провадийска, сѣвероизточно отъ Ташъ-табия—колибитѣ югоизточно отъ Илдъзъ табия включително.

Да заематъ позиция въ долината на квадрата 11 Ч. югоизточно отъ названието р. Провадийска съ задача да обстрѣлва интервала р. Провадийска—Илдъзъ табия включително.

Да заеме позиция, указана отъ началника на артилерията въ сектора, съ задача да обстрѣлва интервала батарея № 57—форта Кестенликъ включително.

Да заематъ позиция, указана отъ началника на артилерията въ сектора, съ задача да обстрѣлва прѣднитѣ позиции срѣщу южния участъкъ, включително Сапунджиларъ баиръ.

Г. Всѣка група да има обща за всичкитѣ си батареи директриса; за всѣки случай, батарейнитѣ командири отъ сега да вематъ мѣрки за уширочаване платформитѣ.

Д. Прѣдъ видъ уязвимостьта на обсаднитѣ батареи, съсрѣдоточени на извѣстни и при това близо до непріятелскитѣ линии

зони, необходимо е да се създаде съ разположението на пѣхотнитѣ части и полската артилерия, използването на мѣстностьта и съ фортификацията, силна линия на съпротивление прѣдъ разположението на обсадната артилерия, за да се запази послѣднята отъ ненадейни излази отъ крѣпостьта. За тази цѣль, пѣхотнитѣ и тѣзи на полската артилерия позиции би трѣбвало да бждатъ изнесени още напрѣдъ къмъ противника, за да се спечели необходимото пространство. Но сега това е невъзможно да се направи въ силата на съглашението за примирие. Трѣбва обаче да се направи всичко възможно, за да се създаде една силна позиция прѣдъ обсадната артилерия, за което заповѣдвамъ: издаденитѣ по този въпросъ заповѣди № № 1244 и 1259 да се приведатъ въ изпълнение въ най-кратко врѣме и не по-кжсно отъ единъ-два дни.

Началницитѣ на бригаднитѣ участъци (сектори) да се разпоредятъ, щото на линията на постоветѣ отъ охранението да се създадатъ стрѣлкови окопи, които да се работятъ само отъ частитѣ въ прѣднитѣ постове, а така сжщо да се построятъ нови редути, а за тѣзи отъ батареитѣ на полската артилерия, които сега се намиратъ на линията или задъ обсаднитѣ батареи, да се построятъ прѣдъ послѣднитѣ нови полски батареи. По такъвъ начинъ, всички полски батареи въ източния секторъ, въ случай на подновяване на военнитѣ дѣйствия, трѣбва да заематъ позиция обязателно прѣдъ линията на обсаднитѣ батареи, които като неподвижни трѣбва да бждатъ и пълно обезпечени отъ една изнесена напрѣдъ добрѣ укрѣпена позиция за пѣхотата и полската артилерия. Тукъ трѣбва да се помни, че пѣхотната позиция за насъ атакующитѣ ще служи само като една силна пружина за едно стрѣмително движение напрѣдъ и слѣдователно, пѣхотнитѣ части още въ самото начало ще се подадатъ напрѣдъ и полската артилерия ще спечели необходимото пространство въ първия моментъ на подновяването на военнитѣ дѣйствия. По такъвъ начинъ, би слѣдвало, щото тя още сега да се приближи колкото е възможно повече къмъ прѣднитѣ пѣхотни линии — стига само да бжде закрита или маскирана, което въ дѣйствителность е напълно достижимо.

Е. Началницитѣ на артилерията въ бригаднитѣ участъци (сектори), по указанията на началника на артилерията въ източния секторъ и на съотвѣтнитѣ началници на бригаднитѣ участъци (сектори), да избератъ окончателно мѣстата на батареитѣ въ указанитѣ по-горѣ райони, послѣ което *незабавно* да се пристжпи къмъ тѣхното построяване. За тази цѣль, завѣдующия инжинерната часть въ сектора, съвмѣстно съ началника на артилерията въ сжщия, да състави нарядъ на работницитѣ и ржководителитѣ за всѣки бригаденъ участъкъ (секторъ) отдѣлно. Съгласно този нарядъ, по указанията на началницитѣ на артилерията въ бригаднитѣ участъци (сектори) и началницитѣ на инжинернитѣ войски въ сжщитѣ да се построятъ всички горѣказани обсадни батареи. Началницитѣ на бригаднитѣ участъци (сектори) да даватъ пълно съдѣйствие и максимумъ работници и срѣдства за построяването на батареитѣ по искането на

началницитѣ на инженернитѣ войски или на артилерията въ участъка имъ, като се помни, че пѣхотата въ случая ще извършва земленитѣ работи, а артилериститѣ и пионеритѣ — специалнитѣ работи, като платформи, блиндажи, ниши, наблюдателни пунктове и др. такива.

Работитѣ по построяването на батареитѣ да се извършватъ незабавно, енергично, безъ да се гледа на коледнитѣ праздници.

Ж. Парковитѣ батареи да се разположатъ така: за обсаднитѣ батареи, които ще заематъ позиции въ първия бригаденъ участъкъ — въ с. Акъ-Бунаръ, а за тѣзи обсадни батареи, които ше бѫдатъ разположени въ втори бригаденъ участъкъ (секторъ) — на изтокъ отъ фортовата линия Айвазъ-Баба—Кавказъ-Табия—въ с. Гебилеръ.

При всѣка батарея да има 2-дневенъ, а при груповитѣ погреби—3-дневенъ запасъ бойни припаси.

Въ разпорежданието на обсаднитѣ батареи да се даватъ и прѣвознитѣ срѣдства на полскитѣ батареи въ съотвѣтнитѣ бригадни участъци (сектори), прѣдъ видъ на малкото прѣвозни срѣдства, съ които обсадната артилерия разполага за прѣнасянето на разни материали, снаряди и пр.

З. Завѣдующия инжинерната часть въ сектора, въ споразумение съ началника на артилерията въ сектора, да се разпореди за устройство на телефонно съобщение между началника на сектора съ началника на артилерията въ сектора отъ една страна и този послѣдния — съ неговитѣ подведомствени началници на артилерията въ бригаднитѣ участъци, като прѣдварително най-внимателно се избератъ най-згоднитѣ за послѣднитѣ началници наблюдателни пунктове.

Независимо отъ това, да се вематъ всичкн мѣрки, щото всички началници на групи да свържатъ своитѣ наблюдателни пунктове съ началницитѣ на артилерията въ бригаднитѣ участъци (сектори), както и съ командованитѣ отъ тѣхъ батареи.

Началницитѣ на бригаднитѣ участъци (сектори) да избератъ още сега най-сгоднитѣ наблюдателни пунктове въ своя участъкъ, които да свържатъ съ телефони съ щаба на бригадата и щабоветѣ или наблюдателнитѣ пунктове на полковетѣ.

Всички наблюдателни пунктове да се окопаятъ и маскиратъ най-внимателно.

И. За най-удобно разпрѣдѣление на цѣлитѣ и насочване на частитѣ по тѣхнитѣ обекти въ боя, много е полезно, ако още отъ сега всички началници се разпоредятъ да се произведатъ перспективни скици на прѣдлежащия участъкъ на мѣстността съ неприятелското разположение—отъ тѣхнитѣ избрани наблюдателни пунктове, които скици да разпространятъ между подвѣдомственитѣ тѣмъ началници.

К. Началницитѣ на обсадната артилерия въ бригаднитѣ участъци ставатъ началници и на полската артилерия въ сѫщитѣ участъци. Но понеже на обсадната артилерия въ даденъ бригаденъ участъкъ, споредъ горѣизложеното, се поставятъ цѣли, които лежатъ и въ други бригадни участъци, т е. тѣмъ имъ се поставятъ задачи, които

иматъ значение за успѣха на всички войски въ сектора, то за изпълнение на тѣзи задачи, управлението по подготовката и дѣйствията на обсадната артилерия, въобще, ще бѫде съсрѣдоточена непосрѣдствено въ щаба на източния секторъ. Когато обаче, въпроса се касае до дѣйствието на обсадната артилерия по цѣли, разположени въ бригадния участъкъ (секторъ) и съставляющи общи обекти на всички войски въ участъка, началницитѣ на артилерията въ участъка ще се съобразяватъ съ искането на началницитѣ на съотвѣтнитѣ началници на бригаднитѣ участъци.

Съ това ще се реализира, отъ една страна, изпълнението на общата идея въ употрѣблението на артилерията, а отъ друга ще се достигне необходимата свръзка между дѣйствията на пѣхотата, обсадната и полската артилерия. По такъвъ начинъ, единството въ дѣйствията ще бѫде достигнато.

Въ всѣко друго отношение — за удобство въ сношенията, началницитѣ на артилерията въ бригаднитѣ участъци ще се подчиняватъ на началницитѣ на сѫщитѣ участъци.

Началникъ на Източния Секторъ
Генералъ-Майоръ Грънчаровъ.
Началникъ Щаба,
Отъ Генералния Щабъ
Майоръ Вълковъ.

Както и по-рано споменахме, артилерията трѣбаше да заеме позиции, по възможность по-близко до прѣднята турска позиция и фортовия поясъ, а това можеше да се изпълни безъ бой, когато линията на охранението почти се слѣе съ главната позиция и охранението — отъ стражево се обърне въ бойно. Ето защо, стана нужда да се построятъ още нѣколко редута прѣдъ батареитѣ и усили профила на стрѣлковитѣ окопи, прѣдназначени първоначално само за охраняющитѣ части, а послѣ развити и за стрѣлковитѣ вериги отъ частитѣ, които трѣбаше да ги заематъ вече като бойна позиция. Това се и заповѣдваше съ горната заповѣдь № 40. Съ сѫщата заповѣдь обсадната артилерия се разпрѣдѣля по участъцитѣ на сектора, които бѣха твърдѣ голѣми и съотвѣтствуваха всѣки на дивизия, макаръ че се заемаха отъ по слаби части. Началницитѣ на обсадната артилерия въ участъцитѣ ставаха и началници на всичката артилерия въ участъка, подчиненъ на началника на послѣдния, което си налагаше отъ принципитѣ за единство въ дѣйствията.

Съгласно сѫщата заповѣдь, за изпълнение на задачи, общи за всички войски въ сектора или за войскитѣ отъ нѣколко участъка, управлението по подготовката и дѣйствията на обсадната артилерия трѣбаше да се рѫководи отъ щаба на Източния секторъ — чрѣзъ началника на обсадната артилерия. Когато, обаче, въпроса се касаеше за дѣйствието на обсадната и полската артилерия, разположени въ даденъ участъкъ на сектора, по цѣли, съставляющи общъ обектъ на войскитѣ въ участъка, началника на артилерията въ послѣдния ще се съобразява съ искането на началника на съотвѣтния участъкъ.

Въ всѣко друго отношение началницитѣ на артилерията се подчиняватъ на началницитѣ на участъцитѣ. Съ това нареждание се гонѣше реализирането на общата идея въ употрѣблението на артилерията — отъ една страна, а отъ друга — достигане необходимата свръзка и единство въ дѣйствията на пѣхотата, обсадната и полската артилерия.

Заповѣданото отъ Щаба на II Армия, чрѣзъ н-ка на артилерията въ армията полковникъ Загорски разпрѣдѣление на обсадната артилерия по участъци се различаваше отъ горньото. А именно, вмѣсто да се разпрѣдѣли артилерията по сѫществующитѣ участъци на сектора, сѫщата се разпрѣдѣля по други 3 артилерийски участъка: сѣверенъ, източенъ и южен, отъ които само сѣверния съвпадаше съ първия участъкъ на сектора, а другитѣ — не съвпадаха. Това причиняваше неудобства въ управлението и командуването и е произлѣзло, вѣроятно, отъ желанието да се централизира не само ржководенето, но и управлението и командуването на обсадната артилерия въ едно лице — началника на артилерията въ II Армия — ѣменно подчиненъ и на началника на сектора.

Ржководенето, обаче, на обсадната артилерия отъ сѫщото лице би се достигнало и при разпрѣдѣлянето на сѫщата артилерия по участъцитѣ на сектора, безъ да се губи единството на дѣйствията и насочването на усилията на всички родове войски, което е особенно необходимо, когато събитията се развиватъ бързо и частната инициатива получава първостепенна важность. Пулса на боя въ участъка, който по размѣри прѣвишава извѣстенъ прѣдѣлъ, вече не може да се чувствува на врѣме и разпорежданията могатъ да закъснѣятъ, особено въ тѣзи моменти, когато телефонната мрѣжа не ще може повече да се продължи.

Изхождайки отъ горнитѣ мисли, се издаде горната заповѣдь по източния секторъ № 40 за разпрѣдѣлението и подчиненостьта на артилерията по сѫществующитѣ участъци на сектора. Обаче, началника на артилерията въ II Армия прѣдпочете да има непосрѣдствено подчинена цѣлата обсадна артилерия въ сектора, което бѣше още възможно въ врѣме на нашето бездѣйствие, когато изключително слѣдваше само подготовката за прѣдстоящитѣ дѣйствия.

Прѣдъ атаката на прѣднитѣ позиции, когато се прѣдвиждаше едно бързо развитие на дѣйствията, се почувствува нуждата отъ подчинение и на обсадната артилерия на началницитѣ на участъцитѣ въ сектора въ духа на цитираната по-горѣ заповѣдь № 40, отъ който моментъ пълното единство въ дѣйствията на всички родове войски бѣше обезпечено, безъ да се изпуска изъ ржцѣ, както всѣкога, общото управление и ржководение на дѣйствията отъ щаба на сектора и началника на артилерията, както на пѣхотата тъй и на артилерията.

Къмъ 30 декември 1912 г. всички обсадни батареи, прѣхвърлени отъ сѣверозападния секторъ и отъ Чаталджанския фронтъ,

както и 1 артил не с. с. полкъ (4 батареи) заеха показаното на плана (прилож. № № 5, 6 и 7) положение, гдѣто тѣ се окопаха, за изпълнение възложенитѣ имъ задачи, съгласно заповѣдьта по Източния секторъ № 40 отъ 24 декември с. г. Всички батареи, строени при помощьта на пѣхотата, бѣха окончателно готови и орждията установени за стрѣлба къмъ 3 януари 1913 г. Повечето отъ тѣхъ, обаче, бѣха готови и по рано.

На 17-ий декември пристига и влиза въ състава на войскитѣ въ сектора още и *8-а пионерна дружина* въ с. Кючукъ Гердели въ съставъ: 2 примерни роти, 1 инжинеренъ паркъ, 1 нестроеви взводъ (съгласно телеграма № 878 отъ щаба на II-а Армия), а съгласно телеграмата отъ щаба на II-а Армия № 2679, въ състава на конния отрядъ влиза и *сръбския дунавски конен полкъ* — 2 ескадрона съ едно картечно отдѣление (4 картечници), който пристигна на 23-ий того и се разположи въ с. Асатлж.

Начевайки отъ първитѣ числа на мѣс. януарий, започва да се мисли какво единъ излазъ на одринския гарнизонъ, въ посока на Хавса, Узунъ Кюпрю или Демотика, за възможенъ. Съ цѣль, да не бѫде единъ такъвъ излазъ изненада за войскитѣ отъ сектора и за да се обмисли начина за дѣйствие отъ страна поне на по висшитѣ началници издаде се заповѣдь по източния секторъ № 45, която въ видъ на инструкция даваше идея за дѣйствието на войскитѣ въ различнитѣ участъци. Важното въ случая бѣ обстоятелството, че се чувствуваше единъ обмѣнъ на мисли, който бѣше необходимъ за пълното разбирание на тия разпореждания, които биха могли да послѣдватъ, въ случай че очакваний излазъ се състои, което можеше да има мѣсто като единъ послѣденъ, рѣшителенъ, но отчаянъ жестъ отъ страна на одринския гарнизонъ. Очаквания излазъ обаче, не се състоя и до послѣдния моментъ, Това бѣ единъ показателъ, че духа въ одринския гарнизонъ бѣше силно падналъ — още по-вече, че, освѣнъ излаза на 27-ий януари н г., противника въ продължение на 4 мѣсеца не прѣдприемаше никакви активни дѣйствия.

Упражнения за прѣодоляване искуственитѣ прѣпятствия.

Съ цѣль да се даде още по добра насока на упражненията по прѣодолѣването на изкуственигѣ прѣпятствия, съ заповѣдь по сектора № 47 се прѣдложи за свѣдение, ржководство и изпълнение „инструкция за прѣодоляване изкуственитѣ прѣпятствия“ и се даде нареждание за едно по-системно обучение въ прѣодоляването на послѣднитѣ.

Макаръ че инструкцията съдържаше способитѣ за прѣодоляване на всички видове искуствени прѣпятствия, обаче, устно се рекомендува на частитѣ и въ дѣйствителность се правѣха приготовления и упражненията се водѣха специално за прѣодоляване на телената мрѣжа,

като се отварятъ проходи съ ножици или пироксилинови (20 клгр.) заряди.

Обучението въ прѣодоляването на искуственнитѣ прѣпятствия трѣбаше да се ржководи непосрѣдственно отъ завѣдующитѣ инжинерната часть въ участъцитѣ въ опрѣдѣлени пунктове, гдѣто се приготвиха за цѣльта разни изкуствени прѣпятствия.

Прѣзъ сжщия този периодъ отъ врѣме, за улесняване съобщенията между различнитѣ части въ дълбочина, прѣзъ всички дерета (особено Сазлж Дере), паралелни на нашата позиция, се построиха разни мостчета и спускове за прѣминаването на всички родове войски и главно за артилерията и обозитѣ.

Съсрѣдоточение на войскитѣ въ сектора.

Пристигането на 2 а бригада 3 а Балканска дивизия.

Съгласно заповѣдь по II-а Армия № 48 отъ 11-ий януарий 1913 г., 2-а бригада 3-а балканска дивизия окончателно влѣзе въ състава на войскитѣ въ източния секторъ и се разположи на квартири въ селата Асланъ и Залъфъ Кьой съ щабъ въ послѣдното село.

Съ телеграма № 774 се съобщи на командира на бригадата да вземе мѣрки за увеличаване прѣвозъчнитѣ си срѣдства, за да може, базирайки се на ст. Павлово, да съсрѣдоточи бригадата си значително по на сѣверъ, гдѣто му бжде указано. Състава на бригадата бѣ: 29-ий и 32-ий пѣх. полкове (7 дружини и една картечна рота), 1 отдѣление отъ 6-ий артилерийски с. с. полкъ и два ескадрона отъ 4-ий коненъ полкъ.

Съ телеграма № 2988 щаба на II-а Армия съобщава, че имало свѣдения какво Шукри Паша се тъкмялъ да произведе излазъ, съ цѣль да се яви въ тилъ на нашитѣ войски при Чаталджа. Едноврѣменно съ това, очаквали се офенсивни дѣйствия на турски войски, находящи се въ Галиполи.

Съ телефонограма № 800 се съобщиха тѣзи свѣдения на частитѣ отъ сектора, като имъ се обърна вниманието, щото охранението да бжде особно бдително и готовността на другитѣ части да се увеличи. Обърна се особно внимание за поддържане свръзката по фронта и въ дълбочина.

Прѣдъ видъ на горнитѣ свѣдения за намѣренията на противника заповѣда се на 2-а бригада 3-а балканска дивизия веднага да се съсрѣдоточи къмъ Хавса, като остави дивизиона си конница въ Шалапларъ за удобство въ разквартирването и храненето на хората и конетѣ.

Въ случай на излазъ на противника се заповѣдваше да се има за ржководство и изпълнение заповѣдьта по източния секторъ № 45.

Освѣнъ това, на началника на конния отрядъ съ телефонограма № 801 се заповѣда да се разпореди за произвеждане рекогносцировка:

1) На долината на р. Сазлж Дере отъ устието й до Скендеръ Кьой.

2) На долината на р. Марица между Кара Баиръ и желѣзния пжть ст. Урли-Одринъ.

Рекогносцировката трѣбваше да се произведе при прѣдположение, че наши войски отъ трита рода, разположени на изтокъ отъ р. Сазлж Дере, би получили за задача бързо да прѣминатъ послѣдната рѣка и дѣйствуватъ между Кара Баиръ и р. Марица въ сѣверна или сѣверо-западна посока.

Самата рекогносцировска трѣбаше да се произведе, безъ да се обръща вниманието на противника. За голѣмо съжаление, тази рекогносцировка не бѣ изпълнена отъ конния отрядъ.

Състава на войскитѣ въ сектора къмъ 11-ий януарий 1913 г. се вижда отъ слѣдното:

БОЙНО РАЗПИСАНИЕ № 3
на
ВОЙСКИТѢ ОТЪ ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
Къмъ 11 януарий 1913 год.

Щабъ с. Гебилеръ.

Началникъ на сектора — Генералъ Майоръ Грънчаровъ.
Началникъ Щаба на сектора — Отъ Генер. Щабъ Майоръ Вълковъ.
Н-къ на обс. арт. въ сектора — Н-къ на арт. въ II Арм. полк. Загорски.
Завѣдующъ инжин. часть — Воененъ инжинеръ подполк. Добрѣвски.
Интендантъ — подполковникъ Ноевъ.

1 бр. участъкъ	2 бр. участъкъ	3 бр. участъкъ	Маневр. войски (Общъ резервъ).
Н-къ—полковникъ Абрашевъ	Н-къ—полк. Кърджиевъ	Н-къ—полковникъ Клисуровъ	
Н-къ щаба—капит. Кирпиковъ	Н-къ щаба—капит. Поповъ	Н-къ щаба—капит. Стояновъ	
Н-къ на арт.—подп. Славчевъ	Н-къ на ар.— подп. Вълчановъ	Н-къ на артилер.—подплк. Арабовъ	
Щабъ — Таушанъ К. Кьой.	Щабъ —източ. отъ Мусубейли	Щабъ— село Оглу Паша.	

Отъ 1 бр. 11 див.	*2 бр. 8 т. дивиз.*	*2 бр. 11 дивизия*	I Група.
(Полк. Абрашевъ)	(полк. Кърджиевъ)	(полк. Клисуровъ)	*3 бр. 9 пл. дивиз.*
56 п. полкъ—4 др.	10 Р. полкъ {4 др. 1 к. р.	57 п. полкъ—4 др.	(к-ръ полковникъ Узуновъ)
(подп. Буюклиевъ)	(подп. Янковъ)	(подп. Байчевъ)	Н-къ щаба капит. Азмановъ
11 арт. с. с. п. 2 бат. (12 орждия)	23 Ш. п-къ {4 др. 1 к. р.	58 п. полкъ—3 др.	Щабъ с. Оглу-Паша
3-о п. гауб. с. с. от. 2 бат. (8 орждия)	(полк. Пашиновъ)	(подп. Панайотовъ)	53 п. полкъ {4 др. 1 к. р.
Обс. артилерия:	8 арт. с. с. полкъ 2 б. (8 орждия)	1 арт. не с. с. п. 4 б. (24 ор.)	(подп. Габаревъ)
I Група.	1 п. гауб. с. с. от. 3 б. (12 ор.)	(подп. Арабовъ)	54 п. полкъ {4 др. 1 к. р.
3 12см. Д/28 б. соф. кр. б.—3 б. (12 ор.)	2 п. гауб. с. с. от. 2 б. (8 ор.)	Отъ 8 ар. с. с. п. 1 б. (4 ор.)	(подп. Цонковъ)
II Група.	*Обс. артилерия*:	От 9 арт. с. с. п. 1 б. (4 ор.)	Отъ 8 ар. п. 2 бат. (8 орждия)
1 15 см. Д/30 б. С. К. Б.—1 б. (4 ор.)	I Група.	Отъ 11 не с. с. п. 1 б. (6 ор.)	Отъ Арм. кол. рота 5 колоез.
2 15 см. Д/30 б. С. К. Б.—2 б. (6 ор.)	2 15 см. Д/30 бат. С. К. Б.—2 батар. (4 орждия)	Гауб. п. не с. с. отд.—3 б. (18 ор.)	Всичко: 8 пѣх. др., 2 картеч. роти (8 карт.), 2 п. бат. (8 ор) и 5 колоез.
III Група.	II Група	Отъ 2 пион. друж. 1 рота	II Група.
1 15 см. гауб. бат. отъ С. К. Б.—1 б. (4 орждия)	1 12 см. Д/30 бат. отъ С. К. Б—1 б. (2 орждия)	1 хелиогр. отд.	*2 бр. 3 Балк. див.*
1 15 см. гауб. бат. отъ Ш К. Б.—1 б. (4 орждия)	1 12 см. Д/30 бат. отъ С. К. Б.—1 б. (4 орждия)	Отъ Арм. колоез. р. 5 кол.	(полк. Рибаровъ)
Отдѣлна батар.	1 12 см. Д/30 бат. отъ Ш. К. Б. — 1 б. (4 оржд.)		Н-къ щаба капит. Гиковъ
1 12 см. Д/28 бат. отъ Ш. К. Б. — 1 бат. (4 ор.)	III Група		Щабъ с. Хавса
Отъ 9 пион. друж. 1/2 рота	2 15 см. гауб. б. отъ С. К. Б.—2 б. (8 орждия)		29 п. полкъ {4 др. 1 к. р.
Отъ 8 пион. друж. 1/2 рота	IV Група		(подп. Поповъ)
Отъ Арм. кол. р. 5 колоез.	2 15 см. гауб. б. отъ Ш. К. Б. — 2 б. (6 ожд.)		32 п. полкъ {3 др. 1 к. р.
	V Група		(подп. Златевъ)
	2 15 см. Д/25 бат. отъ С. К. Б.—2 б. (6 орждия)		Отъ 6 арт. с. с. п. 3 б. (12 ор.)
	Отдѣлна батар.		Отъ 4 коненъ. п-къ 2 ескадр.
	1 12 см. Д/28 бат. отъ Ш. К. Б. — 2 б. (4 оржд.)		Всичко: 7 пѣх. др., 2 к. р. (7 к.), 3 пол. бат. (12 ор.) и 2 ескадрона.
	Отъ 2 пион. друж. 1/2 рота		
	Отъ 6 пион. друж. 1/4 рота		
	Отъ 8 пион. друж. 1/2 рота		
	Отъ Арм. кол. р. 5 колоез.		

Всичко: 4 п. др. 3 п. б. (12 ор.), 2 п. гауб. б. (8 ор.), 8 обс. дълги бат. (26 ор.), 2 обс. г. б. (8 ор.), 1 р. п. и 5 колоездачи.	*Всичко*: 8 п. др. 2 к. р. (8 к.). 2 п. б. (8 ор.), 5 п. г. б. (20 ор.), 8 обс. дълги б. (24 ор.), 4 обс. гауб. бат. (14 ор.), 2 1/4 пион. р. и 5 кол.	*Всичко*: 7 п. др. 7 п. б. (38 ор.), 3 п. г. б. (18 ор.), 1 пион. р., 1 хелиог. отд. и 5 кол.	*Всичко*: 15 пѣх. др., 4 к. р (15 к.), 5 п. б. (20 оржд.), 2 еск. и 5 кол.
Коненъ отрядъ Н-къ полков. Мархолевъ Щабъ с. Каракасумъ	Въ разпореждание на щаба на сектора	Санитарни части	Административни части.
Л. Гв. к. п.—2 еск.	Отъ 3 п. др. мост. рота. — 1/2 р.	1 бр. лаз. на 2 б. 8 див.	1 бр. прод. трансп. на 2 бр 8 дивизия
Ср. Т. к. п. {3 ес. 1 к. р.	Отъ 8 п. др. мост. рота — 1/2 р.	1 пол. бол. на 2 бр. 8 див.	1 бр. прод. трансп. на 3 бр. 9 дивизия
Ср. Д. к. п. {2 ес. 1/2 кр.	Отъ 4 еск. 3 кон. п. 1/2 еск.	1 бр. лаз. на 3 б. 9 див.	1 бр. прод. трансп. на 2 бр. 3 Б. див.
	1 тел. взв. 1 взв.	1 пол. бол. на 3 б. 9 див.	1 дивиз. трансп. на 11 дивиз.
	1 прож. от.—1 от.	1 полуп. болн. на 3 бр. 9 див.	1 пион. паркъ
	1 фл. ком.—1 ком.	2 б. лаз. на 11 див.	Арт. скл. въ с Акъ Бунаръ
	Кол. р.—14 колоез.		Арт. скл. въ село Хаскьой.
Всичко: 7 еск. и 1 1/2 картеч. отд. (6 карт.).	*Всичко*: 1 мост. рота, 1/2 ескад., 1 телег. взв., 1 прож. отд. и 1 фл. ком.	*Всичко*: 3 бриг. лаз. и 3 пол. бол.	*Всичко*: 3 бриг. продов. трансп., 1 непълненъ дивизион. трансп., 1 инжин. паркъ и 2 ар. скл.

Всичко въ сектора: 34 дружини, 6. картечни роти (23 картечници), 16 полски батареи (78 орждия), 10 полски гаубични батареи (46 орждия), 15 обсадни дълги батареи (50 орждия), 6 обс. гаубични батареи (22 орждия), 7 1/2 ескадрона, 1 1/2 конно картечни отдѣления (6 картечници), 4 1/4 пионерни роти, 1 мостова рота, 1 телегр. взводъ. 1 прожекторно огдѣление, 1 хелиографско огдѣл., 1 флотска команда, 34 колоездачи, 5 бригадни лазарети, 3 полски болници, 3 бригадни продоволствени транспорти, дивизионенъ продоволственъ транспортъ, 1 инжинеренъ паркъ и 2 артил. склада.

Съсрѣдоточаването на войскитѣ и увеличаване бойната готовность, прѣдъ видъ голѣмата вѣроятность за подновяване военнитѣ дѣйствия

Съ телеграма № № 2994 (на 16 януарий) и 3996 (на 17 януарий) командующий II Армия съобщава, че прѣговоритѣ за миръ въ Лондонъ сж прѣкжснати и че военнитѣ дѣйствия ще се възобновятъ на 21 с. м. въ 7 ч сл. пл. Прѣдъ видъ, обаче, на възможностьта, щото турцигѣ да не дочакатъ изтичането на горния срокъ, операцинтѣ могатъ да се започнатъ и по-рано и за това се прѣд-

лагаше да се вематъ мѣрки за съсрѣдоточаването на войскитѣ въ сектора.

По този случай се изпратиха слѣднитѣ телеграми № 819 (16 януарий), 812 (17 януарий) и 828 (17 януарий) до частитѣ на сектора:

Твърдѣ бърза.

с. Гебилеръ — 16-й януарий 1913 год. 11 ч. 20 м. сл. пладнѣ.

Таушанъ Куруджу Кьой — Н-къ 1-й бригаденъ участъкъ.
Позицията при Мусубейли — Н къ 2-й бригаденъ участъкъ.
Оглу Паша — Н-къ 3-й бригаденъ участъкъ. Н-къ маневриращитѣ войски.
Хавса — К-ръ 2-а бригада 3 а Балканска дивизия.
Каракасумъ — Н-къ конния отрядъ.

По заповѣдь. *Прѣговоритѣ за миръ въ Лондонъ сж прѣкжснати.* Възможно е, щото турцитѣ да почнатъ военнитѣ дѣйствия прѣди да изтече прѣдвидения въ протокола за примирието (четири дневенъ) срокъ. Ако турцитѣ спазятъ установения срокъ, то военнитѣ дѣйствия ще почнатъ на *21 й того въ 7 ч. слѣдъ пладнь*, за който случай ще послѣдва разпореждане.

А сега за случай на почване военнитѣ дѣйствия отъ турцитѣ прѣди изтичането на срока, частитѣ трѣбва да бждатъ въ пълна готовность за дѣйствие.

За това:

1) Отъ днесъ нататъкъ да се усили особено б ителностьта на прѣднитѣ постове въ участъцитѣ, да се държатъ подръжкитѣ по-близко, като се назначаватъ дежурни части и се разполагатъ прѣдимно прѣдъ батареитѣ.

2) Двѣтѣ дружини отъ 54-й полкъ да се върнатъ заедно съ щаба на 3-а бригада 9-а дивизия отъ Оглу паша въ с. Караюсуфъ.

3) 2-ра бригада 3 а Балканска дивизия съ придаденитѣ ѝ части да бжде готова при първа заповѣдь да се съсрѣдоточи кждѣто бжде заповѣдано, като дружината и картечната рота останатъ да охраняватъ мостоветѣ на р. Марица.

4) Двѣтѣ дружини отъ 52-й полкъ, находящи се въ с. Асатлж, да се съсрѣдоточатъ при чифл. Тая Кавъшъ, а дружината въ чифл. Абаларъ да се съсрѣдоточи въ с. Сазлж-Дере. Батареята въ Абаларъ да се присъедини къмъ отдѣлението си (9-й артил. полкъ) въ с. Оглу-паша.

5) Да се вематъ мѣрки, щото артилерията въ участъцитѣ да бжде готова и да маневрира. За тази цѣль да се притеглятъ батарейнитѣ резерви, конетѣ и парковитѣ взводове, като се регулира най-внимателно попълването съ бойни припаси.

6) Завѣд. инжинерната часть въ сектора да вземе назабавно всички мѣрки за привършване на всички работи и за събиране на всички инженерни срѣдства прѣдъ видъ прѣдстоящитѣ дѣйствия. 819.

Началникъ щаба на източния секторъ майоръ Вълковъ.

Тайна

с. Гебилеръ. — 17-й януарий 1913 год. 4 ч. 20 м. сл. пладнѣ.

Таушанъ Куруджу Кьой — Началникъ 1-й бригаденъ участъкъ.
Позицията при Мусубейли — Началникъ 2-й бригаденъ участъкъ.
Оглу Паша — Началникъ 3-й бригаденъ участъкъ.
Кара Юсуфъ — Командиру 3-а бригада 9-а дивизия.
Хавса — Командиру 2-а бригада 3-а балканска дивизия.
Каракасумъ — Началникъ конния отрядъ.

Въ допълнение на № 819.

По заповѣдь. Въ понедѣлникъ, 21-й януарий 7 (седемь) часа слѣдъ пладнѣ почватъ военнитѣ дѣйствия. Турцитѣ могатъ безъ да дочакатъ изтичането на горния срокъ, да почнатъ операциитѣ порано. За това:

1) 53-й пѣх. полкъ съ 2-о артил. отдѣление отъ 9-й артилерийски с. с. полкъ да се съсрѣдоточатъ въ Домеранлия и Кючюкъ Гердели.

2) 2-а бригада 3-а дивизия съ придаденитѣ ѝ части, безъ дружината която охранява мостоветѣ на р. Марица, да се съсрѣдоточи въ с. Оглу Паша, като кавалерийския си дивизионъ съсрѣдоточи въ чифл. Абаларъ или Асатлж.

3) Една дружина отъ 54-й пѣх. полкъ заедно съ 5 а батарея отъ 11-й артил. не с. с. полкъ (разположена сега въ 3-и бригаденъ участъкъ) да влезатъ въ състава на войскитѣ отъ 1-и бригаденъ участъкъ.

4) Движението на горнитѣ части да се почне утрѣ, 18-й януарий въ 9 ч. пр. пл., но тамъ дѣто движението не ще може да се извърши незабѣлѣзано отъ противника подъ прикритието на мѣстностьта, то движението да се извърши съ настжпване нощната тъмнина.

Въ всѣки случай, населенитѣ пунктове, заемани сега отъ горнитѣ части, трѣбва да бждатъ изпразнени не по късно отъ 10 ч. пр. пл. утрѣ 18-й т. м., а заематъ новитѣ си мѣста не по-кжсно отъ 9 ч. сл. пл. сжщия день.

5) За изпълнение на горното размѣстване да се донесе веднага, щомъ частитѣ заематъ новитѣ си мѣста.

Началникъ щаба на източния секторъ майоръ Вълковъ.

Подновяване на военнитѣ дѣйствия.

Заемане позицията на обкржжаването, бомбардиране на гр. Одринъ и подготовка къмъ атаката на крѣпостьта.

Разпореждания за заемането позицията на обкржжаването и бомбардирането на гр Одринъ.

На 20-й януарий въ щаба на сектора се получи заповѣдь по II-а армия № 49, съ която се съобщаваше окончателно, че военнитѣ дѣйствия се възобновяватъ на 21-й януарий въ 7 ч. сл. пл. и се даватъ отбранителни задачи на разнитѣ сектори за дѣйствия срѣщу Одринската крѣпость и ржководяши начала за дѣйствията противъ излазитѣ на противника.

Въ сжщата заповѣдь се даваха упжтвания за дѣйствие на прѣднитѣ части, въ случай че отъ страна на турцитѣ се издигатъ бѣли флагове.

Прѣди получаването на горната заповѣдь по II-а армия № 49, въ щаба на сектора по телеграфа се получи въ 2 ч. 10 м сл. пл. заповѣдь по II-а армия № 50, съ която се заповѣдваше, щото дѣйствията противъ крѣпостьта да се започнатъ съ бомбардирането на града Одринъ и близката околность отъ специално назначенитѣ за тази цѣль обсадни батареи на източния секторъ, по разпореждане отъ началника на сектора и подъ ржководството на началника на артилерията полковникъ Загорски.

Още прѣди получаването на тази заповѣдь, на 21-й с. м., къмъ 11 ч. пр. пл., въ щаба на сектора се събраха началника на артилерията полковникъ Загорски и началницитѣ на артилерията въ участъцитѣ за споразумѣние и съгласуване на дѣйствията.

Въ 4 ч. 20 м. сл. пл. по телефона се прѣдаде на началницитѣ на щабоветѣ на бригадитѣ съдържанието на заповѣдь № 50, като се дадоха и съотвѣтнитѣ разпореждания, оформени по-кжсно въ сжщия день съ слѣдующата:

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 48.

Щабъ с. Гебилеръ. 21-й януарий 1913 г.
5 ч и 11 м. сл. пл.

Карта 1:20000[1]) и 1:126000

Съгласно заповѣдь № 50 по II-а армия, дѣйствията противъ крѣпостьта да се започнатъ съ бомбардиране на града Одринъ и близката му околность, за което:

А. Подъ ржководството на началника на артилерията полковникъ Загорски дн съ 21 януарий въ 8 часа слѣдъ пладнѣ да се открие огънь отъ обсаднитѣ батареи за бомбардиране града Одринъ и близката му околность, гдѣто сж разположени войски, казарми, складове и пр., както слѣдва:

1) *Отъ 1-ий бригаденъ участъкъ.*

Една 15 с. м. Д|30 батарея (3—4 ор.) ще обстрѣлва Янжкъ-Кашлж, артилерийскитѣ казарми и складове и мостоветѣ на рѣка Тунджа.

2) *Отъ 2-и бригаденъ участъкъ.*

а) Една 15 см. Д|30 (2 ор.) батарея на поручикъ Атанасовъ ще обстрѣлва гр. Одринъ южно отъ джамията Султанъ Селимъ.

б) Друга 15 см. Д|30 (2 ор.) батарея на подпоручикъ Лиловъ на Бааларъ Сжртж ще обстрѣлва участъка сѣверно отъ джамията Султанъ-Селимъ.

в) Една 12 см. Д|30 (2 ор.) батарея на подпоручикъ Господиновъ ще обстрѣлва Янжкъ-Кашлж, артилер. казарми, складове и мостоветѣ на р. Тунджа.

г) Една 12 см. Д|30 (4 ор.) батарея на капитанъ Георгиевъ ще обстрѣлва цѣлия градъ.

3) *Отъ 3-и бригаденъ участъкъ.*

Лѣвофланговата батарея отъ 1 артилер. пе с. полкъ ще обстрѣлва с. Босна-Кьой.

4) Батареитѣ, които ще обстрѣлватъ града, да разпрѣдѣлятъ огъня така, щото цѣлия градъ, включително Ялдъръмъ, Кумъ и Киришъ Хане Махали, да бжде обстрѣлванъ.

Огъня да се открие едноврѣменно отъ всичкитѣ бомбардиращи батареи, за да се произведе отъ първия моментъ силно морално потрѣсение у противника. Бомбардирането да се продължава денонощно, като нощѣ бива по-силно. При това, денемъ, прѣзъ всѣки 2-3 часа обстрѣлване, огъня може да се прѣкжсва по за $^1/_2$ часъ.

При разпрѣдѣлението и разсѣйването на огъня да се има прѣдъ видъ, щото противника никждѣ да не може да намѣри сигуренъ подслонъ.

Важнитѣ и чувствителни за противника пунктове и сгради да се обстрѣлватъ по силно.

За всѣко орждие отъ бомбардирующитѣ батареи се опрѣдѣлятъ по 50 снаряда въ денонощие.

[1]) Гл 1:50000.

5) Днесъ въ 8 часа слѣдъ пладнѣ квартала Карагачъ ще бѫде бомбардиранъ отъ обсадната артилерия на южния секторъ.

6) Отъ останалитѣ обсадни батареи не трѣбва да се открива огънь, за да не се разкрива разположението имъ. Отъ тѣхъ, споредъ прѣдназначението имъ, може да се открива огънь само по крайна необходимость, въ случай че противника съсрѣдоточи силенъ огънь противъ бомбардирующитѣ батареи, противъ разположението на нашитѣ пѣхотни части и въ случай на излази.

Огъня отъ тѣзи батареи може да се открива само по моя заповѣдь, като се ржководи отъ началника на артилерията.

Б. Пѣхотнитѣ позиции да се заематъ за отбрана още до откриването на артилерийския огънь по разпорежданието на началницитѣ на бригаднитѣ участъци, като по-силно се заематъ тѣзи участъци, които прѣко или косвено прикриватъ разположението на обсаднитѣ батареи.

В. Командира на 3 бригада 9 дивизия да съсрѣдоточи двѣ дружини отъ 54 полкъ и една дружина отъ 53 полкъ отъ Караюсуфъ въ долината на р. Сазлѫ-Дере, югозападно отъ Четалъ-Тепе, а една дружина отъ 54 полкъ да изпрати въ Таушанъ-Куруджу-Кьой въ разположението на началника на 1 бригаденъ участъкъ.

Останалитѣ три дружини отъ 53 полкъ и 2-о отдѣление отъ 9 артилерийски полкъ да бѫдатъ готови да поддържатъ войскитѣ отъ 1 линия въ случай на излазъ отъ крѣпостьта.

Г. 2 бригада 3 Балканска дивизия съ придаденитѣ ѝ части да бѫде готова да поддържи войскитѣ отъ 1 линия въ случай на излазъ отъ крѣпостьта.

Д. Конния отрядъ да наблюдава за долината на р. Марица между рѣката и лѣвия флангъ на 3 бригаденъ участъкъ.

Е. Прожекторитѣ ще откриятъ дѣйствия само ако неприятеля открие такива отъ своитѣ прожектори, за да се борятъ съ свѣтлината на послѣднитѣ, а въ случай на излазъ — да разузнаватъ за противника.

Началницитѣ на бригаднитѣ участъци и на артилерията да устроятъ лѣтяща поща отъ прожекторнитѣ станции до първата имъ войскова телефонна станция.

Ж. При с. Демиранлия е открита балонна станция, която е въ свръзка съ началника на артилерията.

З. Да се подържа най-тѣсна свръзка между началници, съсѣди и подчинени

И. Да се донася прѣзъ денонощието — сутринь, по пладнѣ, вечерь и полунощь, а въ екстренни случаи — веднага.

К. Азъ ще се намирамъ въ Гебилеръ.

Началникъ на сектора,
Генералъ-Майоръ Грънчаровъ.
Началникъ щаба,
Отъ генералния щабъ,
Майоръ Вълковъ.

Както се вижда отъ цитираната заповѣдь, бомбардирането трѣбаше да се води отъ 7—8 орѫдия 15 см. Д|30 и 6 орѫдия 12 см. Д|30, отъ които 10 разположени на югъ отъ Провадийската рѣка въ втория участъкъ и само 4 отъ първия участъкъ. Но съ цѣль да се не разкрива разположението на батареитѣ въ първия участъкъ на отдѣла до самия моментъ на атаката, взе се рѣшение четиритѣ орѫдия отъ първия участъкъ да не стрѣлятъ. За всѣко бомбардирующе орѫдие се опрѣдѣляше по 50 снаряда на орѫдие въ денонощието.

Една батарея отъ 1-й артилерийски не с. с. полкъ, разположена въ 3-ия участъкъ, трѣбаше да обстрѣлва с. Босна-Кьой, но тя това не можа да изпълни поради липса на закрита позиция, даже на прѣдѣлната далечина на стрѣлбата.

Съгласно сѫщата заповѣдь по сектора, пѣхотнитѣ позиции трѣбаше да се заематъ още до откриването на артилерийския огънь, по разпореждането на началницитѣ на бригаднитѣ участъци, като по-силно трѣбаше да се заематъ тѣзи участъци, които прѣко или косвено прикриваха разположението на обсаднитѣ батареи, за да се избѣгнатъ възможнитѣ изненади при подновяване на военнитѣ дѣйствия.

Бомбардирането на гр. Одринъ.

Бомбардировката на града Одринъ се почна на 21-й януарий точно въ 8 ч. сл. пл. отъ 10 обсадни орѫдия вмѣсто отъ 14, като се изключиха орѫдията отъ 1-ия участъкъ, съ цѣль още повече да се заблуди противника въ разположението на нашата обсадна артилерия. Огъня бѣ разпрѣдѣленъ по цѣлия градъ, казармитѣ Янъкъ-Кашлѫ, артилерийскитѣ казарми и складове и мостоветѣ на р. Тунджа.

Турцитѣ отговориха веднага, като откриха артилерийски огънь отъ цѣлата си фортова линия, а въ 8 ч. 15 м. сл. пл. откриха и честъ пѣхотенъ огънь отъ прѣднитѣ си позиции срѣщу 2-ий и 3-ий участъци, на които нашитѣ войски въ тъмнината и на такова голѣмо разстояние не отговаряха. Вслѣдствие на това и турцитѣ прѣкратиха своя пѣхотенъ огънь къмъ 9 ч. 30 м. сл. пл., отъ който моментъ цѣлата нощь продължаваше само артилерийската стрѣлба отъ наша и неприятелска страна. Отврѣме-наврѣме (въ 1 ч 30 м. пр. пл.) подновяваше стрѣлбата си и турската пѣхота, но безуспѣшно. Попаденията въ Одринъ не сѫ могли да бѫдатъ наблюдавани поради мъглата и голѣмата тъмнина.

Нашитѣ пѣхотни части заеха позициитѣ си, а часть отъ маневреннитѣ войски се приближиха къмъ най-важнитѣ и изложени участъци, съгласно заповѣдьта по сектора № 48 т. г.

Въ 11 ч. 15-м. сл пл. сѫщи день (21-ий) съ телефонограма № 885 се заповѣда на н-ка 3-ий бригаденъ участъкъ да прѣмѣсти най-лѣвофланговата батарея отъ 1-ий не с. с. артил полкъ въ голѣмъ кв Ц 24 около малъкъ кв. 11, за да може по-лесно да изпълни възложената ѝ задача — обстрѣлването на с. Босна Кьой

(зап. по сектора № 48), но и отъ тази позиция батареята не е могла да обстрѣлва казаното село (въ този участъкъ се вижда една голѣма разлика между дѣйствителнитѣ разстояния и тѣзи, измѣрени по картата).

Нашитѣ загуби прѣзъ нощьта на 21-ий срѣщу 22-ий януарий сж: отъ 10 род. полкъ — 23 долни чинове ранени, отъ 23 шипченски полкъ — 1 убитъ и 7 ранени, отъ 57 ий полкъ 1 раненъ.

На *22-ий януарий* огъня отъ бомбардирующитѣ града батареи продължава. Нашитѣ снаряди падатъ повече въ квартала около Султанъ Селимъ Джамия и се произвежда пожаръ въ с.-и. часть на Каикъ махала. Наблюдаванъ бѣ отъ балона при Демерлия пожаръ източно отъ Илдъръмъ махала и около мостоветѣ на Тунджа. По фортовата линия и прѣднитѣ си позиции противника проявява голѣма дѣйность и обстрѣлва съ артилерията си доста енергично нашето разположение въ 2-ий участъкъ. Особно се усили стрѣлбата къмъ 4 ч. 30 м. сл. пл

Отъ 23-ий януарий до атаката на 11-ий, 12-ий и 13-ий мартъ, бомбардировката на града се продължава понѣкога твърдѣ интенсивно, понѣкога твърдѣ слабо, неравномѣрно и прѣдимно нощѣ. Отъ турска страна, отговаряйки на нашата бомбардировка, артилерийския огънь се водеше така сжщо неравномѣрно, но по врѣмена много по-интенсивно, като разходваха безжалостно своитѣ снаряди, безъ да получатъ чувствителни резултати.

Нашата пѣхота търпѣше макаръ и незначителни загуби всѣки день и въ общъ итогъ тѣ достигаха значителни цифри, което бѣше съвсѣмъ нежелателно и недопустимо. За намаление именно на тия загуби, както отъ пѣхотния, тъй и отъ артилерийския огънь, заповѣда се съ телефонограми № № 899 и 906 отъ 23-ий януарий до началницитѣ на участъцитѣ и артилерията въ сектора, щомъ неприятелския огънь почне да нанася чувствителни загуби, да не се оставя противника безнаказано да ни обстрѣлва, а се парализира неговия огънь, като се обстрѣлва отъ нашитѣ полски и гаубични батареи, а частитѣ, които не стрѣлятъ, добрѣ да се ползуватъ отъ направенитѣ вече закрития.

Назначаването на генералъ Вазовъ за н-къ на източния секторъ и измѣнения въ разположението на войскитѣ.

На 22-ий януарий н. г. за началникъ на източния секторъ бѣ назначенъ лозенградския воененъ губернаторъ и воененъ инжинеръ генералъ майоръ Вазовъ, който на 24-ий януарий съ заповѣдь № 53 обяви на повѣренитѣ си войски, че е приелъ управлението на източния секторъ отъ генералъ майоръ Грънчаровъ, комуто съ телеграма № 3099 отъ командующия II а армия се прѣдлагаше да поеме командуването на бригадата си — 3-а бригада 9-а дивизия.

Това назначение се посрѣщна съ радость отъ всички. Новия началникъ на сектора съ своя широкъ погледъ върху нѣщата, съ своята прѣдприимчивость, праволинейность въ поставянето на задачитѣ и избиране срѣдствата за достигането имъ, даде просторъ и свобода за развиване на всички интелектуални, морални и физически сили на своитѣ помощници и подчинени, за да се вдъхне въ войскитѣ онова свѣщенно чувство за изпълнение на дълга, което движи армиитѣ къмъ велики побѣди. Този началникъ на сектора дойде, за да се разрѣши атаката на прѣднитѣ турски позиции и за да стане причина за използуването на това разрѣшение, като се прѣдприеме атаката и на фортовия поясъ.

Разположението на войскитѣ бѣше твърдѣ разтегнато, което се диктуваше отъ малкото количество войски, които първоначално влизаха въ състава на източния секторъ и отъ необходимостьта за едно бойно заемане на позицията, дѣто тъй близко до най-прѣднитѣ части бѣше разположена артилерията — обсадна и полска. Това разположение, разбира се, не бѣше сгодно за активни дѣйствия. По тази причина, първата работа на новия н-къ на сектора бѣше да съкрати фронтоветѣ, заемани отъ различнитѣ части, въ зависимость отъ плана на възможнитѣ прѣдстоящи дѣйствия, като ешалонира бригадитѣ повече въ дълбочина, особено въ 2-ий участъкъ, отъ гдѣто трѣбаше да се нанесе главния ударъ въ случай, че се разрѣши атаката на крѣпостьта.

Необходимо бѣше, обаче, състава на войскитѣ въ източния секторъ да се увеличи най-малко съ една бригада, въ качеството си на общъ резервъ на сектора.

Въ горнята смисъль се влѣзе въ ходатайство прѣдъ командующия II-а Армия (съ телефонограма № 918 отъ 24-ий януарий), който съ телеграма № 3147 отговори, че удобрява съображенията на началника на сектора за размѣстването на частитѣ, но за сега неможе да се разчита на усилване на войскитѣ въ сектора и слѣдователно, разположението на войскитѣ да бжде такова, щото да може успѣшно да се посрѣщне всѣка евентуалность.

Въ силата на горнитѣ съображения и съ цѣль да се съкрати отчасти линията на обложението отъ една страна, а отъ друга — да се достигне по голѣма дълбочина въ разположението на частитѣ въ 1-ий участъкъ и да заематъ послѣднитѣ едно по-добро изходно положение за дѣйствие съ пѣх. и артил. огънь (отъ полската артилерия) отъ по-близки разстояния, съ телефонограма № 920 на 24-ий януарий се направи разпореждане до н-ка на 1-ия участъкъ, щото н-ка на артилерийското отдѣление отъ 11-ий артилерийски полкъ и завѣдующия инжин. часть въ участъка съ нѣколко пионерни офицери да разузнаятъ прѣдлежащата мѣстность, избератъ и отбѣлѣжатъ нова линия на стрѣлковитѣ окопи и нови позиции за полската артилерия (11-ий артил. не с. с. полкъ).

При това се прѣдлагаше, щото новата линия на стрѣлковитѣ окопи да се започва отъ дѣсния брѣгъ на р. Провадийска 2½ км.

юго западно отъ с. Хадъраа, и минава прѣзъ хребета Арапъ Тарла, — върха южно отъ надписа Татаръ-Дере, — върха Какава Баиръ — върха 1 км. южно отъ с. Бююкъ Дюлюкъ и по нататъкъ къмъ хребета Балабанъ Сартж. Височината съ звѣздичка — югоизточно отъ този хребетъ щѣше да бѫде заета отпослѣ веднага отъ нашитѣ стрѣлци, когато се излезе на горната линия.

Позициитѣ за полската артилерия трѣбаше да се избератъ не по-далечъ отъ 2 ½ км. отъ фортовия поясъ.

За самото заемане на новитѣ позиции щѣше да послѣдва специална заповѣдь.

Съ горнитѣ разпореждания се цѣлѣше още да се достигне и по-съвършена свръзка съ дѣсния флангъ на 2-и участъкъ отъ сектора.

Съ телефонограма № 922 отъ 24-ий януарий до н-ка на артилерията полковникъ Загарски се направи разпореждание, щото въ случай че противника съсрѣдоточи силенъ огънь противъ бомбардирующитѣ батареи, да се открива огънь и отъ нѣкои други обсадни батареи за нейтрализиране на неприятелскитѣ крѣпостни батареи, но само отъ 2-ия участъкъ на сектора. За всѣки такъвъ случай да се донася.

Понеже на Кара Баиръ не можеше да се намѣри закрита или маскирана позиция, отъ която да е възможно обстрѣлването на с. Босна Кьой, въ което се групираха много бѣгълци, моли се одобрението (макаръ че нѣмаше нужда) на командующия Армията (телефонограма № 924) да се прѣмѣсти една обсадна 12 с/м, д/25 батарея отъ досегашната си позиция при чиф. Кюшенъ на Кара Баиръ за обстрѣлване на Босна Кьой.

Това разпореждане напълно се удобри отъ Командующий Армията (телефоногр. № 3148).

На 24-ий януарий 5 ч. 5 м. сл. пл. началника на артилерията въ 1-и участъкъ донася, че отъ къмъ фортовата линия се спустналъ разсипанъ около 1 неприятелски пѣхотенъ полкъ, който се е събралъ при Ешилъ Тепе и се е насочилъ къмъ Ючъ Тепеларъ. Пушечна стрѣлба нѣмало.

Направи се разпореждание въ 6 ч 5 м. сл. пл. (телефоногр 929) до началника на 1 ий участъкъ да усили заставата при Ени Кьой до 2 роти и бѫде готовъ да поддържи ако потрѣбва С. – З. секторъ споредъ нуждитѣ.

Отъ тази подръжка не се указа нужда, и по всѣка вѣроятность въпросния непр. полкъ се е отправлявалъ само за смѣна на частитѣ отъ първата линия.

Сформиране на специални полкови охотнишки команди.

Съ цѣль да се тревожи постоянно противника, изтощава бдителностьта на послѣдния, и за да се разузнава за неприятелскитѣ прѣдни позиции, за изкуственнитѣ прѣпятствия на тѣхъ, подстжпитѣ, които водятъ къмъ сжщитѣ, а така сжщо за да се състави една идея за силитѣ непосрѣдственно или чрѣзъ залавяне на часовои или патрули, съ които противника заема прѣднитѣ си позиции, заповѣда се съ телефонограма № 916 да се сформиратъ въ всѣки полкъ-охотнишки команди отъ по 50 изпитани по рѣшителность и смѣлость войници, 10 души рѣшителни и интелигентни подофицери и 5 души желающи или по изборъ офицери.

По-сетнѣ, сжщата тази заповѣдь се допълни съ телефонограма № 938. За резултата отъ дѣйствието на охотнишкитѣ команди частитѣ трѣбваше да донасятъ всѣкидневно въ срочното си донесение въ 12 ч. пр. пл. (телефонограма № 940).

Размѣстване на частитѣ въ сектора и новото му раздѣление на отдѣли и участъци.

(25-й януарий).

Размѣстването на частитѣ по съображенията, изказани по-горѣ, се извърши на 26-ий януарий съгласно слѣднята:

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 55.

Щабъ с. Гебилеръ. 25 януари 1913 год.

Карта 1 : 20000[1]) и 126000.

На 26 януари заповѣдвамъ да станатъ слѣдующитѣ промѣни въ разположението на частитѣ отъ повѣрения ми секторъ:

1) Бившия втори бригаденъ участъкъ да се заеме отъ частитѣ по слѣдния начинъ: участъка, сега заетъ отъ 23 полкъ, до редутъ № 21 включително се повѣрява на 2-а бригада отъ 8 дивизия съ 2-о отдѣление отъ 8 артилерийски с с. полкъ.

2) Участъка, сега заетъ отъ 10 Родопски полкъ, отъ редутъ № 21 изключително до редутъ № 16 включително, се повѣрява на 2-а бригада (на полковникъ Рибарова) 3 п. Балканска дивизия, която за сега да изпрати само единъ полкъ за смѣна на 10 полкъ.

3) Като маневренна часть на сѣверния отдѣлъ съ щабъ въ Демеранлия остава 53 п. полкъ.

4) Двѣтѣ дружини отъ 54 пѣх. полкъ съ 2-о отдѣление отъ 9 артилерийски полкъ ще образуватъ врѣменно поддържка въ участъка на бригадата на полковникъ Рибарова.

5) Въ сѣверния (1 бригаденъ) участъкъ (полковникъ Абрашевъ) на сектора да се приближи стрѣлковата позиция и полската артилерия до неприятелския фортовъ поясъ, съгласно даденитѣ по-рано разпореждания.

6) На 2-а бригада 11 пѣх. дивизия съ 1 артилерийски не с. с. полкъ и конния отрядъ се възлага отбраната на участъка отъ редутъ № 15 включително до р. Марица.

7) Единъ полкъ отъ 2-а бригада 3 Балканска дивизия съ артилерийското отдѣление отъ 6 артилерийски полкъ и дивизиона отъ 4

[1]) Гл. 1: 50000.

конни полкъ остават въ Оглу-Паша и образуват врѣменно общъ резервъ на сектора въ мое разпореждане.

8) Отъ бившия 1-и бригаденъ участъкъ и новитѣ участъци на 2-а бригада отъ 8 дивизия и 2-а бригада 3 Балканска дивизия се образува Сѣверенъ отдѣлъ на сектора, подъ началството на генералъ-майоръ Грънчаровъ, комуто се подчиняватъ всички войски (включително и маневрената часть) въ отдѣла, съ изключение на обсадната артилерия, къмъ която въ случай на нужда началницитѣ на отдѣлитѣ се обръщатъ за съдѣйствие.

9) Отъ участъка на 2 бригада 11 пѣх. дивизия и този на конния отрядъ се образува южен отдѣль, подъ началството на началника на 11 пѣх. дивизия полковникъ Дѣловъ, въ вѣдението на който влиза и конния отрядъ на полковникъ Мархолева.

10) Обсадната артилерия въ сектора остава въ мое разпореждание и ще се ржководи отъ началника на артилерията полковникъ Загорски.

11) Прѣдлагамъ на началницитѣ на отдѣлитѣ на сектора да се погрижатъ за правилното разположение на частитѣ, съгласно новото бойно разпрѣдѣление, и приематъ мѣрки за тѣхната пълна готовность, като се развие и най ефикасно развѣдка отъ охотнишкитѣ команди за неприятелската позиция и неговото разположение.

12) Началницитѣ на отдѣлитѣ, обсадната артилерия и общия резервъ на сектора да прѣдставляватъ заповѣдитѣ си въ щаба на сектора.

Началникъ на сектора,
Генералъ-Майоръ Вазовъ.
Началникъ щаба,
Отъ генералния щабъ,
Майоръ Вълковъ.

Споредъ тази заповѣдь, за удобство въ управлението, цѣлия източенъ секторъ, въ който се развърна цѣла армия, се раздѣля на 2 отдѣла: сѣверенъ и южен.

Сѣверниятъ отдѣлъ, подъ началството на генералъ майоръ Грънчаровъ, се раздѣля на 3 участъка, а южния — подъ началството на полковникъ Дѣловъ, — на 2 участъка.

Въ 2-ий и 3 ий участъци отъ сѣверния отдѣлъ се назначиха два пѫти повече войски, отколкото тѣ се заемаха по-рано.

Съ сѫщата тази заповѣдь се уреди въпроса за подчиненостьта на обсадната артилерия. Това бѣше необходимо, понеже имаше едно противорѣчие между заповѣдьта на сектора № 40 и телеграмата № 218 отъ 27 ий декемврий отъ щаба на армията — управлението на н-ка на артилерията, която телеграма стѣсняваше инициативата на н-ка на сектора въ това отношение. Въ силата на тази телеграма той не бѣше вече свободенъ съ разпрѣдѣлението на повѣрената му артилерия въ сектора, което, разбира се, принципиално не бѣше рационално; но тъй или инъкъ, трѣбваше да се регулира подчиненостьта. Това още повече се налагаше, понеже започна да се изпитва голѣмо търкане между обсадната артилерия и пѣхотнитѣ части.

По-кѫсно, обаче, практиката наложи прѣдъ атаката, необходимостьта да се подчини обсадната артилерия непосрѣдствено на началницитѣ на участъцитѣ, т. е. на най-голѣмитѣ началници, които още бѣха въ състояние да чувствуватъ наврѣме пулса на боя. За другитѣ по общи цѣли всѣкога н-ка на сектора е въ състояние да съсрѣдоточи огъня и дѣйствията на артилерията споредъ нуждата.

Съ цѣль да се скриятъ истинскитѣ наши намѣрения, касателно избрания фронтъ за атаката, съ № 951 моли се съгласието и разпореждането на командующия II-а армия, по подобие дѣйствията съ охотнишкитѣ команди въ източния секторъ да се прѣдприематъ такива и по цѣлата блокадна линия. Командующия армията съ № 3172 напълно удобри направенитѣ разпореждания по организирането и дѣйствията на охотнишкитѣ команди.

Възъ основа телеграмата № 315 на командующия армията, заповѣда се съ телефонограма № 949 до началника на артилерията, щото отъ днесъ 25-ий того 8 ч. сл. пл. до второ разпореждане да се разходватъ по 25 снаряда въ денонощие за всѣко бомбардиращо орѫдие, разпрѣдѣлени по около 15 снаряда прѣзъ нощьта и около 10 прѣзъ деня.

Разпореждания по дѣйствията на охотнишкитѣ команди и взаимодѣйствието на артилерията и пѣхотата. Необходимость отъ разяснение на положението — ще се атакува ли крѣпостьта или не.

(26 й януарий).

По въпроса за дѣйствието на артилерията и пѣхотата въ разни случаи, както и по дѣйствието на охотнишкитѣ команди, нѣмаше еднакво разбиране. Често когато неприятелската крѣп. артилерия обстрѣлваше нашето разположение не тъй енергично, пѣхотата искаше помощьта на нашата обсадна артилерия, която трѣбваше да прави голѣма економия на снарядитѣ си. Другъ пѫть, когато непр. крѣп. артилерия обстрѣлваше твърдѣ много нашето разположение и пѣхотата много сградаше, може би не толкова отъ загуби, колкото отъ гнетъ, който и се упражняваше и я поставяше въ постоянно напряжение, нашата обсадна артилерия не всѣкога (защото често не знаеше дѣйствителното положение, въ което се намираха пѣхотнитѣ части) своеврѣменно откриваше огънь по неприятелскитѣ опасни батареи, съ цѣль да ги неутрализира. Въ много случаи, даже полскитѣ гаубични батареи, несвоеврѣменно изпълняваха горнята задача, понеже тѣхното употрѣбление зависѣше само отъ началника на обсадната артилерия въ сектора, който, разбира се, неможеше веднага своеврѣменно да заеме истинското състояние на пѣхотата въ разнитѣ участъци. Въобще, имаше извѣстно търкане между пѣхотнитѣ

и артилерийскитѣ началници — съгласно правенитѣ отъ тѣхъ донесения. Не се използуваха надлежно и прожекторитѣ.

Нѣкои отъ началницитѣ на участъцитѣ разбираха, че назначението на охотнишкитѣ команди е само да разузнаватъ за изкуств. прѣпятствия и укрѣпленията на непр. позиции, за подстжпитѣ къмъ тѣхъ, както и за силитѣ, съ-които ги заематъ, когато трѣбаше да се има прѣдъ видъ, че назначението на тѣзи команди още е и да тревожатъ противника и да изтощаватъ неговата бдителность, като захващатъ часови, постове за разпитване и пр.

За отстранение на горното, въ този день се направиха отъ щаба на сектора извѣстни разяснения до пѣхотнитѣ и артил. началници (заповѣдь по сектора № 56 и телефонограми 961, 968, 972).

Въ този периодъ на тѣсното обложение на крѣпостьта, въ която фаза се намираше блокадата, макаръ че нѣмаше още разрѣшение да се атакува крѣпостьта, по всичко се виждаше, че атаката ще се наложи. За това трѣбаше да се използуватъ всички удобни моменти за постепенно приближаване на прѣднитѣ наши постове до прѣднитѣ неприятелски позиции на разстояние на дѣйствителенъ пѣхотенъ огънь и за прѣпятствуване на противника да усъвършенствува своитѣ позиции.

За горната цѣль, тамъ гдѣто мѣстностьта позволяваше и диктуваше, трѣбваше да се подаватъ постепенно напрѣдъ отдѣлни стрѣлкови окопи, които да даватъ възможность да се наблюдаватъ денѣ и нощѣ, при помощьта на прожектора, най-малкитѣ дѣйствия на противника. Тия окопи трѣбаше да бждатъ поставени така, щото да послужатъ въ послѣдствие като изходни позиции за шурмующитѣ войски. Отзадъ, разбира се, трѣбаше да се строятъ и резервни окопи, като нѣкои отъ тѣхъ се разширятъ и вдълбочатъ за образуване траншейни депа.

Този способъ на дѣйствие се рекомендува на частитѣ съ отдѣлна заповѣдь (№ 56).

Съ телефонограма № 934 отъ 25-й януари до командующия II-а армия, въ сжщата смисъль се донесе и моли, щото тази мѣрка да се прѣдприеме въ всички сектори, за да не се разкриватъ нашитѣ намѣрения относително избрания фронтъ за атака.

Командующия армията съ телеграма 3156 (25 с. м.) отговори, че намира идеята за цѣлесъобразна и я възприема, но трѣба да се почака съ изпълнението ѝ, до когато окончателно се усганови врѣмето за атаката.

Тогасъ въ допълнение на заповѣдьта по сектора № 56 и горната телефонограма № 934, началника на сектора написа лично повѣрително писмо до командующия II-а армия, съ което моли положителни указания, за да се знае къмъ какъвъ изборъ на срѣдства и мѣроприятия да се прибѣгва. Трѣбваше най-сетнѣ, веднажъ за винаги, да си поставимъ една ясна крайна цѣль, една точно опрѣдѣлена задача. Трѣбаше да се знае къмъ какво да се готвимъ— ще атакуваме или не крѣпостьта. Можеше момента да бжде избранъ по-послѣ, но рѣшението — да се атакува или не — трѣбаше да бжде вече взето

и дѣятелностьта на войскитѣ да бжде насочена, изхождайки отъ поставената задача. Ако атаката на крѣпостьта не е рѣшена, то тѣсната блокада можеше да бжде отмѣнена. Ако ли атаката е рѣшена или се допустне, че ще бжде заповѣдана, то всѣко отлагане бѣ грѣшка. Блокадата трѣбаше постепенно да се стѣснява — това би ни спестило много врѣме и много хора. Въ всѣки случай, нашето напрѣдване би дѣйствувало гнетуще на противника и би поддържало морала у нашитѣ войски

Командующия II-а армия съ телеграма № 3184 отговори, че е получилъ заповѣдьта № 56 и горното писмо и че е напълно съгласенъ съ изказанитѣ мисли. Неопрѣдѣленостьта въ положението е вслѣдствие разпореждане отъ горѣ. Атаката ще се състои, но трѣба да се чака придаването още на една бригада отъ 4-а дивизия. Общи разпореждания командующий армията щѣлъ да направи днесъ или утрѣ. Послѣднитѣ, обаче, не послѣдваха и по-късно по нѣкои, вѣроятно, уважителни причини.

Излазитѣ на турцитѣ.

Боя на 27 ий януарий.

(Гл. приложение № 4).

Още на 25-й януари прѣзъ нощьта стрѣлковитѣ окопи западно отъ меридияна на с. Софуларъ бѣха изнесени на указаната по-рано линия, но на 26-й с. м. въ 11 ч. пр пл. 7 турски роти, подкрѣпени съ огъня на полската и крѣпостната си артилерия отъ фортовия поясъ, отблъсватъ нашитѣ прѣдни части на старитѣ си позиции. Поддържката на нашата артилерия отъ 2-ия участъкъ на сѣверния отдѣлъ не е била ефикасна.

Бѣше заповѣдано прѣзъ нощьта на 26-й срѣщу 27 ий сжщитѣ прѣдни части да заематъ отново въпросната линия, на която да се удържатъ при съдѣйствието на артилерията отъ 2-ия участъкъ, полскитѣ и двѣтѣ гаубични батареи отъ първия участъкъ. Съдѣйствието на артилерията трѣбаше да бжде всѣкога наврѣменно и ефикасно, за което между пѣхотата и артилерията бѣ необходимо да се поддържа винаги най-тѣсна свръзка — това не би трѣбвало да се изпуска ни на мигъ изъ видъ.

Съ телефонограма № 985, 10 ч. 50 м. пр. пл. до началника на сѣверния отдѣлъ, обърна се вниманието му върху хребета между позицията на 23-й полкъ и линията Маслакъ—Малъ-Тепе, по който минаваше демаркационната линия. Заповѣда се при това, щото на противника да не се позволява по никакъвъ начинъ да прави най-малкото усилване на тази си прѣдня позиция—както денемъ тъй и нощемъ. За изпълнение на тази задача се рекомендува да се използува прожектора за освѣтяване позицията прѣзъ нощьта и обстрѣлва съ дѣйствителенъ огънъ всѣкога, когато това е необходимо.

Въ 12 ч. 10 м. сл. пл. съ телефонограма № 987 обърна се вниманието на началника на сѣверния отрядъ, че турцитѣ, вѣроятно ще прѣдприематъ контра атака прѣзъ деня или прѣзъ нощьта про-

тивъ новитѣ позиции на първия му участъкъ, за което да приеме мѣрки. Не се изключваше, разбира се, възможността за излазъ и срѣщу другитѣ участъци, особено срѣщу втория участъкъ на сѣверния отдѣлъ.

Подаването отъ ново стрѣлковата позиция напрѣдъ въ първия участъкъ се удобри отъ командующия армията съ телеграма № 3188, но естествено, че самото приближаване трѣбаше да става отъ частитѣ много прѣдпазливо съ всичкитѣ необходими мѣрки за успѣхъ и че веднажъ заетото положение трѣбаше безусловно да се задържа —условие необходимо за поддържане духа въ всички войски.

Като се съобщаваше това на началницитѣ на отдѣлитѣ, артилерията и общия резервъ, съ телефонограма № 988 въ 2 ч. 15 м. сл. пл., обърна се вниманието имъ, че турцитѣ вчера и прѣзъ миналата нощь сж прѣдприемали частични настжпления и сж отваряли огънь по всички фронтове на крѣпостьта. При това, да иматъ прѣдъ видъ, че е вѣроятно прѣзъ деня или прѣзъ нощьта турцитѣ да прѣдприематъ контръ атака срѣщу първия участъкъ на сѣверния отдѣлъ, за което да се вематъ необходимитѣ мѣрки, безъ да се намалява готовностьта и по всички други фронтове.

На *27 януарий* до разсъмване турцитѣ направятъ излазъ (гл. приложение № 4) срѣщу фронта на 10-ий и 29-ий пѣх. полкове, т. е. на фронта на южната половина отъ втория участъкъ и сѣверната половина на третия участъкъ. Отъ получените до 11 ч. пр. пл. донесения можеше да се заключи само слѣдньото: противника е настжпилъ съ около 1 полкъ пѣхота по двѣтѣ страни на пжтя Одринъ—Мусубейли и въ 6 ч. пр. пл. е открилъ пушечна стрѣлба срѣщу 29-ия полкъ и 2-а бригада 8-а дивизия — 1-а дружина отъ 10-ий полкъ и 3-а дружина отъ 2-ия полкъ. Срѣщу дружината на 10-ия полкъ (редутъ № 21) противника е дошелъ до самия редутъ, а срѣщу 23-ия полкъ — на 100—200 крачки, но билъ отбитъ съ „ножъ", като 23-ий полкъ е хваналъ 3 души плѣници. Нападения е имало и срѣщу 29 ия полкъ, но противника и тукъ е билъ отбитъ. При този излазъ на турцитѣ е билъ убитъ командира на 3-а рота отъ 10-ий род. полкъ капитанъ *Тодоровъ* Ангелъ.

Въ щаба на сектора, на основания донесенията отъ отдѣлитѣ, можа да се направи заключение, че турцитѣ сж само пробвали да атакуватъ самъ-тамъ по фронта на сѣверния отдѣлъ, но безрезултатно. Очаквайки, обаче, че това сж само сондажи, прѣдъ видъ на едни по сериозни дѣйствия отъ тѣхна страна, направиха се горнитѣ разпореждания, за да могатъ частитѣ да бждатъ въ по-голѣма бойна готовность и за да се избѣгне изненадата.

Въ сжщность, както това ще се види по-долу, дѣйствията прѣзъ нощьта на 26-ий срѣщу 27-ий сж били много по-сериозни и излаза на турцитѣ е ималъ много по-голѣми послѣдствия.

Въ 7 ч. 50 м. сл. пл. въ щаба на сектора се получи слѣдньото донесение № 40 отъ началника на сѣверния отдѣлъ: „Къмъ

4 ч. сл. пл. боя утихна по цѣлия фронтъ на 2-а бригада 8-а дивизия и 2-а бригада 3-а дивизия. Турцитѣ, отблъснати и прѣслѣдвани, отстжпиха на своитѣ прѣдни позиции, слѣдъ като оставиха много убити и ранени. За хода на боя ще донеса допълнително. Частитѣ заеха мѣстата си съгласно заповѣдьта № 55 по сектора, освѣнъ дѣсния участъкъ на 1-а бригада 11-а дивизия, началника на който тази нощь ще заеме височината съ червена звѣздичка — юго-западно отъ селото Бююкъ Дюлюкъ".

На 28-ий януарий 12 ч. 12. м. пр. пл. се получи телефонограма № 45, дадена въ 11 ч. сл. пл. на 27-ий с. м. отъ н-ка на сѣверния отдѣлъ, а въ 3 ч. 25 м. пр. пл. на 28-ий с. м. телефонограма № 43, подадена въ 11 ч. сл. пл. на 27-ий отъ н-ка на артилерията полковникъ Загорски, споредъ които отчасти се уяснява развитието на боя прѣзъ нощьта на разсъмване на 27-ий с. м. и главно, става ясно, че този бой е билъ прѣдизвиканъ отъ единъ сериозенъ излазъ на турцитѣ, който благодарение на ненадѣйностьта е могалъ да има твърдѣ лоши послѣдствия за насъ, ако липсваше храбростьта на нашия войникъ и мжжеството и самообладанието на нѣкои ротни и дружинни командири.

На основание горнитѣ донесения, бѣше донесено въ щаба на армията за развитието на този неочакванъ за насъ бой (донес. № 2002).

Сериозностьта на това дѣло имаше нужда все таки отъ уяснение, а така сжщо бѣше необходимо да се узнае по-подробно развитието му.

По тази причина, на 28-ий януарий прѣзъ деня бѣха изпратени отъ щаба на сектора офицери ординарци лично до командиритѣ на 10-ий и 23-ий полкове, до командира на дружината въ бойната часть на 29-ия полкъ и до командира на лѣвофланговата дружина отъ бойната часть на 56-ий полкъ, съ прѣдписания до тѣзи послѣднитѣ, щото още тази нощь да изпратятъ чрѣзъ сжщитѣ ординарци свѣдения за дѣйствията на повѣренитѣ имъ части прѣзъ днитѣ 26-ий и 27 ий януарий, а нѣкои и прѣзъ 25 с. м.

Отъ отговоритѣ на всички тия офицери, получени прѣзъ нощьта на 28-ий срѣщу 29-ий януарий и получените вече донесения можа да се състави една по-дѣйствителна картина за разиграния бой, а споредъ реляцитѣ на 2-ий и 3-ий участъци на сѣверния отдѣлъ, въ дѣйствителность боя се е разигралъ, както слѣдва:

Въ 2-ий участъкъ. Съгласно заповѣдьта по източния секторъ № 55, 10-ий родопски полкъ трѣбаше да прѣдаде своя участъкъ на 2 а бригада 3-а дивизия (на 29-ия полкъ) и да заеме половината отъ участъка на 23-ий шипченски полкъ. На 10 ия полкъ се възлагаше да заеме редутитѣ № № 21 и 22, а на 23-ий полкъ — редути № № 23 и 24.

10-ий Родопски полкъ се смѣнява отъ 29 ий полкъ едва къмъ 12 часа прѣзъ нощьта на 26 ий срѣщу 27-ий януарий. Слѣдъ смѣната, 1-а дружина на майоръ Гюмюшевъ (отъ 10-й полкъ), която е била на дѣсния флангъ, въ 4 ч. пр пл. стига на новия си участъкъ, между

пѫтя Мусубейли — Одринъ и редута № 21 включ., заеманъ отъ съсѣдната 3-а дружина на 23-ий полкъ, която е имала въ първа линия 3 роти. Майоръ Гюмюшевъ рѣшава да заеме сѫщия участъкъ съ двѣ роти, като на дѣснофланговата рота (2-а) се назначава участъкъ около 1 км, който тя заема неравномѣрно: тритѣ взвода поставени на двѣтѣ страни на пѫтя Мусубейли — Одринъ, а единъ взводъ, въ свръзка съ редутъ № 21, — значително по на югъ и по такъвъ начинъ остава незаето едно пространство около 400 м.

Къмъ 5 ч. 30 м. пр. пл. 9-а, 11-а и 12-а рота отъ 3-а дружина (Майоръ Георгиевъ) на 23-ий полкъ сѫ били смѣнени и сѫ били отеглени отъ позицията. 10-а рота, обаче, при която е билъ и дружинния командиръ майоръ Георгиевъ, тъкмо почнала да отстѫпва, противника открилъ силенъ артилерийски огънь по прѣднята линия. Това е заставило майоръ Георгиевъ и ротата да се скриятъ въ землянкитѣ и да чакатъ прѣкратяването на огъня, за да се оттеглятъ.

Още въ 11 ч. сл. пл. на 26-ий *3* ***турски табура*** тръгватъ отъ гр. Одринъ по пѫтя Одринъ-Мусубейли, стигатъ на прѣднята турска позиция, гдѣто къмъ тѣхъ се присъединяватъ още 3 дружини отъ войскитѣ, заемащи сѫщата позиция. Къмъ 5 ч. пр. пл. тѣзи 6 дружини се спущатъ въ Кумъ Дере по двѣтѣ страни на пѫтя Мусубейли — Одринъ. Къмъ това врѣме е ставала горната смѣна на нашитѣ части. Смѣната става неправилно: ротитѣ отъ 23-ий полкъ отстѫпили т. е. напустнали мѣстата си прѣди ротитѣ отъ 10-ий полкъ да сѫ успѣли да излѣзатъ напрѣдъ и заематъ позицията, а още повече да поставятъ надлежното охранение и оставатъ дежурни части. Вслѣдствие на това, слизането на турцитѣ въ Кумъ Дере станало незабѣлѣзано.

Отъ Кумъ Дере турцитѣ, къмъ 6 ч. пр. пл. на 27-ий, откриватъ силна пушечна стрѣлба въ продължение на 2—3 минути, слѣдъ което прѣминаватъ въ настѫпление къмъ нашитѣ окопи. Частитѣ, които настѫпватъ на югъ отъ пѫтя въ незаетото отъ 2-а рота пространство, като не срѣщатъ никакво съпротивление, достигатъ до самитѣ прѣдни окопи. Тукъ се образуватъ двѣ групи: едната — повече отъ рота продължава настѫплението си право на изтокъ по посока на 3-а рота, която е била въ подкрѣпа, а другата — около 1 взводъ — къмъ юго-изтокъ по посока на батареята на подпоручикъ Лиловъ. Командирътъ на 3-а рота, отъ 10-ия полкъ, който е билъ въ дружинна подкрѣпа, като чува силния пушеченъ огънь, веднага дава заповѣдь на ротата си да излѣзе отъ землянкитѣ. Въ този моментъ пада една фугасна граната въ землянкитѣ на ротата и убива 9 человѣка. Това смутило войницитѣ и замедлило построяването на ротата. Безъ да чака повече събирането на цѣлата рота, командира ѝ ***капитанъ Тодоровъ*** повежда събралата се часть къмъ прѣднитѣ окопи, гдѣто е прѣдполагалъ да намѣри наши войници. Изненаданъ, обаче, отъ срѣщата съ настѫпающитѣ турци, веднага се впуща на ножъ. Начева се неравна щикова борба — единъ срѣщу петь, въ която борба храбрия капитанъ пада пронизанъ отъ непрятелски ножъ. Сѫщата участь постига и по голѣмата часть отъ неговитѣ войници. Останалитѣ живи, като изгубили ротния си командиръ и по-голѣмата часть отъ своитѣ другари и началници, почнали да отстѫпватъ. Въ това врѣме, младиятъ офицеръ отъ ротата ***подпоручикъ Дремсѫзовъ*** успѣва да събере останалитѣ хора отъ ротата, прибира и отстѫпилитѣ и съ всичкитѣ открива огънь по противника, като заема позиция около пѫтя Мусубейли-Сапунджиларъ и го заставилъ да отстѫпи. До гдѣто се води горнята борба отъ 3-а рота, двата взвода отъ 4-а рота, които сѫ били въ подкрѣпа, подъ командата на ***поручикъ Даскаловъ*** тръгватъ да отидатъ къмъ редутъ № 21 за усилване на прѣднята линия. По пѫтя си тѣ се срѣщатъ съ турскитѣ войници, които не издържатъ и повръщатъ на сѣверъ къмъ своитѣ другари. Поручикъ Даскаловъ веднага прѣминава дола, изпрѣварва турцитѣ, заема позиция и посрѣща съ силенъ огънь цѣлата турска рота, която съвмѣстно съ подпоручикъ Дремсѫзовъ повръщатъ назадъ.

Турскитѣ части, настѫпващи срѣщу тритѣ взвода на 2-а рота, успѣватъ да се приближатъ на 70—80 крачки, но сѫ били спрѣни отъ тритѣ взвода съвмѣстно съ 10-а рота отъ 23-ий полкъ. Въ това врѣме командира на 1-а рота (която е била въ подкрѣпа на 2-а) подпоручикъ Сраковъ се спуска съ викъ „ура!„ въ помощь на 2-а рота. Слѣдъ пристигането на 2-а рота подпоручикъ Минчевъ прѣминава на ножъ съ тритѣ взвода въ контръ атака, заедно съ 10-а рота отъ 23-ий полкъ, и заставятъ противника и тукъ да отстѫпи.

По на сѣверъ, срѣщу 4-а дружина отъ 23-ий полкъ, турцитѣ се приближили само на около 200 крачки отъ окопитѣ, но обстрѣлвани съ силенъ огънь тѣ сѫ били принудени да отстѫпятъ.

Въ тѣзи схватки ефрейтора на 4-а рота на 10-ия полкъ Славчо Славовъ убива двама турци, като имъ отнема конетѣ, които сѫ искали да откраднатъ, а трима редника отъ сѫщата рота: Ангелъ Георгиевъ, Господинъ Колевъ и Койчо Петровъ, при отстѫплението на турцитѣ спущатъ се напрѣдъ и въ борбата си срѣщу 20 турци успѣватъ съ огънь да повалятъ всички на земята.

Въ 6. ч. 40 м. пр. пл. 4-а батарея отъ 8-ий артилерийски полкъ открива огънь противъ неприятелската пѣхота, която бѣ настѫпила противъ 4-а дружина отъ 23-ий полкъ, между редутитѣ № № 22 и 23. Слѣдъ отстѫпването на турцитѣ, прѣслѣдва ги съ огънь до тѣхнитѣ окопи. Слѣдъ това, прѣнася огъня си по една непр. без димна полска батарея, която бѣ заела позиция на около 500 м. сѣверно отъ Малъ Тепе, стрѣляща по редутъ № 24, която застави да замълчи.

5-а батарея отъ сѫщия полкъ къмъ 6. ч. 30 м. пр. пл. открива огънь по атакующата непр. пѣхота, която се бѣ промъкнала между редутитѣ № № 21 и 22 и я прѣслѣдва до окопитѣ слѣдъ отстѫпването ѝ.

6-а батарея отъ сѫщия полкъ открива огънь въ 6 ч. 45 м. пр. пл. по една непр. батарея, която заемала позиция по срѣдата на голѣмъ квадратъ 16. ц., откѫдѣто обстрѣлва Бааларъ Сыртъ, като я заставя да замълчи. Къмъ 10 ч. 25 м. пр. пл. открива огънь по

една рота отъ 29-ий полкъ, която взема за неприятелска, понеже се била приближила около на 700 крачки до неприятелскитѣ окопи въ врѣме на контъръ атаката. Слѣдъ нѣколко изстрѣла, обаче, грѣшката се узнава и огъня се прѣкратява, безъ да причини загуби на ротата. Командира на батареята достойния и храбрия капитанъ Горановъ не е билъ прѣдупрѣденъ за увличането на въпросната рота, макаръ да е билъ свързанъ съ телефонъ и ординарецъ съ командира на полка, понеже дружинния командиръ отъ 29-ия полкъ не е прѣдупрѣдилъ своеврѣменно по-горньото началство и съсѣдитѣ си за напрѣдването на въпросната рота, командувана отъ капитанъ Райчевъ.

Въ този бой частитѣ отъ 2-ия участъкъ прѣтърпяватъ слѣднитѣ загуби: 10-ий род. полкъ има убити 1 офицеръ и 43 долни чинове, ранени 153 долни чинове и безслѣдно изчезнали 30 человѣка; 23-ий шипченски полкъ: убити 13, ранени 32 и 1 безслѣдно изчезналъ долни чинове и единъ офицеръ — подпоручикъ Близнаковъ раненъ. 2-о с. с. отдѣление отъ 3-ий артилерийски полкъ има два ранени долни чинове.

Турскитѣ загуби възлизатъ на не по-малко отъ 700 до 800 убити и ранени, между които има намѣрени и трима офицери. Плѣнени 2-ма долни чинове.

Изстрѣляни сж: отъ 23-ий полкъ 62464 патрони, 2-о отдѣление отъ 8-ий артилерийски полкъ — 628 шрапнели и 17 гранати.

Въ 3-ий участъкъ. Въ 5 ч. пр. пл. на 26-ий януарий излазътъ на турцитѣ се открива съ силна артилерийска стрѣлба, послѣдвана съ такава пѣхотна. Въ началото, нашитѣ прѣдни роти не сж отговаряли, но когато къмъ 6 ч. 30 м. пр. пл. се забѣлѣзватъ бързо настжпающи неприятелски вериги, насочени часть къмъ редутитѣ на 3-ий участъкъ, часть на съсѣдния редутъ № 21, то откриватъ огънь, а ротнитѣ и дружиннитѣ подръжки се приближаватъ и съ ножъ изтласкатъ вмъкналия се въ окопитѣ на дѣсния флангъ противникъ. 3-а рота и часть отъ 8-а рота но 29-ия полкъ, подъ началството на капитанъ *Райчевъ* и подпоручикъ *Дичевъ*, увлѣчени, прѣслѣдватъ противника по западния склонъ на долината на Кумъ-Дере, като дохаждатъ на около 700 крачки отъ неприятелскитѣ окопи, гдѣто започнали да се окопаватъ. Дружинния (2-а друж.) к-ръ капитанъ Илиевъ, макаръ и да е знаелъ за това, не е донесалъ своеврѣменно на по-горното началство. Вслѣдствие на което, въ 10 ч. 25 м. пр пл. тѣзи роти сж били обстрѣляни отъ 6-а батарея 8-ий артилейски полкъ, която ги е смѣтнала за неприятелски части. Този огънь заставлява нашитѣ роти да отстжпятъ назадъ и заематъ първоначалнитѣ си позиции.

Въ този бой само 2-а дружина, срѣщу която е било насочено нападението, пониса слѣднитѣ загуби: 19 убити и 112 ранени долни чинове. 4-а дружина има 1 убитъ и 4 ранени долни чинове. Изстрѣляно 13200 патрони.

Боя на 28 й и 29 ий януарий

Въ 6 ч. пр. пл. могилата съ червената звѣздичка — югозападно отъ с. Бююкъ Дюлюкъ се зае отъ войскитѣ на дѣсния участъкъ

отъ 1-а бригада 11-а дивизия, гдѣто сж почнали веднага да се окопаватъ. Противника оттамъ е отстжпилъ безъ да дочака удара.

Въ 10 ч. 50 м. сл. пл. въ щаба на сектора бѣше получено донесение отъ Началника на южния отдѣлъ полковникъ Дѣловъ, какво противника е нападналъ 2-а бригада 11-а дивизия на фронта между Кюшенъ и шосето Одринъ — Хавса.

Било е направено разпореждане, щото 58 пѣхотенъ полкъ, сѣверно отъ шосето, да бжде подкрѣпенъ съ бригадната подръжка, а общия резервъ — 32-ия полкъ съ артил отдѣл. отъ 6-ий артил. с. с. полкъ да тръгне за кота 58.9 и се съсрѣдоточи източно отъ този пунктъ.

За да се отвлѣче вниманието на противника, бѣше заповѣдано да се обстрѣлятъ съ артил. огънь най важнитѣ пунктове отъ неприятелската прѣдня позиция — Маслакъ — Сапунджиларъ — Ески Комлукъ — Демиръ Капу.

Обаче, скоро послѣ горнитѣ разпореждания се получи донесение отъ полковникъ Дѣловъ, че противника е билъ отблъснатъ.

Турцитѣ сж прѣдприели настжпление и срѣщу 2 ия и 3-ия участъци на сѣверния отдѣлъ, но навсѣкждѣ противника е билъ сжщо отбитъ.

Въ 2-ия участъкъ. На 27-ий януарий, слѣдъ отблъсването на противника, 10-ий родопски полкъ и 6-а батарея заематъ опрѣдѣленитѣ имъ позиции и бригадата (2-а бригада 8-а дивизия) заема окончателно новия си участъкъ. Деньтъ прѣмина тихо.

На *28-ий януарий* деньтъ прѣмина така сжщо тихо, но къмъ 10 ч. сл. пл. турцитѣ отъ прѣднитѣ си окопи настжпватъ къмъ позицията на 10-ий Родопски и 23-ий Шипчански полкове. Настжплението на противника се забѣлѣзва на врѣме и по тѣхъ се открива веднага огънь отъ прѣднитѣ части на полковетѣ. Турцитѣ така сжщо откриватъ пѣхотенъ огънь и артилерийски — отъ крѣпостната артилерия.

Къмъ 10 ч. 20 м. сл. пл. откриватъ огънь и батареитѣ отъ нашето 2-о артилерийско с. с отдѣление 8 артилерийски полкъ: 4-а и 6-а батареи прѣдъ позицията на 23-ий полкъ и дѣсния флагъ на 10-ия полкъ, а 5-а батарея — по Кумъ Дере прѣдъ позицията на лѣвия флангъ на 10-ия полкъ. Стрѣлбата продължава до 11 ч. сл. пл , когато противника бива отбитъ и отстжпва на своитѣ позиции.

Къмъ 12 ч. прѣзъ нощьта на 28 срѣщу 29 февруарий стрѣлбата съвършенно утихва отъ двѣтѣ страни, но само за малко. Къмъ 12 ч. 30 м. пр. пл. на 29-ий турцитѣ наново откриватъ пѣхотенъ и артилерийски огънь отъ своитѣ позиции. Отначало нашитѣ прѣдни части, както и полската артилерия почватъ да отговарятъ, но когато се разяснява, че турцитѣ стрѣлятъ отъ своитѣ позиции, огъня се прѣкращава.

Загуби: 10-ий Родопски полкъ: убити — 6 человѣка, ранени 105 и безслѣдно изчезнали — 2 человѣка; 23-ий Шипчански полкъ: убити, ранени 35.

Загубитѣ на противника възлизатъ вѣроятно на повече отъ 70—80 убити и ранени.

Изстрѣляни: 210 шрапнели отъ 2-о отдѣление на 8-ий артилерийски полкъ.

3-ий участъкъ. Участъка се заема отъ 29-ия полкъ, който има двѣ дружини (3-а и 4-а) въ бойна часть, и двѣ дружини отъ 54-ий полкъ въ подръжка. Къмъ 9 ч. 30 м. сл. пл. на 28-ий януарий неочаквано се открива силенъ артилерийски огънь, послѣдванъ слѣдъ малко отъ пѣхотенъ огънь и отъ двѣтѣ страни. Противника настжпва срѣщу участъка, безъ да може да се опрѣдѣли, поради тъмнината, точно съ какви сили — прѣдполага се, че срѣщу дѣснофланговата дружина е дѣйствувалъ около 1 полкъ пѣхота. Бригадния к-ръ прави разпореждание да се приближи полковата подръжка. Къмъ полунощь огъня отслабва, но къмъ 1 ч. пр. пл. на 29-ий януарий на дѣсния флангъ на участъка се зачува викъ „ура!". Това дало право на бригадния командиръ да помисли, чп противника е атакувалъ този флангъ и затова заповѣдва на командира на 1-а дружина отъ 29-ий полкъ майоръ Димитровъ съ останалата при командира на бригадата 1-а рота отъ 29-ий полкъ и съ 6 роти отъ 54-ий полкъ да тръгне по посока на вика и споредъ нуждата да подържа атакуванитѣ и влѣзе въ свръзка съ бойната часть. До пристигането на тѣзи роти противника е билъ отбитъ отъ бойната часть, съ която сжщитѣ роти влизатъ въ свръзка къмъ 4 ч. пр. пл.

Огъня съ сжщата сила продължава до разсъмване, когато ротитѣ отъ бригадната и полковата подръжка се връщатъ и заематъ своитѣ мѣста.

Загуби: ранени 2 офицери и 114 долни чинове.

Заключение.

Излазътъ, прѣдприетъ на 27-ий сутриньта отъ страна на противника, е ималъ за цѣлъ очевидно да унищожи или направи негодни нашитѣ близки обсадни батареи.

Този излазъ, направенъ съвсѣмъ неочаквано и въ моментъ, когато ставаше смѣната на частитѣ, причини нежелателни жертви, макаръ, че противника понесе по-голѣми такива. Тоя излазъ за лишенъ пжть потвърди, какво смѣняванитѣ части не трѣбва да напущатъ мѣстата си до тогава, до като на сжщитѣ мѣста не пристигнатъ новитѣ части и че въ тѣзи случаи, когато охранението е бойно, трѣбва обязателно да се изпращатъ напрѣдъ секрети и да циркулиратъ постоянно патраули. Тази именно нераздѣлна часть отъ охранението трѣбва да бжде особенно бдителна за избѣгване на изненади. Сжщия излазъ показа, че свръзката между артилерията и пѣхотата у насъ не е била тъй добрѣ организирана, или по-вѣрно ней не се е отдавало това значение, което бойния опитъ диктуваше. Това стана причина за нежелателното обстрѣлване, макаръ и безъ жертви, на часть отъ ротата на капитана Райчевъ (29 ий полкъ) отъ батареята на капитанъ Горановъ (8-ий артилерийски полкъ).

Горното прѣдизвика заповѣдь по сектора № 57, съ която се дадоха разни упжтвания по всички въпроси, касателно охраната и свръзката.

Резултатитѣ отъ това ненадѣйно турско нападение подвърждаватъ така сжщо и изказаната вече по-рано мисъль за необходимостьта отъ изнасянето прѣднитѣ постове значително прѣдъ позицията на обкржжаването, когато войскитѣ се намираха още въ периода на обложението.

На 28-ий януарий всички части въ източния секторъ заеха това изходно положение, отъ което се поведе атаката на прѣднитѣ турски позиции на 11 срѣщу 12-ий мартъ (гл. прил. №№ 5, 6 и 7).

Подготовителни дѣйствия за атаката въ периода 29-й януарий до 2-й Февруарий.

Рѣшителни приготовления за атаката на прѣднитѣ турски позиции. Мѣроприятия за подигане духа на войскитѣ.

Очаквайки, че на войскитѣ отъ сектора скоро ще бжде възложено да атакуватъ прѣднитѣ неприятелски позиции, бѣше необходимо да се дадатъ нѣкои упжтвания, за да могатъ всички началници да обмислятъ задачитѣ, които най-вѣроятно би имали да разрѣшаватъ, имайки прѣдъ видъ поставената обща задача и се взематъ всички подготвителни и възможни мѣрки за правилното насочване на колонитѣ, особенно нощно врѣме, за прѣодоляване изкуственитѣ прѣпятствия, да се дадатъ указания относително най-подхождящия способъ за атаката, относително дѣйствието на обсадната артилерия, единството въ дѣйствията на пѣхотата и артилерията и др. За тази цѣль, на 29-ий януарий се издаде слѣднята:

Тайно.

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 58

Щабъ с. Гебилеръ. 29-й януарий 1913 год.

Карта 1:20000

Вѣроятно на войскитѣ отъ повѣрения ми секторъ ще бжде възложено да атакуватъ прѣднитѣ неприятелски позиции прѣдъ източния фронтъ на фортовия поясъ. Тази атака се налага по слѣдующитѣ причини: 1) за сближение на нашата обсадна артилерия съ фортовия поясъ; 2) за по-добра защита на нашитѣ обсадни батареи; 3) за получение по близко изходно положение за атаката на фортоветѣ — крайната цѣлъ на нашата атака.

Прѣдъ видъ на горнето считамъ за нуждно да дамъ нѣкои упжтвания за бждащитѣ дѣйствия по атаката на казанитѣ позиции, като прѣдварителна ориентировка, за да могатъ началствующитѣ лица да направятъ своитѣ съображения заблаговрѣменно и да извършатъ всички прѣдварителни работи, които сж тъй необходими, за да бждатъ войскитѣ въ пълна готовность къмъ часа на атаката.

Прѣдметъ на атаката.

На войскитѣ отъ сѣверния отдѣлъ се възлага да атакуватъ прѣднитѣ позиции: Маслакъ, Малъ-Тепе Сапунджиларъ,Ески-Кумлукъ и Пачаджиларъ, като се разпрѣдели атаката имъ между бригадитѣ, а въ тия послѣднитѣ между полковетѣ. Войскитѣ отъ 1-й (сѣверния) участъкъ отъ този отдѣлъ поддържатъ атаката съ артилерийски огънь по фортовия поясъ главно противъ Айвазъ Баба и съсѣднитѣ му батареи на югъ отъ форта. Пѣхотата отъ сжщия участъкъ изпраща вериги до р. Провадийска и обстрѣлва съ своя огънь неприятелскитѣ окопи.

Войскитѣ отъ южния отдѣлъ атакуватъ прѣднитѣ позиции у Мезаръ-Тепе и Демиръ-Капу, като съ кавалерията охраняватъ лѣвия флангъ на сектора и съвмѣстно съ общия резервъ отблъсватъ неприятелския обходъ.

Общия резервъ поддържа войскитѣ отъ първата линия, дѣйствува противъ обхода на лѣвия флангъ на сектора отъ страна на противника и въ случай на излазъ на послѣдния въ юго-източна посока.

Свръзката съ артилерията.

Прѣдъ видъ близостьта до прѣднитѣ неприятелски позиции и тѣхната сравнително малка сила, било би желателно тѣ да се завзематъ нощя съ неочаквано нападение, безъ шумъ и безъ изстрѣлъ. И тамъ, гдѣто бдителностьта на противника е слаба, това трѣбва да се направи Ако, обаче, противника бодърствува и посрѣща съ силенъ пушеченъ и артилерийски огънь атаката, то за прѣдпочитане е да се произведе една енергична макаръ и кжса подготовка съ артилерията, за да го накара да се скрие въ окопитѣ и съ това да се облегчи щурма.

Тъй като въ редътъ отъ прѣдни позиции, които ни отдѣлятъ отъ фортовия поясъ, има пунктове отъ първа и втора категория, то на началника на атакующата колона да се прѣдостави да рѣши въпроса за артилерийско съдѣйствие.

Това положение изисква щото началника на атакующата колона да има възможность по желение да прѣдизвика огъня отъ помощната му група батареи.

За това рекомендувамъ на началницитѣ на отдѣлитѣ да взематъ мѣрки за слѣдующето:

1) За всѣки атакуванъ пунктъ се назначава група помощни батареи, които по заповѣдь отъ началника на атакующата колона обстрѣлватъ или не пункта на атаката.

2) Да се учреди подвижна свръзка между началника на колоната и помощната му група, при помощьта на която да се придава волята му.

Тая свръзка може да бжде телефонна или чрѣзъ редица хора отъ атакующитѣ войски до нашата позиция и отъ тамъ съ телефонъ или сигнализация до помощната група. Въ всѣки случаи тая свръзка трѣбва да бжде ефикасна, която да не дава мѣсто на никакви недоразумѣния и грѣшки.

Насочване на колонитѣ.

Правилното насочване на колонитѣ къмъ избрания за атаката обектъ въ нощно врѣме е една отъ най-главнитѣ задачи. Нѣма по просто срѣдство отъ поставяние извѣстни знаци отъ мѣсто до мѣсто по директриситѣ на атаката и колоноводачитѣ. За още по-голѣма сигурность, могатъ да бждатъ разставени и редици хора.

Частитѣ се водятъ въ строй лѣсно управляемъ тихо, а прѣдъ атаката прѣминаватъ въ сгъстени вериги.

Начина на атаката.

До подножието на атакуемата висота колоната пристига незабѣлѣзано нѣколко врѣме прѣдъ момента на атаката, слѣдъ което атакува. Ако стане нужда да се обстрѣлва височата, началника на колоната дава разпореждание.

Щомъ като огъня отъ артилерията се спрѣ и прѣнесе въ дълбочина, щурмующитѣ войски атакуватъ незабавно, прѣди да се опомни противника. Обстрѣлването на атакуемия пунктъ ще се продължава не повече отъ 10 минути съ най-бързъ огънь, за което помощната група артилерия за всѣка колона трѣбва да измѣри разстоянията до всички важни пунктове и даже да бжде пристрѣляна въ прѣдшествующитѣ на атаката дни.

Дѣйствие на полската далекобойна и гаубична артилерия.

Щомъ началника на помощната група получи разпореждание отъ началника на щурмовата колона, то незабавно открива вихровъ огънь по батареитѣ и прѣднитѣ окопи на противника въ течение на 10 минути, слѣдъ което прѣнася огъня по доловетѣ задъ упорнитѣ пунктове, които обстрѣлва съ по-рѣдъкъ огънь до второ разпореждание.

Дѣйствие на обсадната артилерия.

Часть отъ обсадната артилерия влиза въ помощнитѣ групи на атакующитѣ колони, а часть избира за обектъ батареитѣ отъ фор-

товия поясъ на съответния участъкъ и ги неутрализира, до гдѣто нашитѣ войски се устроятъ на завзетитѣ позиции, за което да се направи разпрѣдѣление отъ началника на обсадната артилерия.

Началника на всѣка атакующа колона съ началника на помощната група артилерия изработва начина и подробноститѣ, касателно дадената имъ задача.

Началницитѣ на отдѣлитѣ съвмѣстно съ Началника на обсадната артилерия въ сектора да разпрѣдѣлятъ цѣлитѣ и помощнитѣ групи между атакующитѣ колони.

Прѣодоляване на изкуственитѣ прѣпятствия.

Ако се срѣщнатъ телени мрѣжи, то прѣодоляването имъ да стане или чрѣзъ изваждание коловетѣ, ако сж слабо забити или съ ножици, ролетки или взривни вещества отъ работната колона ржководена отъ пионери.

Въ всѣки случай, частьта, прѣдъ която се би указалъ проходъ прѣзъ телената мрежа, влиза бързо и атакува отъ къмъ гърба близката батарея или укрѣпление.

Заемание завладенитѣ прѣдни неприятелски позиции.

Заемането става съ окопаване на военния гребенъ и на склоноветѣ обърнати къмъ противника. Малки застави се изпращатъ по разклоненията на гребенитѣ и заематъ краищата имъ.

Прикриване позицията на артилерията.

За обезпечаване отъ всѣкакви случайности ношѣ останалитѣ на сегашнитѣ си позици батареи, се оставятъ въ всѣки редутъ по една полурота, която и да служи за прикритие и тилна часть на атакующата колона. Въ случай на неуспѣхъ тя приема нашитѣ войски къмъ фланговетѣ си и обстрѣлва контръ-атакующитѣ.

Всички началници — отъ най-голѣмия до най-малкия — да посвѣтятъ въ всичко своитѣ подчинени, като имъ дадатъ и своитѣ морални съвѣти и упжтвания.

Между началници, подчинени и съсѣди отъ всички родове войски по фронта и въ дълбочина трѣбва да се поддържа най-тѣсна връзка, която е възможна само при най-бързо прѣдаване на важнитѣ донесения, съобщения и разпореждания, за което да се организиратъ всички видове съобщения между пѣхотата и артилерията, както и между началницитѣ, подчиненитѣ и съсѣдитѣ.

Енергичностьта и единството въ дѣйствията, изразени въ бързото и дружно изпълнение на даденитѣ добрѣ разбрани заповѣди, при най-голѣма добросъвѣстность и самоотверженость на изпълнителитѣ, гарантиратъ успѣха.

Началникъ на източния секторъ,
Генералъ майоръ Вазовъ.
Началникъ щаба,
Отъ генералния щабъ,
Майоръ Вълковъ.

По поводъ на тая заповѣдь по сектора, отъ командующий II-а армия се получи слѣднята телеграма № 3282:

„Прѣдъ видъ на това, че исканитѣ подкрѣпления за атаката на крѣпостьта скоро ще бждатъ дадени, че допълнителната обсадна артилерия днесъ почва да пристига и понеже е желателно дѣйствията да се започнатъ и продължаватъ непрѣкжснато, то не прѣдприемайте за сега дѣйствие по ваша инициатива за завладяването на прѣднитѣ позиции Обаче, ако противника прѣдприеме излазъ и го контръ атакувате, можете да използувате случая, за да ги завладѣете и обезпечите по благоприятно изходно положение.

Вслѣдствие на горната телеграма, атаката, която източния секторъ прѣдполагаше да прѣдприеме, съгласно заповѣдьта по сектора № 58 отъ 29-ний януарий, се отложи за неопрѣдѣлено врѣме — още повече, че щаба на сектора считаше, какво атаката съ изненада и добрѣ подготвена е много по за прѣдпочитане, отколкото използуването на единъ излазъ на противника за контръ атака отъ наша страна, съ цѣль да се завладѣятъ прѣднитѣ турски позиции.

Това отлагане на атаката за неопрѣдѣлено врѣме още повече налагаше необходимостьта за по-бързо изпълнение на всички подготвителни работи и дѣйствия, които рано или късно трѣбваше да се извършатъ. Трѣбваше, въобще, да се направи всичко, което можеше да увеличи бойната готовность въ сектора за прѣдстоящата атака.

Въ силата на горнитѣ съображения, на 29-ий януарий се заповѣда на началника на артилерията полковникъ Загорски (телефонограма № 2025) артилерията да се пристрѣля: 1) по проходитѣ въ телената мрѣжа прѣдъ неприятелскитѣ укрѣпления — проходи находящи се въ пунктоветѣ, дѣто телената мрѣжа се прѣсича отъ пжтищата и 2) да се пристрѣля по долинитѣ, лежащи непосрѣдствено задъ прѣднитѣ неприятелски позиции, дѣто турцитѣ биха могли да съсрѣдоточатъ значителни подръжки — вѣроятно най-вече пакъ около пжтищата, които прѣсичатъ казанитѣ долини.

Това разпореждане се направи съ цѣль да се възпрѣпятствува на противника свободно да движи подръжкитѣ си въ случай, че се прѣдприеме атака на прѣднитѣ му позиции.

Излаза на турцитѣ на 27-ий сутриньта и опита имъ на 28-ий вечерьта напомниха за лишенъ пжть нашето бездѣйствие. Въ сжщото врѣме истъкна се още веднъжъ това несгодно положение, което ние заемахме по отношение на фортовия поясъ отъ Айвасъ Баба на югъ, вслѣдствие обстоятелството, че неприятелската прѣдна позиция скриваше съ голѣмата си часть всичкото пространство задъ нея и само самъ-тамъ стърчеха надъ нея укрѣпленията отъ фортовия поясъ.

Неприятелскитѣ прѣдни позиции бѣха една маска, която турцитѣ използуваха за събиране своитѣ подръжки задъ нея, когато имаха намѣрение да прѣдприематъ нѣкой излазъ. Нашето око не можеше да проникне задъ тѣхъ. Заети отъ насъ тѣзи позиции, ние щѣхме да бждемъ много по-добрѣ ориентирани за всичко, безъ да страдаме повече отъ артилерийския огънь. Едничкото неудобство бѣше

това, че щѣхме отчасти да разкриемъ нашитѣ сили (успѣха бѣше сигуренъ) тукъ на източния секторъ, а слѣдователно и нашитѣ намѣрения, макаръ да се прѣдполагаше, че турцитѣ би могли вече да знаятъ въ кой секторъ ще се поведе главната атака. Все пакъ, ржководими само отъ това послѣдно съображение, бѣше по-правилно да се чака пристигането на подкрѣплението (бригадата, която отдавна се очакваше), за да е възможно да се поведе атаката на фортовия поясъ веднага слѣдъ падането на прѣднитѣ позиции. Но необходимостьта да се подигне духа, като се прѣдприеме атаката поне на прѣднитѣ позиции, въ успѣха на която атака нѣмаше никакво съмнѣние, съ телеграма № 2022 отъ 29-ий януарий до командующи армията се моли съгласието за атакуването на прѣднитѣ позиции на 31-й януарий или 1-ий февруарий.

Въ отговоръ на горнята телеграма се получи съ телеграма № 3242 слѣдния отговоръ отъ командующий армията: „Проекта и съображенията Ви за завладѣването прѣднитѣ позиции на противника удобрявамъ. Вземете нужднитѣ подготвителни мѣрки за това, обаче, за самото изпълнение чакайте заповѣдь".

Както се вижда отъ горѣизложеното, почти всички подготвителни мѣрки за една атака не само на прѣднитѣ позиции, но и на фортовия поясъ бѣха взети. Трѣбаше само да се получи разрѣшение за тази атака

Прѣзъ нощьта отъ 12 ч. 30 м. пр пл. на 30-ий януарий до 4 ч. 30 м пр. пл. се води артилерийска стрѣлба и отъ двѣтѣ страни на 2-й и 3-й участъци отъ сѣверния отдѣлъ, при която стрѣлба въ 10-й полкъ бѣха ранени 1 офицеръ и 12 долни чинове, а въ 23-й полкъ — 18 долни чинове.

На 31 януарий се издаде слѣднята:

ЗАПОВѢДЬ
по
ИЗТОЧНИЯ СЕКТОРЪ
№ 60

Щабъ с. Гебилеръ. 31 януари 1913 год.

Карта 1: 20000 [1]) и 126000

§ 1.

За удобство въ управлението, ясность и точность въ донесенията, съобщенията и разпорежданията, обявявамъ, че повѣрения ми секторъ е раздѣленъ на отдѣли и участъци, както слѣдва:

А. Сѣверенъ отдѣлъ отъ р. Тунджа до Пачаджиларъ — редутъ № 16 — чифл. Кюшенъ включително, който отъ своя страна се дѣли на 3 участъка: а) *първи участъкъ* — отъ р. Тунджа до р. Провадийска; б) *втори участъкъ* — отъ р. Провадийска до Сапунджиларъ — редутъ № 21 включително и в) *трети участъкъ* — отъ Сапунджиларъ — редутъ № 21, изключително, до Пачаджиларъ — редутъ № 16 — чифл. Кюшенъ включително.

Б. Юженъ отдѣлъ — отъ Пачаджиларъ — редутъ № 16 — чиф. Кюшенъ, изключително, до р. Марица, който отъ своя страна

[1]) Гл. 1: 50000.

се дѣли на два участъка. а) *първи участъкъ* — отъ Пачаджиларъ — редутъ № 16 — чифл. Кюшенъ, изключително, до шосето Одринъ—Хавса, включително и б) *втори участъкъ* — отъ послѣдното шосе, изключително, до р. Марица.

§ 2.

Въ случай на бой, болницитѣ ще останатъ разположени, а дивизионнитѣ лазарети ще откриятъ главни прѣвързочни пунктове, както слѣдва:

1) 6-а полска болница отъ 8-а дивизия — въ Ортакчи, като приема болнитѣ отъ 1-о отдѣление на 11-й дивизионенъ лазаретъ, който ще открие главенъ прѣвързоченъ пунктъ въ с. Софуларъ.

2) 2-а полска болница отъ 9-а дивизия — въ Гаджаомуръ, като приема болнитѣ отъ 3-о отдѣление на 9-й дивизионенъ лазаретъ, който ще открие главенъ прѣвързоченъ пунктъ — на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж-дере — южно отъ пжтя Демеранлия - Мусубейли.

3) Руска полска болница на санитарния отрядъ на Кауфманската община — въ Караюсуфъ, като приема болнитѣ отъ 3-о отдѣление на 8-й дивизионенъ лазаретъ, който ще открие главенъ прѣвързоченъ пунктъ — на дѣсния брѣгъ на р. Сазлж-дере — сѣверно отъ пжтя Демеранлия—Мусубейли.

4) Болницата, която ще бжде открита въ Хавса, ще приема болнитѣ отъ 2-о отдѣление на 11-й дивизионенъ лазаретъ, който ще открие главенъ прѣвързоченъ пунктъ въ дерето сѣверо-източно отъ Кота 58.9, и отъ 2-о отдѣление на 3-й дивизионенъ лазаретъ, който ще открие главенъ прѣвързоченъ пунктъ при дерето 2½ км. източно отъ Кюшенъ.

Мѣстата на дивизионнитѣ лазарети и открититѣ отъ тѣхъ главни прѣвързочни пунктове могатъ да бжатъ измѣнявани отъ началницитѣ на отдѣлитѣ въ сектора, като се съобщава за това въ щаба на сектора.

Евакуирането на раненитѣ и болнитѣ отъ болницитѣ ще става както слѣдва:

1) Отъ 6-а полска болница на 8-а дивизия, 2-а полска болница на 9-а дивизия и отъ руската болница на санитарния отрядъ на Кауфманската община ще се изпращатъ въ Лозенградъ, за която цѣль да се сформира специаленъ санитаренъ транспортъ. До формирането на послѣдния евакуирането да става въ Мустафа Паша.

2) Отъ болницата, която ще бжде открита въ Хавса, или право отъ 2-о отдѣление на 11-й дивизионенъ лазаретъ и 2-о отдѣленне на 3-й дивизионенъ лазаретъ ще се изпращатъ на станции Павлово, Узунъ-Кюпрю и Демотика.

Въ случай, че не бждатъ сформирани специални санитарни транспорти за евакуиране на раненитѣ и болнитѣ, то за сжщата цѣль да се използуватъ изпразднените кола отъ продоволственния и огнестрѣлния транспорти при отправлението имъ къмъ разходнитѣ складове за попълване

При евакуирането на раненитѣ и болнитѣ да се има прѣдъ видъ, че сж открити:

1) *I-а етапна болница* при гара Мустафа Паша, отъ 18-и ноември 1912 год.

2) *II-а етапна болница* при турскитѣ казарми източно отъ гр. Мустафа Паша, отъ 21 ноември 1912 год.

3) *Руската Бердяно-Таврическа етапна болница* въ турското училище въ гр. Мустафа Паша, отъ 23 декември 1912 год.

4) *Карантинно-етапна болница* при мостоветѣ на р. Тунджа — V полска болница отъ 2-а Тракийска дивизия; слѣдъ мобилизацията — въ гр. Хасково и Кжрджали до 30 ноември 1912 година; слѣдъ тая дата — при мостоветѣ на р. Тунджа.

5) Санитарно-наблюдателенъ и хранителенъ пунктъ—въ с. Ортакчи, отъ 8 декември 1912 г

6) Санитарно-наблюдателенъ пунктъ—въ с. Юскюдаръ, отъ 9 декември 1912 г.

7) Санитарно-наблюдателенъ пунктъ—въ с. Караачъ, отъ 6 декември 1912 г.

8) Санитарно-наблюдателенъ (карантиненъ и хранителенъ) пунктъ—въ с. Семенлий, отъ 30 ноември 1912 г.

9) Етапно-карантинна болница—въ с. Ортакчи, отъ 27 ноември 1912 година.

10) Хранителенъ пунктъ—въ Акъ Бунаръ.

Ще бждатъ открити:

Хранителни пунктове — въ Хавса и разв. Гердели.

§ 3.

Обявявамъ за свѣдение, че до сега въ повѣрения ми секторъ сж открили огънь слѣднитѣ неприятелски батареи:

УЧАСТЪКЪ	По фортовия поясъ	По прѣднята позиция
А. отъ р. Тунджа до форта Айвазъ Баба.	Полски: №№ 97, 37 а, 37 б, 37 в, 37 д, 38 а, 39 а Крѣпостни: № 38, 38 б, 39	НѢМА
Б. Отъ форта Айвазъ-баба до Кестенликъ.	Полски: №№ 40 а, 44 б. Крѣпостни: №№ 40, 44. Гаубични: № 41. Неизвѣстни: № 44 а	Полски: № 42 — кв. 11 Ж, 41, № 44 — 12. Х. 77.
В. Отъ форта Кестенликъ до Илджъ.	Гаубични: № 46	НѢМА
Г. Отъ форта Илдъзъ до Кавказъ	Полски: № 49, 51, 52 и 54. Крѣпостни: № 50, 55 и 56.	Полски: 57 а — кв. У. 15, № 57 б — кв. 19. У. 17; № 57 в—кв. 19 Ц. 27; № 57 г.—кв. 17 Х. 61; № 57 д —кв. 17. Х. 16; № 57 е— кв. 18. Ц. 35; — 57 з—кв. 17. Х. 70, 80; № 51 а—кв. 15 ф 74, 75; № 55 а—кв. 16 Х. 85, 95; № № 58 и 59 Гаубични: № 57 д — кв. 18 Ф. 17, 27. Куполни № 60

Числото на орждията въ указанитѣ по-горѣ батареи варира между 2—6. Освѣнъ това, мѣстото на сжщитѣ въ прѣднитѣ позиции може да бжде измѣнено.

Началникъ на източния секторъ,
Генералъ майоръ Вазовъ.

Началникъ щаба,
Отъ генералния щабъ,
Майоръ Вълковъ.

Въ тази заповѣдь се опрѣдѣля мѣстото на болницитѣ и главнитѣ прѣвързочни пунктове, които трѣбаше да откриятъ отдѣленията отъ дивизионнитѣ лазарети въ случай на бой. Това заблаговрѣменно разпореждание можеше да се направи прѣдъ видъ на това, че плана за атаката бѣше разработенъ, която атака щѣше да бжде разиграна по наша инициатива и слѣдователно, рано или късно по тѣзи въпроси щѣха да послѣдватъ сжщитѣ разпореждания.

Въ сжщата заповѣдь се регулира въпроса за евакуиране на болнитѣ и раненитѣ и се обявява за свѣдение на войскитѣ — кои отъ неприятелскитѣ батареи до този моментъ сж открили огънь, както отъ прѣднитѣ позиции тъй и отъ фортовия поясъ.

Понеже 15 с. м. Д30 батарея на подпоручикъ Лиловъ, разположена задъ южния край на Бааларъ Съртж бѣше твърдѣ изложена, а заедно съ това излагаше на огъня на противника твърдѣ много и пѣхотнитѣ части, които трѣбаше да бждатъ прѣдъ нея, заповѣда се на началника на артилерията полковникъ Загорски (съ телефонограма № 2059 отъ 30 януари) да се разпореди за прѣмѣстването на батареята по на сѣверъ, — напримѣръ, околэ Мусубейли, безъ да се измѣня задачата ѝ.

Прѣдъ видъ очакванитѣ важни дѣйствия, съ телефонограма № 2073 моли се разпореждането на Командующий II-а Армия, щото дружината заедно съ картечната рота отъ 32 полкъ (2-а бригада 3-а дивизия), оставени за охрана на мостоветѣ при Кулели Бургазъ да се освободятъ отъ възложената имъ отъ щаба на дѣйствующата армия задача и влѣзатъ въ състава на войскитѣ отъ сектора.

Отъ тѣзи части само картечната рота пристигна по-късно прѣдъ самата атака.

Една отъ най-важнитѣ задачи, които прѣди всичко трѣбаше да се изпълняватъ отъ всички началници, се заключаваше въ стрѣмле-

нието (като насочатъ всичкитѣ си усилия), да се подигне духа въ войскитѣ, който изглеждаше да бѫде понизенъ.

Въ щаба на сектора достигаха слухове, какво мнозина отъ началствующитѣ лица се чувствували уморени отъ войната, нѣкои сж били обзети отъ апатия, а други си позволявали да критикуватъ разпорежданията на началството и да ги не намиратъ съобразни съ тѣхнитѣ желания и настроения. Тѣ сж прѣдпочитали една безкрайна и безопасна блокада. Чувствуваше се, че въ частитѣ има едно прѣувеличено понятие за силата и значението на неприятелската крѣпостна артилерия, както и на укрѣпленията по фортовия ноясъ.

Това настроение и съзнание би било пагубно за нашата войска. Ето защо се издаде заповѣдь по сектора № 59 отъ 31 януари, въ която началника на сектора, посочвайки на неоснователностьта за едно такова настроение и малодушие, призова всички къмъ пълна готовность за новата борба и новитѣ жертви, напомни на началствующитѣ лица тѣхния свещенъ дългъ къмъ народа, когото повеждоха въ бой къмъ славни побѣди за достигане народнитѣ ни идеали, за които копнѣеше нашия народъ отъ вѣкове.

Ето дословно какъ апелира н-ка на сектора къмъ всички офицери и подофицери:

„Господа офицери и подофицери,

Възвишете духа си, подгответе се вѫтрѣшно за великото дѣло, което ни прѣдстои да извършиме, вдъхновете сърдцата си и ония на своитѣ подчинени съ свещенния огънь на любовьта къмъ отечеството, който не знае никакви спънки, никакви прѣгради.

Имайте вѣра въ разпоредбитѣ на вашето началство, което ще направи всичко, за да изпълни дълга си.

Вдъхнете въ подчиненитѣ си беззавѣтната вѣра въ успѣха на прѣдприятието, което съ Божия помощь ние ще почнемъ съ значителни сили и срѣдства и съ грамадни шансове за успѣхъ.

Подгответе себѣ си и подчиненитѣ си за това, чрѣзъ неуклонна, настойчива и енергична дѣятелность: по самоокопването на частитѣ, по устройството свързка съ тила, съ бащински и другарски отношения къмъ подчиненитѣ, съ примѣри на вашето лично безстрашие и самоотверженость и пр.“

Слѣдъ турскитѣ излази на 27, 28 и 29 й януари, началника на сектора на 30-й с м. събра всички висши началници отъ полкови командири нагорѣ при щаба на 2-а бриг. 8-а Тунджанска дивизия въ долината на Сазлж Дере, за да се запознае лично съ тѣхъ и да имъ се дадатъ инструкции по прѣдстоящитѣ дѣйствия. Тукъ къмъ 9 ч пр. пл. на събралитѣ се вече началници, началника на сектора каза една внушителна и енергична рѣчь, която цѣлѣше да убѣди всички, че рѣшението да се атакува е непоколебимо и че въ успѣха на това дѣло не може да има никакво съмнѣние. Слѣдъ това, отъ началника щаба на сектора се прочете заповѣдьта по сектора № 58 за атаката на прѣднитѣ позиции, която се прѣдполагаше да се използува и за атака на фортовия ноясъ. Поискаха се мнѣнията

на всички началници по всички въпроси и особно по способа и врѣмето за атаката.

Между другото, нѣкои гледаха съ неувѣреность въ успѣха на една атака на крѣпостьта. Като главна причина на това указваха на изнурението на частитѣ имъ, на несигурностьта на елемента, отъ който много части сж съставени (хора стари, необучени, изтощени). Обърна се, обаче, вниманието имъ, че турцитѣ въ това отношение сж много по злѣ и че нашия успѣхъ е сигуренъ.

Това събиране имаше голѣмо значение за поддигане духа прѣди всичко у всички по-висши началници. Имаше нужда, разбира се, да се работи още въ тази посока, като се употрѣбяватъ всички възможни мѣрки и срѣдства.

Горнята заповѣдь по сектора № 59 произвела силно впечатление на командующий армията съ вѣщо изложенитѣ въ нея цѣлесъобразни упжтвания. Като споменува, обаче, за това въ телефонограмата си № 3378 отъ 5-й февруари, изказва своето огорчение отъ истъкнатия въ заповѣдьта прискърбенъ фактъ за малодушието на нѣкои началствующи лица, както и за липсата на вѣра въ собственитѣ имъ сили. Командующий армията при това прѣдлага да се взематъ най-енергични мѣрки противъ тѣхъ, за да се поправятъ.

По въпроса за подчиненостьта на обсадната артилерия все още оставаше неопрѣдѣленность. Прѣдъ видъ на това, съ телефонограма № 2099 отъ 1-ий февруарий до началницитѣ на отдѣлитѣ и артилерията се поясни, че обсадната артилерия, гдѣто тя и да бѫде разположена, остава подчинена на началника на артилерията полковникъ Загорски, но винаги може да се иска нейното съдѣйствие, щомъ се прѣдставятъ достойни за нея цѣли. Полската артилерия е въ пълно подчинение на началницитѣ на отдѣлитѣ или участъцитѣ.

Щаба на сектора противъ убѣжденията си бѣ принуденъ да отстжпи отъ своито гледище по въпроса за рационалното разпрѣдѣление и подчиненостьта на обсадната артилерия въ сектора, за да се избѣгнатъ търканията между него и началника на артилерията полковника Загорски, който имаше едно двойственно подчинение, макаръ че тактическото му назначение бѣше да ржководи дѣйствията на обсадната артилерия въ източния секторъ. Въ подготвителния периодъ този въпросъ нѣмаше много голѣмо значение, макаръ че би било по-добрѣ, ако и обсадната артилерия бѣше разпрѣдѣлена по пѣхотнитѣ участъци на отдѣлитѣ, съгласно заповѣдьта по сектора № 40, за да могатъ началницитѣ на участъцитѣ (отговорящи на дивизия) въ отдѣлитѣ и тѣзи на артилерията по-близко да се запознаятъ, за благоврѣменно да устроятъ нуждната свръзка и привикнатъ по-добрѣ и бързо да се сношаватъ и разбиратъ.

Това послѣдното съображение бѣше твърдѣ важно и се подтвърди при атаката на крѣпостьта, когато и обсадната артилерия бѣше раздѣлена между участъцитѣ и подчинена на началницитѣ на послѣднитѣ.

Особено неприемливо бѣше за щаба на сектора подчинението на полскитѣ гаубични батареи непосрѣдственно на началника на

обсадната артилерия въ сектора, когато тѣ трѣбаше вече безусловно да дѣйствуватъ (по съотвѣтни цѣли), като полска артилерия, макаръ че ефекта отъ дѣйствието на полскитѣ гаубични батареи е близъкъ до този на обсадно-крѣпостната артилерия.

Безусловно, ако послѣдната притежаваше подвижностьта на полската артилерия, то нищо по-добро отъ това, щото и тя при дѣйствията си да се ржководи отъ тактиката на полската артилерия.

Мислейки, че атаката по наша инициатива не ще бжде скоро разрѣшена и прѣцѣнявайки рѣшителнитѣ резултати отъ завладяването на Сапунджиларъ и Ески Кумлукъ, съ рапортъ № 2108 се донесе до командующий II-а армия и се моли неговото разрѣшение да се атакува указания по-горѣ фронтъ, въ случай че турцитѣ направятъ новъ опитъ за излазъ срѣщу източния секторъ.

Завладяването на Сапунджиларъ и Ески Кумлукъ би улеснило заемането на Маслакъ и атаката на фортовия поясъ въ участъка Кестенликъ — Айвасъ Баба, а прѣднитѣ позиции на югъ отъ Ески Кумлукъ, анфилирани отъ тази послѣдна височина, трудно би се удържали.

За да се убѣдятъ войскитѣ, че телената мрѣжа не прѣдставлява такова сериозно прѣпятствие каквото се мисли, на 2 февруари бѣха събрани всички бригадни и полкови командири, за да присжтствуватъ на нейното разрушение съ пироксилинови заряди, както и по-рано — съ ножици.

Периода отъ 2-ий до 18-ий февруари.

Февруарскитѣ студове. Състоянието на частитѣ. — Бомбардировката на гр. Одринъ. — Мѣрки за по-ефикасно отбиване на турскитѣ излази и намаление на загубитѣ. — Използуването на телефоннитѣ съобщения. — Значението на дълбокитѣ снѣжни прѣспи. Мѣроприятия по дѣйствията на охотническитѣ команди и свръзката между пѣхотата и артилерията.

Между това, положението на войскитѣ, вслѣдствие силния и студенъ вѣтъръ, бѣше твърдѣ тежко, особно на тѣзи — въ стрѣлковитѣ окопи и близкитѣ подржки, макаръ бѣше разпоредено смѣната да става много често. Имаше много заболѣли отъ студъ долни чинове. Нуждата отъ дърва и дървени въглища бѣше извънредно голѣма. Взѣха се енергични мѣрки за доставката на дърва и въглища, като н ка на сектора, въ качеството си на Лозенградски военень губернаторъ, направи бързи разпореждания до лозенградския окр. управитель и командирова специаленъ офицеръ за приемането и прѣпращането на тѣзи материали.

Благодарение на тѣзи дърва и въглища, които пристигнаха по части, твърдѣ много се облегчи положението на войскитѣ и особно на охраняющитѣ части.

Вънъ отъ това, голѣмитѣ прѣспи, които изпълваха деретата и вдлъбнатинитѣ по склоноветѣ на терена и пжтищата, силно затрудняваха движението на всички войски, а въ много мѣста послѣдното бѣше даже невъзможно — особно за артилерията и обозитѣ.

Активни дѣйствия, вслѣдствие на това, отъ едната и другата страна бѣха почти невъзможни и нерационални. Затрудняваше се слѣдователно и доволствието на войскитѣ. За да се помогне отчасти на това зло, чрѣзъ Губернаторството бѣше разпоредено за изчистване снѣга по пжтищата отъ мѣстното население.

Положението на турцитѣ, разбира се, така сжщо не е могло да бжде по-добро. Бѣгълцитѣ даже го рисуваха много по-лошо. Безусловно, духа на противника е билъ страшно падналъ.

Всички плѣнници указваха на нетърпимата вече храна, на крайно малкото количество хлѣбъ и фуражъ и други свѣдения по инжинерната и артилерийската отбрана на крѣпостьта, за които ще се говори по-долѣ.

Бомбардировката на града, по заповѣдь отъ щаба на II армия започна да се води периодически въ опрѣдѣлени отъ сжщия щабъ часове — прѣдимно нощѣ. Скоро, обаче, се прѣдостави избора на часоветѣ да се опрѣдѣля отъ щаба на сектора

Прѣдъ видъ на лошото и неблагоприятно врѣме, което започна на 1 февруарий прѣзъ нощьта, за подлържане духа и дисциплината въ войскитѣ се издаде заповѣдь по Източния секторъ № 65 отъ 5 февруарий.

Съ тази заповѣдь се прѣдложиха за строго и точно изпълнение редъ мѣроприятия и упжтвания:

1) Смѣната на частитѣ да бжде по-често, а именно 2 пжти въ денонощието за хората между веригата и ротната подръжка, 1 пжть за смѣната между ротитѣ въ бойната часть и дружинната подръжка и 1 пжть въ 3 или 4 денонощия — между дружинитѣ въ бойната часть и полковата подръжка.

2) Дружинитѣ отъ полковата подръжка да се заематъ съ строево обучение и полезни бесѣди. Отъ врѣме на врѣме да се води точна стрѣлба по неприятелскитѣ окопи, макаръ даже и на голѣми разстояния — за упражнения.

3) Да се назначаватъ патрули и секрети до самия долъ на Кумъ Дере и провадийската рѣка, които ди не допущатъ слизането отъ тамъ на турски секрети и патрули. Да се изпращатъ къмъ противника охотнишки команди. Това не само че ще тревожи противника, но ще развие и единичната смѣлость.

4) Въ врѣме на артил. стрѣлба, войскитѣ трѣбва да се закриватъ добрѣ, освѣнъ въ случаитѣ, когато тѣ сами трѣбва да стрѣлятъ по неприятелскитѣ войски — главно пѣхотата.

5) Въ окопитѣ да се направятъ стѫпенки за възкачване на бруствера при произвеждане на контъръ атака, а прѣзъ 10—15 крачки да се строятъ навѣси безопасни отъ шрапнелни куршуми, гдѣто да се кладе огънь на войницитѣ, а тамъ гдѣто това е невъзможно въ прѣднитѣ окопи да се внася въ кофи разгорѣлъ кюмюръ.

6) Резервнитѣ окопи да бѫдатъ близко до стрѣлковитѣ и се съединяватъ съ тѣхъ съ ходове за съобщение.

7) Главно, войницитѣ да не се оставятъ въ бездѣйствие — освѣнъ за необходимата, разбира се, почивка.

Раненитѣ въ рѫцѣтѣ да не се пращатъ по-далечъ отъ полковитѣ лазарети.

Слѣдъ това се издадоха редъ заповѣди по сектора:

№ 66 отъ 5 февруарий, която даваше упѫтвания, цѣлящи запазване свръзката между пѣхотата и артилерията и бойната готовность на послѣднята.

№ 67 отъ 6 февруарий с. г., която даваше упѫтвания на частитѣ за отбиване излазитѣ на турцитѣ. Между другото, се рекомендува подпущане на противника близо до нашитѣ стрѣлкови околи, слѣдъ което да се открие по него най-дѣйствителенъ и яростенъ огънь. Тоя огънь, почти въ упоръ, воденъ съ спокойствие и самообладание, е въ състояние да спрѣ и най-рѣшителния противникъ, даже ако стрѣлбата се почне отъ 50—100 крачки. Отдѣлнитѣ стрѣлкови окопи да се свържатъ съ обща паралелъ, а назадъ да има ходове за съобщения — за усилване на огъня отъ подръжкитѣ и произвеждане на контъръ атака. Прѣслѣдването да става съ огънь, освѣнъ въ случаитѣ, когато бѫде заповѣдано — частично или общо прѣслѣдване, цѣляще заемането на неприятелската позиция.

Взеха се мѣрки така сѫщо за полържане чистотата и хигиената въ частитѣ, относително водоснабдяването, подобрѣние на землянкитѣ, развитието на фортификационнитѣ работи и касателно смѣната на частитѣ.

При това, прѣдъ видъ особнитѣ условия, въ които се намираха войскитѣ, прѣдъ видъ тѣхната малочисленость, не еднаквата имъ подготовка и други обстоятелства, смѣната на частитѣ отъ първата линия съ части отъ втората — трѣбаше да се регулира отъ Началника Щаба на сектора съ специални наредби.

За да се привикне къмъ правилното и бързо използуване на телефонитѣ и другитѣ съобщения отстрана на всички началствующи лица, а така сѫщо, за да могатъ послѣднитѣ да се държатъ въ постоянна извѣстность за положението, даже и въ най-прѣднитѣ бойни части, за напрѣдъ, независимо отъ установенитѣ до сега срочни и екстренни донесения, съ наредба № 21 се заповѣдваше да се прѣдставляватъ такива по телефона и чрѣзъ длъжностни лица, а за да не става задръжка въ прѣдаването, прѣдложи се донесенията по телефона въобще да бѫдатъ кратки и за прѣдаваното имъ да не се иска по-вече отъ 5 м. врѣме.

Забѣлѣзваше се едно неумѣние отъ непривичка въ полъзуването отъ телефоннитѣ съобщения, които иматъ тъй голѣмо

значение въ днешния бой и особено около крѣпоститѣ, дѣто тѣ прѣдставляватъ най-важнитѣ нерви за прѣдаване волята и възприемане на донесенията и могатъ да бѫдатъ използувани въ най висока степенъ. А въ сѫщность, понѣкога извѣстни свѣдения отъ прѣднитѣ части достигнаха по късно или едноврѣменно съ сѫщото донесение, изпратено съ ординарецъ. Причината трѣбаше да се дири въ лошото използуване на телефона, въ неуредбата на нѣкои възелни станции и въ прѣтрупаностьта на тѣзи послѣднитѣ съ дълги телефонограми по въпроси, които би могли да се изпратятъ по лѣтящата поща, която бѣше организирана както въ сѫщитѣ посоки, по които сѫществуваха и линиитѣ, тъй и по нѣкои други посоки.

На тѣзи обстоятелства се обърна вниманието на началствующитѣ лица.

Макаръ че врѣмето не бѣше вече тъй ясовито и снѣга бѣше почналъ вече отчасти да се топи, то все пакъ полето бѣ още покрито съ дебелъ снѣгъ, а въ долищата—натрупани дълбоки прѣспи. Кумъ Дере бѣ още непроходимо. Пѫтищата на много мѣста бѣха завѣяни съ снѣгъ, а тамъ дѣто послѣдния се бѣ стопилъ, бѣ силно разкалено.

За да се види нагледно — до колко успѣшни могатъ да бѫдатъ дѣйствията на войскитѣ при горнитѣ условия, на 13 февруари въ присѫтствието на началника на сектора и н-ка щаба се направи опитъ съ една дружина отъ 29 полкъ около Оглу Паша, като й се даде задача да атакува извѣстенъ пунктъ. Този опитъ подтвърди, че движението на пѣхотата е крайно трудно и че нормални прибѣгвания сѫ невъзможни, а за движението на артилерията по полето безъ пѫтища и дума не можеше да става. Денемъ снѣга се топеше отъ слънцето, а прѣзъ нощьта наново се смразяваше.

За горнитѣ опити се донесе въ Щаба на II-ра Армия съ телеграма № 2338.

Вслѣдствие лошото врѣме, силно затруднителното, а на мѣста невъзможно движение, и охотнишкитѣ команди бѣха прѣстанали да дѣйствуватъ, макаръ че отдавна вече бѣха организирани при всички полкове.

Трѣба да се признае, обаче, че резултатитѣ отъ тѣхнитѣ дѣйствия бѣха обикновенно твърдѣ слаби и не тѣзи, които се очакваха, макаръ че имаше случаи, въ които бѣ показана лична храбрость и голѣма самоотверженость.

Командующий II-а Армия съ телеграма № 3513 напомни за ползата отъ дѣйствията на охотнишкитѣ команди, когато тѣ, разбира се, бѫдатъ умѣло изпълнени и констатира факта, че за дѣйствието на тия охотнишки команди не се е донасяло нищо.

И наистина, до този моментъ, макаръ че съ телефонограми № 917 и 938 отъ 24 януарий до началницитѣ на отдѣлитѣ се дадоха въ сѫщия духъ упѫтвания за дѣйствията на охотнишкитѣ команди, дѣйствията на тия послѣднитѣ се ограничаваха въ появява-

нето имъ прѣдъ неприятелскитѣ постове и повръщането имъ назадъ, слѣдъ което сж биле забѣлѣзвани — обикновенно отъ 200—300 крачки. По тѣзи причини, за подобни дѣйствия не се донасяше въ щаба на Армията.

По-кжсно имаше нѣколко заслужващи възхищение дѣйствия на охотнишкитѣ команди, каквито сж напримѣръ тѣзи, за които се говори въ заповѣдьта по сектора № 83.

Мѣстото му е, да признаемъ тукъ, че началницитѣ не бѣха убѣдени въ ползата отъ рискованитѣ дѣйствия на охотнишкитѣ команди, като считаха, че положението касателно противника е достатъчно уяснено, а ползата отъ тревожението на сжщия — недостатъчна за оправдание на възможнитѣ жертви.

Въ допълнение на прѣдшедствующитѣ заповѣди, относително свръзката между пѣхотнитѣ и артилерийскитѣ части, се издадоха заповѣди № 72 и 74, въ които се указваха още нѣкои упжтвания въ това отношение. Горньото се налагаше и отъ обстоятелствата, че се забѣлѣзваше разномислие по задачитѣ и цѣлитѣ, които могатъ да се даватъ на артилерията, а така сжщо, че продължаваха да се получаватъ въ щаба на сектора, оплаквания, какво, при поискване отъ пѣхотнитѣ началници, обсадната артилерия, а често и полската артилерия, отказвали да даватъ необходимото съдѣйствие. При това, често нѣкои артилерийски началници сж отказвали да дадатъ съдѣйствие, безъ да прѣцѣнятъ по-внимателно необходимостьта отъ такова и обратно — често пѣхотнитѣ началници сж искали неоснователно съдѣйствието на обсадната артилерия, когато сжщата задача би могла да я изпълни полската артилерия, като сж изпускали изъ прѣдъ видъ колко скжпъ за нашата обсадна артилерия се явява всѣки снарядъ на обсадно крѣпостнитѣ орждия и колко е необходимо да правимъ голѣма икономия въ харченето на снарядитѣ имъ, за да ги запазимъ за атаката на фортовия поясъ.

Плана за атаката.

(Гл. приложение № 6).

До сега, дѣятелностьта въ сектора бѣ насочена главно по подготовката на войскитѣ и срѣдствата за прѣдстоящата атака на крѣпостьта.

Всички досегашни дѣйствия — наши и неприятелски — около крѣпостьта въ източния секторъ, всички свѣдения, получени чрѣзъ непосрѣдствени наблюдения, отъ бѣгълци и плѣнници, даваха основа за съставяне една по-ясна идея за силата, състава и състоянието на одринския гарнизонъ, за характера на Инжинерната и Артилерийската отбрана на крѣпостьта. Слѣдователно, имаше се вече възможность за съставянето на единъ общъ планъ за дѣйствие на войскитѣ въ източния секторъ, въ който се намираше избрания фронтъ на главната атака.

Споредъ писменния докладъ на н-къ щаба на сектора № 17 (16 февруари), съ повечето пунктове на който докладъ н-ка на сектора имаше напълно сжщото гледище, горнитѣ въпроси се излагатъ тукъ въ резюме, както слѣдва:

А. Свѣдения[1]) за противника

1. Гарнизонъ.

Можеше да се смѣта като най-вѣроятенъ слѣдния съставъ на одринския гарнизонъ:

10-а низамска дивизия — 28, 29 и 30 пѣхотни полкове по 3 дружини, 10-а стрѣлкова дружина и 10-и с. с. артилер. полкъ (6 батареи) — всичко 10 дружини и 24 орждия.

11-а низамска дивизия — 32 и 33 пѣх. полкове по 3 дружини, 11-а стрѣлкова дружина и 11-и с. с. артил. полкъ — всичко 7 дружини и 24 орждия.

4-и стрѣлковъ полкъ — отъ 4 дружини.

Гюмюрджинска редифска дивизия — отъ Гюмюрджински полкъ (3 дружини) Кушукавакски (3 дружини) — всичко 6 дружини.

Одринска редифска дивизия — отъ одрински полкъ (3 др.), Демотишки полкъ (3 дружини) — всичко 6 дружини.

Баба Ескийска редифска дивизия — отъ Баба Ескийски полкъ (3 дружини), Текиръ Дагски (3 дружини), Лозенградски (1 дружина), Галиполски (1 друж.) и Брусенски (2 друж.) полкове — всичко 12 дружини.

Пионерни части — 3 дружини.

Кавалерия — около 4—5 ескадрона.

Картечници — 18 - 20 картечници.

Крѣпостна артилерия — 50—60 орждия голѣмъ калибъръ само срѣщу източния секторъ.

Полска артилерия — само въ източния секторъ сж открили огънь около 16 батареи — 60 - 70 орждия на фортовия поясъ и около 16 батареи — 60—70 орждия на прѣднитѣ позиции. Обаче, на послѣднитѣ позиции—или батареитѣ сж се състояли отъ по 1—3 орждия или пъкъ едни и сжщи батареи (може би тѣзи отъ фортовия поясъ) сж се мѣстили въ разни мѣста. Тъй че числото на всички полски орждия въ източния секторъ се очаква да бжде около 100 орждия. Дѣйствуваха още 1—2 батареи съ 10 ½ см. орждия.

По такъвъ начинъ, въ цѣлата крѣпость очакваше се да има 20 низамски и 24 редифски дружини, 3 пионерни дружини, 4—5 ескадрона, 18—20 картечници, около 200 крѣпостни и около 200—300 полски орждия.

А само срѣщу източния секторъ постоянно по фортовия поясъ и прѣднитѣ позиции сж се намирали около: 15 дружини, 50—60

---

[1]) Резюме отъ всички до сега получени свѣдения.

крѣпостни орждия, около 100 полски орждия, 4—6 10½ с|м. орждия и 4—6 картечници.

Разбира се, че е имало и разни работни и обозни дружини, които не влизатъ въ горното число.

Всичко, могло би да се очаква около 60000 гарнизонъ, отъ който около 40 хиляди (пѣхота и артилерия), способенъ да се бори противъ обсаждающия.

Въ дѣйствителность, одринския гарнизонъ къмъ 11 мартъ 1913 г. е ималъ слѣдния съставъ:

Срѣщу източния секторъ: Баба Ескийската редифска дивизия (4 полка по 3 табора — 12 табора), 3—4 табора отъ одринската редифска дивизия, 2—3 табора отъ 10 низамска дивизия, 26 батареи (153 орждия), отъ които 15 полски батареи (90 орждия), 2 10½ с|м. полски тежки батареи (8 орждия), 4 15 с|м. Д|30 крѣпостни батареи (24 орждия), 2 12 с|м. Д|30 крѣп. батареи (19 орждия).

Тѣзи войски сж били разположени главно на фортовия поясъ, откждѣто сж били изпращани табори въ прѣдни постове за заемане прѣднитѣ турски позиции. Тъй, къмъ 11 мартъ на турскитѣ позиции — отъ Малъ Тепе до Демиръ Капу включително сж се намирали 6 табора.

Въ общъ резервъ на източния и сѣверо западния турски сектори се е намирала 10-а низамска дивизия (10 табора), отъ която на 12 ий мартъ за подържане войскитѣ въ източния секторъ сж били изпратени 7 табора

Срѣщу сѣверо-западния секторъ: отъ одринската редифска дивизия—2 полка (6 табора), 22 батареи (12 крѣпостни и 10 полски).

Срѣщу западния секторъ: 1 полкъ отъ 11-а низамска дивизия, 1 стрѣлковъ полкъ, 5 батареи (24 орждия), отъ които 1 крѣпостна (4 орждия) и 4 полски (20 орждия).

Срѣщу южния секторъ: Гюмюрджинската редифска дивизия (9 табора), 13 батареи, отъ които 5 крѣпостни и 8 полски.

Въ общъ резервъ на южния и западния турски сектори сж се намирали останалитѣ 5 6 табора отъ 11-а низамска дивизия, отъ която на 3 мартъ сутриньта е билъ изпратенъ единъ таборъ за усилване войскитѣ на южния секторъ; но този таборъ не могалъ да вземе участие, понеже Айвазъ Баба е билъ вече падналъ.

Пълниятъ ефективъ на гарнизона възлизалъ на около 50 хиляди души

2) прѣдни турски позиции.

Прѣдъ фронта на участъка отъ фортовия поясъ: Каялъкъ Табия—Айвазъ Баба противника нѣмаше прѣдни позиции, а само редъ окопи прѣдъ фортоветѣ на мѣста въ единъ ярось, на мѣста въ два и три яроса — усилваха отбраната на този естественно силенъ фронтъ, който имаше пасивенъ характеръ.

Прѣднята позиция Суфуларъ Буруну—Маслакъ—Малъ-Тепе—Сапунджиларъ — Ески-Кумлукъ —Пачаджиларъ—Мезаръ Тепе—Демиръ Капу — р. Марица бѣше различно изнесена прѣдъ главната позиция, като слѣдствие отъ дѣйствията въ изт чния секторъ на 2, 3 и 20 ноември. Нейното положение се вижда на плана 1: 50000. До тѣзи дѣйствия, освѣнъ батареитѣ 58, 59 и 60 и редута на Маслака, на този фронтъ нѣмаше никакви фортификационни постройки. Нейното усилване се започна слѣдъ горнитѣ дѣйствия Като прѣдня позиция тя се подържаше отъ крѣпостната артилерия на фортовия поясъ.

На плана 1:5000 (приложение № № 6 и 7) сж показани забѣлѣзанитѣ редути (тъй се прѣдставляваха) и линията на окопитѣ. Прѣдполагаше се, че на хребета Хелваджи Бекчели ще се срѣщне втора укрѣпена линия, прѣдъ видъ на неестественно издаденото положение на дѣснофланговия участъкъ Мезаръ Тепе—Демиръ Капу.

По хребета, непосрѣдственно източно отъ линията Маслакъ—Малъ Тепе, турцитѣ така сжщо бѣха издигнали окопи. Този хребетъ прѣдставляваше прѣденъ опоренъ пунктъ на прѣднята имъ позиция.

Прѣдъ окопитѣ източно отъ Маслака и прѣдъ Малъ Тепе бѣ забѣлѣзана телена мрѣжа на четири реда дървени колове.

Споредъ по кжсно получени свѣдения, такава телена мрѣжа е била построена около Мезаръ Тепе и Демиръ Капу, както това е показано на плана. Добри наблюдателни пунктове противника има на Кушъ Тепе, Маслака и височината съ звѣздичка между тѣхъ, на Малъ Тепе, Сапунджикларъ, височината съ звѣздичка на Ески Кумлукъ, Мезаръ Тепе и Демиръ Капу. Отъ първитѣ три пункта се открива близъкъ и далеченъ обзоръ въ сѣверна и сѣверо-източна посока, но отъ всички пунктове обзора се спира на водораздѣлната линия отчасти на Бааларъ Съртж и отъ тази на Шарапъ Йолу въ източна посока, като долината на р. Сазлж дере остава закрита за наблюдателя противникъ. Най-опасенъ наблюдателенъ пунктъ се явява Мезаръ Тепе, отъ който се наблюдава и обстрѣлва почти цѣлата долина на Мусубейлийското дере и цѣлото пространство между гребенитѣ на Бааларъ Сартж и Шарапъ-Йолу. Такъвъ наблюдателенъ пунктъ се явява и този на Ески Кумлукъ. За заемане на закрити артилерийски позиции мѣстностьта напълно благоприятствува навсѣкждѣ и естественно, че най-добри артил. позиции ще бждатъ тѣзи, които сж близко до указанитѣ по-горѣ наблюдателни пунктове. Удобни артилерийски позиции ще се намѣрятъ и по хребета Хелваджи Бекчели и Енксерджи Бекчели прѣдъ фортовата линия.

Най-важни пунктове отъ неприятелскитѣ прѣдни позиции на фронта Маслакъ—Демиръ Капу се явяватъ Маслака съ батареитѣ и редута (за който по-късно се получиха свѣдения отъ бѣгълци, че той сега е само единъ видъ затворенъ окопъ*) и не прѣдставлява нищо сериозно), Сапунджиларъ съ Ески Кумлукъ и Мезаръ Тепе съ Демиръ Капу.

---

*) Дѣйствително това се подтъвърди и слѣдъ падането на прѣднитѣ турски позиции на 12 Мартъ.

Маслака и Демиръ Капу сравнително сж най-добрѣ укрѣпени и усилени съ телени мрѣжи.

Съ падането на Маслака, ние печеляхме най-сгодни подстжпи за повеждане отъ тамъ атаката на фортовия поясъ на фронта Айвазъ Баба—Кестенликъ. Неговото падане улесняваше и заемането на Сапунджиларъ и Ески Комлукъ, владѣнието на които пъкъ правѣше затруднително положението на противника по хребетитѣ къмъ Мезаръ Тепе, Хелваджи Бекчели; а по нататъшното наше настжпване отъ тамъ въ югозападна и западна посоки можеше да поведе къмъ отрѣзване на противника, който би рискувалъ упорно да се държи на фронта Мезаръ Тепе—Демиръ Капу—Марица.

Заемането на Мезаръ Тепе и Демиръ Капу съ едно обхождане отъ югъ би било по лесно, но противника, който ще отстжпи отъ тамъ на Хелваджи Бекчели, още може упорно да се държи, ако не падне Сапунджиларъ и Ески Комлукъ.

Отъ друга страна, заемането на Маслака, поддържанъ най ефикасно отъ фортовата лини, сравнително би било най затруднително.

Ето защо, като се вземе прѣдъ видъ, че падането на Сапунджиларъ и Ески Кумлукъ не би прѣдставило такива затруднения както на Маслака и би облекчило падането на послѣдния — отъ една страна, а отъ друга — че заемането на тѣзи височини и настжплението отъ тукъ по нататъкъ води къмъ най рѣшителни резултати — отрѣзването и плѣняването на противника, южно отъ Ески Кумлукъ, трѣбва да се признае, че главния ударъ за завладѣване прѣднитѣ неприятелски позиции би трѣбало да се нанесе на Сапунджиларъ и Ески Комлукъ.

Наистина тази посока не съвпада съ посоката, по която трѣбаше да се прѣдприеме главния ударъ за овладяване на фортовия поясъ, но не е твърдѣ отдалечена отъ послѣднята и едно незначително маневриране [1]) на частитѣ отъ втора линия би прѣмахнало това неудобство.

Освѣнъ това, избиране участъка Сапунджиларъ — Ески Кумлукъ за нанасяне главния ударъ при овладѣването на прѣднитѣ позиции скриваше нашитѣ намѣрения относително избрания участъкъ, кждѣто трѣбаше да се нанесе главния ударъ при овладѣването на фортовия поясъ.

При овладѣването, обаче, на Сапунджиларъ и Ески Кумлукъ, защитницитѣ на Маслака и Малъ Тепе трѣбаше да се приковатъ на мѣстата си, като съ съсрѣдоточи по тѣхъ силенъ артилерийски огънь, добрѣ наблюдаватъ и отблъсватъ всички опити за една контъръ атака, поведена отъ тамъ.

Слѣдъ падането и затвърдяването на Сапунджиларъ и Ески Кумлукъ, задачата за овладяването на Маслакъ и Малъ тепе се улесняваше и контъръ атаката ставаше безопасна.

Споредъ получаванитѣ свѣдения, считаше се за най вѣроятно, че прѣднитѣ турски позиции обикновено се заематъ съ около 4 полка

[1]) Както дѣйствително се случи.

или около една редифска дивизия, нѣкои табори отъ охранението на която сегизъ тогизъ сж се смѣнявали и съ низамски части Полковитѣ подръжки (резервитѣ) на редифскитѣ полкове сж се намирали подъ чадъри задъ фортовия поясъ. Съ други думи, дивизията е заемала фортовия поясъ и е изпращала прѣднитѣ си постове на прѣднитѣ позиции

3. Фортовъ поясъ.

Очертанието на фортовия поясъ и положението на фортоветѣ и батареитѣ между тѣхъ ясно се вижда на плана 1:50000 (приложения № № 6 и 7)

На мѣстността, гледана отъ нашитѣ позиции, на фронта Айвасъ Баба — Кавказъ Табия най ясно се очертаватъ Аайвасъ Баба, Айджи Йолу Куру чешме, Илдъзъ Табия и Каикъ Табия. Останалитѣ фортове не тъй рѣзко се очертаватъ, но пакъ лесно се забѣлѣзватъ.

Прѣдлежащата на фортоветѣ мѣстность на Фронта Каялъкъ Табия — Айвасъ Баба е съвършенно открита и движението на неприятелски или наши войски отъ противната страна се забѣлѣзватъ съвършенно ясно. На фронта Айвасъ Баба — Кавказъ Табия и прѣзъ Каикъ Табия прѣдлежащата на фортоветѣ мѣстность се прикрива като съ завѣса отъ хребетитѣ, които се протакатъ прѣдъ цѣлата тази линия и които прѣдставляватъ прѣдня неприятелска позиция. Вслѣдствие на това, за наблюдателя, даже и отъ най удобнитѣ за насъ наблюдателни пунктове, тѣзи фортове едва се показватъ да стърчатъ надъ прѣднята неприятелска позиция.

Горньото очертание на фортоветѣ показваше, че това сж стари укрѣпления, които за да се маскиратъ би трѣбало да се понижатъ, но казематированитѣ постройки, гдѣто такива има, не сж позволили това и слѣдователно трѣбаше да се заключи, че никакви подобрѣния не сж били направени въ тѣхъ и че не могатъ да дадатъ на отбраната тази сила, каквато може да прѣдстави единъ съврѣменъ фортъ.

До този моментъ сж забѣлѣзани, да откриватъ огънь слѣднитѣ неприятелски батареи отъ фортовия поясъ:

1) На участъка отъ лъвия брѣгъ на р. Тунджа до форта Айвасъ Баба.

а) Полски: № № 37, 37-а, 37-б, 37-в, 37-д, 38-а, 38-в и 39-а.

б) Крѣпостни: № № 38, 38 б, 39.

2) На участъка отъ форта Айвасъ Баба до Кестенликъ.

а) Полски: № № 40-а, 44-б.

б) Крѣпостни дълги: № № 40, 44.

б) Гаубична № 41.

г) Неизвѣстна № 44-а.

3) Отъ форта Кестенликъ до Илдъзъ.

а) Гаубична батарея № 46.

4) Отъ форта Илдъзъ до Кавказъ.

а) Полски: № № 49, 51, 52, 54.

б) Крѣпостни дълги: № № 50, 55, 56.

в) Неизвѣстна № 57-а.

Или *всичко на фортовия поясъ сж били открити при стрѣлбата:* 16 полски батареи, 8 крѣпостни дълги и 2 обсадни гаубични батареи, т. е. около 100 полски орждия (отъ които нѣкои сж били изнесени на прѣднитѣ позиции) и около 60 крѣпостни орждия. Въ сжщность, както видѣхме по-рано е имало: 15 полски нес. с. батареи (90 оржд.), 2 батареи 10½ с/м (8 оржд.), 4 крѣпостни 15с/м. батареи (24 оржд.), 2 крѣп. 12с/м. батареи (12 оржд.) и 3 крѣпостни 15с/м. мортири (19 орждия), т. е. всичко 16 полски батареи (94 оржд.) и 9 крѣпостни батареи (55 оржд.), или всичко на източния секторъ 153 орждия, освѣнъ извѣстно количество полски и крѣпостни орждия, които би се отдѣлили отъ общия арт. резервъ — около 85 ор., отъ които 18 с. с. 10½ с/м. оржд., 18 15с/м. гаубици, 6 12 с/м. д/30 оржд и 11 полски с. с. батереи (43 оржд.).

Въобще, прѣдъ атаката, когато въ състава на войскитѣ въ източния секторъ влѣзоха и 1-а бригада 3 балк. дивизия и 3 бриг. 4-а дивизия, ние въ източния секторъ сме имали прѣвъзходство въ артилерията, и то не само численно но и въ качественно отношение.

Отъ всички получени свѣдения въ щаба на сектора можеше съ положителность да се заключи, че цѣлия фортовъ поясъ е ограденъ почти съ непрѣкжсната телена мрѣжа (Въ сжщность, както това е вече извѣстно, тя е прѣкжсната на едно протя+ение отъ 300 метра между Айвасъ Баба и Ташъ Табия). Телената мрежа, споредъ сжшитѣ свѣдения, започва на около 200 метра сѣверно отъ моста на р. Тунджа — Дертли Мустафа срѣщу инжерлика и слѣдва прѣдъ фортовата линия (50 – 100 метра) до Аайвасъ Баба, слѣдъ това завръща на югъ прѣдъ фортовата линия и около Кавказъ Табия завива почти перпендикулярно на шосето Одринъ — Хавса и прѣсича р. Тунджа около 2 км. сѣверно отъ с Босна Кьой. Сжщо такава мрѣжа се намирала и прѣдъ Каикъ Табия (въ сжщность такава мрѣжа не е имало).

Телена мрѣжа около (южно) отъ Айвасъ Баба.

Мрѣжата се е състояла отъ 6 реда колове, прѣплетени съ бодлива обикновенна тель, като разстоянието между редоветѣ и коловетѣ въ всѣки редъ е около 1½ метра. Така че общата дълбочина на мрѣжата е около 7—8 метра. Коловетѣ сж два вида — голѣми, които стърчатъ надъ земята — около 1.50—1.80 метра и малки, които стърчатъ — около 1.1 метра. Коловетѣ съ котвата си сж вкопани въ земята на дълбочина 0.30 до 0.50 метра.

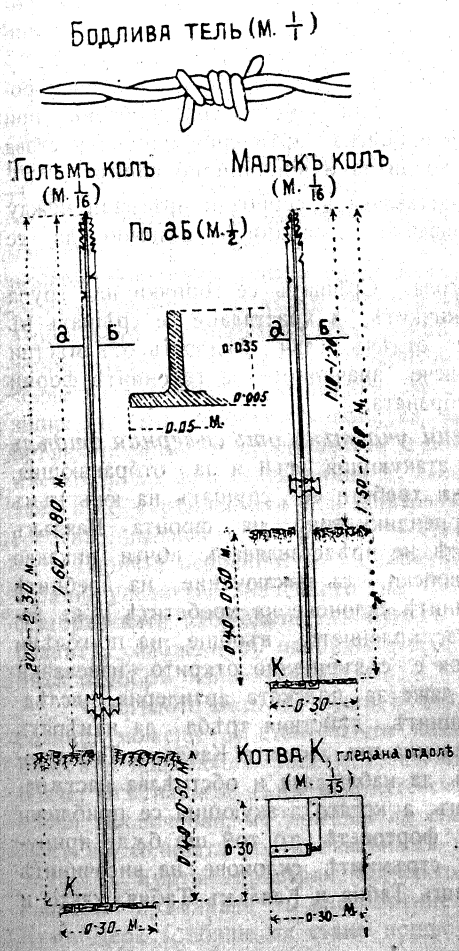

На всѣкждѣ, кждѣто минаватъ пѫтища, мрѣжата е прѣкжсната.

Не се подтвърждава сжществуването на каквито и да било фланкирующи постройки въ рововетѣ.

Прѣдполагаше се, че има фугаси по стръмния склонъ сѣверно отъ Айвасъ Баба (отдалечъ се виждаше нѣщо подобно), което прѣдложение не се оправда.

Отъ Айвасъ Баба, Ташъ Табия и Каялъкъ Табия се открива близъкъ и далеченъ обзоръ въ западна, сѣверозападна, сѣверна, сѣверо-източна, а отъ първитѣ двѣ — и въ източна посоки. Отъ всички други табии (съ изключение на Кавказъ Табия) се открива далеченъ обзоръ въ източна посока; но цѣлия източенъ склонъ на Бааларъ Сьртж, Шарпъ Йолу, отъ части Кара Баиръ и долината на Сазлж Дере сж прикрити отъ погледа.

Задъ фортовата линия удобни артилерийски позиции прѣдставляватъ хребетитѣ Дьортъ Кая, Фурунджаларъ-Сьртж и Чифте-Ешме.

Б. Свѣдения за атакующия.

1. За мѣстностьта.

Общия характеръ на мѣстностьта прѣдъ позициитѣ въ зоната на обкржжаването се вижда отъ самия планъ (приложения № 6 и 7).

Мѣстностьта е бѣдна отъ мѣстни прѣдмети, които би могли да иматъ значение при атаката на крѣпостьта, съ изключение на нѣкои малки рѣкички, които текатъ въ корита съ вертикални почти брѣгове, затрудняващи прѣминаването прѣзъ тѣхъ. Показанитѣ на плана лозя бѣха почти изкоренени.

Рѣкитѣ Марица на югъ отъ Одринъ и Тунджа на сѣверъ отъ сжщия — отдѣлятъ Източния секторъ отъ южния и сѣверозападния сектори. Свойствата на тия рѣки сж извѣстни. За прѣминаването прѣзъ тѣхъ бѣха построени мостове: на р. Тунджа — при Етапъ-Кьой а по-късно — и при Ениси Кьой за всички родове войски, а на р. Марица — единъ мостъ на понтони при Умурбей за пѣхота, кавалерия и полска артилерия и една мостова пжтека — мостче за пѣхота по двама и конници по единъ.

Въобще, тѣзи рѣки прѣдставляватъ сериозни прѣгради между съсѣднитѣ сектори, затруднявайки послѣднитѣ взаимно да се поддържатъ.

Мѣстностьта въобще е гола. Срѣщатъ се горички или група дървета самъ-тамъ покрай рѣкичкитѣ, а храсталаци се срѣщатъ въ първия участъкъ на сѣверния отдѣлъ. Тази бѣдность отъ мѣстни прѣдмети увеличава още по-вече значението на терениитѣ форми както за атаката тъй и за отбраната.

Въ това отношение *първия участъкъ отъ сѣверния отдѣлъ* се явява несгоденъ както за атакующия тъй и за отбраняющия. Вслѣдствие на това, че всички хребети се спущатъ на югъ къмъ Провадийската рѣка почти перпендикулярно на фронта Каялъкъ Табия — Айвасъ Баба, то тѣ не прѣдставляватъ почти никакво укритие за настжпающитѣ войски, съ изключение на дребнитѣ гънки въ западнитѣ или източнитѣ склонове на хребетитѣ и въ деретата между послѣднитѣ. Настжплението, въобще, на по-голѣми части тукъ и воденето на боя е съвършенно открито, начевайки отъ най-дѣйствителния огънь даже за полската артилерия, вслѣдствие на това лопатата и нощнитѣ дѣйствия трѣба да намѣрятъ най-голѣмо приложение. Противника отъ линията Каялъкъ Табия — Айвасъ Баба има възможность да наблюдава и обстрѣлва настжпающия противникъ като на дланъ, а когато атакующия се приближи на 500 метра до линията на фортоветѣ, то той ще бжде принуденъ да се катери по твърдѣ стръмнитѣ склонове на височинитѣ съ фортоветѣ Айвасъ Баба, Ташъ Табия и Каялъкъ Табия, както и къмъ групата Маслакъ.

Отъ друга страна, по сжщитѣ причини отбраняющия нѣма възможность да се изнесе на прѣдни позиции, а се е ограничилъ съ организиране на яростна отбрана изъ окопи по казанитѣ погорѣ склонове, които се спущатъ къмъ провадийската рѣка.

Удобни и безопасни наблюдателни пунктове въ първия участъкъ на сѣверния отдѣлъ има твърдѣ малко. Най-удобни сж: височината съ червената звѣздичка въ лозята сѣверно отъ с. Биюкъ Дюлюкъ и върха Босъ Тепе. Но и отъ тѣзи пунктове, лежащи

сравнително по-низко, погледа се спира въ линията на фортоветѣ и хребета съ укрѣплението Маслакъ.

Въобще, мѣстностьта въ първия участъкъ отъ сѣверния отдѣлъ срѣщу фронта р. Тунджа — Каялъкъ Табия — Ташъ Табия - Айвасъ Баба, макаръ че е лесно проходима навсѣкждѣ, е най-несгодния за настжпление участъкъ. По сжщитѣ причини и излазъ отъ крѣпостьта въ сѣверна посока е така сжщо несгоденъ за противника, още по вече че съ изиграване дѣсния му флангъ, той може да бжде притиснатъ къмъ р. Тунджа.

Далечния обзоръ и обстрѣлъ, който се открива отъ фортовата линия въ сѣверна посока въ този участъкъ, затруднява разполагането на обсаднитѣ батареи по-близко отъ това положение, което тѣ заемаха отъ самото начало до послѣдния моментъ.

Въ втория и третия участъци на сѣверния отдѣлъ мѣстностьта прѣдставлява редъ паралелни на фронта хребети съ незначително командуване единъ надъ другъ, раздѣлени отъ дерета съ стръмни брѣгове, които сринати намаляватъ значението на тѣзи дерета като прѣпятствие. Напротивъ, тѣзи дерета прѣдставляватъ добро макаръ и врѣменно прикритие за настжпающия. Съ изключение на височината съ редутъ № 24, неприятелската прѣдня позиция въ тѣзи участъци командува, макаръ и незначително, нашата прѣдня позиция и прѣдставлява една завѣса, задъ която цѣлата мѣстность до фортовата линия е закрита отъ нашитѣ погледи. Издаватъ се укрѣпленията отъ фортовия поясъ и то не всички, надъ гребена Маслакъ — Малъ Тепе — Сапунджиларъ —Ески Кумлукъ.

Горнята особенность на терениитѣ форми, заети отъ двѣтѣ страни, увеличава значението на Синчу Тепе (въ сѣверо-западния секторъ) като наблюдателенъ пунктъ и това на балонитѣ и аеропланитѣ, снабдени съ панорамографи, макаръ че еднитѣ и другитѣ бѣха недобрѣ използувани.

Съсрѣдоточието на нашитѣ войски задъ фронта на прѣдната позиция можеше да стане почти незабѣлѣзано — стига само да се избегатъ подходящи подстжпи, каквито има много. Настжпването, обаче, отъ нашата къмъ неприятелската прѣдна позиция, съ много малки изключения, не можеше да стане незабѣлѣзано до Кумъ Дере. Тукъ въ долината почти навсѣкждѣ нашитѣ войски щѣха да попаднатъ въ мъртво пространство, както това е и за турскитѣ войски, които би прѣминали въ настжпление. Ето защо, настжплението до Кумъ Дере трѣбаше да стане нощно врѣме или въ мъгла, отгдѣто да се поведе атаката на разсъмване или въ добра лунна полунощь, което твърдѣ много би помогнало за изненадата и за намаляване загубитѣ. А за да не бждемъ изненадани, налагаше се изпращането на секрети, поне нощно врѣме, въ Кумъ Дере. Това имаше значение и за избора на способа и врѣмето за атаката на прѣдната неприятелска позиция, за което ще се говори по-долѣ.

Най удобни наблюдателни пунктове въ тѣзи участъци сж тѣзи на Кара Юсуфъ тепе, върховетѣ съ редути №№ 20, 24, 22, 21, 17, и 16.

Въ южния отдѣлъ мѣстностьта има сжщия характеръ както въ втория и третия участъци на сѣверния отдѣлъ. До редутъ № 11 нашата и неприятелска позиции почти не командуватъ една друга, но южно отъ този редутъ нашата позиция на Кара Баиръ командува всичката прѣдлежаща мѣстность южно отъ шосето Одринъ — Хавса чакъ до Одринъ, а така сжщо и южнитѣ склонове на Демиръ Капу, Хелваджи Бекчели, Кавказъ и Каика. Настжпването наше и неприятелско въ тази посока би било съвършенно открито, освѣнъ тамъ дѣто има горички.

Всички мѣста, дѣто сж построени редути, като се почне отъ № 16 и се сверши съ № 8 прѣдставляватъ добри наблюдателни пунктове.

Всичкитѣ наши прѣдни позиции сж усилени съ редути отъ типа показанъ на приложения тукъ чертежъ:

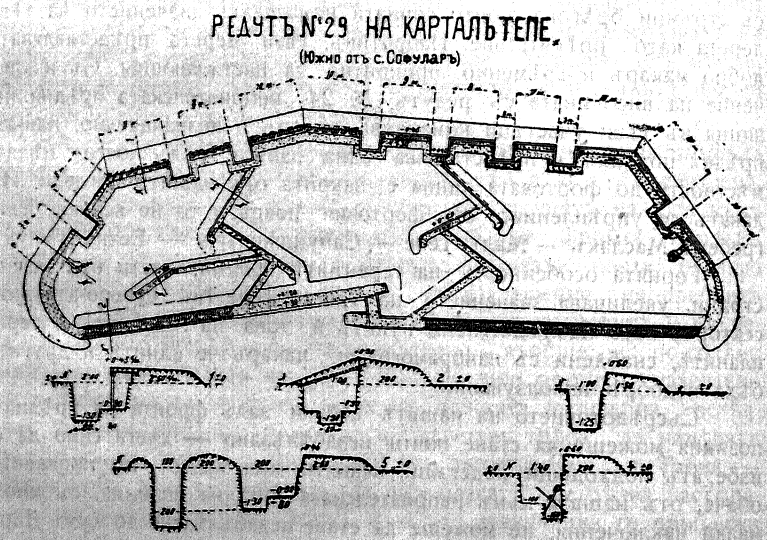

По сжщитѣ причини, по които ни се наложи, щото охранението ни да бжде бойно или недостатъчно изнесено напрѣдъ, и стрѣлковитѣ окопи най-често сж издигнати на линията на редутитѣ. Само въ извѣстни участъци, както и окопитѣ за постоветѣ, сж изнесени напрѣдъ, намирайки се въ огнена връзка съ редутитѣ. Прѣдъ нѣкои редути има искуствени прѣпятствия, но недостатъчно сериозни. Задъ стрѣлковитѣ окопи сж построени резервни окопи, които въ нѣкои мѣста сж съединени съ първитѣ чрѣзъ ходове за съобщения.

За резервитѣ сж построени землянки, но недостатъчни — по липса на дървенъ материалъ

Мѣстностьта, въ цѣлия секторъ, съ изключение на деретата и блатиститѣ мѣста по течението на Марица и Тунджа, не прѣдставлява затруднение за движението на всички родове войски, освѣнъ слѣдъ продължителни дъждове и слѣдъ таянето на дълбокитѣ снѣгове.

2. За силитѣ.

За силата и състава на войскитѣ прѣдъ момента на атаката се говори по-долѣ.

В. Най сгодния и рѣшителенъ способъ за атаката на прѣднитѣ позиции на противника.

Гдѣ трѣба да бжде насоченъ главния ударъ.

При описанието, направено по-горѣ, на прѣднитѣ наши и турски позиции и подстжпитѣ, които водятъ къмъ послѣднитѣ, се указаха мотивитѣ, които налагатъ, щото главния ударъ да се нанесе на Сапунджиларъ иЕски Кумлукъ, овладяването на които е най-лесно, води къмъ най рѣшителни резултати и скрива нашия плаиъ за главната атака на фортовия поясъ.

Произвеждане на атаката.

Твърдѣ е важенъ въпроса за начина, по който трѣба да се произведе атаката — дали да се приеме способа *ненадѣйно нападение*, което около крѣпостьта е възможно само въ нощно или мъгляво врѣме, или тя да се прѣдшествува съ най енергична и продължителна *артилерийска подготовка*, или най сетнѣ да се прѣдшествува съ нѣколко минути ураганенъ огънь, който само да увеличи ненадѣйностьта, като произведе внезапенъ мораленъ ефектъ.

Споредъ донесенията на частитѣ за дѣйствията на охотнишкитѣ команди, трѣбваше да се дойде до заключение, че обикновенно, колкото турското охранение и да е слабо нощно врѣме, все пакъ приближаването на охотнишкитѣ команди е било разкривано отъ противника на разстояние 200—300 крачки. Това показваше, че пълната изненада съ малки части е невъзможна, но по отношение дѣйствието на голѣми части, прѣдварително съсрѣдоточени незабѣлѣзано (напълно възможно нощно врѣме) въ Кумъ Дере, сжщата изненада трѣбаше да се счита за твърдѣ голѣма. Необходими бѣха, обаче, добра организация и подготовка въ настжпването на колонитѣ, което липсваше въ по-раншнитѣ дѣйствия, и вслѣдствие на което у началницитѣ бѣше се втълпило мисъльта, че нощнитѣ дѣйствия не могатъ да бждатъ тъй успѣшни. Сжщото това обстоятелство ги караше да вѣрватъ, че само дългата артилерийска подготовка може да гарантира успѣха и накара нашия войникъ да върви напрѣдъ.

Такава артилерийска подготовка, колкото е наложителна при една дневна правилно водена атака, толкова е неумѣстна при нена-

дѣйнитѣ нападения, понеже изключава, разбира се, всѣкаква изненада, макаръ че дава куражъ на войника да настѫпва напрѣдъ.

Атаката безъ изненада би дала много по-голѣми жертви, отъ колкото при ненадѣйно нападение нощно врѣме — прѣдъ разсъмване или въ лунна нощь. Необходимо е, обаче, както се каза по-горѣ, добра организация — прѣдварително изучаване и означаване подстѫпитѣ, обмислена организация на колонитѣ, връзката между тѣхъ и съ тила, много по внимателни разпореждания отъ началницитѣ и ***безукоризнено изпълнение*** отъ изпълнителитѣ. Безъ това, разбира се, че нощнитѣ дѣйствия, ако не повлекатъ къмъ катастрофа, то не могатъ да дадатъ ***рѣшителни*** резултати.

Трѣба да се забѣлѣжи още, че ако има артилерийска подготовка, то тя трѣба да бѫде продължителна и прѣдварителна, паралелна и пълна, т. е. дѣйствително да облекчи настѫпването на нашитѣ войски.

Безусловно, че е за прѣдпочитане ненадѣйното добрѣ организирано нападение. Но за да се усили още по-вече ефекта отъ изненадата, би било твърдѣ полезно, ако слѣдъ незабѣлѣзаното спущане на колонитѣ въ Кумъ Дере и възкачването имъ по прѣдлежащитѣ склонове на неприятелската позиция, които още не се виждатъ отъ противника (мъртви пространства), да послѣдва единъ ураганенъ огънь*) около 5—10 минути отъ всичката артилерия по неприятелскитѣ окопи и укрѣпления. Слѣдъ това, пѣхотата настѫпва бързо и на ножъ заема прѣднитѣ позиции на противника. Щомъ се почне послѣдното движение на нашитѣ части, артилерията веднага прѣнася огъня въ тила на неприятелскитѣ прѣдни позиции, като постепенно увеличава мѣрника въ далечина чакъ до фортовата линия, слѣдъ което обсадната артилерия се ангажирва съ крѣпостната артилерия за нейтрализиране нейното дѣйствие.

Свръзката, разбира се, между пѣхотата и артилерията трѣба да бѫде пълна: запознаване съ положението, съ задачитѣ, телефонитѣ, свръзката съ хора, съ добрѣ регулирани часовници, сигнални бомбички, фенери и др.

Кога да се атакува.

Приближаването къмъ позицията на противника — особено спущането въ Кумъ Дере, трѣбаше да стане обязателно нощно врѣме и при това въ безлуннитѣ часове Самия ударъ да се произведе на разсъмване, или съ настѫпване на луннитѣ часове.

---

*) Съ други думи, на този кратковрѣмененъ артил. огънь трѣбаше да се гледа не като на подготовка, а като на изненада съ огънь.

Тъй щото, въ Щаба на сектора на този ураганенъ 5—10 минутенъ артилерийски огънь, когато пѣхотнитѣ части достигнатъ 300—400 крачки до противника, се е гледало като на допълнение или усилване на изненадата съ ножъ. Щаба на сектора всѣкога е считалъ ненадѣйното нападение за най-подходящъ способъ при атаката на прѣднитѣ позиции и лежи въ основата на ржководния планъ за дѣйствията на войскитѣ въ Източния секторъ.

Ударътъ на разсъмване има това прѣдимство прѣдъ удара порано — въ луннитѣ часове, че може рѣшително да се дѣйствува и прѣслѣдва по петитѣ на отстѫпающия противникъ и заеме най-важния участъкъ отъ фортовата линия. Отъ друга страна, атаката въ лунни часове прѣзъ нощьта имаше това прѣдимство, че частитѣ щѣха да иматъ възможность да се окопаятъ безнаказано до разсъмване. Слѣдователно ако не се прѣдвижда напрѣдване и прѣслѣдване по петитѣ на противника, който е отстѫпилъ отъ прѣднитѣ си позиции, за прѣдпочитане бѣ удара да се произведе въ луннитѣ часове. Ако ли не, то трѣбаше да се прѣдпочете произвеждане атаката на разсъмване.

Трѣбаше ли да се прѣслѣдва по петитѣ слѣдъ заемането на прѣднята позиция

Трѣбва ли да се прѣслѣдва по петитѣ слѣдъ заемането на прѣднята позиция? — това е единъ въпросъ, който най-много може да озадачи началника. Дали у войскитѣ ще се намѣри достатъчно още енергия да настѫпятъ напрѣдъ и прѣслѣдватъ по петитѣ при дѣйствията подъ крѣпостьта, слѣдъ заемането на прѣднитѣ позиции, колкото и лесно да бѫдатъ заети тѣ? Нашия войникъ, ако обстановката позволява, е способенъ на това, но за общия успѣхъ има други прѣчки Прѣди всичко, не трѣба да се изпуска изъ прѣдъ видъ, че веднага слѣдъ заемането на прѣднята позиция трѣба да се настѫпи къмъ фортовата линия по мѣстность съвсѣмъ непозната и никога не видена даже отдалечъ — отъ прѣднитѣ ни позиции. А настѫпването би трѣбало да стане много бързо, за да се осѫществи идеята за заемане на фортовата линия на плещитѣ на противника На непозната мѣстность съ разтроени части не би могло да се настѫпи тъй енергично и въ редъ необходимъ за щурма на фортовия поясъ. Отъ друга страна, обаче, непрѣкѫснатата телена мрѣжа би задържала отстѫпването на противника и вѣроятностьта — за втурване на плещитѣ му въ фортовия поясъ — става доста голѣма, особенно, ако той заеме прѣднитѣ си позиции съ повече сили и ако ги достатъчно упорно защищава. Въ този случай, трѣба да се прѣслѣдва по петитѣ Частитѣ, слѣдователно, при атаката на прѣднитѣ позиции трѣбаше да бѫдатъ организирани и насочени по начинъ, щото да бѫдатъ способни, въ случай на нужда да прѣодолѣятъ телената мрѣжа и атакуватъ фортоветѣ и междинитѣ, т. е. въ състава си да иматъ работни команди съ всички необходими принадлежности. Съ други думи, при атаката на прѣднитѣ позиции, бойния редъ трѣба да съдържа всички елементи на тъй наречените щурмуващи колони.

Щурмуващи колони.

Идеята за състава на щурмуващитѣ колони е прѣкрасна, но за осѫществяването ѝ не е необходимо да има особенна класификация на бойния редъ, която затруднява и смущава войсковитѣ

части, които не сж привикнали къмъ такива разчленения на бойния редъ. Отъ това нѣма и нужда. Достатъчно е само, ако въ състава на всйскитѣ които иматъ да атакуватъ извѣстно укрѣпление и междина се включатъ тѣзи инженерни и работни войски, които ще правятъ проходи въ искуственнитѣ прѣпятствия, а така сжщо, като се включи въ състава на колоната, освѣнъ лека полска артилерия, още и извѣстно количество тежка полска артилерия (гаубици), прѣдъ видъ особенноститѣ на крѣпостната война.

Самия боенъ редъ (щурмующата колона), вмѣсто да се дѣли на ешелони съ особенни наименования, достатъчно е, ако въ състава на всѣка рота отъ дружината въ бойна часть се назначи и работна команда за отваряне проходи въ искуственнитѣ прѣпятствия прѣдъ укрѣпленията, а въ бойна часть на полка се назначаватъ толкова дружини, отъ дружинитѣ — толкова роти и отъ всѣка рота въ верига толкова взвода, щото веригитѣ по силата и състава си да съотвѣтствуватъ на I ешелонъ, ротнитѣ подръжки на II ешелонъ, а дружиннитѣ подръжки на III ешелонъ отъ „шурмующитѣ колони“. Съ други думи, съвършенно достатъчно е, ако въ първа линия се насочатъ толкова роти колкото прохода трѣба да се направятъ въ телената мрѣжа и че въ състава на бойната часть на всѣка рота се включи и работна команда. Друго всичко би могло да остане както и въ полския бой.

При това разчленение, безъ да се нарушава терминологията при обикновеннитѣ дѣйствия на частитѣ, напълно се спазва и духа за употрѣблението на различнитѣ ешелони въ „шурмующитѣ колони“.

Забѣлѣжка. Прѣдъ видъ на горнитѣ мотиви, макаръ че бѣше издадена *„Инструкция за щурма на укрѣпленията“*, която прѣдвиждаше шурмующитѣ колони да се дѣлятъ на ешелони и пр., въ дѣйствителность, прѣдъ самата атака се прѣпоржча на началницитѣ да се придържатъ къмъ по-горѣ изложенитѣ упжтвания.

Съдѣйствието на обсадната артилерия при атаката на прѣднитѣ позиции и на фортовия поясъ.

Съдѣйствието на обсадната артилерия при атаката на прѣднитѣ позиции трѣбаше да се състои главно въ неутрализиране на непиятелскитѣ батареи отъ фортовата линия и особенно тѣзи отъ тѣхъ, които повече или по малко анфилиратъ непиятелскитѣ прѣдни позиции по хребетитѣ: Кушъ Тепе, Маслакъ, Малъ Тепе, Сапунджиларъ,Ески Кумлукъ, Мезаръ Тепе и Демиръ Капу. Най безврѣдни трѣбаше да се направятъ тия батареи, които можаха да се съсрѣдоточатъ огъня си по Сапунджиларъ,Ески Кумлукъ и Хелваджи Бекчели, а тѣзи батареи бѣха отъ Кестенлика до Кавказъ Табия — още повече че батареитѣ сѣверно отъ Кестенлика щѣха да бждатъ чеутрализирани отъ нашитѣ батареи въ първия участъкъ на сѣверния отдѣлъ.

Имайки прѣдъ видъ плана за бждащитѣ дѣйствия за овладяване фортовия поясъ, то трѣбаше часть отъ батареитѣ отъ втория участъкъ да иматъ възможность да анфилиратъ фортовата линия Аайвазъ Баба — Ташъ Табия.

Съдѣйствието на обсадната артилерия при атаката на фортовия поясъ се вижда отъ заповѣдьта по сектора № 40, но полскитѣ 12с м. гаубични батареи трѣбаше да се включатъ въ състава на атакующитѣ колони.

Г. Гдѣ трѣба да се води главната атака на фортовия поясъ въ сектора.

Главната атака би могла да се насочи: 1) или на участъка Айвасъ Баба — Кестенликъ 2) или на участъка Кестенликъ — Илдзъ 3) или на участъка Топъ Йолу — Кавказъ Табия. Въ *първия случай* имаше най добри подстжпи и успѣшната атака би повлекла падането и на фронта Айвасъ Баба — Каялъкъ Табия, като се поставяме въ сгодно положение и относително втората отбранителна зона на противника задъ фортовия поясъ. И слѣдователно, безъ да раздѣляме усилията си, бихме могли да поведемъ понататъшната атака при много сгодни условия. Въ *втория случай* подстжпитѣ не сж тъй удобни, и слѣдъ успѣшната даже атака противника би ималъ пространство и слѣдователно, възможность да се държи упорно на втора отбранителна зона Каикъ Табия—Табия XVIII—Айвасъ Баба, безъ да напуща фронта Айвасъ Баба — Каялъкъ Табия. Това би ни заставило да атакуваме една нова укрѣпена линия, като прѣдизвика даже отчасти да раздѣлимъ усилията си. Въ *третия случай* подстжпитѣ сж несгодни, пакъ би срѣщнали сжщата силна отбранителна зона и най важно — съ съсрѣдоточението на силитѣ ни въ този участъкъ, нашия центъръ би билъ отслабенъ и една контъръ-атака въ центъра би могла да има успѣхъ—да се пробие нашето разположение, като постави нѣкои отъ нашитѣ войски въ твърдѣ несгодно положение, съ което може да се осуети успѣха.

По такъвъ начинъ, въ първия случай атаката е бавна, но сигурна въ успѣха, въ втория—несигурна и опасна за раздѣление на нашитѣ сили и въ третия—атаката е най рѣшителна, но сравнително и най опасна за насъ.

Самата атака трѣбаше да се води по способа, изложенъ погорѣ за атаката на прѣднитѣ позиции.

Д. Свръзката на пѣхотата съ артилерията и на прѣднитѣ бойни части съ подръжкитѣ и съсѣдитѣ.

На въпроса за свръзката бѣ обърнато най голѣмо внимание. Телефоннитѣ съобщения, разбира се, отъ тила до два километра до веригитѣ (до дружиннитѣ подръжки) сж най доброто срѣдство всѣкога, а въ бойната часть на дружината — денемъ — най-добра свръзка е редицата хора на закрита мѣстность и флаговетѣ — на открита мѣстность. Нощно врѣме, най доброто срѣдство сж пакъ редицата хора съ потайни фенери и сигнализиране съ фенери.

Разбира се, че и задъ дружиннитѣ поддръжки не трѣба да се надѣваме само на телефонната връзка и независимо отъ нея

трѣба да сѫществуватъ и други връзки — лѣтяща конна поща, ординарци и др.

За по бързо сношение на частитѣ, въ случай че телефонитѣ не дѣйствуватъ трѣбаше да се употрѣбяватъ сигнали съ флагове денемъ и съ фенери нощемъ. За прѣдстоящитѣ дѣйствия, понеже нѣмаше врѣме, кога да се усвоятъ отъ частитѣ повече знакове, всички войски се задължиха да употрѣбяватъ само най необходимитѣ знакове, съгласно наредбата по сектора № 22.

Докладитѣ на началницитѣ на отдѣлитѣ и на обсадната артилерия.

Съ заповѣдь по сектора № 72 и телефонограма № 2357 бѣше прѣдложено на началницитѣ на отдѣлитѣ и артилерията да прѣдставятъ своитѣ съображения по употрѣблението на артилерията и поддържане свръзката при атаката на прѣднитѣ турски позиции отъ повѣренитѣ имъ войски на указанитѣ съ заповѣдь по сектора № 58 фронтове.

Съ горнята мѣрка се цѣлѣше, щото всички началници, обмисляйки заблаговрѣменно (което при дадената обстановка бѣше напълно възможно и опита подтвърди това) прѣдстоящитѣ свои дѣйствия, щѣха да се натъкнатъ на редъ твърдѣ важни въпроси, които можаха да имать разни рѣшения, а трѣбаше да се достигне единомислие, което се и достигна отпослѣ съ редъ събирания, както на началницитѣ тъй и на тѣхнитѣ енергични началници на щабове

Горнитѣ началници прѣдставиха своитѣ съображения за атаката на прѣднитѣ позиции на указанитѣ имъ съ заповѣдъ № 58 участъци къмъ 18-ий и 19-ий февруарий.

По повечето въпроси мнѣнията бѣха съгласни съ това на н-ка на сектора и н-ка щаба. Но имаше различни схващания—напримѣръ:

1. *По въпроса кога да бѫде произведена атаката?*

Н-ка на сѣверния отдѣлъ считаше атаката съ значителни сили нощно врѣме за една много трудна задача. За доказателство, указваше на опита отъ миналитѣ нощни дѣйствия; но не трѣбаше да се забравя, че тѣ се извършваха безъ никакъвъ общъ планъ и безъ никаква подготовка. А когато се говори за нощни дѣйствия подъ крѣпостьта, то не трѣба да се разбира, че всички фази на настжплението или боя трѣба да се развиватъ въ тъмна нощь. Послѣднята, рѣшителната фаза, когато именно частитѣ дохождатъ въ безпорядъкъ, безусловно трѣба да се развие на разсъмване или въ лунна нощь, когато хората могатъ още да се виждатъ до 300—400 крачки.

Началника на южния отдѣлъ прѣдпочита атаката на разсъмване.

2. *Трѣба ли да се подготви атаката съ артилерийски огънь?*

Н-ка на южния отдѣлъ е на мнѣние, че веднажъ се прѣдприеме атаката съ ненадѣйно нападение, никаква подготовка не трѣба да има, като подъ „подготовка“ разбира даже и тази 10 минутна вихрова артилерийска стрѣлба (това обаче не е подготовка съ огънь), която щѣше да служи сигналъ за удара и като неочаквано нападение съ огънь за произвеждане силенъ мораленъ ефектъ надъ нашия противникъ, на който артилерийския огънь произвежда силно впечатление.

3. *По въпроса за придружающитѣ батареи.*

Н-ка на сѣверния отдѣлъ е противъ заблаговрѣменното назначаване на батареи къмъ полковетѣ като придружающи, изхождайки отъ принципа за *масирането на артилерийския огънь*, за запазването на който не е желателно батареитѣ да се дѣлятъ отъ отдѣлението си. На това твърдѣние може да се възрази въ случая слѣдното:

Рѣшено е да се атакува ненадѣйно и даже на разсъмване, т. е. безъ артилерийска подготовка. Въпроса за масиране на огъня, слѣдователно пада, понеже полската артилерия нѣмаше да има подходящи цѣли — щѣше да бѫде на досегашнитѣ си позиции твърдѣ много отдалечена задъ пѣхотата, която бързо ще да е заела прѣднитѣ неприятелски позиции, задъ които нищо не се вижда. А воденето на огъня по твърдѣ подвижни цѣли, съ помощьта на излѣзлитѣ твърдѣ много напрѣдъ артил. наблюдатели (едва ли тѣ ще бѫдатъ свързани съ телефони) би било твърдѣ проблематично. Въобще, пѣхотата би се лишила отъ подръжката на артилерията въ най-важния моментъ, макаръ че до този моментъ (при ненадѣйното нападение нощe) сѫщата почти би бездѣйствувала.

Разбира се, че движението на придружающитѣ батареи би трѣбало да стане съвършенно незабѣлѣзано отъ противника, като се вематъ съотвѣтни за това мѣрки.

4. *По употрѣблението на обсадната артилерия.*

По употрѣблението на обсадната артилерия (включително полскитѣ гаубици) мнѣнието на н-ка на артилерията напълно се схожда съ това на н-ка сектора и н-ка щаба, ако дѣйствията би се водили прѣзъ деня. Въ случая, обаче, когато рѣшението бѣше да се атакува нена дѣйно, дѣйствията на артилерията трѣбаше да се различаватъ.

Н-ка щаба на сектора по въпроса за подчиненостьта на обсадната артилерия (и полскитѣ гаубици включително) имаше друго мнѣние, което се и осѫществи прѣдъ самата атака по съображенията изложени по рано.

Въ заповѣдьта по сектора № 72 се указваше, че прѣдъ самия щурмъ, когато нашитѣ вериги се приближатъ на 100 крачки до заетитѣ неприятелски окопи, артилерията, която до тоя моментъ ги е обстрѣлвала, ще трѣба да прѣнесе огъня си въ дълбочина противъ неприятелскитѣ подръжки, като прѣстане да поражава окопитѣ.

По този поводъ, н-ка на артилерията полковникъ Загорски съ № 721 донесе, че дистанцията 100 крачки била твърдѣ малка и е необходимо да се придържаме въ това отношение до уставнитѣ норми (300 метра). Обаче съ № 2413 му се отговори, че уставнитѣ норми се базиратъ на по-стари опити. Трѣба да се използува най новия

боенъ опитъ — Руско-Японската война. Практически погледнато на въпроса, трѣба да се избѣгва само смъртоносната зона, а базирайки се на това — теоретически прѣдѣлътъ 300 метра е много голѣмъ. Най-сетнѣ, къмъ този моментъ на боя може да се прѣминава на ниски пръскания. Разбира се, че ще бѫде прѣстѫпление за единъ батареенъ командиръ или началникъ на отдѣление да продължава стрѣлбата, когато нѣма добри наблюдения. Най добрѣ е за обсадната и полската артилерия, при рѣшаването на въпроса за прѣнасянето на огъня, да се има прѣдъ видъ § 85 отъ инструкцията за употрѣблението на тежката полска артилерия въ боя, като се взематъ всички мѣрки за свръзка и най добри наблюдения за стрѣлбата. Най често самата пѣхота ще покаже кога да се прѣнесе огъня.

Заключение.

Отъ показанията на всички бѣгълци и плѣнници, излѣзли отъ крѣпостьта, ставаше доста ясно, че ние имахме прѣдъ себѣ си вече единъ деморализиранъ противникъ, който се крѣпѣше още отъ надеждата, че не ще бѫде атакуванъ и който лесно можеше да се поколебае и сломи, а заедно съ това — и цѣлата отбрана на крѣпостьта.

Гарнизона въ цѣлата крѣпость, благодарение на потърпѣлитѣ загуби и на лошия контингентъ вѣроятно не прѣвишаваше 40000 души способни да се биятъ пѣхотни войници, а въ източния секторъ въ никакъвъ случай не можеше да се противопоставятъ повече отъ 25000 души, а на прѣднитѣ позиции — не повече отъ 10000 до 12000 души.

Инженерната и артилерийската отбрана на крѣпостьта бѣха доста силни, но по-малко отколкото можеше да се очаква. При това, инженернитѣ постройки — главно телената мрѣжа — бѣха създали една твърдѣ пасивна главна позиция, които отъ една страна затрудняваха атаката, но отъ друга — тѣ бѣха причината да се нанесе още по рѣшителенъ ударъ на войскитѣ, които ги заемаха, понеже лишаваха сѫщитѣ отъ възможностьта да дѣйствуватъ активно

Атаката на прѣднитѣ позиции трѣбаше да се произведе по начинъ, щото най напрѣдъ да се нанесе главния ударъ на Сапунджиларъ — Ески Кумлукъ; атаката на Мезаръ Тепе и Демиръ Капу да закъснѣе на извѣстно врѣме, за да се задържи противника по-дълго тамъ и се обезпечи лѣвия флангъ на настѫпилитѣ противъ Сапунджиларъ и Ески Кумлукъ наши войски; слѣдъ това, заедно съ напрѣдването на послѣднитѣ къмъ Хелваджи Бекчели, да се настѫпи противъ Мезаръ Тепе и Демиръ Капу, като се обходи и дѣсния неприятелски флангъ отъ къмъ Паша Чаиръ — Хадъмаа. Въ това врѣме Маслака и Малъ Тепе трѣбаше да се държатъ подъ най-силенъ артилерийски огънь и се неутрализиратъ всички батареи отъ форговия поясъ. Слѣдъ това, падането на Маслака и Малъ Тепе би станало неизбѣжно.

Ако противника защищаваше прѣдната си позиция съ много войски и при това упорно, което щѣше да се види отъ хода на

боя, то слѣдъ като се заематъ прѣднитѣ му позиции, трѣбаше енергично да бѫде прѣслѣдванъ по петитѣ и на плещитѣ му да се вмъкнемъ въ фортовия поясъ.

Ако ли противника бѣше поставилъ на прѣднитѣ си позиции само една завѣса, то опита да се вмъкнемъ въ фортовия поясъ на плещитѣ на отстѫпающия не билъ би гарантиранъ съ вѣренъ успѣхъ, но все пакъ този опитъ трѣбаше да се направи (понеже противника малко или много щѣше да бѫде изненаданъ), поне за приближаване до фортовия поясъ.

Ако ли,най-сетнѣ,турцитѣ би очистили заблаговрѣменно прѣднитѣ си позиции, неупорно отъ тѣхъ защищавани, по благоразумно бѣше и ние да се устроимъ, окопаемъ на заетитѣ отъ противника прѣдни позиции и отъ тука слѣдъ 1—2 дена да се почне атаката и щурма на фортовия поясъ, като главния ударъ се нанесе на Айвасъ Баба — Кестенликъ.

При атаката на прѣднитѣ позиции трѣбаше да се приложи способа ненадѣйно нападение — всестранно организирано и прѣдшествувано или не отъ 10 минутенъ ураганенъ артилерийски огънь — за усилване на изненадата. Самото нападение, прѣдприето по собственна инициатива трѣбаше да се произведе на разсъмване, понеже войскитѣ, слѣдъ заемането на прѣднитѣ позиции, при разсъмване трѣбаше да се разпространятъ напрѣдъ и заематъ най-сгодното изходно положение за атаката на фортовия поясъ, или даже да го атакуватъ, ако обстановката позволѣше вмъкване въ фортоветѣ на плещитѣ на противника, което бѣ по-малко вѣроятно. За всѣки случай, още при атаката на прѣднитѣ позиции, бойния редъ трѣбаше да съдържа всички елементи на тъй наречените щурмуващи колони, въ каквито бѣ необходимо да се атакува фортовия поясъ. За разрушаване телената мрѣжа, частитѣ трѣбаше да иматъ работни команди съ ножици и пироксилинови заряди.

Съдѣйствието на обсадната артилерия при атаката на прѣднитѣ позиции трѣбаше да се състои главно въ нейтрализиране на неприятелскитѣ батареи отъ фортовата линия и особенно тѣзи отъ тѣхъ, които анфилиратъ неприятелскитѣ прѣдни позиции и подстѫпитѣ отъ тѣхъ къмъ фортовия поясъ. Часть отъ полскитѣ батареи трѣбаше още прѣзъ нощьта да бѫдатъ подведени близко до бойната часть на полковетѣ, въ качеството си на придружающи батареи — готови да заематъ веднага овладѣнитѣ отъ пѣхотата непр. позиции, да помогнатъ на послѣднята да се затвърди на тѣхъ и дѣйствуватъ противъ възможнитѣ контръ-атаки на противника.

Особенното неправилно начертание на фортовия поясъ въ източния секторъ даваше възможность за пълното му анфилиране отъ нашата обсадна артилерия и диктуваше, щото главната атака да се поведе именно въ този секторъ, като главния ударъ се нанесе въ най-важната и слаба часть—около върха (Айвасъ Баба) на правия жгълъ, какъвто тукъ образува фортовата линия въ сектора. Освѣнъ това, по имѣющитѣ се свѣдения, още въ мирно врѣме въ щаба на армията, очакваше се, щото фортоветѣ въ източния секторъ да бѫ-

датъ стара система (което се подтвърждаваше даже отъ самия тѣхенъ видъ отдалечъ) и слѣдователно — по-слаби отколкото въ другитѣ сектори. Най-сетнѣ, въ източния секторъ подстжпитѣ къмъ крѣпостьта сравнително бѣха най-удобни [1])

Атаката и на фортовия поясъ трѣбаше да се извърши на разсъмване, или още по-добрѣ — въ лунна нощь и да се води възъ основа на исказанитѣ по-горѣ ржководящи начала.

Обсадната артилерия отъ 1-ия участъкъ на сѣверния отдѣлъ трѣбаше да скрива своето присжтствие до прѣдприемане атаката на фортовия поясъ, когото да бие фронтално анфилира отъ сѣверъ, и съвмѣстно съ обсадната артилерия отъ 2-я участъкъ на сжщия отдѣлъ, обстрѣлваща фронтално анфилираща фортовия поясъ отъ изтокъ, да облекчава настжплението на нашата пѣхота, като направи невъзможно съпротивлението на противника и подвеждането на неговитѣ резерви къмъ укрѣпения поясъ.

Всички дѣйствия, както по заемането на прѣдната позиция, тъй и на фортовия поясъ, обаче, трѣбаше да се водятъ едновременно отъ всички сектори, а още по-добрѣ, ако тѣ малко по-напрѣдъ енергично се поведатъ въ сѣверо-западния и южния сектори.

Забѣлѣжка. Въ дѣйствителность, както ще видимъ по-долѣ, дѣйствията на войскитѣ въ сектора се развиха съгласно горния планъ, съ малки изключения. Тъй, при атаката на прѣднитѣ позиции, центъра, който трѣбаше да нанесе главния ударъ, закъснѣ. При това, противникътъ заемаше прѣднитѣ си позиции не достатъчно силно, но не и въ видъ на завѣса, вслѣдствие на което и атаката на фортовия поясъ можеше да се прѣдприеме на плещитѣ на противника, ако послѣдния бѣше по-упорно се съпротивлявалъ, което той не направи и много отъ поддръжкитѣ му отстжпиха заблаговрѣменно на фортовия поясъ. Отъ друга страна, обаче, трѣбаше да се използува подигнатия духъ у нашитѣ войски за атаката на фортовия поясъ, която не трѣбаше да се прѣдприема прѣзъ деня, както това сѣверния отдѣлъ бѣше прѣдприелъ, а прѣзъ слѣдующата нощь, както се изпълни по-кжсно.

---

[1]) Вѣроятно, по тѣзи съображения, (както и слѣдствие най-близкото до фортовия поясъ разположение на войскитѣ отъ източния секторъ още на 2 ий ноември 1912 година) военния съвѣтъ при щаба на II-а армия въ Мустафа Паша, на който сж присжтствували н-ка на източния секторъ и други висши началници — прѣдставители на главната квартира, е поддържалъ мнѣнието, въ случай, че се прѣдприеме атака на крѣпостьта, то главната атака да се поведе въ източния секторъ.